

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ, ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

**Η Ανεργία στην Ελλάδα:
διαχρονική και χωρική προσέγγιση**

Διπλωματική Εργασία

φοιτήτρια: Τσιρώνη Μαγδαληνή

επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μαρί - Νοέλ Ντυκέν

Βόλος, Ιούλιος 2015

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»**

Αριθ. Εισ.:	13997/1
Ημερ. Εισ.:	20-06-2017
Δωρεά:	Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός:	ΠΤ - ΜΧΠΠΑ
	2015
	ΤΣΙ

Σύντομη περίληψη

Η μελέτη πραγματεύεται τη διαχρονική και χωρική προσέγγιση της ανεργίας, τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό και νομαρχιακό επίπεδο. Μέσω της αξιοποίησης δεδομένων που αντλήθηκαν από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού, αναλύεται η εξέλιξη της ανεργίας για το χρονικό διάστημα 1998-2014, με βάση τα δομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά του φαινομένου, ήτοι το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης και τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Παράλληλα, διερευνήθηκε η σχέση μεταξύ ανεργίας και πραγματικού ΑΕΠ, αλλά και η επίδραση της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας, η οποία εμφανώς ενέτεινε τις χρόνιες ανισορροπίες της τελευταίας. Ακόμη, δόθηκε έμφαση στη χωρική κατανομή της ανεργίας και αναδείχθηκε η ύπαρξη διαχρονικά σταθερών χωρικών ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών και των νομών της χώρας. Η εξέταση των αποτελεσμάτων παρέχει χρήσιμες πληροφορίες που μπορούν να αξιοποιηθούν στο σχεδιασμό διαφοροποιημένων χωρικών και κλαδικών παρεμβάσεων, με στόχο τη μείωση του επίμονα υψηλού ποσοστού της ανεργίας καθώς και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Λέξεις κλειδιά

Αγορά εργασίας, ανεργία, οικονομική κρίση, χωρικές ανισότητες.

Abstract

The current diploma thesis examines the time-space trend of unemployment, at national, regional and local administrative level. Through the treatment of data from the Labor Force Surveys, we analyzed the unemployment trends for the period 1998-2014, based on the structural and social characteristics of the phenomenon, namely gender, age, education level and economic activity sector. At the same time, the relation between shifts of unemployment rate and real GDP has been investigated, as well as the impact of the economic crisis on the labor market, which clearly intensified the chronic imbalances of the latter. Moreover, emphasis was given to the spatial distribution of unemployment, and obviously the results of the above analysis point the existence of fixed spatial inequalities between regions and within each region. These results provide useful information that can be used in the design of targeted and differentiated spatial and sectoral interventions, aiming at reducing the persistently high rate of unemployment and increasing social cohesion.

Key words

Labour market, unemployment, economic crisis, spatial inequalities.

Ευχαριστίες

Κατ' αρχήν, θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινέστερες και θερμότερες ευχαριστίες μου, στην επιβλέπουσα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, κ. Μαρί – Νοέλ Ντυκέν, Αναπληρώτριας Καθηγήτριας του τμήματος Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Δε χρειάζεται να αναφέρω την καθοριστική της συμβολή σε επίπεδο επιστημονικής καθοδήγησης, μέσα από τις επισημάνσεις και τις εύστοχες παρεμβάσεις της, σε όλη την πορεία της διεξαγωγής της παρούσας μελέτης, καθώς είναι γνωστό το εύρος των γνώσεων και των ενδιαφερόντων της. Είναι όμως αναγκαίο να την ευχαριστήσω για την αμέριστη υποστήριξη και την εμπιστοσύνη που μου έδειξε σε όλη τη διάρκεια της συγγραφικής αυτής προσπάθειας.

Παράλληλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τα άλλα δύο μέλη της τριμελούς επιτροπής, τον κ. Καλλιώρα Δημήτριο και τον κ. Τσέλιο Βασίλη, που με τιμούν με την ευκαιρία που μου δίνουν να παρουσιάσω ενώπιόν τους την εργασία μου.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τους φίλους που είχα αλλά και τους φίλους που απέκτησα και κυρίως τη Μαίρη, την Άντρια, την Αρσινόη, τον Αποστόλη και φυσικά τον Προκόπη, γιατί πιο πολύ απ' όλα με κάνουν πάντα να χαμογελώ.

Η εργασία αυτή αφιερώνεται, στους γονείς και τα αδέρφια μου, που έκαναν το παν για να είναι εύκολα, ευχάριστα και δημιουργικά τα φοιτητικά μου χρόνια.

Περιεχόμενα

Περίληψη	2
Εισαγωγή	6
Κεφάλαιο 1: Κριτήρια προσδιορισμού και Ταξινομήσεις της Ανεργίας	9
1.1 Απασχόληση και ανεργία: προσδιορισμός των διακριτών ομάδων πληθυσμού	9
1.2 Ορισμός και μέτρηση της ανεργίας	16
1.2.1 Προβλήματα μέτρησης του ποσοστού ανεργίας.....	21
1.3 Αποθέματα και ροές της ανεργίας	25
1.4 Ταξινόμηση της ανεργίας	27
1.4.1 Διάκριση ανεργίας σε εκούσια και ακούσια.....	27
1.4.2 Ταξινόμηση της ανεργίας ανάλογα με τα αίτια που την προκαλούν.....	28
1.4.3 Ταξινόμηση της ανεργίας ανάλογα με τη διάρκεια της.....	33
1.4.4 Ταξινόμηση της ανεργίας ανάλογα με τη διάρθρωση της.....	34
Κεφάλαιο 2: Θεωρητικές Προσεγγίσεις της Ανεργίας	35
2.1 Η νεοκλασική θεωρία	35
2.2 Η κεϋνσιανή θεωρία.....	37
2.3 Μονεταρισμός.....	39
2.4 Μαρξιστική θεωρία.....	40
2.5 Σύγχρονες προσεγγίσεις της ανεργίας	41
2.5.1 Η θεωρία των αποτελεσματικών μισθών.....	41
2.5.2 Η θεωρία των άρρητων συμβάσεων	43
2.5.3 Η θεωρία των εντός και εκτός (insiders –outsiders theory).....	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα και τα διαρθρωτικά της χαρακτηριστικά.....	45
3.1 Μεθοδολογική Προσέγγιση	46
3.2 Εξέλιξη της ανεργίας σε επίπεδο χώρας	48

3.2.1 Εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση	53
3.2.2 Σχέση ανεργίας και ΑΕΠκκ	57
3.2.3 Διάρκεια Ανεργίας.....	65
3.3 Δομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της ανεργίας.....	69
3.3.1 Διάρθρωση ανά φύλο	69
3.3.2 Διάρθρωση της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα.....	73
3.3.3 Διάρθρωση της απασχόλησης ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας.....	77
3.3.4 Διάρθρωση της ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης.....	83
3.4 Χωρική διάσταση της ανεργίας	85
3.4.1 Διάρθρωση ανεργίας ανάλογα με το επίπεδο αστικότητας	85
3.4.2 Διάρθρωση της ανεργίας ανά περιφέρεια.....	87
3.4.3 Διάρθρωση της ανεργίας ανά νομό	96
3.5 Δομικές και κυκλικές αιτίες της ανεργίας	108
3.6 Επιπτώσεις της ανεργίας.....	121
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συμπεράσματα – Προτάσεις.....	126
4.1 Σύνοψη.....	126
4.2 Προτεινόμενα μέτρα για την καταπολέμηση της ανεργίας	134
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	142

Εισαγωγή

Η ανεργία είναι ένα πολύ σοβαρό οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα και επηρεάζει άμεσα τα άτομα, αλλά και την οικονομία, καθώς μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη για την ανάπτυξη. Συγκεκριμένα, η απώλεια εργασίας συνεπάγεται πτώση του βιοτικού επιπέδου, ενώ επιφέρει και ψυχολογικά και άλλα προβλήματα υγείας στον άνθρωπο. Παράλληλα, ως αποτέλεσμα της ανεργίας, φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού, φτώχειας και οικονομικής ανασφάλειας, πλήττουν ευρύτατα στρώματα του πληθυσμού, απειλώντας έτσι την κοινωνική τους συνοχή.

Σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης, το τελευταίο διάστημα, λόγω της δυσμενούς οικονομικής συγκυρίας, οι διαφοροποιήσεις στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των κρατών μελών είναι ιδιαίτερα έντονες, αναδεικνύοντας τις μεγάλες ανισότητες τους. Γίνεται αντιληπτό, ότι η οικονομική κρίση επέδρασε με διαφορετικό τρόπο και ένταση στα επίπεδα ανεργίας στα κράτη μέλη της ΕΕ, καθώς ορισμένες χώρες επηρεάστηκαν μόνο συγκυριακά ενώ σε άλλες χώρες, τα ποσοστά ανεργίας εκτινάχθηκαν στα ύψη διευρύνοντας τις κοινωνικές ανισότητες και τις εντάσεις.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της δεύτερης περίπτωσης αποτελεί η Ελλάδα, της οποίας ενώ το επίπεδο ανεργίας πριν από μερικά χρόνια κυμαινόταν κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, παρουσιάζει πλέον τον υψηλότερο δείκτη ανεργίας στην Ευρώπη. Μάλιστα από το 2010 και μετά διαπιστώνεται μία εκρηκτική αύξηση της ανεργίας με έντονη απόκλιση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Πλέον στην Ελλάδα, σε κάθε τρεις εργαζόμενους αντιστοιχεί περίπου ένας άνεργος. Ταυτόχρονα, με την άνοδο του ποσοστού ανεργίας, τις δύο τελευταίες δεκαετίες, έχει παράλληλα υπάρξει επιμήκυνση της διάρκειας της. Ο σκληρός αυτός πυρήνας μακροχρόνιας ανεργίας – σήμερα εφτά στους δέκα άνεργους είναι μακροχρόνια άνεργοι - καθιστά ακόμη δυσκολότερη την αντιμετώπιση του φαινομένου.

Βέβαια, η εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας δεν είναι ομοιόμορφη σε όλες τις περιφέρειες της χώρας ούτε σε όλους τους νομούς. Συγκεκριμένα, έχει διαπιστωθεί μία αξιοσημείωτη ετερογένεια των τάσεων στην κατανομή των ανέργων της χώρας, τόσο σε περιφερειακό όσο και σε νομαρχιακό επίπεδο. Ορισμένες περιφέρειες και νομοί βρίσκονται πιο κοντά σε επίπεδα πλήρους απασχόλησης ενώ άλλοι όχι. Το ζήτημα των χωρικών ανισοτήτων της ανεργίας απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, γιατί η διατήρησή τους έχει αρνητικές συνέπειες για την κοινωνία και ενδέχεται να υποβαθμίσει την αποτελεσματικότητα της

μακροοικονομικής πολιτικής, καθώς μπορεί να περιορίσει το παραγόμενο προϊόν με ασύμμετρο τρόπο.

Η μελέτη του φαινομένου της ανεργίας κρίνεται αναγκαία, για τον εντοπισμό των αιτίων που την προκαλούν, που με τη σειρά του μπορεί να βελτιώσει τις εφαρμοσμένες πολιτικές για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Είναι σαφές ότι η εσφαλμένη διάγνωση των αδυναμιών εμποδίζει τις προτεινόμενες πολιτικές να είναι οι καταλληλότερες.

Η διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής αντιμετώπισης της ανεργίας και προώθησης της απασχόλησης, προϋποθέτει πλήρη και τεκμηριωμένη ανάλυση της διαχρονικής της εξέλιξης και των παραγόντων που την προκαλούν, τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και για τις επιμέρους χωρικές ενότητες. Οι πολιτικές καταπολέμησης της ανεργίας, δεν πρέπει να έχουν γενικό χαρακτήρα και να αφορούν όλη την επικράτεια, αλλά να εξειδικεύονται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε περιφέρειας ή νομού. Τουτέστιν, είναι αναγκαίος ο εντοπισμός των περιοχών εκείνων που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα ανεργίας και κατ' επέκταση κοινωνικής συνοχής.

Βασικός στόχος της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η μελέτη της πορείας της ανεργίας διαχρονικά, καθώς και η εξέταση της γεωγραφικής κατανομής της, στις περιφέρειες και τους νομούς της Ελλάδας. Ο στόχος αυτός περιλαμβάνει κάποιους επιμέρους σκοπούς, όπως επιγραμματικά αναφέρονται παρακάτω:

- Η διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα και η μελέτη της διάρκειας της, καθώς και η περιγραφή της πορείας της ανεργίας των υπολοίπων κρατών μελών της ΕΕ και της Ευρωζώνης.
- Η διερεύνηση με οικονομετρικές μεθόδους της σχέσης που συνδέει το ποσοστό ανεργίας με τη μεταβολή του ΑΕΠκκ. Παράλληλα, εξετάζεται ο βαθμός κατά τον οποίο η παρούσα οικονομική συγκυρία επηρεάζει το επίπεδο ανεργίας της χώρας.
- Η καταγραφή και η ανάλυση των μεταβολών του επιπέδου ανεργίας και της απασχόλησης της χώρας, με βάση το φύλο, την ηλικιακή ομάδα, το επίπεδο εκπαίδευσης και τον κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Οι παράγοντες αυτοί έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον, γιατί έχουν προεκτάσεις και σε άλλα κοινωνικά και οικονομικά θέματα της χώρας, όπως το ασφαλιστικό σύστημα.
- Η μελέτη της γεωγραφικής κατανομής της ανεργίας, με βάση το επίπεδο αστικότητας, τις περιφέρειες και τους νομούς της χώρας, προκειμένου να αναδειχθούν «οι προβληματικές περιοχές» στις οποίες και θα πρέπει να

επικεντρωθούν οι στοχευμένες και χωρικά διαφοροποιημένες παρεμβάσεις για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου.

- Το έναυσμα για περαιτέρω αξιολογήσεις που να καλύπτουν το θέμα με συνολικότερο και λεπτομερέστερο τρόπο. Η περαιτέρω ανάλυση της καταστάσεως προσδοκάται ότι θα αποφέρει χρήσιμες πληροφορίες σε αναπτυξιακό και κοινωνικό επίπεδο.

Λαμβάνοντας υπόψη το στόχο της εργασίας και τους ειδικότερους σκοπούς, η δομή της μελέτης διαμορφώθηκε ως εξής:

Στο πρώτο κεφάλαιο, προσδιορίζονται οι διακριτές ομάδες του πληθυσμού και παρουσιάζονται οι δείκτες της αγοράς εργασίας για την Ελλάδα, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωζώνη. Επίσης, παρουσιάζεται και αξιολογείται ο ορισμός της ανεργίας, όπως αυτός υιοθετήθηκε από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία, σύμφωνα με τις κατευθυντήριες αρχές του Διεθνή Οργανισμού Εργασίας και γίνεται αναφορά στα προβλήματα μέτρησης του ποσοστού ανεργίας, τα οποία θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων. Τέλος, δίνεται η ταξινόμηση της ανεργίας με βάση εναλλακτικά κριτήρια, όπως τα αίτια που την προκαλούν και η διάρθρωση της.

Το δεύτερο κεφάλαιο περιλαμβάνει μία σύντομη επισκόπηση των διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων της ανεργίας, ξεκινώντας από τη νεοκλασική θεωρία και καταλήγοντας στις σύγχρονες προσεγγίσεις της ανεργίας.

Στο τρίτο κεφάλαιο μελετάται η εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα και τα διαρθρωτικά της χαρακτηριστικά. Γίνεται η περιγραφική στατιστική και οικονομετρική ανάλυση των αποτελεσμάτων της εμπειρικής έρευνας και παρέχονται σε διαγράμματα και πίνακες όλα εκείνα τα στοιχεία του δείγματος που περιγράφουν τα χαρακτηριστικά του. Παράλληλα, παρατίθενται θεματικοί χάρτες για επιλεγμένα έτη της ανάλυσης, που δίνουν μία σαφή εικόνα της γεωγραφικής ανισοκατανομής της ανεργίας σε επίπεδο περιφερειών αλλά και νομών. Ακόμη, διερευνώνται τα αίτια και οι συνέπειες της ανεργίας μέσω ανασκόπησης της υπάρχουσας βιβλιογραφίας.

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μία σύνοψη της εργασίας, παρουσιάζονται τα συμπεράσματα και διατυπώνονται προτάσεις για περαιτέρω έρευνα.

Κεφάλαιο 1: Κριτήρια προσδιορισμού και Ταξινομήσεις της Ανεργίας

Η ανεργία αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα για την οικονομία και γενικότερα για την κοινωνία εφόσον οδηγεί στην απώλεια όχι μόνο εισοδήματος και παραγωγής αλλά επίσης και ανθρωπινού δυναμικού (Parkin et al., 2013: 486). Κατά συνέπεια και στο πλαίσιο της αντιμετώπισης του φαινομένου αυτού, η μέτρηση και παρακολούθηση του είναι απαραίτητη. Για το λόγο αυτό, με το κανονισμό 3711/91 του Συμβουλίου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, τα κράτη μέλη είναι υποχρεωμένα να πραγματοποιούν, σε δείγμα νοικοκυριών, ετήσια δειγματοληπτική έρευνα εργατικού δυναμικού έτσι ώστε «η Επιτροπή να είναι πλήρως ενημερωμένη σχετικά με την κατάσταση και την εξέλιξη της απασχόλησης και της ανεργίας, ούτως ώστε να είναι σε θέση να εκπληρώσει τα καθήκοντά της» (Κανονισμός ΕΟΚ αριθ. 3711/91). Για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη παρακολούθηση, ο Κανονισμός 577/1998 του Συμβουλίου άλλαξε την περιοδικότητα της έρευνας έτσι ώστε να παρέχει εκτός από τα ετήσια αποτελέσματα και τριμηνιαία.

1.1 Απασχόληση και ανεργία: προσδιορισμός των διακριτών ομάδων πληθυσμού

Η κατάσταση που επικρατεί στην αγορά εργασίας έχει σημαντικές επιπτώσεις για την οικονομία αλλά και γενικότερα για την κοινωνία εφόσον επιδρά άμεσα στα εισοδήματα, στα επίπεδα ευημερίας και στις συνθήκες ζωής του πληθυσμού. Η **αγορά εργασίας** αναφέρεται στο χώρο που συναντώνται τα άτομα που επιθυμούν να εργαστούν με τους αγοραστές δηλαδή τις επιχειρήσεις που αναζητούν ανθρώπινο δυναμικό για την ομαλή λειτουργία τους. Όπως κάθε αγορά, πρόκειται για χώρο αγοραπωλησίας ενός συγκεκριμένου εμπορεύματος. Όμως, «στην περίπτωση της αγοράς εργασίας το εμπόρευμα που ανταλλάσσεται είναι άυλο και αφορά την ικανότητα του ανθρώπου για εργασία» (Χλέτσος, 2005: 375). Η αγορά εργασίας δεν ταυτίζεται με κάποιο συγκεκριμένο γεωγραφικό χώρο, ενώ το προϊόν που ανταλλάσσεται σε αυτή δεν είναι ομογενοποιημένο. Σύμφωνα με τον Δεδουσόπουλο (2000), η αγορά εργασίας δεν αποτελεί απλό χώρο αγοραπωλησίας, παρουσιάζει ιδιαίτερα χαρακτηριστικά εφόσον πρόκειται για το «κοινωνικό πλαίσιο» μέσα στο οποίο πραγματοποιούνται ατομικές συμβάσεις εργασίας ή ακόμα συμβόλαια εργασίας που οδηγούν τα άτομα σε θέσεις μισθωτής απασχόλησης.

Όσον αφορά τον προσδιορισμό της προσφοράς εργασίας από τα νοικοκυριά, είναι απαραίτητο να ορίσουμε τα διάφορα μεγέθη που διαμορφώνουν το εργατικό δυναμικό. Σύμφωνα με την ΕΛ.ΣΤΑΤ., ο πληθυσμός χωρίζεται καταρχήν σε δύο διακριτές ομάδες:

(α) Ο πληθυσμός σε ηλικία απασχόλησης (15 ετών και άνω)

(β) Ο υπόλοιπος πληθυσμός (0-14 ετών)

Ο πληθυσμός σε ηλικία απασχόλησης περιλαμβάνει επίσης δύο κατηγορίες:

(α1) Το **εργατικό δυναμικό** ή αλλιώς **οικονομικά ενεργός πληθυσμός** ο οποίος αποτελείται από τους απασχολούμενους και τους άνεργους.

(α2) Ο **οικονομικά ανενεργός πληθυσμός** που περιλαμβάνει τα άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω τα οποία δεν εργάζονται και δεν αναζητούν εργασία. Τα άτομα αυτά ονομάζονται επίσης **άεργα**.

Κατά συνέπεια, ο **οικονομικά μη ενεργός πληθυσμός** αποτελείται από τα άτομα ηλικίας 0-14 ετών και τους οικονομικά ανενεργούς, δηλαδή τα άτομα 15 ετών και άνω που δεν επιθυμούν να εργαστούν και ειδικά οι μαθητές-φοιτητές, οι συνταξιούχοι, καθώς και τα άτομα που ασχολούνται με τα οικιακά (Ντυκέν Μ-Ν, 2014). Το άθροισμα του οικονομικά ενεργού και του οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού αποτελεί το σύνολο του πληθυσμού της χώρας (Βάβουρας, 2005: 295-297).

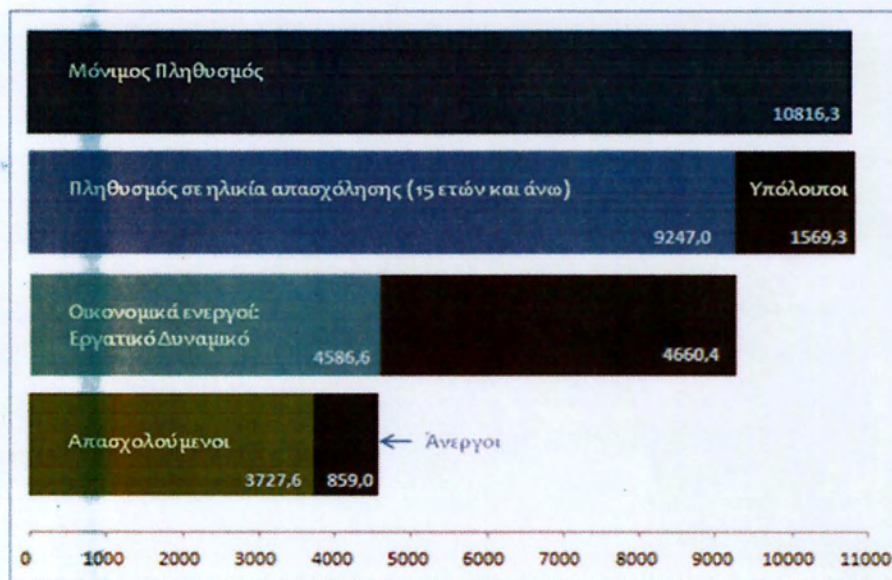
Σχήμα 1: Οικονομικά ενεργός και μη ενεργός πληθυσμός

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Με βάση τα δεδομένα της τελευταίας απογραφής πληθυσμού (2011), η παραπάνω κατηγοριοποίηση του πληθυσμού είναι η ακόλουθη, αναδεικνύοντας ότι, το εργατικό δυναμικό της χώρας αντιπροσωπεύει περίπου το 42% του συνολικού πληθυσμού και σχεδόν 50% του πληθυσμού σε ηλικία απασχόλησης.

Σχήμα 2: Εργατικό Δυναμικό στην Ελλάδα, 2011

Πηγή: Ντυκέν Μ-Ν, 2014

Η έννοια του **πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας** συνδέεται με την έννοια της προσφοράς εργασίας. Ο καθορισμός της εργάσιμης ηλικίας βασίζεται στον καθορισμό ενός κατώτατου ορίου ένταξης στην αγορά εργασίας με βάση τα εκπαιδευτικά, νομοθετικά και αναπτυξιακά πρότυπα μιας κοινωνίας. Ορισμένες φορές καθορίζεται και ανώτατο όριο συμμετοχής στην αγορά εργασίας. Η Eurostat υιοθετεί το διάστημα 15-64 ετών για τον καθορισμό εργάσιμης ηλικίας στις αναλύσεις της. Η ΕΣΥΕ μέχρι το 1998 χρησιμοποιούσε την ηλικία των 14 ετών ως το κατώτατο όριο συμμετοχής στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα και δεν καθόριζε ανώτατο όριο. Ωστόσο από το 1998 υιοθετήθηκαν οι ορισμοί της Eurostat.

Ως **απασχολούμενοι** ορίζονται τα άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω τα οποία την εβδομάδα αναφοράς είτε εργάστηκαν έστω και μία ώρα με σκοπό την αμοιβή ή το κέρδος, είτε εργάστηκαν στην οικογενειακή επιχείρηση, είτε δεν εργάστηκαν αλλά είχαν μια εργασία ως μισθωτοί ή επιχείρηση από την οποία απουσίαζαν προσωρινά (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2013). Δηλαδή στην κατηγορία των απασχολούμενων περιλαμβάνονται τα άτομα τα οποία εργάζονται με σχέση εξαρτημένης εργασίας, δηλαδή οι μισθωτοί και όσοι εργάζονται με σχέση μη εξαρτημένης εργασίας, δηλαδή οι αυτοαπασχολούμενοι.

Για την καλύτερη παρακολούθηση της αγοράς εργασίας, είναι χρήσιμο να υπολογίσουμε σε τακτά χρονικά διαστήματα ορισμένους δείκτες. Οι πιο σημαντικοί είναι:

- 1) Ο **δείκτης Οικονομικής Δραστηριότητας** (labor force participation rate) ο οποίος ορίζεται ως ο αριθμός των οικονομικά ενεργών (εργατικό δυναμικό, δηλαδή το άθροισμα των απασχολούμενων και των ανέργων) για 100 άτομα σε ηλικία απασχόλησης:

$$\text{Δείκτης Οικονομικής δραστηριότητας} = L * 100 / \text{Pop15+}$$

όπου L = εργατικό δυναμικό και Pop15+ = πληθυσμός σε ηλικία απασχόλησης

- 2) Το **ποσοστό απασχόλησης** (the employment to population ratio) το οποίο ορίζεται ως το ποσοστό των απασχολούμενων ατόμων ως προς τον πληθυσμό εργάσιμης ηλικίας.

$$\text{Ποσοστό Απασχόλησης} = E * 100 / \text{Pop15+},$$

όπου E = απασχολούμενοι και Pop15+ = πληθυσμός σε ηλικία απασχόλησης

- 3) Το **ποσοστό ανεργίας** (unemployment rate) το οποίο ορίζεται ως ο αριθμός των ανέργων για 100 οικονομικά ενεργά άτομα. Άρα για μία δεδομένη χρονική στιγμή, ισχύει η παρακάτω σχέση:

$$u = U/L: \text{Ποσοστό ανεργίας} = \text{Άνεργοι} * 100 / \text{Εργατικό Δυναμικό}$$

όπου u = ποσοστό ανεργίας, L = εργατικό δυναμικό και U = άνεργοι και (Κατσέλη, Μαγούλα, 2002:327).

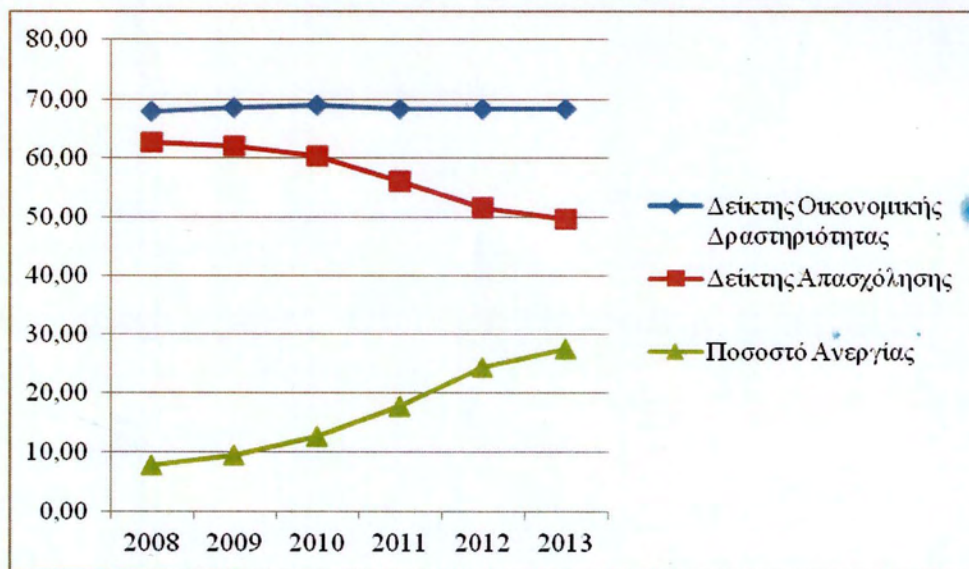
Στη συνέχεια, παρουσιάζεται η διαχρονική πορεία των δεικτών της αγοράς εργασίας, για την Ελλάδα, την ΕΕ28 και την Ευρωζώνη. Για λόγους συγκρισιμότητας μεταξύ των χωρικών ενότητων, σε όλα τα διαγράμματα χρησιμοποιήθηκαν τα αντίστοιχα δεδομένα από τη Eurostat. Κατά τη διάρκεια συγγραφής της παρούσας εργασίας, τα δεδομένα των απασχολούμενων και του εργατικού δυναμικού δεν ήταν διαθέσιμα για το έτος 2014 στη Eurostat, με αποτέλεσμα να μην συμπεριληφθούν στην ανάλυση μας.

Στο ακόλουθο γράφημα, παρατηρούμε την εξέλιξη των δεικτών της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα για τα έτη 2008-2013. Ο διαρκώς μειούμενος δείκτης απασχόλησης, αντικατοπτρίζει πως στη διάρκεια αυτής της περιόδου ακυρώθηκε το σύνολο της προόδου που είχε πραγματοποιήσει η ελληνική οικονομία κατά τα δεκαεπτά έτη 1992-2008, όταν δημιούργησε 900.000 θέσεις εργασίας. Εκτός από τη μείωση των

απασχολούμενων, ο δείκτης απασχόλησης βαίνει συνεχώς μειούμενος και εξαιτίας της φθίνοντας πορείας του πληθυσμού εργάσιμη ηλικίας.

Η μείωση της απασχόλησης για την εν λόγω χρονική περίοδο, οδήγησε βέβαια σε μεγάλη αύξηση της ανεργίας. Επισημαίνεται πως η αύξηση της ανεργίας οφείλεται κατά κύριο λόγο σε μείωση της απασχόλησης και όχι σε γενικότερη μείωση του εργατικού δυναμικού (που συμμετέχει στη διαμόρφωση του ποσοστού ανεργίας), το οποίο έμεινε σχεδόν αμετάβλητο. Η εξέλιξη αυτή υποδηλώνει ότι οι άνεργοι προσπάθησαν να αντιμετωπίσουν τη μείωση του εισοδήματος τους, παραμένοντας στην αγορά εργασίας και αναζητώντας απασχόληση. Ενώ δηλαδή οι ευκαιρίες απασχόλησης μειώθηκαν θεαματικά, η προσφορά εργασίας παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητη. Εάν η αύξηση του ποσοστού ανεργίας είχε προέλθει λόγω μείωσης των ανέργων (αποθαρρυσμένοι άνεργοι που εξαιτίας των δυσμενών συνθηκών αποσύρονται και δεν προσμετρούνται στους ανέργους αλλά στον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό), το ποσοστό ανεργίας δε θα είχε φτάσει το πρωτοφανές επίπεδο του 27,3% για το 2013 (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2014: 191). Τέλος, το σταθερό εργατικό δυναμικό κατά την πάροδο των τελευταίων χρόνων, διατηρεί στα ίδια σταθερά επίπεδα και το δείκτη οικονομικής δραστηριότητας της χώρας.

Γράφημα 1: Εξέλιξη των δεικτών της Αγοράς Εργασίας για την Ελλάδα, 2008-2013

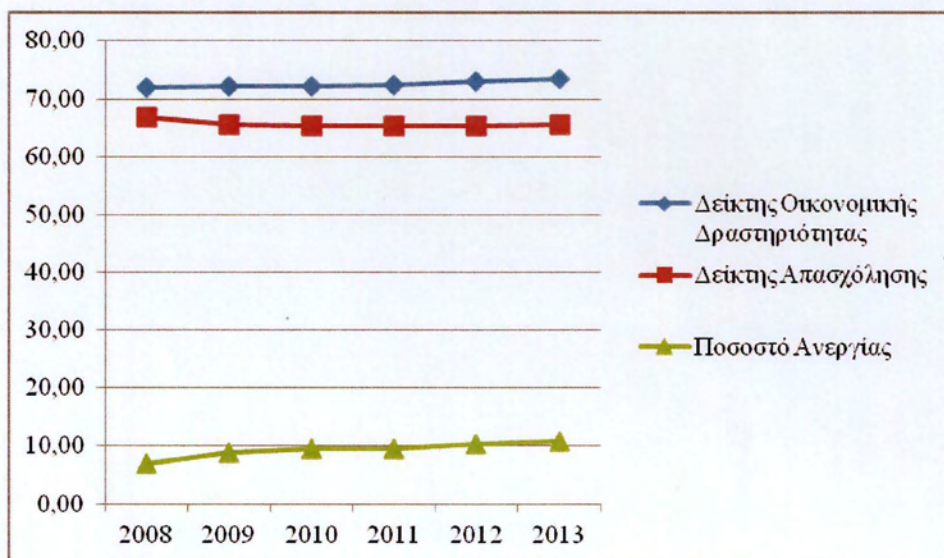
Πηγή: Eurostat, ίδια επεξεργασία

Αξίζει να σημειωθεί, ότι τα δεδομένα της ΕΛ.ΣΤΑΤ. για την ανεργία για το έτος 2014 δείχνουν μία μικρή μείωση του ποσοστού της σε σχέση με το 2013 και σταθεροποίηση του δείκτη απασχόλησης. Λόγω βέβαια εναρμονισμού των στοιχείων της Eurostat, τα

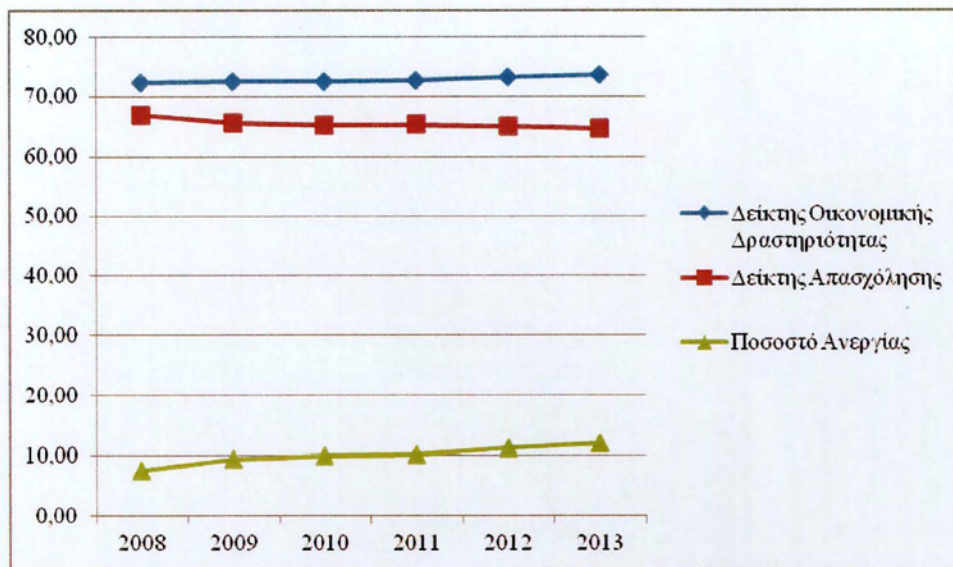
δεδομένα εμφανίζονται συχνά διαφοροποιημένα σε σχέση με εκείνα της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, αλλά η τάση παραμένει η ίδια.

Στα επόμενα διαγράμματα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως η κρίση χρέους έπληξε με ιδιαίτερη οξύτητα τις χώρες συνοχής στην Ευρωζώνη, καθώς οδήγησε σε εκρηκτική άνοδο της ανεργίας και μείωση της συνολικής απασχόλησης. Σε επίπεδο ΕΕ τα αποτελέσματα είναι περισσότερο ενθαρρυντικά με το ποσοστό ανεργίας να διατηρείται σε χαμηλότερα επίπεδα και το ποσοστό απασχόλησης περίπου στα ίδια.

Γράφημα 2: Εξέλιξη των δεικτών της Αγοράς Εργασίας για την ΕΕ, 2008-2013

Πηγή: Eurostat, ίδια επεξεργασία

Γράφημα 3: Εξέλιξη των δεικτών της Αγοράς Εργασίας για την Ευρωζώνη, 2008-2013

Πηγή: Eurostat, ίδια επεξεργασία

Ο δείκτης απασχόλησης, δηλαδή το ποσοστό του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας που απασχολείται, αποτελεί βασικό κοινωνικό δείκτη όταν μελετώνται οι εξελίξεις στο εσωτερικό των αγορών εργασίας. Το 2008, ο δείκτης απασχόλησης στην ΕΕ-28 κορυφώθηκε σε 66,9% και μειώθηκε τα επόμενα έτη αγγίζοντας το 65,4% το 2010 και το 64,1% το 2013, συμπεριλαμβανομένου μίας μικρής αύξησης του το 2011 (64,2%). Μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ, το ποσοστό απασχόλησης έφτασε στα υψηλότερα επίπεδα το 2013, δηλαδή μεταξύ 72 % έως 74 % στην Αυστρία, στη Δανία, στη Γερμανία και στις Κάτω Χώρες, κορυφώθηκε δε, με ποσοστό 74,4 % στη Σουηδία. Στο άλλο άκρο της κλίμακας, τα ποσοστά απασχόλησης ήταν κάτω του 60 % σε οκτώ από τα 28 κράτη μέλη της ΕΕ, με τα χαμηλότερα ποσοστά να καταγράφονται στην Κροατία (49,2 %) και στην Ελλάδα (49,3 %) (Eurostat, 2014).

Η Έρευνα Εργατικού Δυναμικού αποτελεί μία από τις βασικότερες πηγές πληροφόρησης για την αγορά εργασίας. Είναι δειγματοληπτική έρευνα (γενικό κλάσμα δειγματοληψίας 1,5%) και από το 1971 μέχρι και το 1998 διενεργούνταν από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος σε ετήσια βάση. Από το 1998 και εξής η έρευνα διενεργείται κάθε τρίμηνο, ωστόσο στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες διενεργείται αντίστοιχη έρευνα κάθε μήνα. Το πεδίο της Έρευνας, δηλαδή τα υπό έρευνα χαρακτηριστικά όπως και οι ορισμοί και τα εννοιολογικά τους στοιχεία, καθορίζονται από σχετικό κανονισμό της ΕΕ (577/98). Βασικός σκοπός της έρευνας είναι η κατανομή του πληθυσμού εργάσιμης ηλικίας (15 ετών και άνω) σε τρεις πλήρως διακριτές ομάδες : απασχολούμενοι, άνεργοι

και οικονομικά μη ενεργοί. Επιπλέον, συλλέγει πρόσθετες πληροφορίες που αφορούν δημογραφικά χαρακτηριστικά της κύριας εργασίας, ύπαρξη και χαρακτηριστικά δεύτερης εργασίας, ολοκληρωμένο εκπαιδευτικό επίπεδο, συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες, προηγούμενη εργασιακή εμπειρία και αναζήτηση εργασίας (ΕΛ.ΣΤΑΤ, 2013).

Ειδικότερα με την έρευνα επιδιώκεται:

- Η μελέτη της κατάστασης απασχόλησης του πληθυσμού των μελών του νοικοκυριού ηλικίας 14 ή 15 ετών και άνω σε συνδυασμό με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, στο σύνολο της χώρας και κατά περιφέρειες.
- Η μελέτη της διάρθρωσης του εργατικού δυναμικού (απασχολούμενοι, άνεργοι) κατά κλάδους οικονομικής δραστηριότητας, ομάδες ατομικών επαγγελμάτων, θέση στο επάγγελμα, ώρες εργασίας, κλπ.
- Η μελέτη της χρονικής διάρκειας της ανεργίας, σε συνδυασμό με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, την περιοχή και ορισμένα χαρακτηριστικά της τελευταίας τους εργασίας όπως κλάδος οικονομικής δραστηριότητας και ομάδες ατομικών επαγγελμάτων.
- Η μελέτη της κατάστασης απασχόλησης των μελών του νοικοκυριού ένα χρόνο πριν, η μελέτη της ύπαρξης ή μη δεύτερης εργασίας για τους απασχολούμενους.

1.2 Ορισμός και μέτρηση της ανεργίας

Είναι απαραίτητο να επισημανθεί ότι ιστορικά έχουν προσδιοριστεί πολλοί ορισμοί για την ανεργία με σκοπό τη στατιστική της καταγραφή. Συνήθως οι ορισμοί διαφέρουν από χώρα σε χώρα ή από περίοδο σε περίοδο ως προς βασικά τους χαρακτηριστικά όπως τα όρια της ηλικίας, της περιόδους αναφοράς, τα κριτήρια για την αναζήτηση της εργασίας κ.α. Θα πρέπει να επισημανθεί πως ο ακριβής προσδιορισμός της ανεργίας δεν είναι σημαντικός μόνο για την ταξινόμηση και τη μέτρηση του φαινομένου. Από τη μία, το επίπεδο ανεργίας αποτελεί ένα εξαιρετικά ευαίσθητο ζήτημα στη δημόσια συζήτηση, ενώ από την άλλη ο καθορισμός της οικονομικής και νομισματικής πολιτικής της κάθε χώρας, προϋποθέτει την εκτίμηση των συνθηκών στην αγορά εργασίας (Brandolini etc, 2006).

Σύμφωνα με το Διεθνή Οργανισμό Εργασίας (ILO, 1983), ο οποίος καθορίζει τα κριτήρια που ακολουθούνται από τις εθνικές στατιστικές υπηρεσίες για τη διεξαγωγή των στατιστικών ερευνών του εργατικού δυναμικού, ο διεθνής ορισμός της ανεργίας

βασίζεται σε 3 κριτήρια. Πιο συγκεκριμένα, ως άνεργοι θεωρούνται τα άτομα που ανήκουν στον οικονομικά ενεργό πληθυσμό και κατά τη διάρκεια της περιόδου που διεξάγεται η έρευνα (περίοδος αναφοράς), πληρούν τις ακόλουθες προϋποθέσεις: α) δεν εργάζονται, ούτε ως μισθωτοί ούτε ως αυτοαπασχολούμενοι β) είναι άμεσα διαθέσιμοι για εργασία και γ) ψάχνουν για δουλειά κάνοντας συγκεκριμένες ενέργειες κατά την περίοδο αναφοράς. Είναι σαφές ότι αυτοί οι τρεις όροι – προϋποθέσεις για την ταξινόμηση ενός ατόμου στην κατηγορία των ανέργων είναι αθροιστικοί και όχι διαζευκτικοί.

Βασιζόμενη στις κατευθυντήριες αρχές του Διεθνή Οργανισμού Εργασίας, η Στατιστική Υπηρεσία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (Eurostat) προσδιορίζει με πιο συγκεκριμένο τρόπο τα παραπάνω κριτήρια. Αναλυτικότερα, ως άνεργοι θεωρούνται:

- τα άτομα ηλικίας 15-74 ετών (για την Ιταλία, την Ισπανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ισλανδία και τη Νορβηγία τα χρονικά όρια είναι 16- 74 ετών)
- που δεν έχουν δουλειά κατά την εβδομάδα αναφοράς
- είναι διαθέσιμα να εργαστούν μέσα στις επόμενες δύο εβδομάδες ή έχουν ήδη βρει δουλειά, την οποία θα ξεκινήσουν εντός των επόμενων τριών μηνών
- και αναζητούν ενεργά εργασία κατά τη διάρκεια των τεσσάρων τελευταίων εβδομάδων ή έχουν ήδη βρει εργασία την οποία θα ξεκινήσουν μέσα στους επόμενους τρεις μήνες.

Προκειμένου τα στοιχεία της ανεργίας να είναι συγκρίσιμα σε ευρωπαϊκό επίπεδο βρίσκεται σε εξέλιξη από τη Eurostat μία διαδικασία ενοποίησης των ορισμών των χωρών μελών της ΕΕ. Ειδικότερα, από το 1981 τα κράτη-μέλη της ΕΕ είναι υποχρεωμένα να διεξάγουν ετήσιες Έρευνες Εργατικού Δυναμικού με εναρμονισμένη μέθοδο, έτσι ώστε να καθίσταται εφικτή η διεθνής σύγκριση των στοιχείων της ανεργίας (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2013).

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΛ.ΣΤΑΤ. ως απασχολούμενοι ορίζονται από το 1998 τα άτομα ηλικίας 15 ετών και άνω τα οποία την εβδομάδα αναφοράς της έρευνας είτε εργάστηκαν έστω και μία ώρα με σκοπό την αμοιβή ή το κέρδος, είτε εργάστηκαν στην οικογενειακή επιχείρηση, είτε δεν εργάστηκαν αλλά είχαν μια εργασία ή επιχείρηση από την οποία απουσίαζαν προσωρινά,

λόγω ασθένειας, άδειας ταξιδιού, αναψυχής, καιρικών συνθηκών, επισκευής καταστημάτων ή μηχανήματος κ.λ.π.

Κατ' αντιστοιχία στην Ελλάδα, η έννοια της ανεργίας βρίσκεται σε συμφωνία με τις αποφάσεις της 13^{ης} Συνδιάσκεψης των Στατιστικολόγων Εργασίας του ΟΗΕ του 1982 και υιοθετήθηκε από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ) στις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού. Στη συνέχεια η έννοια εξειδικεύτηκε ώστε να μην υπάρχουν περιθώρια υποκειμενικής ερμηνείας της. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Κανονισμό με αριθμό 1897/2000 των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (L228/18/8.9.2000), ως άνεργοι ορίζονται τα άτομα ηλικίας 15-74 ετών που δεν χαρακτηρίστηκαν ως απασχολούμενοι σύμφωνα με τον ορισμό της προηγούμενης παραγράφου και πληρούν τις παρακάτω προϋποθέσεις:

- δεν εργάστηκαν καθόλου (ούτε μία ώρα) την εβδομάδα αναφοράς των στοιχείων της έρευνας, ούτε είχαν μία εργασία από την οποία απουσίαζαν προσωρινά λόγω ασθένειας, άδειας, ταξιδιού αναψυχής, απεργίας, καιρικών συνθηκών κλπ.
- είναι διαθέσιμα για εργασία, δηλαδή για έναρξη δραστηριότητας ως μισθωτοί ή μη μισθωτοί εντός δύο εβδομάδων από την εβδομάδα αναφοράς
- αναζητούν ενεργά απασχόληση, δηλαδή είχαν πραγματοποιήσει συγκεκριμένες ενέργειες με σκοπό την εξεύρεση μισθωτής ή μη μισθωτής απασχόλησης για περίοδο τεσσάρων εβδομάδων που λήγει στο τέλος της εβδομάδας αναφοράς, ή τα οποία έχουν βρει εργασία και θα την αρχίσουν εντός τριών μηνών το πολύ.

Σε γενικές γραμμές, στην κατηγορία των ανέργων ανήκουν τα άτομα τα οποία δεν έχουν κάποια απασχόληση, αναζητούν εργασία κάνοντας συγκεκριμένες ενέργειες και μπορούν να αναλάβουν αμέσως την εργασία που τυχόν θα έβρισκαν. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται, ότι στην κατηγορία των ανέργων ανήκουν επίσης τα άτομα που δεν εργάζονται αλλά έχουν βρει εργασία, την οποία θα αρχίσουν αργότερα από την εβδομάδα αναφοράς, καθώς και εκείνα που βρίσκονται σε διαθεσιμότητα.

Επίσης, σημειώνεται πως ο παραπάνω ορισμός διαφοροποιείται σημαντικά από τον ορισμό που χρησιμοποιεί ο εθνικός Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού για τον ορισμό των ανέργων, ο οποίος ταυτίζεται με την ικανότητα τους προς επιδότηση από τον Οργανισμό. Σύμφωνα με τον ορισμό του ΟΑΕΔ και πιο συγκεκριμένα με βάση το άρθρο 3 του Ν.1545/1985, ως άνεργος ορίζεται ο μισθωτός που μετά τη λύση ή τη λήξη της εργασιακής σχέσης αναζητεί εργασία και αποδέχεται να απασχοληθεί σε εργασία που

του προσφέρει ο ΟΑΕΔ στον ευρύτερο επαγγελματικό κλάδο του ή να παρακολουθήσει προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και γενικά επωφελείται από κάθε δυνατότητα απασχόλησης (Ν. 1545/1985). Ο ΟΑΕΔ ταυτίζει την ανεργία με την υπό προϋποθέσεις εγγραφή των ατόμων στα μητρώα του οργανισμού και την επιδότηση τους. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τα άτομα που χάνουν ακούσια την απασχόλησή τους, αλλά δεν εμπίπτουν στις διατάξεις περί επιδότησης του Ν. 1545/1985, να μην θεωρούνται άνεργοι και να αποκλείονται από δράσεις κατά της ανεργίας αλλά και από την ασφαλιστική προστασία που συνεπάγεται η ιδιότητα του άνεργου (Αμοριανού και Κοντογεωργοπούλου, 2007).

Από την ανάλυση των παραπάνω ορισμών συμπεραίνεται ότι στον ορισμό που υιοθετήθηκε από την ΕΛ.ΣΤΑΤ., δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην απασχόληση καθ' εαυτή και όχι στη διάρκεια της, καθώς όποιος εργάστηκε κατά την εβδομάδα αναφοράς έστω και μία ώρα, θεωρείται ως απασχολούμενος. Παρατηρείται επομένως, η χρησιμοποίηση μιας συγκεκριμένης μικρής χρονικής περιόδου (συνήθως μίας εβδομάδας) για την ταξινόμηση των ατόμων σε απασχολούμενους, ανέργους και μη μέλη του εργατικού δυναμικού (Βαβούρας, 2005: 297).

Η κριτική που έχει ασκηθεί στον ορισμό των ανέργων από τους Brandolini, etc (2006) επικεντρώνεται κυρίως στην προϋπόθεση της ενεργής αναζήτησης εργασίας από τα άτομα, εντός του αυθαίρετου και άκαμπτου διαστήματος των τεσσάρων εβδομάδων που λήγει τη εβδομάδα αναφοράς των στοιχείων της έρευνας. Με αυτό το κριτήριο αποκλείονται από τους ανέργους τα άτομα που έκαναν ορισμένες ενέργειες για εύρεση εργασίας πριν από το διάστημα των τεσσάρων εβδομάδων. Από θεωρητική άποψη, η προσπάθεια που καταβάλλεται για την αναζήτηση μίας θέσης εργασίας εξαρτάται από τους ατομικούς πόρους, το κόστος και τα αναμενόμενα αποτελέσματα της αναζήτησης, ενώ καθορίζεται σε προσωπικό επίπεδο αφού ληφθούν υπόψη οι συνθήκες στην αγορά εργασίας. Μέσα από την έρευνα τους οι Brandolini, etc (2006) καταδεικνύουν ωστόσο ότι για την κατηγοριοποίηση των ατόμων σε άνεργα και μη οικονομικά ενεργά άτομα, δεν αρκεί ο καθορισμός του κατάλληλου χρονικού διαστήματος στη διάρκεια του οποίου τα άτομα αναζητούν ενεργά εργασία. Θα πρέπει να δοθεί έμφαση στους τρόπους με τους οποίους οι άνεργοι αναζητούν εργασία (ενεργητικοί ή παθητικοί μέθοδοι αναζήτησης εργασίας;), καθώς και στην ένταση και τη συχνότητα με βάση την οποία τα άτομα αναζητούν εργασία.

Επιπρόσθετα, η προϋπόθεση της άμεσης διαθεσιμότητας προς εργασία αποκλείει από τους ανέργους, τις ανενεργές μητέρες με παιδιά που δεν μπορούν να αναλάβουν σε

διάστημα δύο εβδομάδων αμειβόμενη εργασία καθώς και όλους εκείνους που αναζητούν εργασία και παρακολουθούν προγράμματα κατάρτισης. Επιπλέον, η Καραμεσίνη (2011) αναφέρει χαρακτηριστικά πως στον ορισμό της ΕΛ.ΣΤΑΤ δεν περιλαμβάνονται οι «αποθαρρυσμένοι» εργαζόμενοι – δηλαδή εκείνα τα άτομα που ενώ δηλώνουν πρόθυμα να εργαστούν, έχουν πάψει να αναζητούν εργασία, διότι είναι πεπεισμένα ότι δε θα βρουν- ενώ επιπλέον δεν λαμβάνονται υπόψη οι δυσκολίες που μπορεί να συναντήσει ένα άτομο κατά την αναζήτηση εργασίας σε μία περιοχή που πλήττεται από ανεργία, ούτε ο χρόνος κατά τον οποίο είναι υποχρεωμένο να περιμένει μέχρι να ανοίξουν νέες θέσεις εργασίας.

Τη δυσκολία ακριβούς κατηγοριοποίησης των ατόμων στις διακριτές ομάδες των «ανέργων» και των «οικονομικά ανενεργών» καταδεικνύουν και οι Jones και Craig Riddell, (1998) στη μελέτη τους, καθώς όπως επισημαίνουν ο διαχωρισμός αυτός είναι συχνά αυθαίρετος και ασαφής. Τα αποτελέσματα υποδηλώνουν, ότι ναι μεν η διάκριση στις δύο αυτές κατηγορίες είναι λογική και έχει νόημα να υφίσταται, αλλά είναι αδύνατο να «συλλάβει» την πολυπλοκότητα των δραστηριοτήτων και την ετερογένεια των συμπεριφορών του πληθυσμού που κατατάσσεται στον οικονομικά ανενεργό πληθυσμό. Επομένως στην κατηγορία «μη οικονομικά ενεργός πληθυσμός» κρίνεται σκόπιμο να εντοπίσουμε και να μελετήσουμε μία επιμέρους κατηγορία, που περιλαμβάνει όλα εκείνα τα άτομα που βρίσκονται σε ενδιάμεση θέση μεταξύ των «ανέργων» και των «οικονομικά ανενεργών», τα οποία ενώ είναι πρόθυμα να εργαστούν, δεν αναζητούν εργασία. Αντίστοιχα η εν λόγω κατηγορία μπορεί να διακριθεί σε δύο υποομάδες: α) τους αποθαρρυσμένους άνεργους και εκείνους που β) βρίσκονται σε φάση αναμονής - έχουν δηλαδή αναζητήσει και βρει πιθανή εργασία και έχουν κάνει τις απαραίτητες ενέργειες (εξετάσεις, συνέντευξη κ.α.), αλλά περιμένουν την απάντηση από τον αντίστοιχο εργοδότη ή περιμένουν να «ανοίξουν» νέες θέσεις εργασίας. Μάλιστα για τους τελευταίους – τους άνεργους σε φάση αναμονής- οι μελετητές καταλήγουν στο ότι θα ήταν προτιμότερο να κατατάσσονται στους άνεργους παρά στο μη οικονομικά ενεργό πληθυσμό. Επιπλέον, και εδώ οι μελετητές καταλήγουν στο συμπέρασμα πως για τον επιτυχή διαχωρισμό των «μη εργαζομένων» σε «άνεργους» και «οικονομικά ανενεργούς», θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν και άλλοι δείκτες, όπως οι μέθοδοι αναζήτησης εργασίας και η επιθυμία για εργασία.

Τέλος, είναι αναγκαίο να σημειωθεί, ότι τόσο ο ορισμός της ανεργίας όσο και ο ορισμός των απασχολούμενων, είναι έννοιες κοινωνικά κατασκευασμένες και διαμορφώθηκαν με βάση τη διαφορετική πολιτική, πολιτισμική και κοινωνική πραγματικότητα των χωρών,

με στόχο να κατηγοριοποιήσουν τα άτομα σε κοινά αποδεκτές ομάδες για να διευκολυνθεί η μελέτη και η ερμηνεία τους (Κοτζαμάνης, 2009). Ο Lipsey (1968) τονίζει ότι, ο ορισμός και η ταξινόμηση της ανεργίας βασίζονται πραγματικά σε πολιτικά κριτήρια με υποκειμενικά χαρακτηριστικά και αυτό έχει ως επίπτωση μια σχετική αδυναμία αντικειμενικής οριοθέτησης της ανεργίας. Ειδικότερα, ο βαθμός στον οποίο κάποιος κατατάσσεται ως άνεργος, επηρεάζεται από τις ιδιαιτερότητες του συστήματος ασφάλισης και γενικότερα τις ιδιομορφίες της ιστορικής συγκρότησης του συστήματος κοινωνικής προστασίας της εκάστοτε χώρας. Ωστόσο οι παραπάνω δείκτες δεν είναι νομοτελειακοί, αλλά προσδιορίζονται κοινωνικά ανάλογα με την εποχή που κατασκευάζονται (Κοτζαμάνης, 2009). Για παράδειγμα, όπως έχει ήδη αναφερθεί ως απασχολούμενοι ορίζονται τα άτομα που έχουν εργαστεί την εβδομάδα αναφοράς των στοιχείων, μία ώρα και πάνω. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, μία χώρα στην οποία οι εργαζόμενοι εργάζονται με μερική απασχόληση μπορεί να έχει υψηλότερη τιμή στο δείκτη απασχόλησης, συγκριτικά με μία άλλη χώρα στην οποία κυριαρχεί η πλήρης απασχόληση και μία μερίδα του εργατικού δυναμικού δεν απασχολείται καθόλου (Καμινιώτη, 2003). Γίνεται έτσι αντιληπτό ότι ο ελάχιστος αυτός χρόνος εργασίας που απαιτείται για να καταταχθεί ένα άτομο ως απασχολούμενος ή μη, ενδέχεται να αμφισβητηθεί. Επομένως ο ορισμός της ανεργίας δεν είναι αντικειμενικός αλλά συμβατικός και πολλές φορές υποκρύπτει πολιτικές σκοπιμότητες.

Όπως θα αναλυθεί και σε επόμενη υποενότητα ο ορισμός του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας επιτρέπει μεν τις διεθνείς συγκρίσεις μεταξύ των οικονομιών, αποτυγχάνει όμως να συλλάβει την έκταση των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που συνεπάγεται η έλλειψη αμειβόμενης απασχόλησης. Ειδικότερα δεν προσδιορίζει αν τα άτομα διασφαλίζουν ένα ελάχιστο επίπεδο εισοδήματος μέσω της απασχόλησης τους και φυσικά όπως ήδη αναφέρθηκε δεν περιλαμβάνει εκείνα τα άτομα τα οποία ενώ ήθελαν να εργαστούν, έχουν σταματήσει να αναζητούν εργασία, τα άτομα που αντιμετωπίζουν εμπόδια στην αναζήτηση εργασίας ή ακόμη και τα άτομα που θα ήθελαν να εργαστούν και δεν μπορούν να αναλάβουν άμεσα μία εργασία (Ιωαννίδης, 2013).

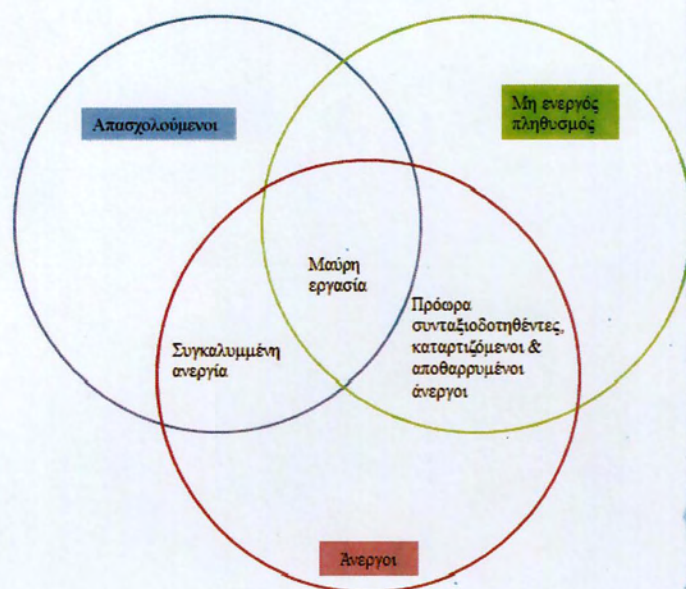
1.2.1 Προβλήματα μέτρησης του ποσοστού ανεργίας

Μετά το πέρας της έρευνας για την ανεργία υπολογίζεται το ποσοστό της, ενώ συνυπολογίζεται παράλληλα το ποσοστό λαθών και αποκλίσεων, δεδομένου ότι πρόκειται για δειγματοληπτική έρευνα. Αν και σε επίπεδο χώρας, βάση της μεθοδολογίας που ακολουθεί η ΕΛ.ΣΤΑΤ, το σφάλμα δειγματοληψίας μπορεί να θεωρηθεί

περιορισμένο, είναι φανερό ότι, σε μικρότερη κλίμακα (επίπεδο Νομού), μπορεί να υπάρχει πρόβλημα αντιπροσωπευτικότητας ειδικά για τους «μικρότερους» Νομούς. Κατά συνέπεια, η Ελληνική Στατιστική Αρχή τονίζει λογικά ότι, «δε δίδονται εκτιμήσεις του μέσου ετήσιου ποσοστού ανεργίας για τους νομούς με εκτιμώμενο πληθυσμό κάτω των 50.000 κατοίκων, λόγω μεγάλου δειγματοληπτικού σφάλματος».

Εκτός από το προαναφερόμενο στατιστικό πρόβλημα, η ερμηνεία των αποτελεσμάτων είναι εξέχουσας σημασίας και πρέπει να λαμβάνει υπόψη ορισμένους περιορισμούς σχετικά με το τρόπο μέτρησης του φαινομένου. Καταρχήν, καθώς συνήθως συγκρίνονται ετήσια ποσοστά τα οποία προκύπτουν ως μέσοι τριμηνιαίοι όροι, είναι πολύ πιθανό να μην αποτυπώνεται πλήρως το πραγματικό μέγεθος της ανεργίας, διότι δεν μετράται η κινητικότητα των εργαζομένων από μήνα σε μήνα (Σπυριδάκης, 2013). Σε χώρες όπως η Ελλάδα όπου ο τουρισμός όπως και οι κατασκευαστικές δραστηριότητες αποτελούν βασικό πυλώνα της εθνικής οικονομίας, ο μηνιαίος δείκτης ανεργίας παρουσιάζει όντως διακυμάνσεις με τάση μείωσης κατά τους θερινούς μήνες και γενικότερα τις περιόδους διακοπών (ειδικά το Πάσχα). Όμως, αξίζει να σημειωθεί ότι, η εξέλιξη αυτή αποτυπώνεται στον μηνιαία αλλά και στο τριμηνιαίο δείκτη ανεργίας ο οποίος εμφανίζει τάση βελτίωσης κατά το 2^ο και 3^ο τρίμηνο (με εξαίρεση τα τρία χρόνια της κρίσης 2010-2012). Παρόλο που ο μηνιαίος και σε λιγότερο βαθμό ο τριμηνιαίος δείκτης αντανakλούν την κινητικότητα και ειδικότερα τα εποχιακά φαινόμενα, ο μέσος ετήσιος δείκτης ανεργίας παραμένει κύριο μέτρο εκτίμησης της λειτουργίας της πραγματικής οικονομίας (Ντυκέν Μ-Ν, 2015).

Επιπλέον, ο υπολογισμός του αριθμού των ανέργων στο εσωτερικό μιας οικονομίας προσκρούει σε διάφορες δυσκολίες που οφείλονται όχι τόσο στα εργαλεία που χρησιμοποιούνται γι αυτό το σκοπό, αλλά κυρίως στο ότι υπάρχουν σημαντικότερα τμήματα του πληθυσμού που βρίσκονται σε μία ενδιάμεση θέση μεταξύ απασχόλησης, ανεργίας και οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού. Στο επόμενο σχήμα απεικονίζονται τα εν λόγω τμήματα του πληθυσμού με ενδιάμεση θέση.

Σχήμα 3: Επικαλύψεις μεταξύ ανεργίας, απασχόλησης και μη ενεργού πληθυσμού

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Καταρχήν, ως άνεργοι εμφανίζονται μόνο τα άτομα τα οποία απασχολούνται επίσημα, και όχι αυτά που απασχολούνται αδήλωτα. Η αδήλωτη εργασία ή αλλιώς «μαύρη εργασία» οδηγεί στην λάθος εκτίμηση του προβλήματος της ανεργίας και επομένως η απόκλιση των υπολογισμών από την πραγματική διάσταση είναι αρκετά μεγάλη. Ο εργαζόμενος που κάνει μαύρη εργασία συνήθως δεν κατατάσσεται στατιστικά μεταξύ των απασχολούμενων, αλλά στους ανέργους ή στον οικονομικά μη ενεργό πληθυσμό, ανάλογα με τη στρατηγική που προσωπικά επιλέγει για να αποκρύψει την παράνομη επαγγελματική του δραστηριότητα (Καραμεσίνη, 2011). Το αποτέλεσμα είναι οι φορείς της οικονομικής πολιτικής να οδηγούνται σε στρατηγικές απασχόλησης που δεν ανταποκρίνονται στην πραγματική κατάσταση της οικονομίας (Βαβούρας, 2005: 311). Μάλιστα, η κρυμμένη απασχόληση αποτελεί έναν τρόπο μείωσης του εργατικού κόστους από τις επιχειρήσεις και γι αυτό οξύνεται σε περιόδους κρίσης.

Μάλιστα, στην Ελλάδα όπως και σε πολλές αναπτυσσόμενες χώρες με αγροτικό πληθυσμό παρουσιάζεται έντονη η συγκαλυμμένη ανεργία, ως αποτέλεσμα της κρυμμένης απασχόλησης (αδήλωτη εργασία). Αυτού του είδους η ανεργία υπάρχει όταν η οριακή παραγωγικότητα της εργασίας είναι ίση με το μηδέν, όταν δηλαδή είναι δυνατός ο περιορισμός του αριθμού των απασχολούμενων χωρίς να μειωθεί η παραγωγή και παρουσιάζεται κυρίως σε ελεύθερα επαγγέλματα όπου τα άτομα απασχολούνται με

οικογενειακή εργασία και όχι μισθωτή (Τουμπαλίδου, 2009: 12). Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970, ο κυρίαρχος κανόνας όριζε ότι τα συμβοηθούντα μέλη ανήκουν στους εργαζόμενους και κατά συνέπεια στο εργατικό δυναμικό, αν και μόνο αν εργαζόταν για περισσότερες από το 1/3 ώρες σε σχέση με το κανονικό ωράριο. Ωστόσο, όπως έχει ήδη αναφερθεί, στις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού της ΕΕ ως εργαζόμενος θεωρείται κάθε άτομο που εργάστηκε έστω και μία ώρα κατά την εβδομάδα αναφοράς διεξαγωγής της έρευνας (Δεδουσόπουλος, 2006: 272). Κατά συνέπεια, η στατιστική καταμέτρηση των απασχολούμενων και του εργατικού δυναμικού υπερεκτιμάται. Η σημασία της συγκαλυμμένης ανεργίας εξαρτάται από την οικονομική και κοινωνική δομή της χώρας.

Τέλος, ένα σημαντικό τμήμα των ατόμων είναι αποθαρρημένο, ύστερα από την πάροδο του χρόνου κατά το οποίο δεν κατόρθωσε να βρει εργασία καθώς δεν θεωρούσε ευνοϊκές τις συνθήκες που του προσφέρονταν στο πλαίσιο της αγοράς εργασίας. Πρόκειται για το φαινόμενο των «απογοητευμένων ανέργων» που συνιστούν την λανθάνουσα ανεργία, η οποία δεν λαμβάνεται υπόψη στις επίσημες στατιστικές και μετρήσεις. Τα άτομα αυτά μετά από πολύ χρόνο παραμονής τους στην ανεργία και αφού διερεύνησαν τις δυνατότητες να βρουν μία θέση εργασίας και απέτυχαν, απογοητεύτηκαν και σταμάτησαν την προσπάθεια (Δεδουσόπουλος, 2006: 267). Επομένως, η κατηγορία αυτή των ανέργων δεν πληροί την τρίτη προϋπόθεση που υιοθετήθηκε από τη 13^η Συνδιάσκεψη των Στατιστολόγων της Εργασίας, δηλαδή την ενεργό διερεύνηση της αγοράς εργασίας για την ανεύρεση απασχόλησης και γι αυτό δεν καταχωρούνται στους στατιστικά καταμετρούμενους ανέργους ούτε περιλαμβάνονται στο εργατικό δυναμικό. Η ύπαρξη επομένως αυτής της κατηγορίας ατόμων δημιουργεί μία υπερεκτίμηση του ποσοστού της ανεργίας, ενώ ο αποκλεισμός τους ενδέχεται να μειώνει σημαντικά το ποσοστό ανεργίας. Κατά συνέπεια, η πιθανή βελτίωση των συνθηκών εργασίας να μην έχει τα αναμενόμενα αποτελέσματα, στο βαθμό που οι κενές θέσεις εργασίας καταλαμβάνονται από πρώην αποθαρρυσμένους εργάτες (Βαβούρας, 2005: 310).

Επίσης δύο ακόμη κατηγορίες ατόμων που ενώ αποτελούν σημαντικά αποθέματα εργατικού δυναμικού μεταφέρονται στο μη ενεργό πληθυσμό είναι οι πρόωρα συνταξιοδοτηθέντες και οι άνεργοι που παρακολουθούν προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Ειδικότερα σε ορισμένους εργαζομένους κοντά στην ηλικία σύνταξης δίνεται η δυνατότητα να πάρουν κάποια μορφής αποζημίωσης μετά από απόλυση ή παραίτηση τους υπό τον όρο ότι τα εν λόγω άτομα θα αποσυρθούν από τον οικονομικά

ενεργό πληθυσμό. Αντίστοιχα ο πολλαπλασιασμός των προγραμμάτων κατάρτισης των ανέργων έχει σαν αποτέλεσμα τη στατιστική κατάταξη στο μη ενεργό πληθυσμό των ατόμων που συμμετέχουν σε αυτά τα προγράμματα, ελπίζοντας πως οι ευκαιρίες απασχόλησης τους θα βελτιωθούν (Καραμεσίνη, 2011).

Οι παραπάνω εξειδικευμένες περιπτώσεις της ανεργίας, υποδεικνύουν τη χαλαρή οριοθέτηση των κατηγοριών στις οποίες κατατάσσεται ο πληθυσμός κάθε χώρας, ενώ παράλληλα επιβεβαιώνουν την ευαισθησία του μεγέθους της ανεργίας, στις μεταβαλλόμενες συνθήκες της αγοράς εργασίας. Το γεγονός ότι όλες οι παραπάνω κατηγορίες ανέργων δεν εμφανίζονται στις στατιστικές της απασχόλησης και της ανεργίας, δε σημαίνει ότι δεν βιώνουν το σύνολο των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων που σχετίζονται με την ανεργία. Μάλιστα σύμφωνα με τον Ιωαννίδη (2013) οι κρυφοί άνεργοι αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη πιθανότητα να μην συμπεριληφθούν στις πολιτικές ή τα προγράμματα που στοχεύουν στην εύρεση εργασίας για τους ανέργους, δεδομένου ότι οι ιδιαίτερες ανάγκες τους δεν έχουν εκτιμηθεί σωστά.

1.3 Αποθέματα και ροές της ανεργίας

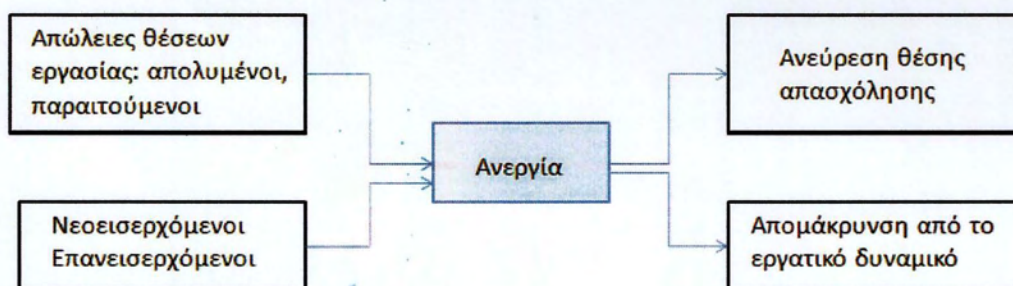
Τις περισσότερες φορές τα διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία για την αγορά εργασίας είναι στατικά, δίνοντας μόνο μία φωτογραφική απεικόνιση των προβλημάτων σε μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Αυτό συμβαίνει διότι η χρησιμοποίηση δεικτών, όπως για παράδειγμα το ποσοστό ανεργίας, δεν αντανακλούν το δυναμικό χαρακτήρα της αγοράς εργασίας (Καραντινός, 2001: 145). Συχνά η αξιοποίηση πληροφοριών για τις ροές εργατικού δυναμικού μπορεί να αναδείξει με πληρέστερο τρόπο περιοχές προτεραιότητας για την πολιτική.

Η αγορά εργασίας μπορεί να θεωρηθεί ως μία συνεχής διαδικασία κινητοποίησης, εκτόπισης και κατηγοριοποίησης του εργατικού δυναμικού. Εργαζόμενοι απολύονται, άλλοι παραιτούνται ή συνταξιοδοτούνται και παράλληλα άλλοι εισέρχονται στην αγορά εργασίας για πρώτη φορά. Οι εν λόγω ροές αλλάζουν τα μεγέθη προσφοράς και ζήτησης και κατά συνέπεια τη θέση ισορροπίας της αγοράς εργασίας (Λιανού και Νταούλη-Ντεμούση, 1998: 227). Η ανεργία αποτελεί απόθεμα που μετριέται σε μία συγκεκριμένη χρονική στιγμή. Το απόθεμα των ανέργων εξαρτάται από τον αριθμό των ατόμων που εισέρχονται στην κατάσταση ανεργίας και τον αριθμό των ατόμων που εξέρχονται από την ανεργία. Το απόθεμα μεγαλώνει όταν οι εισροές (άνεργοι) είναι μεγαλύτερες από τις

εκροές (άνθρωποι που βρίσκουν δουλειά ή εξέρχονται εντελώς από το εργατικό δυναμικό).

Οι βασικές ροές που τροφοδοτούν την ανεργία είναι: α) τα άτομα που εισέρχονται για πρώτη φορά στο εργατικό δυναμικό (νεοεισερχόμενοι) και άτομα που ενώ είχαν εγκαταλείψει το εργατικό δυναμικό, επιστρέφουν για να αναζητήσουν εργασία (επανεισερχόμενοι) καθώς και β) τα άτομα που απολύονται επειδή θεωρούνται περιττά, εκείνα που απολύονται προσωρινά και αναμένουν να επαναπροσληφθούν από την ίδια εταιρεία και τα άτομα που παραιτούνται οικειοθελώς από τη δουλειά τους. Αντίστοιχα, υπάρχουν δύο δίοδοι εξόδου από την ανεργία. Από τη μία, κάποιοι βρίσκουν μία θέση απασχόλησης και από την άλλη ορισμένοι εγκαταλείπουν το εργατικό δυναμικό, λόγω συνταξιοδότησης ή γιατί είναι αποθαρρυνμένοι εργαζόμενοι (Begg κ.α., 2006: 232). Οι ροές εισόδου και εξόδου της ανεργίας σκιαγραφούνται στο διάγραμμα που ακολουθεί:

Σχήμα 4: Αποθεματικές ροές ανεργίας

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

Με βάσει το παραπάνω διάγραμμα μπορούμε να εξάγουμε τα εξής συμπεράσματα:

Η δεξαμενή ανεργίας δεν μένει στάσιμη. Όταν η ανεργία είναι υψηλή, οι άνθρωποι μένουν άνεργοι για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα μέχρι να βρουν κάποια διέξοδο. Το εργατικό δυναμικό, η απασχόληση και η ανεργία, μπορεί να μεταβάλλονται ταυτόχρονα λόγω μεταβολών στην παραγωγική διαδικασία, στον πληθυσμό, στη διάρθρωση των ηλικιών κ.α..

Η ανεργία δεν τροφοδοτείται μόνο από τις ροές που προέρχονται από την απασχόληση (απόλυση, παραιτήσεις) αλλά και από αυτές που προέρχονται από το μη ενεργό πληθυσμό.

Η αύξηση της απασχόλησης δεν μεταφράζεται αυτόματα σε ισομεγέθη μείωση της ανεργίας, διότι ενδέχεται να διογκώνει ταυτόχρονα το εργατικό δυναμικό. Αντίστροφα η μείωση της απασχόλησης δεν οδηγεί σε ισόποση αύξηση της ανεργίας, καθώς αποθαρρύνει τους ανέργους να μην αναζητούν εργασία και τους οδηγεί στην κατηγορία του ανενεργού πληθυσμού.

Δεδομένου ότι το ποσοστό ανεργίας εξαρτάται όχι μόνο από τον αριθμό των ανέργων αλλά και από το μέγεθος του εργατικού δυναμικού, οι ροές που αυξάνουν τον όγκο της ανεργίας (μη ενεργοί που εισέρχονται ως άνεργοι, απασχολούμενοι που περνούν στην ανεργία) και μειώνουν τον όγκο του εργατικού δυναμικού (απασχολούμενοι που εξέρχονται) επιδρούν αυξητικά στο ποσοστό ανεργίας. Το αντίθετο συμβαίνει για εκείνες τις ροές που μειώνουν τον όγκο της ανεργίας (άνεργοι που βρίσκουν απασχόληση, άνεργοι που εξέρχονται από το εργατικό δυναμικό) και αυξάνουν τον όγκο του εργατικού δυναμικού (μη ενεργοί που εισέρχονται στο εργατικό δυναμικό και βρίσκουν απασχόληση) επιδρούν μειωτικά (Καραμεσίνη, 2011:16).

1.4 Ταξινόμηση της ανεργίας

Προκειμένου να μελετηθεί σε βάθος η βαρύτητα της ανεργίας στην κοινωνική και οικονομική ζωή, να καθοριστούν λεπτομερώς τα αίτια που την προκαλούν, αλλά και να καθοριστούν οι ενέργειες και τα μέτρα πολιτικής που είναι απαραίτητα για την καταπολέμηση της, έχουν χρησιμοποιηθεί εναλλακτικά κριτήρια/συνιστώσες για την ταξινόμηση και την περιγραφή της. Ουσιαστικά αυτές οι συνιστώσες της ανεργίας εξηγούν για ποιο λόγο η έννοια και η μέτρηση της ανεργίας είναι πολύπλοκη διαδικασία και βρίσκεται συχνά στο επίκεντρο της επιστημονικής συζήτησης.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται και αναλύονται οι 4 βασικές ομάδες κριτηρίων ταξινόμησης, εκ των οποίων το κριτήριο των αιτιών που προκαλούν την ανεργία, αποτελεί το κυρίαρχο κριτήριο.

1.4.1 Διάκριση ανεργίας σε εκούσια και ακούσια

Η κύρια διάκριση μεταξύ των μορφών της ανεργίας που μας υποδεικνύει η σύγχρονη ανάλυση του φαινομένου της ανεργίας είναι αυτή μεταξύ της εκούσιας (voluntary) και της ακούσιας ανεργίας (involuntary). Σύμφωνα με τον ορισμό της ανεργίας που δόθηκε παραπάνω, η ανεργία είναι εξ ορισμού μη ηθελημένη, ακούσια. Η ακούσια ανεργία προκύπτει όταν η συνολική ζήτηση εργασίας είναι μεγαλύτερη από τη συνολική

προσφορά της και κατ' επέκταση οι άνεργοι δεν μπορούν να καταβάλλουν καμία προσπάθεια που θα τους οδηγήσει στην πλήρη απασχόληση τους. Επομένως, ακούσια άνεργοι θεωρούνται εκείνοι που προσπαθούν να εργαστούν με τον τρέχοντα πραγματικό μισθό, αλλά παρά την επιθυμία και τις προσπάθειες τους δεν μπορούν να βρουν δουλειά (Βάβουρας, 2005:286). Αυτού του είδους η ανεργία έχει ταυτιστεί με την ανεργία του κεϋνσιανού υποδείγματος, δηλαδή την ανεργία που οφείλεται σε ανεπαρκή συνολική ζήτηση ή δαπάνη για προϊόντα.

Από την άλλη, σε ορισμένες περιπτώσεις ένας άνεργος μπορεί να αποφεύγει να αποδεχθεί μία προσφερόμενη θέση. Σύμφωνα με τον ορισμό του Rees (1973), ένας άνεργος είναι εκούσια άνεργος όταν ενώ του έχει προσφερθεί μία εργασία που μπορεί να αναλάβει, δεν αποδέχεται την προσφορά που του έγινε και συνεχίζει να ψάχνει για μία δουλειά με υψηλότερο μισθό. Για το λόγο αυτό η ανεργία αυτή ονομάζεται και ανεργία αναμονής. Το ίδιο ισχύει και για τον εργαζόμενο που απολύεται και εισπράττει επίδομα ανεργίας για ορισμένο χρονικό διάστημα κατά τη διάρκεια του οποίου προτιμά να εισπράττει το επίδομα παρά να δεχθεί μια προσφερόμενη θέση εργασίας ή να αναζητήσει ενεργά κάποια απασχόληση. Όπως θα αναλυθεί σε επόμενο κεφάλαιο, σύμφωνα με τους κλασικούς οικονομολόγους, η ανεργία προκύπτει κυρίως ως αποτέλεσμα της δύναμης των συνδικάτων να διατηρούν τους ονομαστικούς μισθούς σε επίπεδα ανώτερα του μισθού ισορροπίας και των νόμων που καθιερώνουν κατώτατα ημερομίσθια και μισθούς (Κατσέλη και Μαγουλά, 2002:331).

Το κύριο πρόβλημα των ανεπτυγμένων οικονομιών είναι η ακούσια ή μη ηθελημένη εργασία και γι αυτό οι ασκούντες την οικονομική πολιτική ενδιαφέρονται κυρίως για τη μείωση της ακούσιας ανεργίας, καθώς αυτή δημιουργεί σοβαρά κοινωνικά προβλήματα (Λιανού και Νταούλη-Ντεμούση, 1998: 243).

1.4.2 Ταξινόμηση της ανεργίας ανάλογα με τα αίτια που την προκαλούν

Υπάρχουν διάφορα είδη ανεργίας, καθένα από τα οποία προκαλείται από διαφορετικούς παράγοντες και κατά συνέπεια απαιτεί διαφορετική αντιμετώπιση από τους φορείς της οικονομικής πολιτικής. Στη συνέχεια θα εξεταστούν τα εξής είδη: η ανεργία τριβής, η εποχική ανεργία, η κυκλική ανεργία, η διαρθρωτική ανεργία καθώς και η τεχνολογική ανεργία.

Ανεργία τριβής

Η ανεργία τριβής οφείλεται στην αδυναμία της αγοράς εργασίας να απορροφήσει άμεσα ανέργους, παρότι υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας, για τις οποίες οι άνεργοι έχουν τα απαραίτητα προσόντα και την επαγγελματική εξειδίκευση (Πολύζος, 2011:449). Οι άνεργοι δηλαδή αδυνατούν να εντοπίσουν τις επιχειρήσεις με τις κενές θέσεις εργασίας, ενώ οι επιχειρήσεις αδυνατούν να εντοπίσουν τους ανέργους, με αποτέλεσμα η ζήτηση για ορισμένα επαγγέλματα να μην μπορεί να συμπέσει με την αντίστοιχη προσφορά. Σύμφωνα με τον Diamond (1981) ως αίτια της ανεργίας τριβής μπορούν να θεωρηθούν η ατελής διάχυση πληροφοριών προς τους εργαζομένους και τους εργοδότες που δημιουργεί ένα αβέβαιο περιβάλλον, καθώς και η γεωγραφική απόσταση μεταξύ της περιοχής στην οποία υπάρχει ανεργία και αυτής όπου υπάρχουν κενές θέσεις εργασίας που δυσκολεύει την κινητικότητα της εργασίας. Ως ένα επίπεδο, η εμφάνιση αυτού του είδους ανεργίας θα μπορούσε να μειωθεί μέσω της ύπαρξης ενός αποτελεσματικού συστήματος πληροφοριών για τον εντοπισμό ανέργων αλλά και επιχειρήσεων με κενές θέσεις εργασίας.

Επισημαίνεται στο σημείο αυτό, πως η ανεργία τριβής θεωρείται αναπόφευκτη και φυσιολογική στο βαθμό που σε κάθε χρονική στιγμή υπάρχουν άνεργοι που δεν μπορούν «αστραπιαία» να βρουν δουλειά, ενώ έχει βραχυχρόνιο χαρακτήρα. Για το λόγο αυτό η ανεργία τριβής παρότι είναι ανεπιθύμητη δε δημιουργεί σοβαρά κοινωνικά προβλήματα. Ωστόσο, μπορεί να συνυπάρχει με κάποια άλλη ή άλλες μορφές ανεργίας, γεγονός που δυσχεραίνει την εκτίμηση του μεγέθους της (Βαβούρας, 2005:290). Το μέγεθος της, εξαρτάται από τον αριθμό των ανέργων που βρίσκονται σε μία φάση μετάβασης ανεύρεσης μίας νέας εργασίας, καθώς και από τη χρονική διάρκεια της φάσης αυτής.

Πιο αναλυτικά, ο χρόνος που διαρκεί η αναζήτηση νέας εργασίας εξαρτάται από τις κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομίας (η ανεργία τριβής αυξάνεται όταν η οικονομία βρίσκεται σε ύφεση και μειώνεται όταν βρίσκεται σε άνοδο), καθώς και από ένα σύνολο άλλων δομικών παραγόντων όπως η διάχυση των πληροφοριών για τις διαθέσιμες κενές θέσεις εργασίας, το κόστος απόκτησης τέτοιων πληροφοριών, η διαθεσιμότητα των επιδομάτων ανεργίας και συμπληρωματικής οικονομικής βοήθειας προς τους ανέργους (Δεδουσόπουλος, 2000:60-62).

Εποχική ανεργία

Η εποχική ανεργία οφείλεται στις εποχικές διακυμάνσεις των συνθηκών ζήτησης και προσφοράς εργασίας. Συγκεκριμένα, συνδέεται με τις συστηματικές εποχικές μεταβολές που παρουσιάζουν πολλές επιχειρήσεις στην παραγωγική τους δραστηριότητα κατά τη διάρκεια του έτους, όπως για παράδειγμα είναι οι αγροτικές και οι τουριστικές επιχειρήσεις που επηρεάζονται από την αλλαγή των εποχών και των καιρικών φαινομένων (Πολύζος, 2011:448). Επίσης, κατά την τελευταία εικοσαετία εποχική ανεργία εμφανίζεται στο επάγγελμα των αναπληρωτών καθηγητών μέσης εκπαίδευσης και των δασκάλων (Δεδουσόπουλος, 2000:62).

Οι μεταβολές της παραγωγής συνήθως συνοδεύονται από αντίστοιχες μεταβολές της απασχόλησης εργατικού δυναμικού και συνεπώς από μεταβολές της ανεργίας. Χαρακτηριστικό της εποχικής ανεργίας είναι ότι επαναλαμβάνεται κάθε χρόνο και είναι προσωρινή και μικρής σχετικά διάρκειας. Η διάρκεια της εποχικής ανεργίας εξαρτάται από το είδος της παραγωγικής δραστηριότητας και αντίστοιχα με την ανεργία τριβής δε δημιουργεί ούτε αυτή σοβαρά κοινωνικά προβλήματα (Λιανού και Νταούλη – Ντεμούση, 1998: 230).

Μάλιστα η εποχική ανεργία, μπορεί να θεωρηθεί ως μία μορφή ανεργίας τριβής, δεδομένης της αναπόφευκτης χρονικής καθυστέρησης για την εξασφάλιση νέας απασχόλησης από τους εποχικά καθιστάμενους άνεργους. Η διαφορά της εποχικής ανεργίας με την ανεργία τριβής έγκειται στο γεγονός, ότι η πρώτη συνιστά ένα σοβαρό πρόβλημα πολιτικής σε αντίθεση με τη δεύτερη, καθώς συνήθως πλήττει εργατικό δυναμικό που ανήκει σε οικονομικά ασθενέστερες κοινωνικές τάξεις (Βαβούρας, 2005:29).

Ανεργία ελλειπούς ζήτησης ή κυκλική ανεργία

Η κυκλική ανεργία ή ανεργία ελλειπούς ζήτησης είναι στενά συνδεδεμένη με τη κείνσιανή θεωρία για την αγορά εργασίας και αποτελεί ουσιαστικά μία θεωρία ακούσιας ανεργίας (Δεδουσόπουλος, 2000:70). Προκαλείται από τις πτωτικές στροφές στις κυκλικές οικονομικές διακυμάνσεις που εμφανίζει η οικονομική δραστηριότητα μιας περιφέρειας, λόγω της πτώσης της οικονομικής δραστηριότητας σε περιόδους ύφεσης της οικονομίας. Ειδικότερα κάθε επιβάρυνση της παραγωγής ελαττώνει τις ανάγκες της οικονομίας για εργασία και για αμετάβλητο ύψος μισθών οι επιχειρήσεις ζητούν λιγότερη εργασία, που συνεπάγεται αύξηση της ανεργίας (Πολύζος, 2011:449).

Συγκεκριμένα, εξαιτίας της ανεργίας το εισόδημα των καταναλωτών μειώνεται με συνέπεια τη μείωση της συνολικής ενεργούς ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες. Με τη σειρά της η μείωσης της συνολικής ενεργούς ζήτησης έχει σαν αναπόφευκτο αποτέλεσμα τη μείωση της ζήτησης παραγωγικών συντελεστών και κυρίως της εργασίας (Βαβούρας, 2005: 289). Αντίθετα, σε περιόδους ανόδου του οικονομικού κύκλου, η ανεργία μειώνεται καθώς η αύξηση της κατανάλωσης και της παραγωγής οδηγεί τις επιχειρήσεις να προσλάβουν νέους υπαλλήλους με συνέπεια να μειώνεται το ποσοστό ανεργίας.

Η διάρκεια της κυκλικής ανεργίας διαφέρει ανάλογα με τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης και ανάλογα με την οικονομική πολιτική που εφαρμόζεται στην εκάστοτε χώρα. Είναι σαφές ότι μεγάλη σημασία στη διάρκεια αυτού του είδους ανεργίας διαδραματίζει, η διεθνής οικονομική συγκυρία, καθώς μπορεί να επηρεάζει σημαντικά την οικονομική δραστηριότητα της οικονομίας (Λιανού και Νταούλη – Ντεμούση, 1998: 233). Σε σχέση με τις υπόλοιπες μορφές ανεργίας, η αποτροπή ή ο περιορισμός της κυκλικής ανεργίας απασχολεί κυρίως τους αρμόδιους φορείς οικονομικής πολιτικής, καθώς έχει γίνει αποδεκτό ότι η ανεργία των τελευταίων δεκαετιών οφείλεται στην ανεπαρκή συνολική ζήτηση (Βάβουρας, 2005: 290). Σύμφωνα με την κεινσιανή θεωρία η κυκλική ανεργία μπορεί να αντιμετωπιστεί με τη χρησιμοποίηση της κατάλληλης δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής.

Διαρθρωτική ή χρόνια ανεργία

Η διαρθρωτική ανεργία παρατηρήθηκε για πρώτη φορά τη δεκαετία του '70. Εμφανίζεται όταν οι ικανότητες ενός εργαζομένου αποτυγχάνουν να ικανοποιήσουν τις απαιτήσεις οποιασδήποτε σχεδόν κενής θέσης εργασίας, εξαιτίας της αναντιστοιχίας προσόντων-απαιτήσεων (Πολύζος, 2011: 450). Ουσιαστικά, η διαρθρωτική ανεργία δημιουργείται από τη δυσαναλογία προσφοράς και ζήτησης διαφόρων εξειδικεύσεων και προϋποθέτει την ύπαρξη κενών θέσεων εργασίας οι οποίες δεν μπορούν να πληρωθούν, λόγω αναντιστοιχίας προσόντων των υποψηφίων και απαιτήσεων των εργοδοτών (Κατσέλη και Μαγουλά, 2002:332).

Αναλυτικότερα, οφείλεται σε διαρθρωτικές μεταβολές που λαμβάνουν χώρα στο οικονομικό σύστημα μιας χώρας, όπως για παράδειγμα οι τεχνολογικές μεταβολές, οι οποίες δημιουργούν νέα επαγγέλματα και αχρηστεύουν άλλα, ή οι μεταβολές στη γεωγραφική κατανομή των επιχειρήσεων και της παραγωγής. Σύμφωνα με το Δεδουσόπουλο (2000) η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται στους εξής παράγοντες:

- σε μεταβολές της κλαδικής διάρθρωσης της απασχόλησης, που προκαλείται λόγω της αλλαγής στη ζήτηση για ορισμένα αγαθά και υπηρεσίες
- σε δημογραφικούς παράγοντες (όπως η εσωτερική μετανάστευση) που οδηγούν στην αλλαγή της σύνθεσης του εργατικού δυναμικού με αυξημένη συμμετοχή ομάδων με περιορισμένες εργασιακές δεξιότητες.
- σε γεωγραφικές αναντιστοιχίες μεταξύ των κενών θέσεων και των ανέργων
- σε σταδιακή αύξηση των απαιτήσεων της παραγωγής για συγκεκριμένες εργασιακές δεξιότητες, που εκφράζεται με τη μείωση της συμμετοχής στην παραγωγή των ανειδίκευτων εργατών και την αύξηση των ειδικευμένων
- σε θεσμικές ακαμψίες (κυρίως οι μηχανισμοί προστασίας των εργαζομένων) που δεν επιτρέπουν μειώσεις στους μισθούς όπως τα επιδόματα ανεργίας, οι εργατικές ενώσεις, οι περιορισμοί απολύσεων και η θεσμοθέτηση κατώτατου ορίου μισθού
- στην αύξηση του τμήματος των ανέργων που δεν μπορούν ή δεν θέλουν να εργαστούν, ως αποτέλεσμα του κοινωνικού αποκλεισμού που προκαλεί η μακροχρόνια ανεργία.

Με βάση τα ανωτέρω διαπιστώνεται πως η διαρθρωτική ανεργία οφείλεται κυρίως στις ατέλειες της αγοράς εργασίας και συνεπώς είναι εντονότερη στις αναπτυσσόμενες οικονομίες όπου η αγορά εργασίας παρουσιάζει περισσότερες ατέλειες (Βαβούρας, 2005:289).

Η μείωση της διαρθρωτικής ανεργίας απαιτεί επανεκπαίδευση των ανέργων, ώστε να αποκτήσουν τις ειδικεύσεις στις οποίες υπάρχει έλλειψη στην αγορά εργασίας (Τουμπαλίδου, 2009:11). Δεδομένου ότι η διαρθρωτική ανεργία είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιων μεταβολών στην επαγγελματική και γεωγραφική διάρθρωση τη αγοράς εργασίας, αποτελεί εκείνο το κομμάτι της ανεργίας το οποίο ενδιαφέρει περισσότερο την χάραξη πολιτικής δεδομένου ότι είναι και το πλέον δύσκολα αντιμετωπίσιμο.

Τεχνολογική ανεργία

Ως τεχνολογική ανεργία θεωρείται κάθε ανεργία, η οποία οφείλεται στην άμεση αντικατάσταση της ανθρώπινης εργασίας από μηχανές. Ειδικότερα, η τεχνολογική ανεργία οφείλεται στην εισαγωγή νέας τεχνολογίας στην παραγωγή, και οδηγεί – τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα - σε απώλειες θέσεων εργασίας, συνήθως χαμηλού κόστους και παραγωγικότητας. Παράλληλα δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας που είναι περισσότερο εξειδικευμένες και παραγωγικές, ενώ παρέχουν υψηλότερο μισθό (Πολύζος,

2011:449). Για το λόγο αυτό, κυριαρχεί μία διχογνωμία σχετικά με το κατά πόσο η εμφάνιση μίας τεχνολογικής καινοτομίας που μειώνει την απασχόληση σε ένα κλάδο της οικονομίας, προκαλεί αντισταθμιστικές αυξήσεις της απασχόλησης σε άλλους κλάδους, επιδρώντας συνολικά θετικά στη μεγέθυνση της οικονομίας.

Σύμφωνα με τους περισσότερους οικονομολόγους η τεχνολογική ανεργία συνήθως προηγείται ή έπεται άλλων μορφών ανεργίας, όπως η κυκλική ή διαρθρωτική ανεργία και γι' αυτό συχνά ταξινομείται ως μία ειδική υποπερίπτωση μιας εκ των προαναφερθεισών κατηγοριών της ανεργίας (Δεδουσόπουλος, 2000: 73). Πρόκειται για ένα μακροχρόνιο φαινόμενο που οφείλεται στη δυσαρμονία μεταξύ των απαιτήσεων εκπαίδευσης και ικανοτήτων που συνδέονται με τις υφιστάμενες θέσεις εργασίας. Επομένως ο περιορισμός της απαιτεί τη λήψη ειδικών μέτρων, όπως η κατάρτιση και εφαρμογή προγραμμάτων εξειδίκευσης του εργατικού δυναμικού (Βαβούρας, 2005:290).

1.4.3 Ταξινόμηση της ανεργίας ανάλογα με τη διάρκεια της

Πέρα από τα αίτια που την προκαλούν, ένας δεύτερος σημαντικός παράγοντας για την ταξινόμηση της ανεργίας και κατ' επέκταση για την αξιολόγηση του κόστους της είναι η διάρκεια της. Η ανάγκη να ταξινομηθεί η ανεργία ανάλογα με το χρονικό διάστημα που διαρκεί, προέκυψε τη δεκαετία του '80 όταν παρατηρήθηκε πως ένας μεγάλος αριθμός ανέργων παραμένει για μεγάλη χρονική περίοδο στην ανεργία. Σύμφωνα με το κριτήριο της διάρκειας, η ανεργία διακρίνεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: α) βραχυχρόνια ανεργία και β) μακροχρόνια ή χρόνια ανεργία (Κατσέλη και Μαγουλά, 2002:333).

Βραχυχρόνια ανεργία καλείται η ανεργία που διαρκεί έως και έξι μήνες, ενώ μακροχρόνια ανεργία μετά τη 13^η Συνδιάσκεψη των Στατιστικολόγων το 1982, θεωρείται η ανεργία που διαρκεί 12 συνεχείς μήνες.

Δεδομένου ότι η υιοθέτηση των παραπάνω χρονικών ορίων για τον καθορισμό της ανεργίας ως μακροχρόνιας και βραχυχρόνιας, είναι αποτέλεσμα εφαρμογής συμβατικών ορισμών που δεν προκύπτουν από κάποια θεωρητική θεμελίωση ή εμπειρική διερεύνηση, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι έχει αυξηθεί η περίοδος κατά την οποία παρατηρείται παρατεταμένη ανεργία ο Δεδουσόπουλος (2000) προτείνει το ακόλουθο σχήμα ταξινόμησης της ανεργίας.

Πίνακας 1: Ταξινόμηση της ανεργίας με βάση τη διάρκεια της

Χρονική Διάρκεια Ανεργίας	Είδος Ανεργίας
Έως 6 μήνες	Βραχυχρόνια Ανεργία
6 έως 12 μήνες	Ανεργία Μέσης Διάρκειας
12 μήνες και άνω	Μακροχρόνια ή Χρόνια Ανεργία
Άνω των 24 μηνών	Μεγάλη Μακροχρόνια Ανεργία

Πηγή: Δεδουσόπουλος (2000)

Αξίζει να επισημανθεί ότι εκτός από το ύψος και τη διάρκεια της ανεργίας, έχει ιδιαίτερη σημασία η συχνότητα εμφάνισης της, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο τερματίζεται το διάστημα της ανεργίας – για παράδειγμα το αν οι άνεργοι αποδέχονται εν τέλει μία θέση εργασίας που δεν ανταποκρίνεται στις δεξιότητες τους ή απογοητευμένοι αποσύρονται από το εργατικό δυναμικό. Το κύριο πρόβλημα αποτελεί το γεγονός ότι πολλοί εργαζόμενοι έχουν με μεγάλη συχνότητα σύντομα διαστήματα στην ανεργία (Κατσέλη και Μαγουλά, 2002: 333), αλλά και η μακροχρόνια ανεργία η οποία επηρεάζει πλέον μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού.

1.3.4 Ταξινόμηση της ανεργίας ανάλογα με τη διάρθρωση της

Αρχικά, κρίνεται αναγκαίο να επισημανθεί, η βασική διαφορά μεταξύ της διαρθρωτικής ανεργίας και της διάρθρωσης της ανεργίας. Η ανάλυση της διάρθρωσης της ανεργίας αφορά τον τρόπο με τον οποίο επιμερίζεται η ανεργία μεταξύ των διαφόρων κοινωνικών ομάδων και μπορεί να διευκολύνει την αναζήτηση των αιτιών που προκαλούν την ανεργία, καθώς η ανεργία βιώνεται με διαφορετικό τρόπο και ένταση από τις διάφορες ομάδες των ανέργων.

Με βάση το κριτήριο της διάρθρωσης της, η ανεργία βασίζεται στα προσωπικά χαρακτηριστικά των ανέργων, όπως το φύλο, η ηλικία, η οικογενειακή κατάσταση, καθώς και στα οικονομικά – κοινωνικά χαρακτηριστικά του εργασιακού περιβάλλοντος ή της περιοχής κατοικίας των ανέργων, όπως η γεωγραφική κατανομή της ανεργίας, η ανεργία συγκεκριμένων κλάδων και επαγγελμάτων, η ανεργία των αστικών κέντρων (Δεδουσόπουλος, 2000: 82).

Κεφάλαιο 2: Θεωρητικές Προσεγγίσεις της Ανεργίας

Στο πλαίσιο της παραδοσιακής αλλά και της σύγχρονης βιβλιογραφίας για τη μελέτη του φαινομένου της ανεργίας έχουν διατυπωθεί διαφορετικές θεωρητικές προσεγγίσεις που επιχειρούν να ερμηνεύσουν τα αίτια της ανεργίας.

Κατά τις τρεις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες (1945-1975) τα ποσοστά της ανεργίας ήταν ιδιαίτερα χαμηλά και στην αγορά εργασίας κυριαρχεί η κεϋνσιανή προσέγγιση, η οποία ανατρέπει την υπόθεση περί τέλει ανταγωνισμού και εισάγει για πρώτη φορά την έννοια της εκούσιας ανεργίας.

Ωστόσο η διόγκωση της ανεργίας μετά τα μέσα της δεκαετίας του 70 ώθησε πολλούς ερευνητές στην επανεξέταση της νεοκλασικής και κεϋνσιανής αντίληψης περί των αιτιών της ανεργίας. Στο κεφάλαιο αυτό, γίνεται μία αναφορά στις κυριότερες θεωρητικές προσεγγίσεις της ανεργίας.

2.1 Η νεοκλασική θεωρία

Η Νεοκλασική προσέγγιση για την αγορά εργασίας στηρίζεται στην ανάλυση σε μικρό επίπεδο και χρησιμοποιεί τα μεθοδολογικά εργαλεία της μικροοικονομικής θεωρίας για να αναλύσει την αγορά εργασίας, δηλαδή να εξηγήσει πως καθορίζονται ο μισθός ισορροπίας και η ζητούμενη προσφερόμενη ποσότητα εργασίας (Χλέτσος, 1998: 153). Θεωρεί ότι η αγορά εργασίας λειτουργεί όπως οποιαδήποτε άλλη αγορά, στην οποία το ανταλλάξιμο αγαθό είναι η εργασία. Έχοντας ως βασική επιδίωξη να δείξει με ποιο τρόπο επιτυγχάνεται η τιμή και η ποσότητα ισορροπίας στην αγορά, βασίζεται σε δύο κύριες αρχές (McCann, 2002:274).

Η πρώτη αρχή αφορά τη ζήτηση εργασίας, η οποία είναι μία συνάρτηση με αρνητική κλίση, διότι σύμφωνα με το νόμο της φθίνουσας οριακής παραγωγικότητας, το οριακό προϊόν της εργασίας μειώνεται όσο αυξάνεται η ποσότητα της εργασίας που χρησιμοποιείται. Η δεύτερη βασική αρχή είναι ότι η προσφορά εργασίας είναι μία καμπύλη με θετική κλίση σε συνάρτηση με τον πραγματικό μισθό. Ειδικότερα οι εργαζόμενοι, χρησιμοποιώντας το ύψος του πραγματικού μισθού, αποφασίζουν ταυτόχρονα για τις ώρες εργασίας που επιθυμούν να εργαστούν, για το επίπεδο εισοδήματος που επιθυμούν να κερδίσουν, καθώς και για τα παραγόμενα από την ανθρώπινη εργασία, αγαθά και υπηρεσίες που επιθυμούν να καταναλώσουν (McCann, 2002:276).

Σύμφωνα με τη Νεοκλασική Θεωρία, η τιμή ισορροπίας στην αγορά εργασίας δηλαδή ουσιαστικά ο μισθός ισορροπίας, προκύπτει μέσα από τις δύο προαναφερθείσες εξισώσεις: την εξίσωση της προσφοράς και της ζήτησης για εργασία.. Η επίτευξη ισορροπίας στην αγορά εργασίας συνεπάγεται ότι για το συγκεκριμένο επίπεδο μισθού, δεν υπάρχει ούτε πλεονάζον εργατικό δυναμικό (άνεργοι), αλλά ούτε και έλλειψη εργατικού δυναμικού. Από την άλλη, η διατήρηση στην αγορά μισθών υψηλότερων του μισθού ισορροπίας, έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση ανεργίας (Παλυβός και Χλέτσος, 2006: 23,24). Επομένως, σύμφωνα με τη νεοκλασική θεωρία, η ανεργία είναι εκούσια, δηλαδή το άτομο δε δέχεται να εργαστεί στο μισθό που του προσφέρουν είτε γιατί ο μισθός δε μπορεί να μειωθεί λόγω εθνικών συλλογικών συμβάσεων, είτε γιατί ελπίζει να βρει μία καλύτερη εργασία και προτιμάει να παραμείνει άνεργος. Ο μηχανισμός των μισθών, για την αγορά εργασίας- είναι αυτός ο οποίος μπορεί να επαναφέρει την αγορά σε κατάσταση ισορροπίας.

Συγκεκριμένα, η λύση η οποία προωθείται από τη νεοκλασική προσέγγιση για την αντιμετώπιση της ανεργίας είναι η δημιουργία προϋποθέσεων για την ύπαρξη του τέλει ανταγωνισμού, που θα επιτρέψει την ευελιξία στους μισθούς και θα οδηγήσει στην εξίσωση του πραγματικού μισθού με το μισθό ισορροπίας. Ωστόσο, η ελεύθερη μεταβολή των μισθών «προς τα κάτω» στο επίπεδο ισορροπίας της αγοράς, δεν είναι πάντα εφικτή καθώς ενέχει τα ακόλουθα εμπόδια (Πολύζος, 2011: 455).

- Η ύπαρξη συνδικάτων, οι συλλογικές συμβάσεις και το δίκαιο εργασίας θέτουν όρια στην προσφορά εργασίας και τον πραγματικό μισθό των εργαζομένων και οδηγούν σε εκούσια ανεργία. Συγκεκριμένα στόχος των συνδικάτων είναι να κανονίζουν την αποδοχή λιγότερων θέσεων απασχόλησης, αυξάνοντας έτσι τα ημερομίσθια και μειώνοντας παράλληλα την απασχόληση (Begg κ.α., 2006: 243). Σε αυτή την περίπτωση οι εργαζόμενοι διαπραγματεύονται με τους εργοδότες και θέτουν τον πραγματικό μισθό σε μεγαλύτερο επίπεδο από το μισθό ισορροπίας, με αποτέλεσμα οι επιχειρήσεις να μην μπορούν να αυξήσουν τη ζήτηση για εργασία χωρίς τη μείωση του πραγματικού μισθού.
- Επιπλέον, ένα άλλο πιθανό εμπόδιο είναι η θέσπιση από το κράτος «κατώτατου μισθού» ο οποίος είναι μεγαλύτερος από το μισθό ισορροπίας, περιορίζοντας την προσαρμογή του μισθού προς τα κάτω.

- Τέλος, η χορήγηση επιδομάτων σε διάφορες κοινωνικές τάξεις είναι δυνατόν να μειώσει το επίπεδο της ζητούμενης εργασίας κάτω από το επίπεδο ισορροπίας της αγοράς και να αυξήσει το ζητούμενο επίπεδο μισθών. Όσο μεγαλύτερα είναι τα επιδόματα που χορηγούνται, τόσο απομακρύνεται ο πραγματικός μισθός από το επίπεδο μισθού πλήρους απασχόλησης. Οι περισσότερες εμπειρικές έρευνες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η αύξηση των επιδομάτων ευθύνεται για ένα μέρος της αύξησης του φυσικού ποσοστού ανεργίας, δηλαδή του ποσοστού ανεργίας που προκύπτει όταν η αγορά εργασίας βρίσκεται σε κατάσταση ισορροπίας (Begg κ.α., 2006:236-243).

Συνοψίζοντας τα παραπάνω, η νεοκλασική προσέγγιση για την ανεργία θεωρεί ότι η ανεργία είναι εκούσια. Ο μισθός και η απασχόληση καθορίζονται ταυτόχρονα στην αγορά εργασίας, και ο μηχανισμός των μισθών είναι σε θέση να επαναφέρει την αγορά σε κατάσταση ισορροπίας. Η απουσία ευελιξίας των μισθών προς τα κάτω και η έλλειψη πληροφόρησης οδηγούν την αγορά εργασίας σε ασταθή ισορροπία, δηλαδή σε μόνιμη ανεργία (Χλέτσος, 1998). Μόνο όταν οι δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης λειτουργούν ελεύθερα χωρίς περιορισμούς, δύναται ο μηχανισμός των μισθών να επαναφέρει την αγορά εργασίας σε κατάσταση ισορροπίας και μη ανεργίας.

2.2 Η κεϋνσιανή θεωρία

Η κρίση του 1929 απέδειξε ότι ο μηχανισμός της αγοράς δεν είναι σε θέση να εξασφαλίζει σε κάθε περίπτωση πλήρη απασχόληση των παραγωγικών μέσων και σταθερό επίπεδο τιμών, τοποθετώντας το πρόβλημα της ανεργίας στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος και της πολιτικής διαμάχης. Ως αποτέλεσμα της αδυναμίας αυτής, αναπτύχθηκε από τους κεϋνσιανούς μία εναλλακτική προσέγγιση στην πολιτική της νεοκλασικής θεωρίας. Σύμφωνα με την κεϋνσιανή θεωρία η υπόθεση ύπαρξης τέλει ανταγωνισμού στην αγορά εργασίας δεν είναι ρεαλιστική, εξαιτίας της ακαμψίας που χαρακτηρίζει τους μισθούς ως προς την μεταβολή τους προς τα κάτω. Για το λόγο αυτό, ο τρόπος αντιμετώπισης της ακούσιας ανεργίας, είναι η κρατική παρέμβαση, μέσω της οποίας θα πρέπει να ενισχυθεί η ενεργός ζήτηση για εργασία ώστε να απορροφηθεί η υπερβάλλουσα εργασία (Πολύζος, 2011:457).

Αναλυτικότερα, με βάση τη κεϋνσιανή προοπτική οι μισθοί αντιστέκονται στην προς τα κάτω μεταβολή, κυρίως λόγω της ύπαρξης συνδικάτων και του σύνθετου χαρακτήρα των διαπραγματεύσεων με τους εργοδότες. Συνεπώς, σε μία τέτοια κατάσταση δεν υπάρχει

εγγύηση ότι οι αγορές εργασίας που εμφανίζουν ακούσια ανεργία θα οδηγηθούν σε συνθήκες ισορροπίας (McCann, 2002:282).

Κατά τον Κένυς η μείωση του επιπέδου των μισθών δεν οδηγεί σε αύξηση της απασχόλησης αφενός διότι οι εργαζόμενοι αρνούνται να μειωθούν οι ονομαστικοί τους μισθοί για τους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω και αφετέρου λόγω της επίδρασης του πληθωρισμού (Πολύζος, 2011:458). Ειδικότερα, η πτώση των ονομαστικών μισθών θα έχει ως αποτέλεσμα τη μείωση του χρηματικού εισοδήματος των εργατών. Με τη σειρά της η μείωση των ονομαστικών μισθών θα έχει ως συνέπεια τη μείωση της ενεργούς ζήτησεως για αγαθά και θα οδηγήσει κατ' επέκταση σε πτώση των τιμών των αγαθών, άρα και του γενικού επιπέδου των τιμών. Σύμφωνα με τον Κένυς, η πτώση των τιμών θα είναι ανάλογη της πτώσης των ονομαστικών μισθών, με αποτέλεσμα ο πραγματικός μισθός να παραμένει στα ίδια επίπεδα. Σε αυτή την περίπτωση η μείωση των ονομαστικών μισθών, δεν θα οδηγήσει σε άνοδο στα κέρδη των επιχειρήσεων και κατά συνέπεια δεν θα υπάρξει ούτε αύξηση της παραγωγής ούτε αύξηση της απασχόλησης (Λιανός και Μπένος, 1998: 306). Η τελευταία θα προέλθει μόνο μέσα από τη συνολική αύξηση της ζήτησης για αγαθά και υπηρεσίες, εξαιτίας της αύξησης του συνολικού εισοδήματος.

Συμπερασματικά, στον αντίποδα της νεοκλασικής αντίληψης οι κεϋνσιανοί εισάγουν μια θεωρία ενεργούς ζήτησεως στο κλασικό οικονομικό σύστημα. Ειδικότερα, ο Κένυς υποστήριξε ότι η αντιμετώπιση της ύφεσης και η αύξηση της απασχόλησης μπορεί να επέλθει μόνο με την αποκατάσταση της κερδοφορίας του κεφαλαίου ώστε να αυξηθεί ο όγκος των επενδύσεων (Δεδουσόπουλος, 2000:249). Η συνεισφορά του Κένυς έγκειται στο γεγονός ότι κατάφερε να αμφισβητήσει τα αξιώματα της νεοκλασικής θεωρίας θέτοντας σε νέα βάση το πρόβλημα της ανεργίας. Απέρριψε την άποψη ότι η πλήρης απασχόληση θα προκύψει αυτόματα και υποστήριξε ότι μέχρι να έρθει εκείνη η στιγμή θα έχουμε όλοι πεθάνει (Σπυριδάκης, 2013).

Η κρατική ενίσχυση μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο στην αύξηση της κατανάλωσης των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων και μέσα από την αύξηση του ποσού των δημοσίων δαπανών. Ιδιαίτερα σε περιόδους ύφεσης της οικονομίας, ο πιο αποτελεσματικός τρόπος αύξησης της συνολικής ζήτησης είναι είτε να αυξηθούν οι δημόσιες δαπάνες, είτε να μειωθούν οι φόροι. Με τον τρόπο αυτό, ενισχύεται η ενεργός ζήτηση και υποβοηθείται η έξοδος της οικονομίας από την ύφεση (Δαλαμάγκας, 2010:32). Επομένως αν το κράτος παρεμβαίνει ώστε να συμπληρώσει το υπόλειμμα των

ιδιωτικών επενδύσεων, τότε το επίπεδο της ζήτησης διατηρείται πάντοτε σε υψηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα να καθίσταται μη απαραίτητη η ευελιξία των μισθών στην καταπολέμηση της ανεργίας (Παλυβός και Χλέτσος, 2006:29).

2.3 Μονεταρισμός

Στη δεκαετία του '70 παρουσιάστηκε ένα νέο φαινόμενο που ονομάστηκε στασιμοπληθωρισμός και εκδηλώθηκε ως ταυτόχρονη αύξηση της ανεργίας και του πληθωρισμού, πλήττοντας πολλές οικονομικά ανεπτυγμένες οικονομίες. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να αμφισβητηθεί η κείνσσιανή θεωρία και να εισβάλει μία νέα θεωρία στο χώρο της Μακροοικονομίας, ο Μονεταρισμός ή αλλιώς η «Σχολή του Σικάγο» με κύριο υπέρμαχο της τον Friedman (Λιανός και Μπένος, 1998: 552).

Ο Friedman υποστηρίζει ότι μία εκτεταμένη δημοσιονομική πολιτική, μπορεί να μειώσει την ανεργία βραχυχρόνια πέρα από το φυσικό της επίπεδο, όπως αυτό προσδιορίζεται από την αγορά εργασίας. Ωστόσο με το πέρασμα του χρόνου, οι εργοδότες και οι εργαζόμενοι αντιλαμβάνονται ότι οι τιμές συνεχώς αυξάνονται ενώ ο πραγματικός μισθός συρρικνώνεται με αποτέλεσμα τη μείωση της προσφοράς και της ζήτησης για εργασία. Έτσι στην μακροχρόνια περίοδο η ισορροπία στην αγορά εργασίας επανέρχεται στο αρχικό επίπεδο απασχόλησης, διότι οι μισθωτοί και οι επιχειρήσεις συνειδητοποιούν ότι οι αυξήσεις ήταν, σε πραγματικούς όρους, πλασματικές (Δεδουσόπουλος, 2000: 372-374).

Κατά τον Friedman υπάρχει ένα «φυσικό» επίπεδο ανεργίας που προσδιορίζεται από τις πραγματικές υπάρχουσες συνθήκες της αγοράς και είναι διαρκώς μεταβαλλόμενο, αντιστοιχώντας στο τμήμα της ανεργίας που δεν οφείλεται στις διακυμάνσεις της συνολικής ζήτησης, δηλαδή στην ανεργία τριβής και στη διαρθρωτική ανεργία. Επί της ουσίας, υποστηρίχθηκε πως η ανεργία είναι μία προσωρινή κατάσταση και επιπλέον πως υπάρχουν θέσεις εργασίας τις οποίες οι άνεργοι δεν θέλουν να καταλάβουν ή για τις οποίες οι άνεργοι δεν έχουν πλήρη και επαρκή πληροφόρηση (Σπυριδάκης, 2013).

Με το να αυξάνουν τη νομισματική κυκλοφορία, η επεκτατική νομισματική και δημοσιονομική πολιτική οδηγούν σε αύξηση των τιμών. Για ένα διάστημα η ανεργία μειώνεται μέχρις ότου οι εργαζόμενοι να προσαρμόσουν τις προσδοκίες τους ως προς την εξέλιξη του πληθωρισμού και η απασχόληση να επιστρέψει ξανά στο αρχικό σημείο ισορροπίας και το ποσοστό ανεργίας στο «φυσικό ποσοστό» (Καραμεσίνη, 2011). Από

την άλλη, η εφαρμογή της μονεταριστικής προσέγγισης που επιδιώκει ουσιαστικά τη μείωση του πληθωρισμού, αφορά περισσότερο μία ιδεατή πραγματικότητα, αφού παράγει ανεργία καθώς μειώνει τις δημόσιες δαπάνες και επενδύσεις.

Συμπερασματικά, οι μονεταριστές προχώρησαν σε μία διαφορετική ανάγνωση της καμπύλης Phillips προκειμένου να δείξουν ότι οι μακροοικονομικές πολιτικές τόνωσης της ενεργού ζήτησης κεύσινανής έμπνευσης, έχουν μόνο βραχυπρόθεσμο αποτέλεσμα στην ανεργία και δεν μπορούν να τη μειώσουν πέρα από το φυσικό της ποσοστό. Επιπρόσθετα, είναι υπεύθυνες για την επιτάχυνση του πληθωρισμού εξαιτίας της ανεξέλεγκτης αύξησης της ρευστότητας. Η ανεργία μετατρέπεται από ένα πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί σε μία κατάσταση που είναι αναπότρεπτη.

2.4 Μαρξιστική θεωρία

Σύμφωνα με τη μαρξιστική θεωρία η ανεργία είναι φαινόμενο εγγενές με το καπιταλιστικό σύστημα και δεν προέρχεται από τις δυσλειτουργίες της αγοράς εργασίας. Ουσιαστικά η ανεργία εμφανίζεται κάθε φορά που μπαίνει σε κρίση το καπιταλιστικό σύστημα. Το τελευταίο εισέρχεται σε κρίση κάθε φορά που δεν ικανοποιείται η απαίτηση του να εκμεταλλεύεται την εργασία στο βαθμό που το ίδιο θεωρεί ως επαρκή. Αυτό το είδος της κρίσης χαρακτηρίζεται από τον Karl Marx ως κρίση υπερσυσσώρευσης (Καραμεσίνη, 2011: 37-41).

Στο έργο του K.Marx *Το Κεφάλαιο* (1867) υποστηρίχθηκε πως η προέκταση της παραγωγής προαπαιτεί αυξημένη ζήτηση σε εργατικό δυναμικό. Όσο αυξάνεται το κεφάλαιο τόσο αυξάνεται και η απαιτούμενη εργατική δύναμη, με φθίνουσα ωστόσο αναλογία. Το εργατικό δυναμικό καλείται να ανταποκριθεί με τον πλέον αξιόπιστο τρόπο στις εκάστοτε νέες παραγωγικές ανάγκες σε περιόδους οικονομικής έκρηξης και απαξιώνεται σε περιόδους οικονομικής στασιμότητας εφόσον αποδειχθεί αρκετά μεγάλο για να απασχοληθεί στο σύνολο του (Σπυριδάκης, 2013:16).

Αναλυτικότερα, η διαδικασία της καπιταλιστικής αναπαραγωγής έχει κυκλικό χαρακτήρα, περνώντας από τέσσερις διακριτές φάσεις: την κρίση την ύφεση, την αναζωογόνηση και την άνοδο. Σύμφωνα λοιπόν με τον Marx οι κρίσεις διαδραματίζουν έναν «εξυγιαντικό ρόλο» για τη λειτουργία του καπιταλιστικού συστήματος. Το κλείσιμο των επιχειρήσεων σε περιόδους κρίσης, οδηγεί ένα μεγάλο κομμάτι της εργατικής τάξης στην ανεργία, αυξάνοντας τον ανταγωνισμό των εργατών για εργασία, επιτρέποντας έτσι

στο κεφάλαιο να μειώσει τους μισθούς. Με αυτό τον τρόπο δημιουργούνται ευνοϊκοί όροι για την αυξημένη κερδοφορία των εναπομενόντων καπιταλιστών στην αρχή του νέου κύκλου. Τελικά, η καπιταλιστική οικονομία φτάνει σε ένα νέο σημείο εκκίνησης (Τόλιος, 2012).

2.5 Σύγχρονες προσεγγίσεις της ανεργίας

Η παραδοσιακή νεοκλασική θεωρία για την ανεργία, που θεωρούσε ότι η ανεργία ήταν εκούσια δεν μπορούσε να ερμηνεύσει την παρατεταμένη ανεργία που παρατηρήθηκε τις δεκαετίες '70 και '80. Το κύριο ερώτημα το οποίο ενδιέφερε τη νεοκλασική αντίληψη ήταν να ερμηνεύσει την ακαμψία των μισθών προς τα κάτω, που εμποδίζει την εξισορρόπηση της ζήτησης και της προσφοράς στην αγορά εργασίας.

Από την άλλη η κεϋνσιανή θεωρία αδυνατούσε να ερμηνεύσει το φαινόμενο του στασιμοπληθωρισμού και της ανεργίας και οδηγήθηκε σε διάλογο με τη νεοκλασική θεωρία.

Οι θεωρητικές ερμηνείες που θα εξεταστούν στο εν λόγω κεφάλαιο, αποτελούν ως ένα βαθμό συνέχεια του νεοκλασικού υποδείγματος, αν και διαφέρουν σε πολλά σημεία από αυτό. Η ανεργία οφείλεται σε διαφορετικά αίτια, όπως το θεσμικό πλαίσιο και οι κανόνες με βάση τους οποίους συνάπτονται οι συμβάσεις απασχόλησης, και είναι ακούσια, παρόλο που προκύπτει ως αποτέλεσμα των αποκλίσεων του ισχύοντος μισθού από το μισθό ισορροπίας (Δεδουσόπουλος, 2000: 480, 481).

Πιο συγκεκριμένα οι σύγχρονες θεωρίες για την ανεργία που θα εξεταστούν είναι οι ακόλουθες:

- Η θεωρία των αποτελεσματικών μισθών (efficiency wages)
- Η θεωρία των άτυπων συμβάσεων (implicit contrasts)
- Η θεωρία των εντός και εκτός (insiders –outsiders theory)

2.5.1 Η θεωρία των αποτελεσματικών μισθών

Η θεωρία των «αποτελεσματικών μισθών» προσπαθεί να δώσει μία απάντηση στο ερώτημα γιατί οι επιχειρήσεις, δεν προβαίνουν σε μειώσεις μισθών, σε περίπτωση εκτεταμένης ανεργίας. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή για τον καθορισμό του μισθού δε λαμβάνεται υπόψη μόνο η προσφερόμενη ποσότητα εργασίας αλλά και η ποιότητα της. Κατά συνέπεια διακρίνουμε δύο είδη μισθών: α) το μέσο μισθό, ο οποίος καθορίζεται

στην αγορά από τη ζήτηση και την προσφορά και β) τον «αποτελεσματικό μισθό» που διαμορφώνεται στο πλαίσιο της επιχείρησης στη βάση της ποιότητας της εργασίας και κατά κανόνα είναι υψηλότερος από τον πρώτο (Παλυβός και Χλέτσος, 2006β:33).

Πρώτος, ο Yellen (1984) σε ένα άρθρο του στο *American Economic Review* έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη του μοντέλου των «αποτελεσματικών μισθών». Οι επιχειρήσεις θέτουν πρόθυμα τον μισθό των εργαζομένων σε υψηλότερο επίπεδο από αυτό που ορίζεται μέσω της ισορροπίας της αγοράς εργασίας, για διάφορους λόγους. Καταρχήν, πιστεύουν ότι οι υψηλότεροι μισθοί μπορούν να αυξήσουν τα επίπεδα παραγωγικότητας της εργασίας και να κάνουν τους εργαζόμενους περισσότερο ικανούς, ενδυναμώνοντας παράλληλα τις σχέσεις εμπιστοσύνης ανάμεσα στους εργαζόμενους και τους εργοδότες. Επιπλέον, με αυτό τον τρόπο προσπαθούν να αποτρέψουν τον εργαζόμενο να αναζητήσει αλλού εργασία και έτσι η επιχείρηση έχει μικρότερο κόστος, διότι από τη μία κρατάει τους πιο αποδοτικούς εργαζόμενους, ενώ από την άλλη δεν χρειάζεται να καταναλώσει πρόσθετο χρόνο και χρήμα για την αναζήτηση και την εκπαίδευση κάποιου άλλου εργαζομένου. (Yellen, 1984).

Αξίζει ακόμη να σημειωθεί η έννοια του «δίκαιου μισθού» την οποία χρησιμοποίησε ο Akerlof (1984) για να εξηγήσει την ανεξαρτησία του ισχύοντος μισθού από το μισθό ισορροπίας. Αναλυτικότερα, συχνά οι εργαζόμενοι σε μία επιχείρηση εργάζονται με περισσότερο από τον αναγκαίο ζήλο αυξάνοντας την παραγωγικότητα τους σημαντικά, παρά το γεγονός ότι αυτό τους προκαλεί μεγαλύτερη δυσανεμία. Ο Akerlof υποστηρίζει ότι σε αυτή την περίπτωση, οι εργαζόμενοι αναπτύσσουν «ανταλλακτικές» σχέσεις με την επιχείρηση που καθορίζονται από ηθικούς κανόνες και όχι από τις αμοιβαίες συμβατικές υποχρεώσεις μεταξύ εργαζομένων και επιχείρησης. Στο παραπάνω πλαίσιο διαμορφώνεται και ο «δίκαιος μισθός» των εργαζομένων ο οποίος εξαρτάται από την προσπάθεια που καταβάλλει ο μισθωτός, τις απαιτήσεις της επιχείρησης, τους μισθούς των υπολοίπων εργαζομένων διαχρονικά και το ύψος του επιδόματος ανεργίας.

Η παραπάνω θεωρία καταλήγει στο συμπέρασμα ότι όταν εμφανίζεται μειωμένη ζήτηση για προϊόντα και υπηρεσίες που με τη σειρά της οδηγεί σε μείωση της αξίας του οριακού προϊόντος της εργασίας, οι επιχειρήσεις προτιμούν να απολύσουν εργατικό δυναμικό παρά να μειώσουν τον μισθό που πληρώνουν στους ήδη εργαζόμενους (Δεδουσόπουλος, 2000: 486). Επομένως όταν η επιχείρηση προσφέρει υψηλότερους μισθούς από το μισθό ισορροπίας στην αγορά, με στόχο να κρατήσει ορισμένους εργαζόμενους, τότε είναι

υποχρεωμένη να προσλάβει λιγότερους εργαζομένους από όσους θα προσλάμβανε, με αποτέλεσμα να συμβάλλει στη διατήρηση της ανεργίας.

2.5.2 Η θεωρία των άρρητων συμβάσεων

Η θεωρία των άρρητων συμβάσεων, αποτελεί μία εκσυγχρονισμένη αντίληψη της νεοκλασικής θεωρίας για την αγορά εργασίας, επιχειρώντας να ερμηνεύσει την ακαμψία των ονομαστικών μισθών και κατ' επέκταση τη διατήρηση της ανεργίας, επικεντρώνοντας την ανάλυση της στον τρόπο καθορισμού των μισθών και της απασχόλησης. Σύμφωνα με την εν λόγω θεωρία οι μισθοί και η απασχόληση, δεν καθορίζονται από την προσφορά και τη ζήτηση εργασίας (νεοκλασική αντίληψη), αλλά διαμορφώνονται σε μικροεπίπεδο μετά από τη συμφωνία της επιχείρησης με τους εργαζομένους, που επιτυγχάνεται σε περιβάλλον χαρακτηριζόμενο από αβεβαιότητα, εξαιτίας της ύπαρξης ασύμμετρης πληροφόρησης (Παλυβός και Χλέτσος, 2006α: 32).

Οι επιχειρήσεις συνάπτουν σχέσεις με τους εργαζομένους. Μία άρρητη σύμβαση εργασίας είναι ένα είδος ασφαλιστικού συμβολαίου μεταξύ των εργαζομένων και της επιχείρησης στην οποία εργάζονται. Ωστόσο οι όροι αυτού του συμβολαίου δεν αποτυπώνονται γραπτώς, ούτε δηλώνονται με κάποιον άλλο τρόπο και παραμένουν πάντα άρρητοι (Azariadis, 1975). Με τους άρρητους όρους που περιλαμβάνονται σε μία τέτοια σύμβαση η επιχείρηση αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει ασφαλιστική κάλυψη στους εργαζομένους σε περίπτωση απώλειας της θέσης εργασίας τους ή μείωσης του μισθού τους (Δεδουσόπουλος, 2000: 512).

Η επιχείρηση δεν προσαρμόζει το επίπεδο του μισθού ανάλογα με την κατάσταση που επικρατεί στην αγορά, αλλά εφαρμόζει πολιτική σταθεροποίησης του μισθού στη διάρκεια του οικονομικού κύκλου, ως αποτέλεσμα των άρρητων συμβάσεων με τους μισθωτούς που απασχολεί (Δεδουσόπουλος, 2000: 524). Συμπερασματικά, η θεωρία των άτυπων συμβάσεων καταλήγει στο ίδιο συμπέρασμα με αυτό της παραδοσιακής αντίληψης: δηλαδή ότι οι εργαζόμενοι είναι υπεύθυνοι για την ανεργία, καθώς επιδιώκουν να εξασφαλιστούν οικονομικά σε περίοδο οικονομικής κρίσης.

2.5.3 Η θεωρία των εντός και εκτός (insiders – outsiders theory)

Η εν λόγω θεωρία, αποτελεί μία από τις προσπάθειες της νεοκλασικής θεωρίας να αιτιολογήσει γιατί η αγορά εργασίας δεν είναι ανταγωνιστική και να κατανοήσει την ανάπτυξη των συνδικάτων και των συλλογικών διαπραγματεύσεων στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Υποστηρίζει ότι οι συνδικαλιστικές οργανώσεις έχουν ως στόχο να

μεγιστοποιήσουν μία συνάρτηση χρησιμότητας, η οποία περιλαμβάνει τις προτιμήσεις των μελών τους. Η διαπραγμάτευση ανάμεσα στις συνδικαλιστικές οργανώσεις μπορεί να αφορά τόσο τον καθορισμό των μισθών όσο και της απασχόλησης. Το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων είναι η αύξηση του ποσοστού ανεργίας εξαιτίας της ακαμψίας η οποία υπάρχει στην αγορά εργασίας αναφορικά με τους μισθούς και την απασχόληση, διότι οι συνδικαλιστικές οργανώσεις προστατεύουν τα μέλη τους (insiders) σε σχέση με τα άτομα που βρίσκονται έξω (outsiders) (Παλυβός και Χλέτσος, 2006).

Η θεωρία των insiders και outsiders, στηρίζεται στη διάκριση μεταξύ εκείνων των εργαζομένων που εργάζονται με σχετικά προστατευμένες θέσεις εργασίας και εκείνων που είναι άνεργοι. Εκείνοι που εργάζονται είναι σε θέση να προστατέψουν τη θέση τους από απόπειρες των ανέργων να τους αποπληρώσουν, ακόμα κι αν οι άνεργοι ήταν διατεθειμένοι να εργαστούν με χαμηλότερο μισθό. Αυτό συμβαίνει αφενός διότι πολλές φορές το κόστος απολύσεων και προσλήψεων νέου προσωπικού είναι αρκετά υψηλό, οπότε και οι επιχειρήσεις επιλέγουν την καταβολή ενός υψηλότερου μισθού στους ήδη εργαζομένους. Αφετέρου οι ήδη εργαζόμενοι πολλές φορές επιδεικνύουν «αντισυναδελφική συμπεριφορά» σε εργαζόμενους που ρίχνουν το επίπεδο του μισθού, στο βαθμό που η αποδοχή της εργασίας με χαμηλότερη αμοιβή θεωρείται κλοπή της εργασίας, τόσο από τους εργαζομένους όσο και από την κοινή γνώμη.

Σε μία τέτοια κατάσταση, η πολιτική μισθών στοχεύει στη διατήρηση της απασχόλησης των ήδη εργαζομένων παρά στη μείωση της ανεργίας και επομένως το ύψος του μισθού παρουσιάζει ακαμψία σε σχέση με την κατάσταση της αγοράς εργασίας. Σε κάποιο βαθμό αντιστοιχεί σε μία πραγματικότητα που έχει διαμορφωθεί σε μεγάλες βιομηχανικές επιχειρήσεις, κυρίως με την εμπλοκή των συνδικάτων στον καθορισμό των κριτηρίων προσλήψεων του νέου προσωπικού και στον έλεγχο των εργασιακών προσόντων (Δεδουσόπουλος, 2000: 526).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα και τα διαρθρωτικά της χαρακτηριστικά

Η ανεργία είναι ένα πολύ σοβαρό οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα τόσο γι αυτούς που τη βιώνουν όσο και για ολόκληρη την οικονομία. Για το λόγο αυτό, η μείωση του επίμονα υψηλού ποσοστού ανεργίας που καταγράφεται στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια – ειδικά τα χρόνια της οικονομικής ύφεσης της χώρας, αποτελεί κύρια πρόκληση για την οικονομική πολιτική.

Η ελληνική ύφεση, ήρθε ως αποτέλεσμα της μετάδοσης στην Ελλάδα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσεως, των χρόνιων ανισορροπιών της ελληνικής οικονομίας και της ισχνής παραγωγικής της βάσης και επιπλέον λόγω της αδυναμίας – κατά τις τελευταίες δεκαετίες - των ελληνικών κυβερνήσεων να προβούν σε επεκτατικές δημοσιονομικές, νομισματικές ή συναφείς πολιτικές εντός της ευρωζώνης (Petralias et al, 2013), και είχε σαν αποτέλεσμα την δραματική μείωση της απασχόλησης τα τελευταία χρόνια. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των Ερευνών Εργατικού Δυναμικού (ΕΛΣΤΑΤ), η αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων που σημειώθηκε τα προηγούμενα έτη, ανεκόπη και αντεστράφη το 2008, με αποτέλεσμα το εν λόγω μέγεθος να συρρικνωθεί μεταξύ του 2008 και του 2014 κατά 1023 άτομα (-22,4%). Συγχρόνως ο αριθμός των ανέργων διευρύνθη κατά 896 χιλιάδες άτομα (+237,2%).

Είναι σημαντικό να επισημανθεί πως, η ελληνική οικονομία στο σύνολο της, αλλά και η ελληνική αγορά εργασίας ειδικότερα, βρισκόταν στη μέση μιας βαθιάς κρίσης ακόμη και πριν από την έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης (Bakas & Papapetrou, 2014:551). Σημαντικότερες ενδείξεις της προϋπάρχουσας αυτής κρίσης, υπήρξαν πέρα από τα δημοσιονομικά ελλείμματα και τα τεράστιο χρέος, τα ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, καθώς και το γεγονός ότι οι μισθοί συνέχιζαν να αυξάνουν με υψηλούς ρυθμούς παρά τη σημαντική απώλεια ανταγωνιστικότητας της χώρας (Νικολίτσα, 2013).

Στις επόμενες ενότητες γίνεται μια πρώτη διερεύνηση της εξέλιξης της ανεργίας στην Ελλάδα αλλά και σε άλλες χώρες, ενώ αναλύονται τα δομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της ελληνικής ανεργίας και εξετάζεται η χωρική διάσταση του φαινομένου. Επιπλέον δίνεται έμφαση στις αιτίες αλλά και στις ευρύτερες συνέπειες της ανεργίας σε ατομικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο.

3.1 Μεθοδολογική Προσέγγιση

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διαχρονική και χωρική προσέγγιση της ανεργίας σε δύο επίπεδα - αφενός σε επίπεδο χώρας και αφετέρου σε επίπεδο περιφέρειας (NUTS 2) και νομών (NUTS 3). Συγκεκριμένα, στόχος μας είναι να μελετηθεί η διαχρονική πορεία της ανεργίας, τόσο της Ελλάδας όσο και κάθε περιφέρειας και νομού ξεχωριστά προκειμένου να εντοπιστούν διαφοροποιήσεις σε ετήσια βάση. Επιμέρους στόχος, είναι να καταγραφούν και να αναλυθούν οι μεταβολές του επιπέδου της ανεργίας σε κάθε περιφέρεια της Ελλάδας. Είναι ευρέως αποδεκτό πως κάθε περιοχή έχει δικά της χαρακτηριστικά που σχετίζονται άμεσα με την ανεργία (γεωγραφική θέση, οικονομική ανάπτυξη κ.α.) και επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο τη συμπεριφορά της στις μεταβολές της ανεργίας.

Λαμβάνοντας υπόψη ότι θέλουμε να μελετήσουμε τις πρόσφατες εξελίξεις του φαινομένου συμπεριλαμβανομένου και τη συγκυρία της διεθνούς οικονομικής κρίσης, καθώς και το γεγονός πως για να γίνει μία σωστή ανάλυση θα πρέπει να χρησιμοποιηθεί μία αρκετά μεγάλη χρονική περίοδος, το χρονικό διάστημα στο οποίο επιλέχθηκε να επικεντρωθεί η ανάλυση μας είναι η δεκαεφταετία 1998-2014.

Η διερεύνηση της χωρικής και χρονικής διάστασης της ανεργίας σε επίπεδο χώρας, περιφέρειας και νομού βασίστηκε σε διαθέσιμα δεδομένα τα οποία αντλήθηκαν από την Ελληνική Στατιστική Υπηρεσία (ΕΛ.ΣΤΑΤ) και επιτρέπουν μια εκτεταμένη ανάλυση των χαρακτηριστικών των ανέργων. Ο λόγος που δεν χρησιμοποιήθηκαν τα στατιστικά στοιχεία που διατίθενται στον Οργανισμό Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) είναι αφενός ότι αυτά είναι διαθέσιμα από το 2010 και μετά και αφετέρου πως είναι περισσότερο κατάλληλα για τη διερεύνηση του κοινωνικού προφίλ των ανέργων και όχι τόσο για τη χωρο-χρονική ανάλυση που επιδιώκουμε. Άλλωστε όπως έχει αναφερθεί, ο ΟΑΕΔ κάνει μία περιοριστική ερμηνεία της ανεργία και την ταυτίζει με την υπό προϋποθέσεις εγγραφή των ατόμων στα μητρώα του οργανισμού. Επομένως, λαμβάνοντας υπόψη το στόχο της παρούσας έρευνας και τους ειδικούς της σκοπούς (χωρο-χρονική ανάλυση), τα δεδομένα της ΕΛ.ΣΤΑΤ κριθήκαν τελικά καταλληλότερα.

Στο σημείο αυτό σημειώνουμε πως υπάρχουν σχετικά μικρές διαφορές μεταξύ των εκτιμήσεων της Έρευνας Εργατικού Δυναμικού και της εγγεγραμμένης ανεργίας, δεδομένου ότι ο ορισμός των ανέργων διαφέρει στις δύο περιπτώσεις. Η ΕΕΔ για τον ορισμό των ανέργων χρησιμοποιεί τον ορισμό που έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο, ενώ αντίθετα στους εγγεγραμμένους άνεργους περιλαμβάνονται τα άτομα που

έρχονται σε επαφή με το γραφείο ευρέσεως εργασίας και δηλώνονται ως άνεργοι. Συγκεκριμένα, το άρθρο 3 του Ν. 1545/1985, ορίζει τον άνεργο ως τον μισθωτό που μετά τη λύση ή τη λήξη της εργασιακής σχέσης αναζητεί εργασία και αποδέχεται να απασχοληθεί σε εργασία που του προσφέρει ο ΟΑΕΔ στον ευρύτερο επαγγελματικό κλάδο του ή να παρακολουθήσει προγράμματα επαγγελματικής εκπαίδευσης και εν γένει επωφελείται από κάθε δυνατότητα απασχόλησης. Συνεπώς άτομα με ευκαιριακές δουλείες ή μερικώς απασχολούμενοι μπορεί να περιληφθούν στην εγγεγραμμένη ανεργία, ενώ αντίθετα τα άτομα που χαρακτηρίζονται ως άνεργοι σύμφωνα με την ΕΕΔ δεν είναι υποχρεωτικά εγγεγραμμένα στον ΟΑΕΔ. Αυτός είναι ο λόγος που ενώ οι δύο εκτιμήσεις παρουσιάζουν κοινή τάση σε επίπεδο χώρας, υπάρχουν σχετικά μικρές διαφορές μεταξύ τους (η εγγεγραμμένη ανεργία είναι υψηλότερη) (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2013).

Στρωματοποίηση και επιλογή δείγματος στην Έρευνα Εργατικού Δυναμικού

Το τρέχον δείγμα της ΕΕΔ επελέγη το 8 τρίμηνο του 2009 και τα τρία πρώτα τρίμηνα του 2010 και βασίστηκε στα αποτελέσματα της απογραφής του 2001, ενώ για την επιλογή του εφαρμόστηκε η ακόλουθη διαδικασία:

Το σύνολο της Ελλάδας διαιρέθηκε σε 182 στρώματα τα οποία σχηματίστηκαν μετά την κατανομή των δήμων και κοινοτήτων όλων των νομών σε τρεις βαθμούς «αστικότητας»: α) συγκροτήματα και δήμοι με 10.000 κατοίκους και άνω, β) Δήμοι και Κοινότητες από 2.000 έως 9.999 κατοίκους και γ) Κοινότητες έως 1.999 κατοίκους. Εξαίρεση αποτέλεσαν τα συγκροτήματα Αθηνών και Θεσσαλονίκης που διαιρούνται σε 31 και 9 στρώματα αντίστοιχα.

Στο πρώτο στάδιο της δειγματοληψίας επελέγησαν 2.640 ομάδες-ενότητες κατοικιών με πιθανότητα επιλογής κάθε ενότητας ανάλογη προς το μέγεθος της, δηλαδή ανάλογη με τον αριθμό των νοικοκυριών που διέμεναν σε αυτή κατά την απογραφή του 2001. Στο δεύτερο στάδιο της δειγματοληψίας επελέγη ένα συστηματικό δείγμα κατοικιών σε κάθε ενότητα κατοικιών, έτσι ώστε όλα τα επιλεγόμενα νοικοκυριά να έχουν την ίδια δυνατότητα επιλογής. Τα στοιχεία συλλέγονται κατά τη διάρκεια όλου του έτους και κάθε νοικοκυριό που επιλέγεται στο δείγμα της έρευνας, ερευνάται για έξι διαδοχικά τρίμηνα. Κάθε τρίμηνο, το 1/6 του δείγματος ανανεώνεται, ενώ τα υπόλοιπα νοικοκυριά ερευνώνται δεύτερη (ή Τρίτη κλπ) φορά.

Ακρίβεια και αξιοπιστία των δεδομένων

Όσον αφορά την ακρίβεια και την αξιοπιστία των δεδομένων, το μέγεθος του δείγματος της ΕΕΔ επιτρέπει την παραγωγή εκτιμήσεων υψηλής ακρίβειας για το σύνολο της χώρας καθώς και για τις περισσότερες από τις Υπηρεσίες Περιφερειακής Ανάπτυξης.

Ωστόσο, δεν θα πρέπει να παραληφθεί το γεγονός πως ενώ η ΕΕΔ θεωρείται αξιόπιστη πηγή πληροφοριών με μεθοδολογία υψηλών προδιαγραφών -όπως κάθε έρευνα-βασίζεται σε ένα δείγμα του πληθυσμού και επομένως τα αποτελέσματα της περιέχουν δειγματοληπτικά σφάλματα.

Αναφορικά με τα σφάλματα του πλαισίου δειγματοληψίας επισημαίνουμε πως όσο απομακρυνόμαστε χρονικά από την απογραφή οι πιθανότητες επιλογής δεν απεικονίζουν το «πραγματικό μέγεθος» της επιλεγμένης πρωτογενούς δειγματοληπτικής διαδικασίας. Επίσης το μέγεθος του δείγματος μπορεί να διαφέρει σημαντικά εξαιτίας των μεγάλων αλλαγών στο μέγεθος της πρωτογενούς δειγματοληπτικής μονάδος. Σε όλα τα παραπάνω έρχεται να προστεθεί η δυσκολία ενημέρωσης του καταλόγου που μπορεί να οδηγήσει σε λιγότερη ή περισσότερη κάλυψη της περιοχής δειγματοληψίας. Ειδικότερα το ποσοστό υπο-κάλυψης εκτιμάται περίπου σε 1%, ενώ το ποσοστό υπερ-κάλυψης αντιστοιχεί στο περίπου 8% (ΕΛ.ΣΤΑΤ., 2013).

Επιπρόσθετα, υπάρχουν τα λεγόμενα σφάλματα μη απόκρισης τα οποία οφείλονται στην αδυναμία επαφής με το νοικοκυριό ή στην άρνηση του να απαντήσει το ερωτηματολόγιο της έρευνας, καθώς και τα σφάλματα απόκρισης τα οποία προκύπτουν από τις λανθασμένες ή ψεύτικες απαντήσεις που δίνουν οι ερωτώμενοι.

Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί ότι η διαχρονική συγκρισιμότητα των στοιχείων της έρευνας επηρεάζεται σε κάποιο βαθμό από τις αλλαγές που κατά καιρούς έχουν γίνει στις διάφορες συνιστώσες της δειγματοληψίας. Παρόλα αυτά εκτιμάται πως οι εν λόγω αλλαγές δεν επηρεάζουν τα συμπεράσματα της παρούσας μελέτης.

3.2 Εξέλιξη της ανεργίας σε επίπεδο χώρας

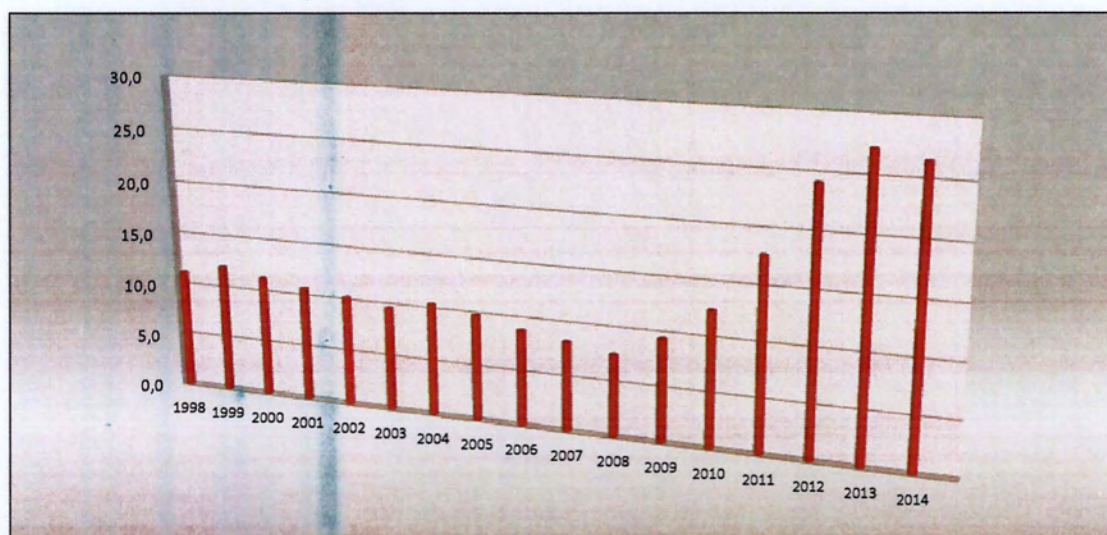
Η ανεργία στην Ελλάδα, όπως και για τις περισσότερες οικονομίες του κόσμου δεν αποτελούσε πρόβλημα μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του 1970. Ουσιαστικά, πριν από την πρώτη πετρελαϊκή κρίση η Ελληνική οικονομία ήταν μια από τις ταχύτερα αναπτυσσόμενες ευρωπαϊκές οικονομίες ενώ η καταγεγραμμένη ανεργία βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα (Katsanevas and Livanos, 2006). Πλέον το υψηλό ποσοστό

ανεργίας, η πτώση της απασχόλησης και ο μεγάλος αριθμός μακροχρόνιων ανέργων, αποτελούν ορισμένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας.

Αναλυτικότερα, ξεκινώντας από τη δεκαετία του 1960, το ποσοστό ανεργίας της χώρας κυμαινόταν σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα της τάξης του 5%, ενώ ταυτόχρονα το επίπεδο ανάπτυξης αντιστοιχούσε σε 6-7% μονάδες ΑΕΠ. Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70, καταγράφεται το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας (περίπου 2%), συνοδευόμενο από αύξηση των επενδύσεων σε δημόσιες υπηρεσίες και από υψηλό επίπεδο του ΑΕΠ, της τάξης του 5% (Panagopoulos, 2007).

Μετά τις δύο πετρελαϊκές κρίσεις του 1973 και του 1979, η ανεργία αυξήθηκε σημαντικά φτάνοντας το 1983 στο 8%. Αξίζει να επισημανθεί στο σημείο αυτό, πως το φαινόμενο τόσο της απότομης αύξησης της ανεργίας όσο και του πολύ χαμηλού ποσοστού της πριν το 1980, θα πρέπει να αντιμετωπιστεί με επιφύλαξη εφόσον από το σημείο εκείνο και έπειτα άλλαξε ο τρόπος καταγραφής της με αποτέλεσμα να εμφανιστεί το πραγματικό της επίπεδο (Katsanevas and Livanos, 2006). Η άνοδος της ανεργίας στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 μπορεί να ερμηνευτεί από την αύξηση του ποσοστού συμμετοχής του εργατικού δυναμικού (κυρίως των γυναικών), από την παραγωγική αναδιάρθρωση της οικονομίας, καθώς και με την άνοδο του επιπέδου εκπαίδευσης που αυξάνει τη διαφορά μεταξύ προσφοράς και ζήτησης εργασίας οδηγώντας σε υψηλότερη ανεργία (Λώλος και Παπαπέτρου, 2010).

Για την περιγραφή της πορείας της ανεργίας στην Ελλάδα παραθέτουμε το ακόλουθο διάγραμμα, στο οποίο έχουν αξιοποιηθεί δεδομένα από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. και καταγράφεται η διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας της χώρας για τα έτη 1998-2014. Τα στοιχεία προέρχονται από τις Έρευνες Εργατικού Δυναμικού και όπως έχει ήδη αναφερθεί είναι απολύτως εναρμονισμένα με το σχετικό κανονισμό της Eurostat.

Γράφημα 4: Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα για την περίοδο 1998-2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Από το παραπάνω διάγραμμα μπορούμε να παρατηρήσουμε διακυμάνσεις στο ποσοστό ανεργίας διαχρονικά. Πιο συγκεκριμένα, υπάρχουν διαστήματα που η ανεργία αυξάνεται ή μειώνεται με διαφορετικό ρυθμό κάθε φορά.

Το 1998, η ελληνική οικονομία παρουσιάζει αύξηση στην απασχόληση κατά 415.00 άτομα σε σύγκριση με το 1984, ενώ το ποσοστό ανεργίας στη διάρκεια της ίδιας περιόδου αυξήθηκε από 8,2% το 1984 σε 11,2% το 1998. Αντίθετα, ήδη από το 1999 παρατηρείται μείωση της απασχόλησης συνοδευόμενη από ακόμη μεγαλύτερη πτώση του εργατικού δυναμικού, με αποτέλεσμα το ποσοστό ανεργίας να παρουσιάζει πτώση. Ωστόσο η πτώση αυτή δεν θα έπρεπε να θεωρηθεί ως ουσιαστική πρόοδος εφόσον δεν προέρχεται από αύξηση της απασχόλησης αλλά από τη μείωση του εργατικού δυναμικού (INE-ΓΣΕΕ, 2002).

Μέχρι και το 2003 συνεχίστηκε η μείωση του ποσοστού ανεργίας στην Ελλάδα, από το 12,10% το 1999 στο 9,7% το 2003. Η μείωση αυτή, των ετών 1999-2003, πραγματοποιείται σε μια εποχή κατά την οποία παρατηρείται ελαφρά άνοδος του ποσοστού ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου οι χαμηλοί ρυθμοί αύξησης του ΑΕΠ και οι ιστορικά χαμηλές επενδύσεις παγίου κεφαλαίου αδυνατούν να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας παρά τις συνεχιζόμενες διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας (INE-ΓΣΕΕ, 2003). Επιπλέον αξίζει να σημειωθεί πως κατά το 2002-2003 η μείωση της ανεργίας οφείλεται σε αύξηση της απασχόλησης και όχι σε μείωση του εργατικού δυναμικού.

Το 2004 το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα παρουσίασε άνοδο, μετά από μία τετραετία μειώσεων, λόγω σημαντικής αύξησης της προσφοράς εργασίας. Ωστόσο, από το 2005 και μέχρι το 2008 – διάστημα κατά το οποίο η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης - η ανεργία μειώνεται σημαντικά. Η διατήρηση του ποσοστού ανεργίας κατά το 2008 σε μονοψήφιο ποσοστό (7,6%) – το χαμηλότερο μάλιστα ποσοστό που σημειώθηκε από το 1998- και η σταδιακή μείωση του μετά το 2004 οφείλεται κυρίως στη μείωση του αριθμού των ανέργων νέων ηλικίας 15-29 ετών και των μακροχρόνια ανέργων (INE-ΓΣΣΕ/ΑΔΕΔΥ, 2009). Επίσης η αποκλιμάκωση της ανεργίας το διάστημα αυτό σχετίζεται με την ένταξη της χώρας στην ΟΝΕ, καθώς και με την εφαρμογή στοχευμένων μέτρων πολιτικής για την απασχόληση που χρηματοδοτούνται από τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία. Ακόμη, η αύξηση της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα περιόρισε την ανεργία και τις πιέσεις στην αγορά εργασίας (Λώλος και Παπαπέτρου, 2010).

Η δραματική επιδείνωση της ανεργίας κατά το 2009-2013, προήλθε καταρχήν από τη μείωση της απασχόλησης λόγω της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης και της δημοσιονομικής κρίσης. Βέβαια πρέπει να επισημανθεί πως η άνοδος της απασχόλησης πριν από την κρίση δεν ήταν διατηρήσιμη και φαίνεται να ακολουθούσε αυτή της καταναλωτικής πίστης. Άλλωστε η απασχόληση αυξήθηκε ιδιαίτερα το προ της κρίσης διάστημα, σε κλάδους που σχετίζονται με το εμπόριο και τις κατασκευές και όχι σε εξωστρεφείς κλάδους και διεθνώς εμπορεύσιμους (Νικολίτσα, 2013). Η συνεχής μείωση της απασχόλησης από το 2009 και μετά με ρυθμούς που αυξάνονταν από τρίμηνο σε τρίμηνο και από έτος σε έτος και οι εκρηκτικοί ρυθμοί αύξησης των ανέργων εκτόξευσαν το μέγεθος της ανεργίας το τελευταίο τρίμηνο του 2012 σε ποσοστό πάνω από το 1/5 του εργατικού δυναμικού (26%), ενώ κατά το τελευταίο τρίμηνο του 2013 οι άνεργοι ανήλθαν σε 1.360.310 άνδρες και γυναίκες και σε ποσοστό πολύ πάνω από το 1/5 του εργατικού δυναμικού (27,5%). Πλέον στην Ελλάδα ο λόγος των ανέργων/απασχολούμενων υπερβαίνει το 1/3. Με άλλα λόγια σε κάθε τρεις εργαζόμενους αντιστοιχεί περίπου ένας άνεργος.

Το 2014 μετά από έξι χρόνια συνεχούς ύφεσης η οικονομική δραστηριότητα επιστρέφει σε θετικούς ρυθμούς μεταβολής, ενώ επιπρόσθετα σημαντική εξέλιξη αποτελεί η ανάκαμψη της συνολικής απασχόλησης κατά 0,3% και η μείωση των ανέργων κατά 3,3%. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τη μείωση του ποσοστού ανεργίας στο 26,5% σε σχέση με το 27,3% του προηγούμενου έτους. Ο λόγος ανέργων/απασχολούμενων εξακολουθεί

να υπερβαίνει το 1/3, γεγονός που σημαίνει ότι σε κάθε τρεις εργαζόμενους αντιστοιχεί περίπου ένας άνεργος.

Στη συνέχεια παρατίθεται πίνακας με τις τριμηνιαίες μεταβολές της ανεργίας, στον οποίο καταδεικνύεται η ένταση της ύφεσης που υπέστη η χώρα μέσα από την ραγδαία αύξηση της ανεργίας, για την περίοδο 2008-2014.

Πίνακας 2: Τριμηνιαίες μεταβολές της ανεργίας από το 2008-2014

Έτος/ Τρίμηνο	Άνεργοι (σε χιλιάδες)				Ποσοστό Ανεργίας (%)			
	Α' Τρίμηνο	Β' Τρίμηνο	Γ' Τρίμηνο	Δ' Τρίμηνο	Α' Τρίμηνο	Β' Τρίμηνο	Γ' Τρίμηνο	Δ' Τρίμηνο
2008	406,5	357,1	355,1	392,7	8,3	7,2	7,2	7,9
2009	462,3	442,6	465,1	514,4	9,3	8,9	9,3	10,3
2010	586,8	594,0	621,9	712,1	11,7	11,8	12,4	14,2
2011	792,6	810,8	878,3	1.025,9	15,9	16,3	17,7	20,7
2012	1.120,1	1.168,8	1.230,9	1.295,5	22,6	23,6	24,8	26,0
2013	1.355,2	1.350,4	1.345,4	1.363,1	27,4	27,1	27,0	27,5
2014	1.342,3	1.280,1	1.229,4	1.245,9	27,8	26,6	25,5	26,1
2008-2009	55,8	85,5	110,0	121,7	13,7	23,9	31,0	31,0
2009-2010	124,5	151,4	156,8	197,7	26,9	34,2	33,7	38,4
2010-2011	205,8	216,8	256,4	313,8	35,1	36,5	41,2	44,1
2011-2012	327,5	358,0	352,6	269,6	41,3	44,2	40,1	26,3
2012-2013	235,1	181,6	114,5	67,6	21,0	15,5	9,3	5,2
2013-2014	-12,9	-70,3	-116,0	-117,2	-1,0	-5,2	-8,6	-8,6
Συνολική Μεταβολή	948,7	993,3	990,3	970,4	233,3	278,1	278,9	247,1

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Με βάση τον παραπάνω πίνακα ο αριθμός των ανέργων από το 2008 έως το 2014 σχεδόν υπερτριπλασιάστηκε, ενώ έντονη εμφανίζεται και η άνοδος της ανεργίας κατά τη διάρκεια ενός έτους (2011-2012, 2012-2013). Ειδικότερα, παρατηρούμε πως το διάστημα 2011-2012 η ένταση των μεταβολών της ανεργίας υπήρξαν οι πιο έντονες, ενώ για το

διάστημα 2013-2014 ο αριθμός των ανέργων μειώνεται και έτσι το ποσοστό μεταβολής της ανεργίας εμφανίζεται για πρώτη φορά εντός της περιόδου της κρίσης, αρνητικό.

Ο αριθμός των ανέργων υπόκειται επιπρόσθετα σε μία ισχυρή εποχική διακύμανση, ανεξάρτητα από τις μεταβολές λόγω ύφεσης της οικονομίας. Ο εποχικός παράγοντας επαναλαμβάνεται κάθε έτος και αντανακλά τον εποχικό χαρακτήρα διαφόρων οικονομικών δραστηριοτήτων στη χώρα μας (Κρητικίδης, 2014).

3.2.1 Εξέλιξη της ανεργίας στην Ελλάδα σε σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση

Στο παρόν υποκεφάλαιο κρίνεται σκόπιμο να εξεταστεί αναλυτικότερα η εξέλιξη της ανεργίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαπενταετίας. Οι πετρελαϊκές κρίσεις στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και στις αρχές της δεκαετίας του 1980 και η συνακόλουθη ύφεση, οδήγησαν σε κατακόρυφη αύξηση της ανεργίας. Βέβαια σε αυτό το διάστημα υπήρχαν μεγάλες διαφορές ανάμεσα στα διάφορα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Μάλιστα σε ορισμένα κράτη της ΕΕ η ανεργία συνέχισε να αυξάνεται ακόμη και όταν οι κρίσεις εκτονώθηκαν, ενώ σε κάποια άλλα η αύξηση της ανεργίας ήταν κάτω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

Το τελευταίο διάστημα, λόγω της πρόσφατης οικονομικής ύφεσης οι διαφοροποιήσεις στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των κρατών μελών είναι ιδιαίτερα έντονες, αναδεικνύοντας τις μεγάλες ανισότητες μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και την αδυναμία της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την Απασχόληση και την Κοινωνική Προστασία να ανταποκριθεί έστω και στοιχειωδώς στους στόχους της (INE-GΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2014). Επιπρόσθετα, η κρίση χρέους επέδρασε με διαφορετικό τρόπο και ένταση στα επίπεδα ανεργίας στα κράτη μέλη της ΕΕ – ορισμένες χώρες επηρεάστηκαν μόνο συγκυριακά (π.χ. Νορβηγία, Γερμανία, Σουηδία) ενώ σε άλλες χώρες (πχ. Ελλάδα, Ισπανία, Ουγγαρία) τα ποσοστά ανεργίας εκτινάχθηκαν στα ύψη διευρύνοντας τις κοινωνικές ανισότητες και τις εντάσεις. Πιο συγκεκριμένα, τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας για το 2013, καταγράφηκαν στην Αυστρία (4,9%) και στη Γερμανία (5,2%), ενώ τα υψηλότερα εντοπίζονται στην Ελλάδα (27,5%) και στην Ισπανία (26,1%). Ωστόσο, σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Eurostat, το ποσοστό ανεργίας το 2014 σημείωσε μείωση σε 22 κράτη μέλη σε σχέση με τα επίπεδα του 2013. Μάλιστα η Ελλάδα, σημείωσε μία από τις μεγαλύτερες μειώσεις του ποσοστού ανεργίας μεταξύ του Αυγούστου του 2013 (27,8%) και του Αυγούστου του 2014 (25,9%), μαζί με την

Πορτογαλία, την Ουγγαρία και τη Βουλγαρία (Eurostat, 2014). Παρόλα αυτά το ποσοστό ανεργίας της χώρας μας παραμένει υψηλό και είναι μάλιστα το υψηλότερο στην ΕΕ.

Από τον Πίνακα 3, μπορούμε να παρατηρήσουμε πως στις αρχές του 2000 στην ΕΕ-28 το ποσοστό των ανέργων στο σύνολο του εργατικού δυναμικού αντιστοιχούσε στο 8,9%. Η τάση της ανεργίας ακολούθησε αυξητική πορεία μέχρι και το 2004. Από το σημείο αυτό και μέχρι το 2008 ακολούθησε μία περίοδος σταθερής μείωσης του ποσοστού ανεργίας για το σύνολο των κρατών μελών της ΕΕ. Ωστόσο, μεταξύ του δεύτερου τριμήνου του 2008 και τα μέσα του 2010 το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε περισσότερο από 7 εκατομμύρια, λαμβάνοντας μάλιστα την υψηλότερη τιμή (9,6%) που είχε καταγραφεί από το 2000 σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η μείωση της ανεργίας τα επόμενα τρία τρίμηνα υπήρξε μία παραπλανητική ένδειξη για το τέλος της οικονομικής κρίσης και της σταθερής βελτίωσης των συνθηκών στην αγορά εργασίας. Στην πραγματικότητα από το δεύτερο τρίμηνο του 2011 και μέχρι το πρώτο τρίμηνο του 2013 η ανεργία συνέχισε να αυξάνεται έντονα και σταθερά, αγγίζοντας το 2013 ποσοστό ρεκόρ της τάξης του 10,9% στο σύνολο της ΕΕ. Από το σημείο αυτό και μέχρι το τέλος του 2014 η ανεργία μειώθηκε, προσεγγίζοντας το 10,2% το τελευταίο τρίμηνο του 2014. Η αύξηση του ποσοστού ανεργίας στην ΕΕ-28, πέντε χρόνια μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης με εξαίρεση τη μικρή του μείωση κατά το τελευταίο έτος, δημιουργεί ερωτηματικά σχετικά με την αποτελεσματικότητα της εφαρμογής των πολιτικών λιτότητας σε ορισμένα κράτη μέλη όπως η Ελλάδα και η Ισπανία.

Πίνακας 3: Δείκτης ανεργίας (%) στα κράτη μέλη της ΕΕ, στη ζώνη του ευρώ, στις ΗΠΑ και την Ιαπωνία κατά τη διάρκεια των ετών 2000-2013.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ΕΕ-28	8,9	8,6	9,0	9,1	9,2	9,0	8,2	7,2	7,0	8,9	9,6	9,6	10,5	10,8	10,2
Ευρωζώνη	8,4	7,9	8,3	8,8	9,1	9,0	8,3	7,5	7,5	9,5	10,0	10,1	11,3	12,0	11,8
Βέλγιο	6,9	6,6	7,5	8,2	8,4	8,5	8,3	7,5	7,0	7,9	8,3	7,2	7,6	8,4	8,5
Βουλγαρία	16,4	19,5	18,2	13,7	12,1	10,1	9,0	6,9	5,6	6,8	10,3	11,3	12,3	13,0	11,4
Τσεχία	8,8	8,1	7,3	7,8	8,3	7,9	7,1	5,3	4,4	6,7	7,3	6,7	7,0	7,0	6,1
Δανία	4,3	4,5	4,6	5,4	5,5	4,8	3,9	3,8	3,4	6,0	7,5	7,6	7,5	7,0	6,6
Γερμανία	7,9	7,8	8,6	9,7	10,4	11,2	10,1	8,5	7,4	7,6	7,0	5,8	5,4	5,2	5,0
Εσθονία	14,6	13,0	11,2	10,3	10,1	8,0	5,9	4,6	5,5	13,5	16,7	12,3	10,0	8,6	7,4
Ιρλανδία	4,2	3,9	4,5	4,6	4,5	4,4	4,5	4,7	6,4	12,0	13,9	14,7	14,7	13,1	11,3
Ελλάδα	11,2	10,7	10,3	9,7	10,6	10,0	9,0	8,4	7,8	9,6	12,7	17,9	24,5	27,5	26,5
Ισπανία	11,9	10,6	11,5	11,5	11,0	9,2	8,5	8,2	11,3	17,9	19,9	21,4	24,8	26,1	24,5
Γαλλία	8,6	7,8	7,9	8,6	8,9	8,9	8,8	8,0	7,4	9,1	9,3	9,2	9,8	10,3	10,3
Κροατία	15,8	15,9	15,1	14,2	13,9	13,0	11,6	10,0	8,9	9,6	12,3	13,9	16,1	17,3	17,3
Ιταλία	10,0	9,0	8,5	8,4	8,0	7,7	6,8	6,1	6,7	7,8	8,4	8,4	10,7	12,2	12,7
Κύπρος	4,8	3,9	3,5	4,1	4,6	5,3	4,6	3,9	3,7	5,4	6,3	7,9	11,9	15,9	16,1
Λετονία	14,3	13,5	12,5	11,6	11,7	10,0	7,0	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,0	11,9	10,8
Λιθουανία	16,4	17,4	13,8	12,4	10,9	8,3	5,8	4,3	5,8	13,8	17,8	15,4	13,4	11,8	10,7
Λουξεμβούργο	2,2	1,9	2,6	3,8	5,0	4,6	4,6	4,2	4,9	5,1	4,6	4,8	5,1	5,9	5,9
Ουγγαρία	6,3	5,6	5,6	5,8	6,1	7,2	7,5	7,4	7,8	10,0	11,2	10,9	10,9	10,2	7,7
Μάλτα	6,7	7,6	7,4	7,7	7,2	6,9	6,8	6,5	6,0	6,9	6,9	6,4	6,3	6,4	5,9
Ολλανδία	3,1	2,5	3,1	4,2	5,1	5,3	4,4	3,6	3,1	3,7	4,5	4,4	5,3	7,3	7,4
Αυστρία	3,6	3,6	4,2	4,3	4,9	5,2	4,8	4,4	3,8	4,8	4,4	4,2	4,3	5,4	5,6
Πολωνία	16,1	18,3	20,0	19,8	19,1	17,9	13,9	9,6	7,1	8,1	9,7	9,7	10,1	10,3	9,0
Πορτογαλία	5,1	5,1	6,1	7,4	7,8	8,8	8,8	9,2	8,7	10,7	12,0	12,9	15,8	16,4	14,1
Ρουμανία	7,6	7,4	8,3	7,7	8,0	7,1	7,2	6,4	5,6	6,5	7,0	7,2	6,8	7,1	6,8
Σλοβενία	6,7	6,2	6,3	6,7	6,3	6,5	6,0	4,9	4,4	5,9	7,3	8,2	8,9	10,1	9,7
Σλοβακία	18,9	19,5	18,8	17,7	18,4	16,4	13,5	11,2	9,6	12,1	14,5	13,7	14,0	14,2	13,2
Φινλανδία	9,8	9,1	9,1	9,0	8,8	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8	7,7	8,2	8,7
Σουηδία	5,6	5,8	6,0	6,6	7,4	7,7	7,1	6,1	6,2	8,3	8,6	7,8	8,0	8,0	7,9
Ηνωμένο Βασίλειο	5,4	5,0	5,1	5,0	4,7	4,8	5,4	5,3	5,6	7,5	7,8	8,1	7,9	7,6	6,1
Ισλανδία	:	:	:	3,3	3,1	2,6	2,9	2,3	3,0	7,2	7,6	7,1	6,0	5,4	5,0
Νορβηγία	3,2	3,4	3,7	4,2	4,3	4,5	3,4	2,5	2,5	3,2	3,6	3,3	3,2	3,5	3,5
ΗΠΑ	4,0	4,8	5,8	6,0	5,5	5,1	4,6	4,6	5,8	9,3	9,6	8,9	8,1	7,4	6,2
Ιαπωνία	4,7	5,0	5,4	5,3	4,7	4,4	4,1	3,8	4,0	5,1	5,0	4,6	4,3	4,0	3,6

Πηγή: Eurostat, ίδια επεξεργασία

Με βάση τον παραπάνω πίνακα, μπορούμε να κατατάξουμε τις χώρες της ΕΕ σε τέσσερις ομάδες χωρών, ανάλογα με την ένταση και τη διάρκεια της ανεργίας, τα χρόνια της οικονομικής ύφεσης.

Στην πρώτη ομάδα χωρών ανήκουν μόλις τρεις χώρες (Νορβηγία, Αυστρία, Λουξεμβούργο) στις οποίες το επίπεδο ανεργίας είναι κάτω του 6% σε όλη την περίοδο της κρίσης.

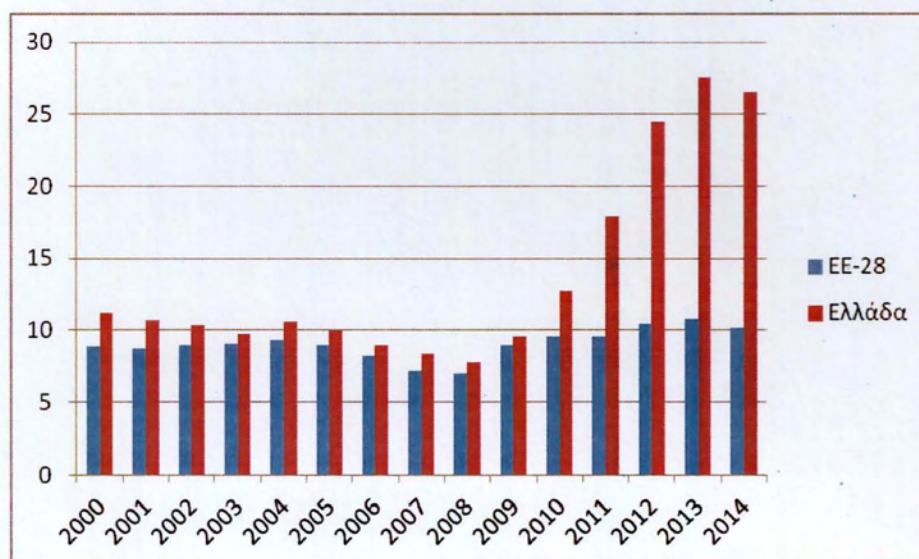
Στη δεύτερη ομάδα χωρών ανήκουν χώρες μεταξύ των οποίων η Ολλανδία, το Βέλγιο, η Μάλτα και η Γερμανία με επίπεδα ανεργίας μεταξύ 6-10%. Χαρακτηριστικό αυτής της ομάδας είναι οι μικρές διακυμάνσεις στο επίπεδο ανεργίας παρά την οξύτητα της κρίσης. Εξαίρεση αποτελεί η Λετονία η οποία στην τριετία 2007-2010 παρουσίασε ραγδαία άνοδο της ανεργίας και εξίσου ραγδαία μείωση μετά το 2010.

Στην Τρίτη ομάδα χωρών περιλαμβάνονται εκείνα τα κράτη που παρουσιάζουν σταδιακή αύξηση των επιπέδων ανεργίας με την έναρξη της κρίσης, τα οποία κυμαίνονται μεταξύ του 10-15%. Εδώ συμμετέχουν μεταξύ των άλλων χώρες όπως η Βουλγαρία, η Σλοβακία, η Ιταλία και η Ιρλανδία

Στην τέταρτη ομάδα χωρών συμμετέχουν εκείνα τα κράτη μέλη των οποίων η ανεργία εκτινάχθηκε και εξακολουθεί να είναι σε ακραία υψηλά επίπεδα που κυμαίνονται από λίγο κάτω του 20% έως και 28%. Εδώ ανήκουν η Ελλάδα και η Ισπανία.

Στο Γράφημα 5, παρατηρούμε πως η Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθούν αντίστοιχη πορεία όσον αφορά τις μεταβολές τους στην ανεργία, αλλά διαφέρουν ως προς την ένταση του φαινομένου.

Γράφημα 5: Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα σε σχέση με την ΕΕ-28 για την περίοδο 2000-2014

Πηγή: Eurostat, ιδία επεξεργασία

Συγκεκριμένα το χρονικό διάστημα 2000-2008 η ανεργία ακολούθησε φθίνουσα πορεία τόσο στην Ελλάδα όσο και στην ΕΕ-28, με ελάχιστες αυξομειώσεις. Ιδιαίτερα για το 2008 τα ποσοστά ανεργίας μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ-28 ήταν πολύ κοντά το ένα με το άλλο και μάλιστα τα χαμηλότερα της περιόδου.

Με το ξέσπασμα της διεθνούς οικονομικής κρίσης το 2008 και μετά, το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε έντονα και στην Ελλάδα και στην ΕΕ-28. Ωστόσο από το 2010 και μετά παρατηρούμε μία σταθεροποίηση της ανεργίας για το σύνολο της ΕΕ, σε αντίθεση με την Ελλάδα όπου διαπιστώνεται μία εκρηκτική αύξηση της ανεργίας τα τελευταία χρόνια με έντονη απόκλιση από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Συνεπώς, σε ορισμένες χώρες (π.χ. Νορβηγία, Γερμανία, Σουηδία) επηρεάστηκαν μόνο συγκυριακά και επανήλθαν σύντομα σε χαμηλά επίπεδα ανεργίας, ενώ σε άλλες χώρες, όπως είναι η Ελλάδα, η Ισπανία και η Ουγγαρία εκτινάχθηκαν τα επίπεδα ανεργίας διευρύνοντας τις κοινωνικές ανισότητες και εντάσεις (ΙΝΕ-ΓΣΕ/ΑΔΕΔΥ, 2014).

Είναι αναγκαίο να υπογραμμιστεί, πως οι διαφορετικές εξελίξεις του ποσοστού ανεργίας στα διάφορα κράτη μέλη της ΕΕ συνδέονται: α) με το βάθος και τη διάρκεια της κρίσης σε κάθε χώρα, β) με τα αίτια που οδήγησαν στην ύφεση, γ) με την πολιτική αντιμετώπισης της κρίσης στην εκάστοτε χώρα και δ) με τους θεσμούς της αγοράς εργασίας (Νικολίτσα, 2013).

Τέλος, η διατήρηση διψήφιου ποσοστού ανεργίας στην ευρωζώνη συνολικά, καθώς και η εκτίναξη και διατήρηση του μέσου ποσοστού ανεργίας των νέων της ΕΕ-28 πάνω από το 20%, αποκαλύπτει την ανεπάρκεια της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την απασχόληση και την αδυναμία των κρατών μελών της να διαχειριστούν αποτελεσματικά το οξύ πρόβλημα της ανεργίας. Είναι σαφές, ότι οι μέχρι σήμερα ασκούμενες πολιτικές, που έχουν σα στόχο την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας στο όνομα της ανταγωνιστικότητας και της κερδοφορίας των επιχειρήσεων, συμβάλουν στην αβεβαιότητα και την ανασφάλεια των εργαζομένων ενώ δεν έφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

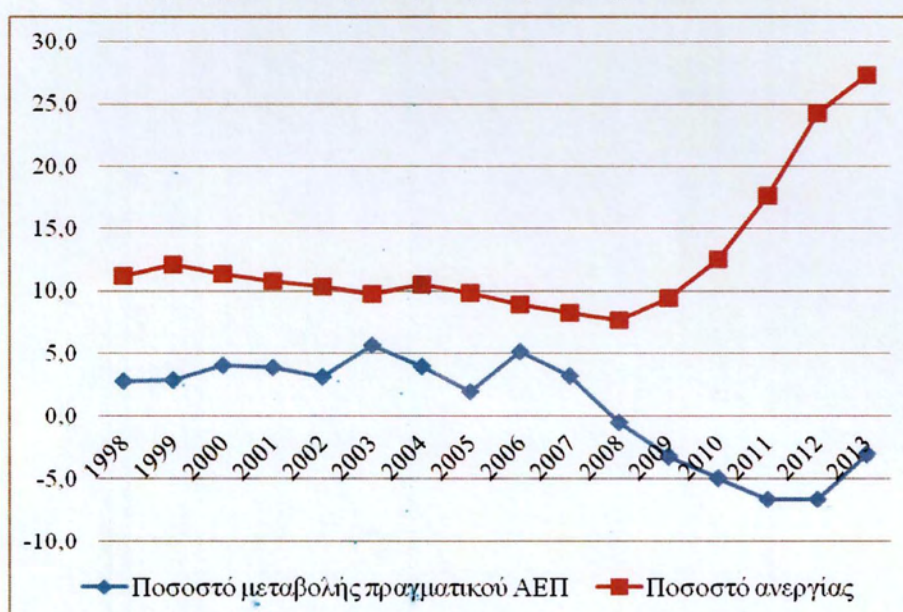
3.2.2 Σχέση ανεργίας και ΑΕΠκκ

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, όπως και στην ΕΕ των 28, παρατηρείται ύφεση με την αρνητική εξέλιξη του ΑΕΠ, καθώς και την αύξηση της ανεργίας, ως αποτέλεσμα της εφαρμογής των προγραμμάτων λιτότητας. Αναλυτικότερα, το κατά κεφαλή ΑΕΠ της Ελλάδας σε σταθερές τιμές του 2005, αυξανόταν την περίοδο 2000-2007, φτάνοντας το 2007 στο υψηλότερο του σημείο. Ωστόσο με την έναρξη της κρίσης διαπιστώνεται η σταθερή μείωση του από το 2008 και μετά. Τα τελευταία χρόνια το ΑΕΠ της χώρας μας μειώνεται συνεχώς. Μάλιστα τη μεγαλύτερη αρνητική μεταβολή του το ΑΕΠ τη διαγράφει κατά τα έτη 2010-2011 και 2011-2012 – μείωση της τάξης του 10,64% και 7,56% (σε σταθερές τιμές) αντίστοιχα. Κατά το 2013, το ΑΕΠ της ελληνικής οικονομίας υποχώρησε ξανά, αλλά με μικρότερο ρυθμό μεταβολής αυτή τη φορά της τάξης του 4,40%. Έτσι, η σωρευτική μείωση του ΑΕΠ, σε σταθερές τιμές, για τα έξι έτη της ύφεσης (2008-2013) ανήλθε σε 30,3%. Το άλμα πραγματικής σύγκλισης προς το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που είχε πραγματοποιηθεί κατά τα έτη 1995-2007, έχει μετατραπεί σε πραγματική απόκλιση (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2014).

Η αύξηση του ποσοστού ανεργίας την τελευταία εξαετία μπορεί να αποδοθεί στη μείωση του ΑΕΠ της χώρας. Ωστόσο υπάρχουν περίοδοι σε όλο το εξεταζόμενο διάστημα, στις οποίες δεν φαίνεται η αντίθετη συμπεριφορά της ανεργίας και της οικονομικής

ανάπτυξης, γεγονός που αποτελεί ένδειξη του φαινομένου υστέρησης της ελληνικής αγοράς εργασίας. Για παράδειγμα το διάστημα 1998-2000, τόσο το ΑΕΠ όσο και το ποσοστό ανεργίας της χώρας ακολουθούσαν ανοδική πορεία. Η θετική επίδραση της ανάπτυξης φάνηκε στην πορεία (2000-2003), όπου σημειώθηκε μείωση του ποσοστού ανεργίας παρά την παράλληλη πτώση του ΑΕΠ της χώρας. Αντίστοιχα, τα χρονικά διαστήματα 2002-2005 και 2006-2008, τα δύο μακροοικονομικά μεγέθη δεν ακολουθούν αντίθετη πορεία. Πάντως, το διάστημα ύφεσης στην Ελλάδα – με εξαίρεση το διάστημα 2012-2013- η αντίθετη σχέση μεταξύ ανεργίας και πραγματικού ΑΕΠ είναι πολύ πιο έντονη συγκριτικά με τις περιόδους που η χώρα βρισκόταν σε ανάπτυξη.

Γράφημα 6: Συσχέτιση Ανεργίας – Πραγματικού ΑΕΠ

Πηγή: Eurostat, ίδια επεξεργασία

Η αντίστροφη σχέση μεταξύ αύξησης της ανεργίας και μείωσης του πραγματικού ΑΕΠ, είναι γνωστή στην οικονομική θεωρία ως ο νόμος του Okun (1962). Ο νόμος του Okun, διαδραματίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη μακροοικονομική πολιτική και έχει γίνει αντικείμενο μελέτης από ένα πολύ μεγάλο αριθμό μελετητών. Σύμφωνα με τους Apergis και Rezitis (2003), ο Okun παρουσίασε μία στατιστική σχέση που δείχνει το βαθμό αρνητικής συσχέτισης μεταξύ των μεταβολών του ποσοστού ανεργίας και των μεταβολών της διαφοράς μεταξύ του πραγματοποιούμενου και του δυνητικού πραγματικού ΑΕΠ. Ο Motley (1984) επισημαίνει ότι με τον όρο «πραγματικό δυνητικό ΑΕΠ» καλείται η μέγιστη δυνατή ποσότητα του ΑΕΠ, που παράγεται υπό συνθήκες πλήρους απασχόλησης του εργατικού δυναμικού, δηλαδή υπό συνθήκες κατά τις οποίες η οικονομία βρίσκεται στο φυσικό ποσοστό ανεργίας της. Ο Okun τυποποίησε την

αντίστροφη αυτή σχέση, σε μία στατιστική σχέση που δείχνει το βαθμό στον οποίο το ποσοστό της ανεργίας συσχετίζεται αρνητικά με την πραγματική αύξηση του προϊόντος της οικονομίας (Ρήγας, 2008). Πιο αναλυτικά, παρατήρησε ότι κάθε ποσοστιαία αύξηση της ανεργίας πάνω από το επίπεδο του φυσικού ποσοστού της, οδηγεί σε μία μείωση του «πραγματικού δυνητικού ΑΕΠ» κατά 3% περίπου. Παρόλα αυτά, έχει αποδειχθεί ότι η απόλυτη τιμή του εκτιμημένου συντελεστή - που προσεγγίστηκε από τον Okun και είναι περίπου τρία- ποικίλλει σε σχέση με το χρόνο, τα υπό εξέταση δείγματα αλλά και τη μέθοδο εκτίμησης που χρησιμοποιείται (Ρήγας, 2008:102)

Η χρησιμότητα του νόμου του Okun έγκειται στο γεγονός ότι μπορεί να αποτελέσει ένα σημαντικό εργαλείο χάραξης μακροοικονομικής πολιτικής, αναδεικνύοντας παράλληλα την αναγκαιότητα καταπολέμησης της ανεργίας. Όπως παρατηρούν οι Soegner και Stiassny (2002) με το νόμο του Okun, μπορεί να υπολογιστεί η ποσότητα του παραγόμενου προϊόντος (sacrifice ratio) σε όρους πραγματικού ΑΕΠ, που απαιτείται για να μειωθεί η ανεργία.

Στην προσπάθεια μας να διερευνήσουμε τη σχέση μεταξύ του μέσου ετήσιου ποσοστού ανεργίας και της ποσοστιαίας μεταβολής του ΑΕΠ, προχωρήσαμε στην εκτίμηση ενός οικονομετρικού υποδείγματος με βάση το νόμο του Okun. Στην ανάλυση που ακολουθεί τα στατιστικά στοιχεία αντλήθηκαν από τη Eurostat, ενώ το δείγμα της μελέτης καλύπτει τη χρονική περίοδο 1998-2013. Ο Okun στη μελέτη του χρησιμοποίησε στοιχεία του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος. Ωστόσο, πολλοί συγγραφείς έχουν χρησιμοποιήσει στις εκτιμήσεις τους το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (GDP). Παρότι, η ΕΛ.ΣΤΑΤ. δίνει τα δεδομένα για το ΑΕΠ (GDP) του 2014, υπάρχει σημαντικό πρόβλημα σύγκρισης μεταξύ των 2 πηγών, ειδικά για τα τελευταία έτη. Επίσης ο δείκτης πραγματικής παραγωγικότητας της εργασίας (real Labour productivity), ο οποίος είναι απαραίτητος για την εκτίμηση της «δυναμικής ανάπτυξης», δεν είναι διαθέσιμος για το 2014. Συγκεκριμένα, τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν μετά από επεξεργασία είναι τα ακόλουθα:

Πίνακας 4: Δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν για την οικονομετρική ανάλυση.

	Ποσοστό ανεργίας (μεταβλητή: Pososto_Anergias)	Ποσοστό μεταβολής του ΑΕΠκκ (μεταβλητή: Gr_t)	Δυνητικό ΑΕΠκκ (μεταβλητή: Gr_pot)
1998	11,22	2,75284	0,4
1999	12,10	2,91591	3,1
2000	11,35	4,07284	4
2001	10,78	3,89960	4,1
2002	10,31	3,12294	1,2
2003	9,72	5,65132	4,7
2004	10,49	4,00033	1,9
2005	9,85	1,94773	-0,7
2006	8,89	5,14289	3,5
2007	8,28	3,24198	2,1
2008	7,65	-0,55820	-1,4
2009	9,46	-3,20958	-2,5
2010	12,53	-4,88305	-2,4
2011	17,65	-6,60372	-1,6
2012	24,24	-6,62991	1,5
2013	27,25	-3,05769	0,2

Πηγή: Eurostat, ιδία επεξεργασία

Η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με τη χρήση του οικονομετρικού προγράμματος SPSS.

Σύμφωνα με τη συνάρτηση του Okun, έχουμε:

$$\text{Rate of Unemployment} = a_0 + a_1 \times (\text{Real GDP} - \text{Potential GDP}) \quad [1]$$

Κατά συνέπεια, θέτοντας ως εξαρτημένη μεταβλητή το μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας και ως ερμηνευτική (ανεξάρτητη μεταβλητή) το ποσοστό μεταβολής της διαφοράς μεταξύ του πραγματοποιούμενου και του δυνητικού πραγματικού ΑΕΠ για τα έτη 1998-2013, η συνάρτηση είναι:

$$\text{Pososto_anergias} = a_0 + a_1 \times (\text{Gr_t} - \text{Gr_pot}) = a_0 + a_1 \times (\text{DGr_t}) \quad [2]$$

Όμως παρατηρήθηκε ότι, η επίδραση της ανάπτυξης στην ανεργία είναι ακόμα πιο σημαντική, με στατιστικούς όρους όταν εξετάζουμε την επίδραση της ανάπτυξης με μια χρόνια υστέρηση.

Κατά συνέπεια, τροποποιήσαμε τη συνάρτηση [2] ως εξής:

$$\begin{aligned} \text{Pososto_anergias} &= a_0 + a_1 \times (\text{Gr_t} - \text{Gr_pot}) + a_2 \times (\text{Gr_t1} - \text{Gr_pot1}) \\ &= a_0 + a_1 \times \text{DGr_t} + a_2 \times \text{DGr_t1} \quad [3] \end{aligned}$$

Όπου :

Gr_t = ρυθμός πραγματικής ανάπτυξης στο έτος t

Gr_pot = ρυθμός δυνητικής ανάπτυξης στο έτος t

$DGr_t = Gr_t - Gr_pot$ = ρυθμός ανάπτυξης πέραν την δυνητική ανάπτυξη στο έτος t

Gr_t1 = ρυθμός πραγματικής ανάπτυξης στο έτος $t-1$

Gr_pot1 = ρυθμός δυνητικής ανάπτυξης στο έτος $t-1$

$DGr_t1 = Gr_t1 - Gr_pot1$ = ρυθμός ανάπτυξης πέραν της δυνητική ανάπτυξη στο έτος $t-1$

Το οικονομετρικό υπόδειγμα εκτιμάται με τη Μέθοδο Ελαχίστων Τετραγώνων (MET)/Ordinal Least Squares (OLS). Η MET θεωρείται η πιο δυναμική διαδικασία για την εκτίμηση του υποδείγματος γραμμικής παλινδρόμησης αφενός γιατί είναι σχετικά απλή στην εφαρμογή της και αφετέρου διότι οι εκτιμητές που προκύπτουν από αυτή είναι BLUE (Best Linear Unbiased Estimator), δηλαδή είναι αμερόληπτοι και αποτελεσματικοί (Ντυκέν, 2013).

Βασική επιδίωξη είναι να προσδιοριστεί ο βαθμός που η μεταβολή του κατά κεφαλή ΑΕΠ της χώρας, μπορεί να ερμηνεύσει τις μεταβολές στο ποσοστό ανεργίας. Από τεχνική άποψη αυτό αποτυπώνεται κυρίως στην ερμηνευτική ικανότητα της μεταβολής του ΑΕΠ_{κκ} (όπως αυτή εκφράζεται μέσω του R^2) στο χρόνο t και στο χρόνο $t-1$ αλλά και στη στατιστική σημαντικότητα και την τιμή του συντελεστή της συγκεκριμένης μεταβλητής στην υπό εξέταση παλινδρόμηση.

Εφαρμόζοντας τη γραμμική παλινδρόμηση στην εξαρτημένη μεταβλητή: Pososto_Anergias και στις ερμηνευτικές μεταβλητές DGr_t , DGr_t1 , τα αποτελέσματα έχουν ως εξής:

Model Summary^a

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	.955 ^a	.912	.898	1,79669	.912	67,058	2	13	.000	1,389

a. Predictors: (Constant), Dif Growth at t-1, Dif Growth at t

b. Dependent Variable: Pososto_Anergias

Coefficients^a

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients		t	Sig.	95.0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
		B	Std. Error	Beta				Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1	(Constant)	12,018	,453			26,509	,000	11,039	12,998					
	Dif Growth at t	-,534	,224	-,262		-2,388	,033	-1,017	-,051	-,806	-,552	-,197	,488	2,050
	Dif Growth at t-1	-1,430	,230	-,733		-6,206	,000	-1,928	-,932	-,934	-,865	-,512	,488	2,050

a. Dependent Variable: Pososto_Anergias

Παρατηρούμε πως ο απλός συντελεστής προσδιορισμού R^2 είναι της τάξης του 91,2%, δηλαδή 91,2% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής Pososto_Anergias, μπορεί να εξηγηθεί από το μοντέλο. Επίσης παρατηρούμε πως το R^2 δεν διαφέρει σημαντικά από το R^{*2} , γεγονός που υποδεικνύεται και από τους ικανοποιητικούς βαθμούς ελευθερίας (β.ε.= ν-κ=17-3=14) του υποδείγματος. Ακόμη, τα αποτελέσματα της παλινδρόμησης δείχνουν ότι οι συντελεστές των ερμηνευτικών μεταβλητών που χρησιμοποιήσαμε είναι στατιστικά σημαντικοί με επίπεδο σημαντικότητας 5%.

Στη συνέχεια, λαμβάνοντας υπόψη ότι τα δεδομένα μας αφορούν την εξέλιξη στο χρόνο της ανεργίας και του ποσοστού μεταβολής του ΑΕΠκκ (χρονολογικές σειρές), κρίθηκε αναγκαίο να διερευνηθεί η πιθανότητα ύπαρξης προβλήματος πλαστής παλινδρόμησης (spurious regression problem). Πολλές χρονολογικές σειρές παρουσιάζουν μια κοινή τάση, όμως αυτό δεν σημαίνει οπωσδήποτε ότι, οι μεταβολές σε μια μεταβλητή προκαλούν πραγματικά μεταβολές στην άλλη μεταβλητή με την οποία παρουσιάζεται κοινή τάση (Ντυκέν, 2013).

Ωστόσο, δε διαπιστώθηκε ύπαρξη χρονικής τάσης στο υπόδειγμα και επομένως μπορούμε να προχωρήσουμε στον έλεγχο παραβιάσεων των κλασικών στοχαστικών υποθέσεων. Όσον αφορά τον έλεγχο ύπαρξης πολυσυγγραμμικότητας στο υπόδειγμα, δηλαδή τον έλεγχο ύπαρξης ακριβών γραμμικών σχέσεων ανάμεσα στις ερμηνευτικές μεταβλητές, που συχνά οδηγεί στη δημιουργία πλασματικών πληροφοριών, παρατηρούμε ότι:

- ❖ TOL(Tolerance factor)=48,8% (οριακά <50%) που σημαίνει ότι μόνο το 48,8% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής δεν εξηγείται από τις άλλες → οριακά έντονο πρόβλημα πολυσυγγραμμικότητας
- ❖ VIF (Variance Inflator Factor) = 2,05(>2), δηλαδή κρίνεται αναγκαία η βελτίωση της πολυσυγγραμμικότητας
- ❖ Εφόσον το VIF στον παραπάνω έλεγχο κυμαίνεται μεταξύ $2 < VIF < 5$, χρειάζεται να ελέγξουμε το condition index (ϕ), το οποίο είναι <5. **Συνεπώς δεν έχουμε πρόβλημα πολυσυγγραμμικότητας στο υπόδειγμα μας.**

Μία ακόμη βασική υπόθεση της MET είναι ότι η συνδιακύμανση των διαδοχικών τιμών του διαταρακτικού όρου (σφάλματος) πρέπει να είναι μηδέν: $\text{cov}_{(eiej)}=0$ (έλλειψη αυτοσυσχέτισης), ώστε α) ο διαταρακτικός όρος μιας παρατήρησης να μην συσχετίζεται με το διαταρακτικό όρο μιας άλλης παρατήρησης και β) η διακύμανση του διαταρακτικού όρου να είναι σταθερή (Ντυκέν, 2013). Ο έλεγχος για την ύπαρξη ή μη

αυτοσυσχέτισης βασίζεται στη στατιστική του Durbin – Watson. Όπως διαπιστώθηκε με τη βοήθεια ειδικών στατιστικών πινάκων, το $d=1,389$ του υποδείγματος μας, βρίσκεται στην αβέβαιη περιοχή της κατανομής της στατιστικής d , που σημαίνει ότι είναι στη διακριτική μας ευχέρεια το αν θα θεωρήσουμε ότι υπάρχει σημαντικό πρόβλημα αυτοσυσχέτισης που περιορίζει την αξιοπιστία του υποδείγματος.

Μία επιπλέον βασική στοχαστική υπόθεση στο κλασικό γραμμικό υπόδειγμα παλινδρόμησης, είναι ότι η διακύμανση του διαταρακτικού όρου (ε_i) να παραμένει σταθερή, δηλαδή ο διαταρακτικός όρος να χαρακτηρίζεται από ομοσκεδαστικότητα $\text{Var}(\varepsilon_i) = \sigma^2$. Όταν ο διαταρακτικός όρος είναι ετεροσκεδαστικός, οι διακυμάνσεις των συντελεστών που προκύπτουν δεν είναι αποτελεσματικοί, δηλαδή δεν έχουν τη μικρότερη διακύμανση όλων των αμερόληπτων συντελεστών και επομένως δεν είναι BLUE (Ντυκέν, 2013). Χρησιμοποιώντας το test του White, διαπιστώθηκε ύπαρξη ετεροσκεδαστικότητας στο υπόδειγμα. Για να λύσουμε το πρόβλημα της ετεροσκεδαστικότητας θα πρέπει να σταθεροποιήσουμε τη διακύμανση των καταλοίπων. Αυτό γίνεται μέσω της διαδικασίας στάθμισης του μοντέλου, τη Σταθμισμένη Μέθοδο Ελαχίστων Τετραγώνων και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα:

	Συντελεστές OLS Coefficients	White's Corrected Standard Errors	t-values based on Whites (corrected SEs)	p-value (Sig)
(Constant)	12,018	0,414	28,997	0,000
DGr_t	-0,534	0,175	-3,060	0,007
DGr_t1	-1,430	0,246	-5,810	0,000

Συνεπώς η συνάρτηση που περιγράφει τη σχέση μεταξύ ανεργίας και ΑΕΠκκ, είναι:

$$\text{Pososto_Anergias} = 12 - 0,534 \cdot \text{DGr_t} - 1,430 \cdot \text{DGr_t1} + \varepsilon$$

(***) (***)

Τα αποτελέσματα της οικονομετρικής μας ανάλυσης συμβαδίζουν με το νόμο του Okun, δείχνουν δηλαδή ότι υπάρχει πράγματι αρνητική συσχέτιση μεταξύ ανεργίας και πραγματικού ΑΕΠ. Συγκεκριμένα δείχνουν ότι η αύξηση κατά μία μονάδα της καθαρής ανάπτυξης (έχοντας λάβει υπόψη την επιρροή της βελτίωσης της παραγωγικότητας) στο έτος t θα οδήγησε στην μείωση της ανεργίας τον ίδιο έτος κατά -0,534 μονάδες. Όμως, η αύξηση της καθαρής ανάπτυξης στο έτος t θα προκαλέσει μείωση της ανεργίας κατά -1,43 μονάδες το επόμενο έτος.

Με άλλα λόγια, λαμβάνοντας υπόψη την μεταβολή της παραγωγικότητας η οποία έχει άμεση επίπτωση στην δυνατότητα ανάπτυξης, η ύφεση (μείωση της ανάπτυξης πέραν της δυνητικής ανάπτυξης) κατά μια μονάδα προκαλεί αύξηση της ανεργίας το ίδιο έτος κατά +0,5 μονάδα και κατά +1,43 μονάδες το επόμενο έτος.

Στο σημείο αυτό, με στόχο να ελέγξουμε το πόσο επηρεάζει το φαινόμενο της οικονομικής κρίσης την ανεργία, εξετάζουμε το ακόλουθο μοντέλο:

$$\text{Pososto_anergias} = a_0 + a_1 \times \text{DGr_t1_prin} + a_2 \text{DGr_t1_meta} \quad [4]$$

Όπου :

$\text{DGr_t1_prin} = \text{DGr_t1 πριν το 2009 αλλιώς} = 0$

$\text{DGr_t1_meta} = \text{DGr_t1 μετά το 2009 αλλιώς} = 0$

Τα αποτελέσματα της Απλής Γραμμικής Παλινδρόμησης παρουσιάζονται στους επόμενους πίνακες:

Model Summary ^a										
Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Change Statistics					Durbin-Watson
					R Square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	
1	.972 ^a	.944	.935	1,43129	.944	109,409	2	13	.000	1,649

a. Predictors: (Constant), DGr_t1_meta, DGr_t1_prin

b. Dependent Variable: Pososto_Anergias

Coefficients ^a												
Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.	95.0% Confidence Interval for B		Correlations			Collinearity Statistics	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound	Zero-order	Partial	Part	Tolerance	VIF
1 (Constant)	10,842	,478		22,665	,000	9,809	11,875					
DGr_t1_prin	-,556	,338	-,112	-1,645	,124	-1,286	,174	-,364	-,415	-,108	,927	1,078
DGr_t1_meta	-2,230	,163	-,935	-13,713	,000	-2,582	-1,879	-,966	-,967	-,901	,927	1,078

a. Dependent Variable: Pososto_Anergias

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι 94,4% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής Pososto_Anergias, μπορεί να εξηγηθεί από το μοντέλο. Με τον έλεγχο t-student για κάθε συντελεστή της παλινδρόμησης, μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι για να έχει η ερμηνευτική μεταβλητή DGr_t1_prin, πραγματική επιρροή στην εξαρτημένη θα πρέπει να πάρουμε ρίσκο της τάξης του 12,4% (>10%). Σημειώνεται ακόμη, ότι δε διαπιστώθηκε η ύπαρξη φαινομένου πλαστικής παλινδρόμησης. Επίσης στο υπόδειγμα μας παρατηρήθηκε απουσία πολυσυγγραμμικότητας, αλλά και αυτοσυσχέτισης. Ωστόσο διαπιστώθηκε ετεροσκεδαστικότητα, κι έτσι η εφαρμογή της διαδικασίας White μας έδωσε τα τελικά αποτελέσματα.

	Συντελεστές OLS Coefficients	White's Corrected Standard Errors	t-values based on Whites (corrected SEs)	p-value (Sig)
(Constant)	10,842	0,235	46,206	0,000
DGr_t1_prin	-0,556	0,253	-2,200	0,043
DGr_t1_meta	-2,230	0,188	-11,883	0,000

$$\text{Pososto_anergias} = 10,8 - 0,56 \times \underset{(**)}{\text{DGr_t1_prin}} - 2,23 \underset{(***)}{\text{DGr_t1_meta}}$$

Το μοντέλο αυτό αναδεικνύει – *ceteris paribus* - μια σημαντική αλλαγή ως προς την επίπτωση της ύφεσης κατά μια μονάδα στην ανεργία. Αν στην περίοδο πριν τη κρίση, μια τυχόν ύφεση θα είχε, όπως είναι αναμενόμενο, αρνητική επίπτωση στην απασχόληση, το παραπάνω μοντέλο αναδεικνύει ότι, στην παρούσα οικονομική συγκυρία, οποιαδήποτε περαιτέρω ύφεση πολλαπλασιάζει τις αρνητικές επιδράσεις στην αγορά εργασίας.

3.2.3 Διάρκεια Ανεργίας

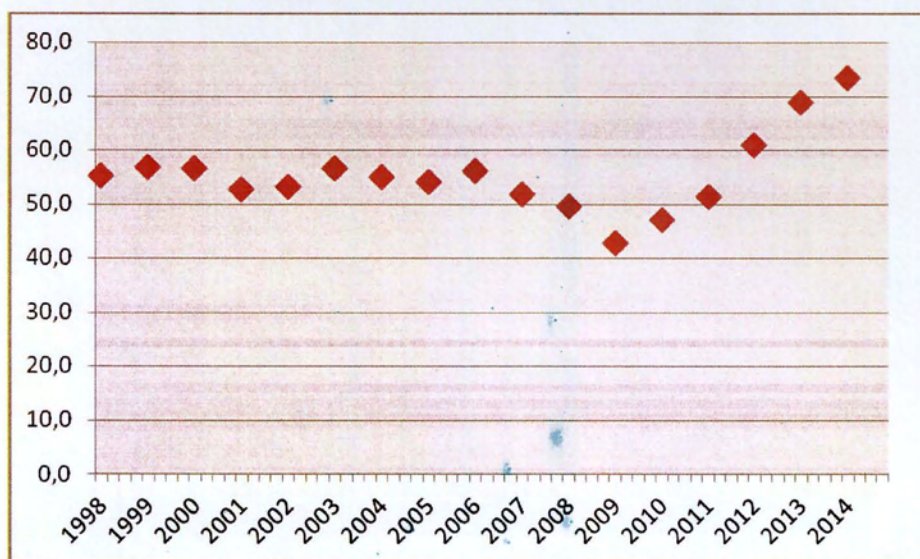
Η μελέτη της διάρκειας της ανεργίας είναι απαραίτητη τόσο για τη διάγνωση των αιτιών που την προκαλών όσο και για το σχεδιασμό πολιτικών με σκοπό την αντιμετώπιση της. Η μακροχρόνια ανεργία αποτελεί ένα από τα κύρια θέματα της οικονομικής πολιτικής, καθώς πέρα από τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις της στην προσωπική ζωή του ανέργου, επηρεάζει αρνητικά την κοινωνική συνοχή, ενώ μπορεί να αποτελέσει τροχοπέδη για την οικονομική ανάπτυξη (Eurostat, 2014).

Σύμφωνα με τη μελέτη των Μητράκος και Νικολίτσα (2006), η ελληνική αγορά εργασίας δεν χαρακτηρίζεται από κινητικότητα μεταξύ απασχόλησης και ανεργίας, έχοντας ως αποτέλεσμα ένα σημαντικό ποσοστό του εργατικού δυναμικού να παραμένει άνεργο για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Διαπιστώνεται ότι ταυτόχρονα με την άνοδο του ποσοστού ανεργίας τις δύο τελευταίες δεκαετίες, έχει παράλληλα υπάρξει επιμήκυνση της διάρκειας της ανεργίας. Ειδικότερα, παρατηρείται θετική συσχέτιση ανάμεσα στο συνολικό ποσοστό ανεργίας και στο ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων. Καθώς αυξάνεται το ποσοστό των ανέργων υπάρχουν όλο και λιγότερες θέσεις εργασίας οι οποίες καλύπτονται από άτομα με τις ανάλογες δεξιότητες-με αποτέλεσμα αυτοί που δεν έχουν τις ανάλογες δεξιότητες να παραμένουν εκτός της αγοράς εργασίας. Επιπρόσθετα,

ακόμη και όταν ανακάμψει η ζήτηση σε μία οικονομία οι περισσότεροι εργοδότες δεν επιθυμούν να προσλάβουν άτομα που ήταν μακροχρόνια άνεργοι.

Τα τελευταία χρόνια, το ποσοστό των μακροχρόνιων ανέργων στην Ελλάδα έχει αυξηθεί με ιδιαίτερα υψηλούς ρυθμούς. Ενδεικτικά αναφέρουμε πως το 1980 οι μακροχρόνια άνεργοι ήταν το 20% του συνόλου των ανέργων, ενώ το 1990 το αντίστοιχο ποσοστό προσέγγιζε το 50%. Είναι χαρακτηριστικό ότι μέχρι και το 2010 οι μακροχρόνιοι άνεργοι αναλογούσαν στο 47,1% των ανέργων, ενώ πάνω από το ήμισυ των ανέργων είχαν διάρκεια ανεργίας από 1 μέχρι 11 μήνες. Σήμερα (2014), 7 στους 10 ανέργους είναι μακροχρόνιοι άνεργοι, ενώ μόλις το 26,0% των ανέργων έχει διάρκεια ανεργίας από 1 μέχρι 11 μήνες.

Γράφημα 7: Ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας (%) για το διάστημα 1998-2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Στο παραπάνω διάγραμμα μπορούμε να παρατηρήσουμε πως το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας την περίοδο 1998-2014 διατηρείται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα, παρά τις διάφορες αυξομειώσεις του. Συγκεκριμένα από το 2006, το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας ακολουθεί πτωτική πορεία μέχρι και το 2009 (42,8%), ενώ από το σημείο αυτό και έπειτα σημειώνει άνοδο φτάνοντας το 2014 στο 73,6%. Επιχειρώντας να εστιάσουμε την ανάλυση μας στη χρονική περίοδο που παρουσιάστηκε η μεγαλύτερη αυξομείωση στη διάρκεια ανεργίας (2006-2014), παραθέτουμε πίνακα που περιλαμβάνει τη συνολική κατανομή της διάρκειας της ανεργίας για το εν λόγω χρονικό διάστημα ο οποίος παρουσιάζει μεγάλο εύρος τιμών.

Πίνακας 5: Κατανομή των ανέργων (σε χιλιάδες) και ρυθμός μεταβολής τους με βάση τη διάρκεια αναζήτησης εργασίας για την περίοδο 2006-2014.

Έτη	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ΣΥΝΟΛΟ	434.5	406.9	377.9	471.1	628.7	876.9	1203.8	1353.5	1350,3
Έχει βρει μία εργασία που θα αναλάβει αργότερα	2.5	3.5	3.1	4.6	6.2	7.1	9.6	9.1	6,1
Λιγότερο από 1 μήνα	13.9	18.6	20.7	27.4	32.0	35.3	35.5	31.4	28,9
1 - 2 μήνες	37.7	51.1	54.3	75.3	88.8	106.2	106.9	84.3	80,7
3 - 5 μήνες	60.6	58.8	54.0	77.2	95.3	124.2	132.7	117.3	113,2
6 - 11 μήνες	76.3	64.6	58.9	85.0	110.1	151.8	184.3	179.3	170,0
12 μήνες και άνω	243.4	210.4	186.9	201.5	296.5	452.4	734.8	932.2	947,7
	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013	2013-2014	
Λιγότερο από 1 μήνα	33,44	11,66	32,46	16,61	10,31	0,64	-11,61	-8,04	
1 - 2 μήνες	35,46	6,28	38,52	17,93	19,66	0,64	-21,19	-4,21	
3 - 5 μήνες	-3,03	-8,14	42,97	23,41	30,42	6,84	-11,60	-3,54	
6 - 11 μήνες	-15,38	-8,85	44,45	29,41	37,89	21,47	-2,71	-5,19	
12 μήνες και άνω	-13,57	-11,16	7,84	47,11	52,58	62,43	26,86	1,88	

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

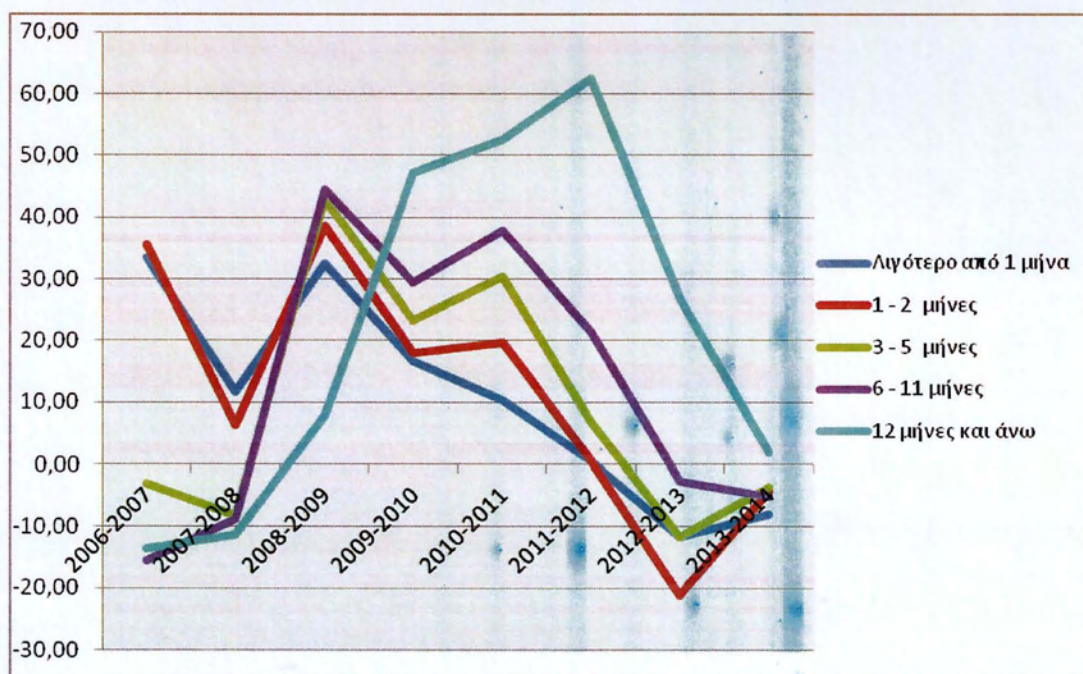
Από τον παραπάνω πίνακα, συμπεραίνουμε πως υπάρχει μεγάλη διασπορά των τιμών για τα διάφορα διαστήματα ανεργίας, ενώ είναι αξιοσημείωτος ο ιδιαίτερα μεγάλος αριθμός ανέργων με διάρκεια ανεργίας πάνω από ένα έτος. Επίσης γίνεται αντιληπτό πως η κρίση είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση των ανέργων για όλες τις κατηγορίες διαστημάτων ανεργίας, γεγονός που απεικονίζεται έντονα στον Πίνακα 4, ιδιαίτερα για το διάστημα 2009-2012.

Επιπρόσθετα, μόνο στα διαστήματα 2006-2008 και παρουσιάστηκε μία μικρή μείωση στους ανέργους 3 μηνών - 12 μηνών και άνω, ενώ αντίστοιχα το έτος 2012-2013 παρουσιάστηκε μείωση στο ρυθμό μεταβολής των ανέργων όλων των κατηγοριών, εκτός των μακροχρόνιων ανέργων που συνεχίζουν να αυξάνονται με μικρότερο όμως ρυθμό σε σχέση με την περίοδο 2009-2012. Σε γενικές γραμμές από τις αρχές του 2010 γίνεται ξεκάθαρο ότι λόγω της δημοσιονομική ελληνικής κρίσης, οι μακροχρόνια άνεργοι

αυξάνονται ταχύτερα από οποιαδήποτε άλλη κατηγορία ανέργων. Η αυξητική τάση των μακροχρόνια ανέργων έχει σημαίνουσα βαρύτητα στην εκρηκτική αύξηση της ανεργίας. Μάλιστα κατά το διάστημα 2013-2014, η κατηγορία των μακροχρόνιων ανέργων είναι η μόνη που παρουσιάζει θετικό ρυθμό μεταβολής, αισθητά όμως μειούμενο σε σχέση με τις ραγδαίες αυξήσεις των προηγούμενων ετών. Από το σύνολο των ανέργων το 2014, επτά στους δέκα ανέργους είναι μακροχρόνια άνεργοι, ενώ μόλις το 29% των ανέργων έχει διάρκεια ανεργίας από 1-11 μήνες.

Επιπλέον, όπως θα αναλυθεί και στις επόμενες ενότητες η ανεργία πλήττει κυρίως τους νέους και τις γυναίκες καθιστώντας τους μακροχρόνια άνεργους και περιθωριοποιώντας τους από το εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα εξαιτίας της απαξίωσης των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων τους, να μην αποτελούν, μακροχρόνια, ελκυστική επιλογή για τους εργοδότες.

Γράφημα 8: Ρυθμός μεταβολής της διάρκειας ανεργίας για το διάστημα 2006-2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

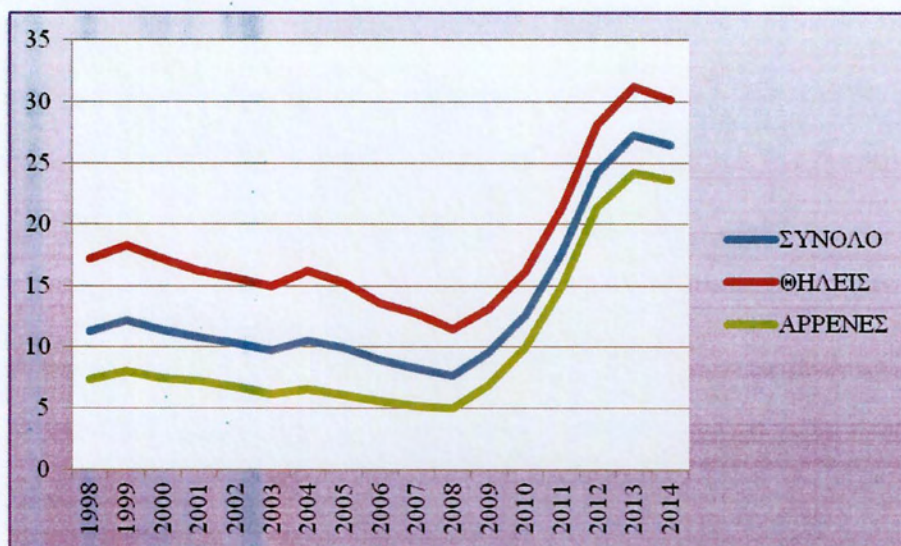
Μία εξήγηση για τα υψηλά ποσοστά μακροχρόνια ανέργων στη χώρα μας μπορεί να συσχετιστεί με τα χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας, όπως οι ρυθμιστικοί περιορισμοί στις αγορές αγαθών και υπηρεσιών που θέτουν εμπόδια στη λειτουργία του ανταγωνισμού, στο άνοιγμα των αγορών καθώς και στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Όπως επισημαίνουν οι Μητράκος και Νικολίτσα (2006), ένας δεύτερος παράγοντας αφορά τις ακαμψίες στην ελληνική αγορά εργασίας, οι οποίες καθιστούν

διστακτικούς τους εργοδότες να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας. Σύμφωνα με μία Έρευνα του ΟΟΣΑ το 2006, σε χώρες που χαρακτηρίζονται από μη ευέλικτο επιχειρηματικό περιβάλλον το ποσοστό μακροχρόνια ανέργων είναι ιδιαίτερα υψηλό. Ωστόσο, η εικόνα αυτή έχει αντιστραφεί τα τελευταία χρόνια, όπως θα αναλυθεί και στη συνέχεια, οπότε και οι διαρθρωτικές αλλαγές στην αγορά εργασίας έχουν προχωρήσει σε βάθος. Επομένως, αναμένεται τώρα η αγορά εργασίας να λειτουργεί περισσότερο εύρυθμα, γεγονός που ήδη αποτυπώνεται στη μείωση του ρυθμού αύξησης των μακροχρόνια ανέργων από το 2012 και μετά (Νικολίτσα, 2013).

3.3 Δομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της ανεργίας

3.3.1 Διάρθρωση ανά φύλο

Οι γυναίκες βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με τους άντρες όσον αφορά στην αναζήτηση εργασίας. Αυτό συμβαίνει διότι συνήθως υπάρχει διάκριση από την πλευρά των εργοδοτών όσον αφορά την επιλογή του καταλληλότερου γι αυτούς εργαζόμενο ανάλογα με το φύλο, ενώ η ένταξη τους στην απασχόληση επηρεάζεται θεαματικά από τον παραδοσιακό ρόλο που έχουν στην ελληνική κοινωνική πραγματικότητα ως σύζυγοι και μητέρες (ΙΝΕ-ΓΣΣΕ/ΑΔΕΔΥ, 2009). Το παραπάνω γράφημα επιβεβαιώνει το γεγονός πως οι άνδρες αποτελούν ασφαλέστερη επιλογή στην αγορά εργασίας σε σχέση με τις γυναίκες.

Γράφημα 9: Διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας ανά φύλο για την περίοδο 1998-2014

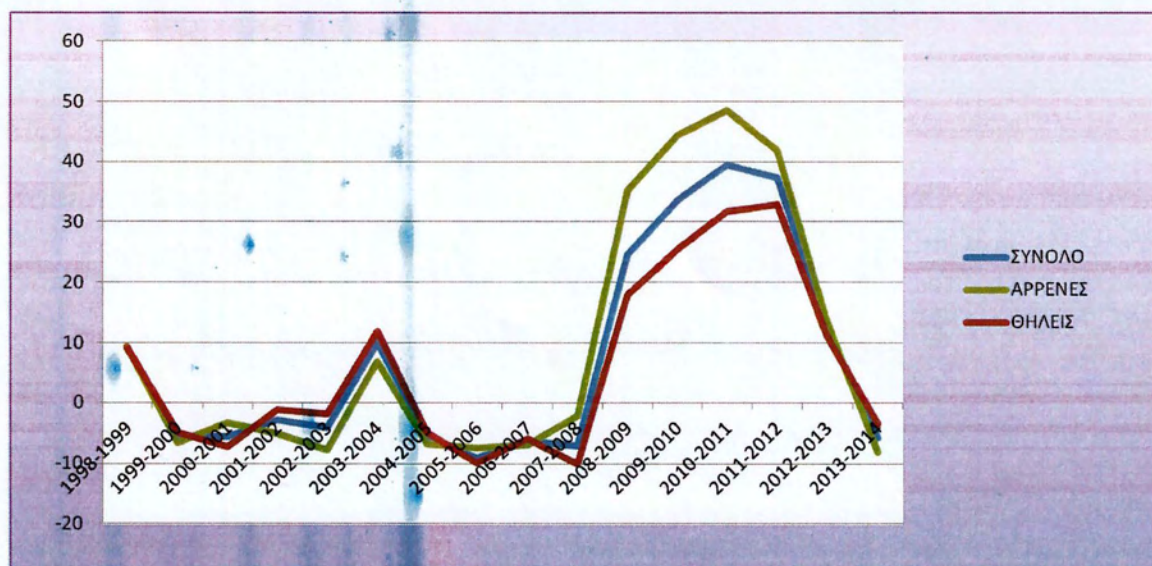
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Στο παραπάνω γράφημα γίνεται αντιληπτό, πως το ποσοστό ανεργίας των γυναικών είναι υψηλότερο από αυτό των ανδρών για όλη τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε. Ειδικότερα, παρατηρούμε ότι από το 1998 το ποσοστό ανεργίας των ανδρών ήταν 11,2% έναντι του ποσοστού της ανεργίας των γυναικών που αντιστοιχούσε στο 17,2%. Το 1999 τα ποσοστά ανεργίας αυξάνονται και για τα δύο φύλα, ενώ οι γυναίκες συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν το μεγαλύτερο πρόβλημα. Από το 2000 έως και το 2008 τα ποσοστά πέφτουν και για τα δύο φύλα και διαμορφώνονται στο 5,1% για τους άντρες και στο 11,4% για τις γυναίκες. Από το σημείο αυτό και έπειτα παρατηρείται ραγδαία αύξηση, φτάνοντας το 2013 το 24,3% για τους άντρες και το 31,3% για τις γυναίκες.

Πίνακας 6: Ποσοστό ανεργίας ανά φύλο στο σύνολο του εργατικού δυναμικού

ΕΤΗ/ΦΥΛΟ	ΣΥΝΟΛΟ (%)	ΑΡΡΕΝΕΣ (%)	ΘΗΛΕΙΣ (%)
1998	11.2	7.4	17.2
1999	12.1	8.0	18.3
2000	11.4	7.5	17.2
2001	10.8	7.3	16.2
2002	10.3	6.8	15.6
2003	9.7	6.2	15.0
2004	10.5	6.6	16.2
2005	9.9	6.1	15.3
2006	8.9	5.6	13.6
2007	8.3	5.2	12.8
2008	7.6	5.1	11.4
2009	9.5	6.9	13.2
2010	12.5	9.9	16.2
2011	17.7	15.0	21.4
2012	24.3	21.4	28.1
2013	27.3	24.3	31.3
2014	26,5	23,6	30,2

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 10: Ρυθμός μεταβολής του ποσοστού ανεργίας ανά φύλο για το 1998-2013

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Παρατηρούμε ότι για το διάστημα 1998-2000, η μεταβολή του ποσοστού ανεργίας των ανδρών μειώνεται με μεγαλύτερο ρυθμό από αυτό των γυναικών, ανεξάρτητα από το αν το ποσοστό ανεργίας των ανδρών ήταν μικρότερο των γυναικών. Οι μεταβολές για το χρονικό διάστημα μέχρι και το 2008 είναι παρόμοιες και για τα δύο φύλα, με τις γυναίκες να παρουσιάζουν ελαφρώς μεγαλύτερα ποσοστά μεταβολής κατά διαστήματα. Ωστόσο

για όλο το υπόλοιπο χρονικό διάστημα 2008-2014, που συμπίπτει με το ξεκίνημα της διεθνούς οικονομικής κρίσης, η μεταβολή στα ποσοστά ανεργίας στους άνδρες είναι μεγαλύτερη από αυτή των γυναικών. Το γεγονός αυτό μπορεί να εξηγηθεί αφενός από το βραδύτερο ρυθμό εξόδου των ανδρών από το απόθεμα των ανέργων και αφετέρου από τη διαφορετική κατανομή των δύο φύλων σε κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.

Ειδικότερα, η θέση των γυναικών και οι ιστορικά διαμορφωμένες προκαταλήψεις περί «ανδρικών» και «γυναικείων» επαγγελμάτων, επηρεάζουν έντονα την κατανομή της γυναικείας απασχόλησης στα επαγγέλματα με αποτέλεσμα η κατανομή των ανδρών να είναι περισσότερο διάσπαρτη σε σχέση με αυτή των γυναικών, οι οποίες είναι συγκεντρωμένες σε ένα πολύ μικρό αριθμό επαγγελμάτων. Η υψηλότερη λοιπόν αρνητική μεταβολή στα ποσοστά των ανδρών και μετά, μπορεί να ερμηνευτεί εύκολα, αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η δημοσιονομική κρίση της χώρας μας έχει πλήξει κυρίως επαγγέλματα που απασχολούνται κυρίως άνδρες - χαρακτηριστικά αναφέρουμε τον κλάδο των κατασκευών που πλήττεται έντονα από το 2009 και στον οποίο απασχολούνται κυρίως άνδρες.

Η μακροχρόνια τάση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας είναι ανοδική, αλλά ο ρυθμός αύξησης της μεταβάλλεται μεταξύ των διαφόρων περιόδων. Η κατά περιόδους αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στους απασχολούμενους συντελέστηκε κυρίως στο δημόσιο, δεδομένου ότι στον ιδιωτικό τομέα είναι περιορισμένες οι δυνατότητες συνδυασμού των οικογενειακών υποχρεώσεων με την εργασία. Η αδυναμία του Δημοσίου να απορροφήσει εργατικό δυναμικό από το 2005 και μετά οδηγεί στην επιβράδυνση της ανόδου της συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση. Τέλος δεδομένης της τρέχουσας δημοσιονομικής κατάστασης της χώρας αναμένεται ότι το πρόβλημα της ανεργίας θα ενταθεί περισσότερο για τις γυναίκες (Λυμπεράκη και Τήνιος, 2010).

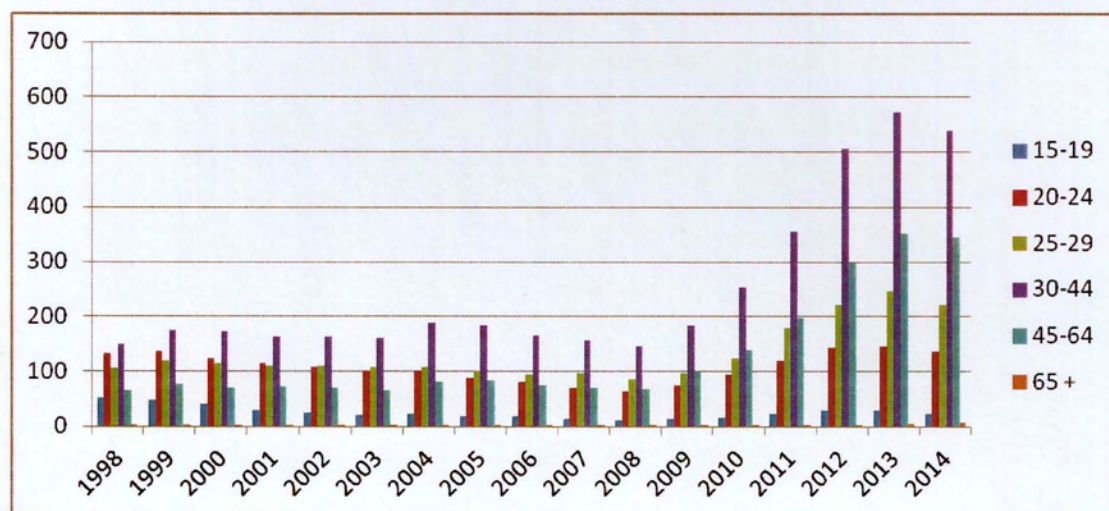
Ωστόσο, γίνεται φανερό πως η σύνθεση του πληθυσμού των ανέργων έχει μεταβληθεί ποιοτικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων. Παραδοσιακά στην Ελλάδα οι θεσμοί της αγοράς εργασίας και η δομή της απασχόλησης προστατεύανε τον άνδρα οικογενειάρχη, εικόνα που φαίνεται να μην ισχύει πλέον. Βέβαια, οι γυναίκες συνεχίζουν να καταγράφουν υψηλά ποσοστά ανεργίας, χωρίς όμως να μένουν ανεπηρέαστοι οι άνδρες. Επομένως οι τρέχουσα κρίση σηματοδοτεί την παρακμή του παραδοσιακού προτύπου απασχόλησης και τις παρενέργειες που αυτό επέφερε στην αγορά εργασίας, όπως για παράδειγμα τη μεγάλη πτώση του ποσοστού απασχόλησης των γυναικών μετά

την τεκνοποίηση. Οφείλουμε ωστόσο να σημειώσουμε πως, παρά τις αποτυχίες του, το παραδοσιακό πρότυπο είχε ένα σημαντικό πλεονέκτημα: προστατεύοντας τους άνδρες του νοικοκυριού εξασφάλιζε ότι η ανεργία δεν μεταφραζόταν σε φτώχεια (Ματσαγγάνης, 2011)

3.3.2 Διάρθρωση της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τη πορεία της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα για το διάστημα 1998-2014.

Γράφημα 11: Η εξέλιξη της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα από το 1998-2014 (σε χιλιάδες)

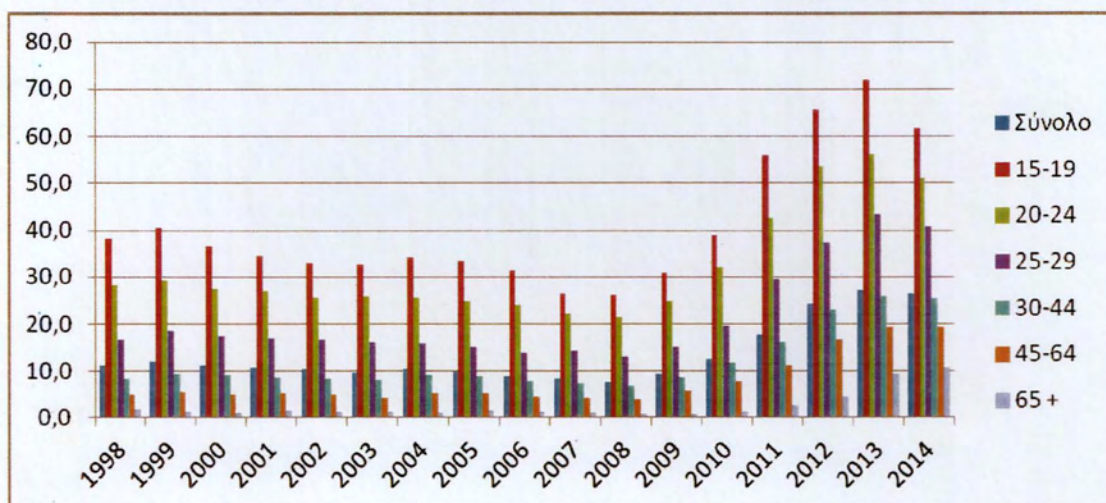

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Σύμφωνα με το παραπάνω γράφημα το μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας αντιμετωπίζουν τα άτομα ηλικίας 30-44 ετών, με μεγάλη διαφορά από τις υπόλοιπες κατηγορίες για όλο το εξεταζόμενο διάστημα. Η δεύτερη κατηγορία με το σημαντικότερο πρόβλημα ανεργίας είναι μέχρι και το 2001 η ηλικιακή ομάδα των ατόμων 20-24 ετών, ενώ από εκεί και μέχρι το 2008 στη δεύτερη θέση εμφανίζονται τα άτομα ηλικίας 25-29 ετών. Τελευταία παραμένει η κατηγορία των ατόμων 15-19 ετών και προτελευταία η κατηγορία των ατόμων με ηλικία 45-64, η οποία από το 2004 έως και το 2008 πέφτει σταδιακά ενώ από το 2008 έως και το 2013 αυξάνεται απότομα. Το 2008 οι περισσότερες κατηγορίες σημείωσαν το χαμηλότερο αριθμό ανέργων ενώ από το 2008 και μετά, δηλαδή από το ξεκίνημα της διεθνούς οικονομικής κρίσης ο αριθμός των ανέργων ανεβαίνει κατακόρυφα για όλες τις κατηγορίες. Ιδιαίτερα σημαντική το διάστημα αυτό είναι η κατακόρυφη αύξηση των ανέργων ηλικίας 45-65+, εξαιτίας του κλεισίματος πολλών επιχειρήσεων στο πλαίσιο της κρίσης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα στην Ελλάδα την πρόωρη συνταξιοδότηση των ατόμων με μειωμένη σύνταξη, λόγω της σοβαρής

ανεπάρκειας της προστασίας των ανέργων (40.000 νέοι συνταξιούχοι τον χρόνο μέχρι το 2009 και 100.000 νέοι συνταξιούχοι το χρόνο από το 2010 και μετά) (INE/ΓΣΕΕ, 2014). Επιπλέον σημειώνουμε, ότι το 2013 είχαμε έναν πρωτόγνωρα υψηλό ποσοστό ανέργων για όλο το εξεταζόμενο διάστημα. Στη συνέχεια παρατίθεται διάγραμμα που αποτυπώνει την εξέλιξη της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα για το διάστημα 1998-2014 σε ποσοστά.

Γράφημα 12: Η εξέλιξη της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα από το 1998-2014 (σε ποσοστά)

Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Στο ανωτέρω διάγραμμα παρατηρούμε πως τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας τα παρουσιάζει η ηλικιακή ομάδα των νέων από 15-24 ετών. Η ανεργία των νέων αποτελεί ένα ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα και εμφανίζει αυξητικές τάσεις στις περισσότερες χώρες, ενώ μάλιστα στις χώρες στις οποίες εφαρμόζονται προγράμματα λιτότητας η αύξηση αυτή είναι εντυπωσιακή. Το ποσοστό ανεργίας της εν λόγω ηλικιακής ομάδας αυξήθηκε κατακόρυφα κατά τη διάρκεια της κρίσης, φτάνοντας το 2013 στα πρωτοφανή επίπεδα του 60%. Από το Γ' τρίμηνο του 2013 η πορεία του ποσοστού ανεργίας μεταστράφηκε σε πτωτική. Η ανάλυση όμως του ποσοστού ανεργίας στις συνιστώσες του, δείχνει πως αυτή η φαινομενική θετική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας των νέων δεν είναι ιδιαίτερα ενθαρρυντική. Καταρχήν το μεγαλύτερο ποσοστό της μείωσης αυτής οφείλεται περισσότερο στη μαζική υποχώρηση του εργατικού δυναμικού και κατά ένα μόνο μικρό μέρος στην άύξηση της απασχόλησης. Σύμφωνα με την έκθεση για την απασχόληση και την ανεργία του Ινστιτούτου Εργασίας για το 2014, η μείωση του εργατικού δυναμικού μπορεί να αποδοθεί στη μετανάστευση των νέων τα τελευταία έτη, αλλά και στην αποθάρρυνση τους να αναζητήσουν εργασία λόγω του υψηλού ποσοστού της ανεργίας που διατηρείται στην περιοχή. Από την άλλη η μικρή άύξηση της απασχόλησης των νέων οφείλεται στην πρόσκαιρη και μερική απασχόληση των νέων μέσω προγραμμάτων

voucher και άλλων προγραμμάτων επιδοτούμενης απασχόλησης. Σύμφωνα με τους αναλυτές του Cedepof, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας που παρατηρούνται στους νέους οφείλονται σε μία σειρά παραγόντων, όπως ο παρατεταμένος χρόνος μετάβασης των νέων από την εκπαίδευση στην εργασία, η έλλειψη επαγγελματικής εκπαίδευσης, οι λιγοστές δυνατότητες συνδυασμού σπουδών και εργασίας, η αδυναμία της ελληνικής αγοράς εργασίας να δημιουργήσει νέες θέσεις, ακόμη και σε περιόδους υψηλής ανάπτυξης (Cedepof, 2014).

Επισημαίνεται πως εκτός από την ανεργία των νέων ατόμων, ιδιαίτερα ανησυχητικά παρουσιάζονται τα ποσοστά ανεργίας της ηλικιακής ομάδας 45-64 ετών, έχοντας αρνητικές παρενέργειες στην αγορά εργασίας και στη μακροχρόνια βιωσιμότητα των συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης. Σε συνδυασμό με την αύξηση του προσδόκιμου ζωής, που υποδηλώνει την καταβολή συντάξεων για ακόμη πιο μακρές χρονικές περιόδους, η αύξηση της ανεργίας και η μείωση του ενεργού πληθυσμού, θα συμβάλλει στο έλλειμμα του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης (ΣΚΑ), καθώς πλέον ένας συνταξιούχος αντιστοιχεί σε τέσσερις εργαζόμενους (Ρομπόλης, 2014:17). Με τις παρούσες δημογραφικές εξελίξεις του πληθυσμού και τις μελλοντικές προβλέψεις, το 2023 θα εμφανιστεί το φαινόμενο της μαζικής εξόδου των συνταξιούχων και το 2046 θα υπάρξει η μη ανανέωση του από τις νέες γενεές (INE/ΓΣΕΕ,2014:18).

Προκειμένου να εξετάσουμε τον αριθμό των ανέργων ανά ηλικιακή ομάδα και για τα δύο φύλα, παρατίθεται ενδεικτικά ο ακόλουθος πίνακας.

Πίνακας 7: Άνεργοι ανά ηλικία και φύλο (σε χιλιάδες)

Έτος	1998	2004	2009	2014
ΑΝΔΡΕΣ	203.9	188.2	200.0	635
15-19	19.8	9.6	6.5	10,8
20-24	52.0	39.0	30.9	66,2
25-29	41.9	43.3	44.1	112
30-44	53.7	57.8	69.0	259,4
45-64	35.2	38.1	49.0	180,8
65 +	1.3	0.3	0.6	5,6
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	304.0	317.5	271.1	639,4
15-19	31.2	14.5	8.4	12
20-24	80.2	62.5	43.4	71,2
25-29	63.0	64.6	53.5	110,8
30-44	97.7	131.5	114.5	280,8
45-64	31.2	43.9	51.1	163,2
65 +	0.6	0.5	0.2	1.2

Πηγή: ΕΛ.Στατ., ίδια επεξεργασία

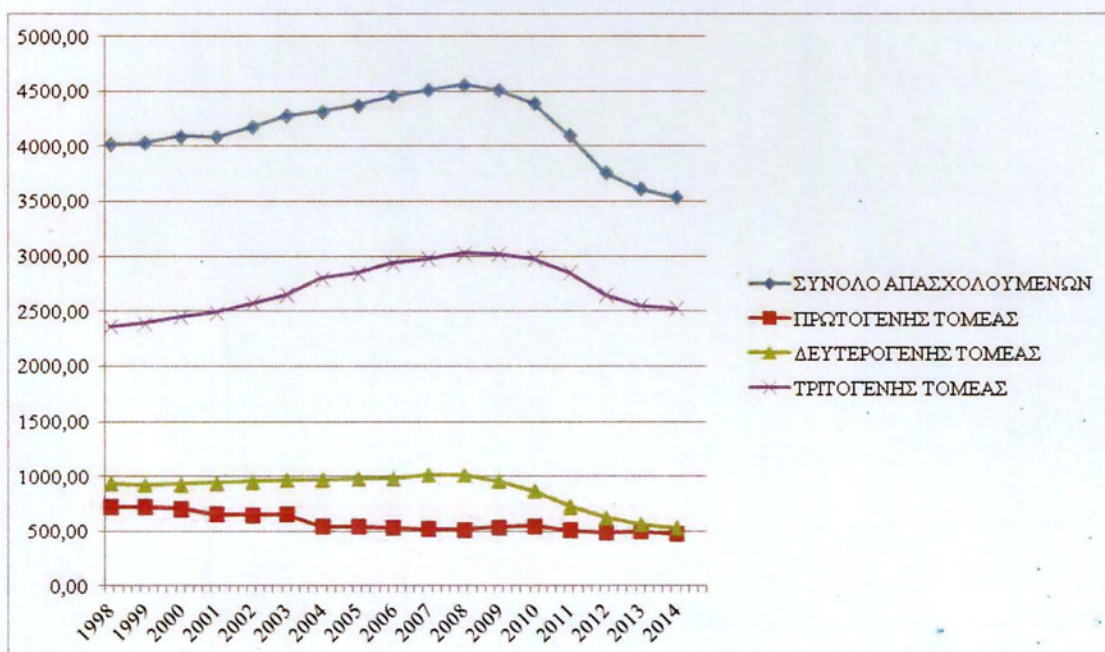
Παρατηρούμε ότι οι γυναίκες είναι αυτές που έχουν το μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας με εξαίρεση κάποια συγκεκριμένα έτη και ηλικιακές ομάδες. Οι άνεργοι άνδρες ηλικίας 45-64 ετών φαίνεται να αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα σε σχέση με τις γυναίκες της αντίστοιχης ηλικίας για τα έτη 1998 και 2013. Για όλες τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες οι γυναίκες βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση. Μόνο το 2014 οι άνεργες γυναίκες ηλικίας 25-29 ετών είναι λιγότερες σε σχέση με τους άντρες της αντίστοιχης ηλικιακής κατηγορίας.

Επομένως διαπιστώνουμε ότι η ανεργία πλήττει κυρίως τις νέες γυναίκες καθιστώντας τις μακροχρόνια άνεργες και περιθωριοποιώντας της από το εργατικό δυναμικό, με αποτέλεσμα εξαιτίας της απαξίωσης των ικανοτήτων τους να μην αποτελούν μακροχρόνια επιλογή για τους εργοδότες. Εντονότερο πρόβλημα έχουν οι γυναίκες 30-44 ετών και ακολουθούν, οι νεότερες ηλικίες με μόνη εξαίρεση το 2014, όπου ενώ στην πρώτη θέση παραμένουν οι γυναίκες 30-44 ετών μετά ακολουθούν εκείνες των 45-64 ετών. Όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, η συνεχιζόμενη χρηματοπιστωτική κρίση εντείνει τις διαφορές μεταξύ εργαζόμενων ανδρών και γυναικών, λόγω των άνισων επιπτώσεων της στους «ανδροκρατούμενους» κλάδους των κατασκευών και της μεταποίησης (INE-ΓΣΣΕ/ΑΔΕΔΥ, 2013).

3.3.3 Διάρθρωση της απασχόλησης ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας

Στο παρόν κεφάλαιο της εργασίας, θα εστιάσουμε στη διαχρονική εξέλιξη της ανεργίας ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας για το χρονικό διάστημα 1998-2014. Αρχικά θα συγκρίνουμε τους τρεις κύριους τομείς απασχόλησης μεταξύ τους και στα επόμενα γραφήματα θα παρουσιάσουμε τη διαχρονική εξέλιξη για τις κύριες υποκατηγορίες (κλάδοι) από τις οποίες αποτελούνται ο δευτερογενής και ο τριτογενής τομέας απασχόλησης.

Γράφημα 13: Η διαχρονική εξέλιξη της απασχόλησης ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας για το διάστημα 1998-2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Στο παραπάνω γράφημα παρατηρούμε ότι ο πρωτογενής τομέας απασχολεί το μικρότερο αριθμό του εργατικού δυναμικού, ενώ ακολουθεί ο δευτερογενής τομέας με την πρώτη θέση να καταλαμβάνει ο τριτογενής τομέας. Κατά την τρέχουσα δεκαεπταετία (1998-2014), όπως συνέβαινε και σε ολόκληρο το χρονικό διάστημα μετά τον πόλεμο, η απασχόληση του πρωτογενούς τομέα συνεχίζει να μειώνεται. Για το σύνολο των κλάδων του πρωτογενούς τομέα, στο διάστημα 1998-2014 η μείωση ανέρχεται σε -33,7%, οδηγώντας σε απώλεια 244 χιλ. θέσεων εργασίας. Αναλυτικότερα, παρατηρούμε μία μικρή μείωση του πρωτογενούς τομέα από το 1998 και μετά μέχρι το 2002 όπου και παρουσιάζεται μία μικρή άνοδος. Το 2004 ωστόσο μειώθηκε απότομα και από αυτό το σημείο και έπειτα διατηρήθηκε σε σταθερά επίπεδα. Μάλιστα όσον αφορά το διάστημα

της κρίσης (2008-2014), ο πρωτογενής τομέας δε φαίνεται να έχει πληγεί ιδιαίτερα (μείωση της τάξης του 6,5%) και συγκριτικά με τους άλλους δύο τομείς. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι ενώ οι υπόλοιποι τομείς μειωνόταν, ο πρωτογενής τομέας σημείωσε μία μικρή αύξηση κατά τα έτη 2009 και 2010. Γίνεται φανερό ότι ο ρυθμός μείωσης της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα επιβραδύνεται σημαντικά κατά τα τελευταία έτη, αλλά συνεχίζει να υφίσταται.

Η μείωση της απασχόλησης του πρωτογενούς τομέα οφείλεται αποκλειστικά στον κυρίαρχο κλάδο του, τη γεωργία και την κτηνοτροφία, που παρουσιάζει μείωση της τάξης του 32% για το διάστημα 1998-2014. Η μείωση αυτή μπορεί να οφείλεται στην ανάγκη εκσυγχρονισμού ενός τμήματος της ελληνικής οικονομίας, αλλά μπορεί να ιδωθεί και ως το αποτέλεσμα της εφαρμογής των πολιτικών της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής (ΚΑΠ), που ενέταξαν την ελληνική γεωργία στο περιβάλλον της οικονομικής παγκοσμιοποίησης και της αυξημένης ανάπτυξης της τεχνολογίας. Αναλυτικότερα, η μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα είναι άμεσα συνυφασμένη με τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του. Το μικρό μέγεθος των ελληνικών αγροτικών εκμεταλλεύσεων, εμποδίζει την ανάπτυξη οικονομιών κλίμακας και οδηγούν σε χαμηλή παραγωγικότητα εργασίας και υψηλό κόστος παραγωγής. Από την άλλη, το είδος των καλλιεργειών που επιλέγονται δεν επιφέρουν υψηλά εισοδήματα με αποτέλεσμα την αναζήτηση εισοδήματος σε άλλες οικονομικές δραστηριότητες. Είναι ακόμη φανερό πως η μείωση της απασχόλησης οφείλεται και στη σημαντική μετατόπιση των εξαγωγών από τα αγροτικά στα βιομηχανικά προϊόντα (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2009).

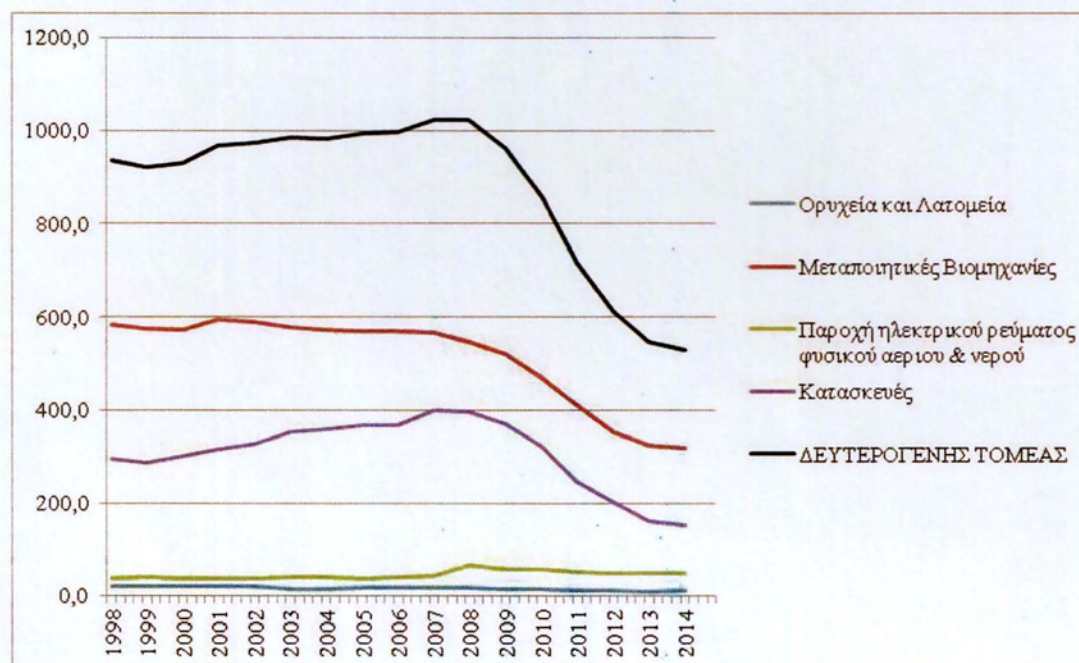
Όσον αφορά το δευτερογενή τομέα, παρατηρούμε ότι για το διάστημα 1998-2008 ο αριθμός των απασχολούμενων διατηρείται στα ίδια περίπου επίπεδα παρουσιάζοντας συνολικά μία αύξηση της τάξης του 9,3%. Από το 2008 και μετά με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης ο αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε ραγδαία (-48,3%). Στο σημείο αυτό επισημαίνουμε ότι σε σχέση με τους τρεις τομείς της οικονομίας, η μεγαλύτερη μείωση των απασχολούμενων κατά τη διάρκεια της κρίσης προήλθε από το δευτερογενή τομέα, εξέλιξη ενδεικτική της συνεχιζόμενης αποβιομηχάνισης της ελληνικής οικονομίας.

Τέλος ο τριτογενής τομέας παρουσιάζει μία συνεχή ανοδική πορεία μέχρι και το 2008 όσον αφορά τον αριθμό των απασχολούμενων, η οποία ανακόπτεται και μετατρέπεται σε σημαντική μείωση εξαιτίας της οικονομικής συγκυρίας μέχρι και το 2014. Είναι μάλιστα

χαρακτηριστικό ότι στον τριτογενή τομέα σημειώθηκε αύξηση των απασχολούμενων το διάστημα

Στη συνέχεια εστιάζοντας στους κλάδους του δευτερογενούς και του τριτογενούς τομέα απασχόλησης, που διαμορφώνουν κατά κύριο λόγο την κατάσταση στην αγορά εργασίας, παρουσιάζουμε τα ακόλουθα γραφήματα.

Γράφημα 14: Η διαχρονική εξέλιξη της απασχόλησης του δευτερογενούς τομέα για το διάστημα 1998-2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Η διαχρονική εξέλιξη του δευτερογενούς τομέα επηρεάζεται κυρίως από τους τομείς των μεταποιητικών βιομηχανιών και των κατασκευών, και πολύ λιγότερο από τους κλάδους του ηλεκτρισμού και των ορυχείων και λατομείων καθώς η απασχόληση σε αυτούς τους κλάδους είναι πολύ μικρή. Επιπλέον μπορούμε να παρατηρήσουμε ότι το διάστημα 2004-2008 η πορεία της απασχόλησης στο δευτερογενή τομέα επηρεάστηκε περισσότερο από την αύξηση των απασχολούμενων στον κλάδο των κατασκευών, ενώ για το διάστημα 2008-2014 επηρεάστηκε από τις μεταβολές του κλάδου των κατασκευών αλλά και των μεταποιητικών βιομηχανιών. Ιδιαίτερα για το διάστημα της οικονομικής κρίσης (2008-2014), η δραματική μείωση των απασχολούμενων στους κλάδους των κατασκευών και των μεταποιητικών βιομηχανιών, υποδηλώνει πως επλήγησαν περισσότερο εκείνοι οι κλάδοι που επηρεάζουν το επίπεδο ανταγωνιστικότητας της χώρας.

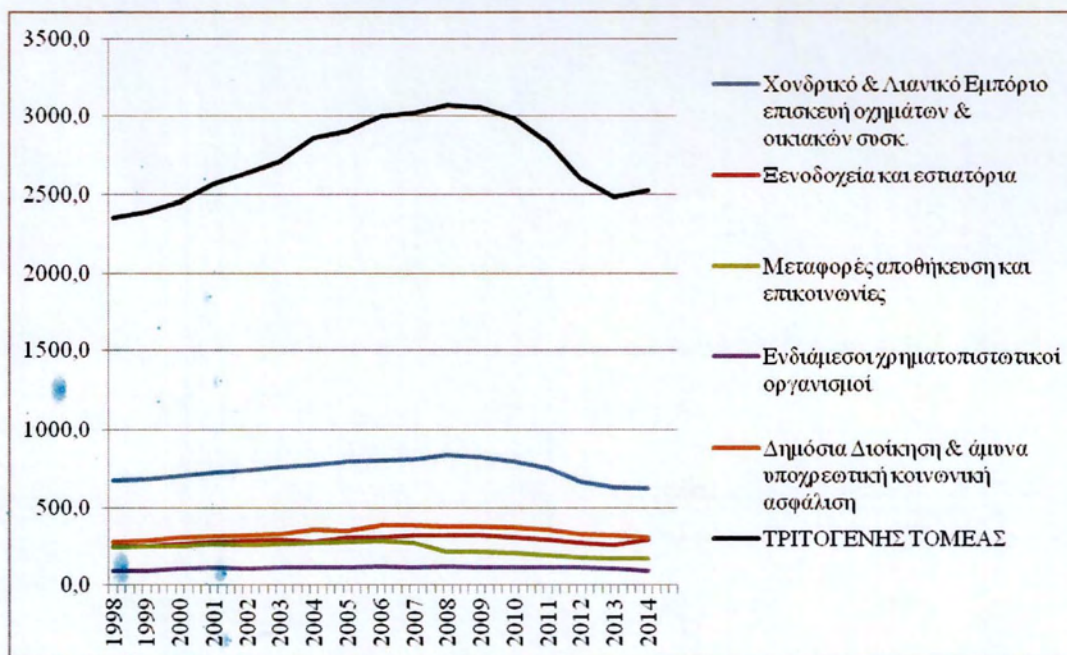
Πιο αναλυτικά, οι κλάδοι των ορυχείων και λατομείων στο διάστημα 1998-2008 εμφανίζουν μία σχετική στασιμότητα στο πεδίο της απασχόλησης – η συνολική απασχόληση των κλάδων το 2008 είναι ελαφρά χαμηλότερη κατά -2,5%, από την αντίστοιχη το 1998.

Οι εξελίξεις στον κλάδο της μεταποίησης είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες. Παρά την οριακή βελτίωση της απασχόλησης ορισμένων ετών (2001,2002) σε σχέση με το 1998, είναι εμφανής η τάση μείωσης τής (μείωση κατά -6,4% για το διάστημα 1998-2008) η οποία αυξάνεται ραγδαία το διάστημα 2008-2014 (μείωση κατά -41,9%). Οι συνολικές εξελίξεις της απασχόλησης στη μεταποίηση, συνιστούν το αποτέλεσμα διαφοροποιήσεων στο εσωτερικό της, με κλάδους να παρουσιάζουν έντονες τάσεις αποβιομηχάνισης (π.χ. παραγωγή προϊόντων καπνού) αλλά και κλάδους με σημαντικό δυναμισμό (παραγωγή βασικών μετάλλων), ακόμη και στην περίοδο της κρίσης, ενώ εξαρτώνται και από τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του κλάδου όπως η ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στην παραγωγική διαδικασία και ο αριθμός και το μέγεθος των παραγωγικών μονάδων (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2009). Από την άλλη, οι εξελίξεις της απασχόλησης στους κλάδους ηλεκτρισμού, ύδρευσης και φυσικού αερίου μπορούν να χαρακτηριστούν θετικές, αφού η απασχόληση στο σύνολο του εξεταζόμενου χρονικού διαστήματος 1998 – 2014, εμφανίζει συνολική αύξηση της τάξης του 34,7%, ενώ κατά το διάστημα της κρίσης οι απασχολούμενοι μειώθηκαν κατά 22%. Τα παραπάνω θετικά αποτελέσματα όσον αφορά την πορεία των απασχολούμενων στον εν λόγω κλάδο, οφείλονται στο γεγονός ότι οι περισσότερες επιχειρήσεις τού ανήκουν στον ευρύτερο δημόσιο τομέα της οικονομίας.

Η οικονομική κρίση που πλήττει τη χώρα, είχε δραματικές επιπτώσεις στον κατασκευαστικό κλάδο. Ο κλάδος των κατασκευών εμφανίζει μεγάλη ύφεση από το 2008 και μετά, γεγονός αναμενόμενο αφού σε εποχές οικονομικής κρίσης η οικοδομική δραστηριότητα εμφανίζει φαινόμενα χρονικής υστέρησης, δηλαδή η πτώση της οικονομικής δραστηριότητας αρχίζει πριν από την εκδήλωση της κρίσης, ενώ η σταδιακή ανάκαμψη της από την έναρξη ανάκαμψης του συνόλου της οικονομίας (ΤΕΕ, 2010). Συγκεκριμένα, ο κατασκευαστικός κλάδος αποτέλεσε έναν από τους πιο δυναμικούς κλάδους στη διάρκεια των δύο προηγούμενων δεκαετιών, κυρίως λόγω της χρηματοδότησης των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης (ΚΠΣ), του ελληνικού Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (ΠΔΕ) και των τραπεζικών στεγαστικών δανείων. Μάλιστα, κατά την περίοδο από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 μέχρι και τα μέσα της δεκαετίας του 2000, καταγράφηκε η «χρυσή εποχή» του κλάδου των κατασκευών.

Ειδικότερα, η απασχόληση για το διάστημα 1998-2008 ακολουθεί μία σχεδόν ανοδική πορεία παρουσιάζοντας θετικό ρυθμό μεταβολής που ανέρχεται σε 34,2%, συμβάλλοντας σε 101.356 θέσεις εργασίας. Ωστόσο στην πενταετία που ακολούθησε τη «χρυσή δεκαετία», αναδείχθηκε σταδιακά η κρίση υπερσυσσώρευσης του κατασκευαστικού κεφαλαίου, που ναι μεν δεν εκδηλώθηκε μέσω του κύκλου εργασιών που συνεχίζει να αυξάνει, αλλά εκδηλώνεται με τη διαχρονική υποχώρηση του μέσου ποσοστού κέρδους στον κλάδο. Υπογραμμίζεται στο σημείο αυτό, ότι ένα σημαντικό τμήμα του κλάδου που συνδέεται με την ιδιωτική οικοδομική δραστηριότητα εμφάνισε ήδη από το 2007 σημαντικά σημάδια κάμψης, καθώς μειώθηκαν τόσο οι επενδύσεις όσο και ο όγκος της ιδιωτικής οικοδομικής δραστηριότητας (ΙΝΕ-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2009). Η εκδήλωση της χρηματοπιστωτικής κρίσης τελικά επέφερε τη χαριστική βολή στον κλάδο, προσδίδοντας του χαρακτηριστικά κατάρρευσης (Ταρπάγκος, 2010).

Γράφημα 15: Η διαχρονική εξέλιξη της απασχόλησης των κυριότερων κλάδων του τριτογενούς τομέα για το διάστημα 1998-2014.

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Όσον αφορά τους κλάδους του τριτογενούς τομέα παραγωγής - του πολυπληθέστερου τομέα της ελληνικής οικονομίας, οι κλάδοι των τραπεζών και των μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνίας απασχολούν τα λιγότερα άτομα. Στο σύνολο του ο τριτογενής τομέας επηρεάζεται περισσότερο από τις μεταβολές του κλάδου του χονδρικού και λιανικού εμπορίου και τον κλάδο της δημόσιας διοίκησης, καθώς και από τις υπόλοιπες υπηρεσίες που δεν συμπεριλάβαμε στο παραπάνω διάγραμμα. Κατά το

διάστημα της δημοσιονομικής κρίσης της χώρας όλες οι κατηγορίες παρουσιάζουν πτωτική τάση, άλλες με μικρότερο και άλλες με μεγαλύτερο ρυθμό.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι κλάδοι του εμπορίου. Οι εν λόγω κλάδοι εμφανίζουν έναν ιδιαίτερο δυναμισμό και αυξάνουν την απασχόληση τους μέχρι και το 2008 (24,2%) συμβάλλοντας στη δημιουργία 163.834 θέσεων εργασίας. Από το σημείο αυτό και μέχρι το 2014 σημειώθηκε στον κλάδο η μεγαλύτερη μείωση απασχολούμενων στον τριτογενή τομέα παραγωγής της τάξης των 214.500 απασχολούμενων (-25,5%).

Ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων δεδομένου ότι βρίσκεται στον πυρήνα του τουρισμού συνιστά έναν από τους σημαντικότερους κλάδους της ελληνικής οικονομίας, με σημαντική συμβολή στις ευρύτερες οικονομικές εξελίξεις. Η απασχόληση του το διάστημα 1998-2008 αυξήθηκε συνολικά κατά 29,8% και συνέβαλε σε 73.990 θέσεις εργασίας. Η ανοδική πορεία της απασχόλησης μέχρι και το 2008 είναι συνεχής με εξαίρεση τη συγκυριακή μείωση απασχολούμενων του τομέα το 2004. Από το 2008 έως και το 2013 η μεταβολή των απασχολούμενων ακολουθεί αρνητικούς ρυθμούς και μειώνεται κατά - 19,5%. Ωστόσο από το 2013-2014 σημειώθηκε αύξηση των απασχολούμενων του τομέα της τάξης του 14,6%. Η μείωση της απασχόλησης για το διάστημα 2008-2013 ήταν αναμενόμενη, διότι πέρα από την ύφεση της ελληνικής οικονομίας, ο κλάδος των ξενοδοχείων-εστιατορίων συνδέεται άμεσα με τα διαρθρωτικά χαρακτηριστικά και τις εξελίξεις του κλάδου του τουρισμού και επηρεάζεται από τις γενικότερες μεταβολές στο διεθνές και Ευρωπαϊκό οικονομικό και τουριστικό περιβάλλον, όπως ο ρυθμός ανάπτυξης της τουριστικής ζήτησης στη Μεσόγειο αλλά και ο ανταγωνισμός που επικρατεί σε αυτή την περιοχή (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2009).

Ο ρυθμός μεταβολής της απασχόλησης των κλάδων των μεταφορών, αποθήκευσης και επικοινωνιών αυξάνεται με περιορισμένο ρυθμό μέχρι και το 2007 (9,6%), ενώ στη συνέχεια μειώνεται έντονα μέχρι και το 2014 (20,3%). Σε γενικές γραμμές οι επιδόσεις των κλάδων αυτών στον τομέα της απασχόλησης δεν είναι ιδιαίτερα υψηλές. Αυτό θα μπορούσε να αποδοθεί στον ισχυρότατο διεθνή ανταγωνισμό στον οποίο έχουν εκτεθεί, που καθιστά τις επενδύσεις στην υψηλή τεχνολογία, αναγκαίες για την επιβίωσή τους.

Όσον αφορά τον κλάδο των ενδιάμεσων χρηματοπιστωτικών οργανισμών, ως κλάδος παροχής υπηρεσιών κυρίως προς τους παραγωγούς συνδέεται στενά με τη γενικότερη παραγωγική δραστηριότητα τόσο στους τομείς της μεταποίησης και των κατασκευών όσο όμως και των λοιπών υπηρεσιών (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2009). Η απασχόληση στο

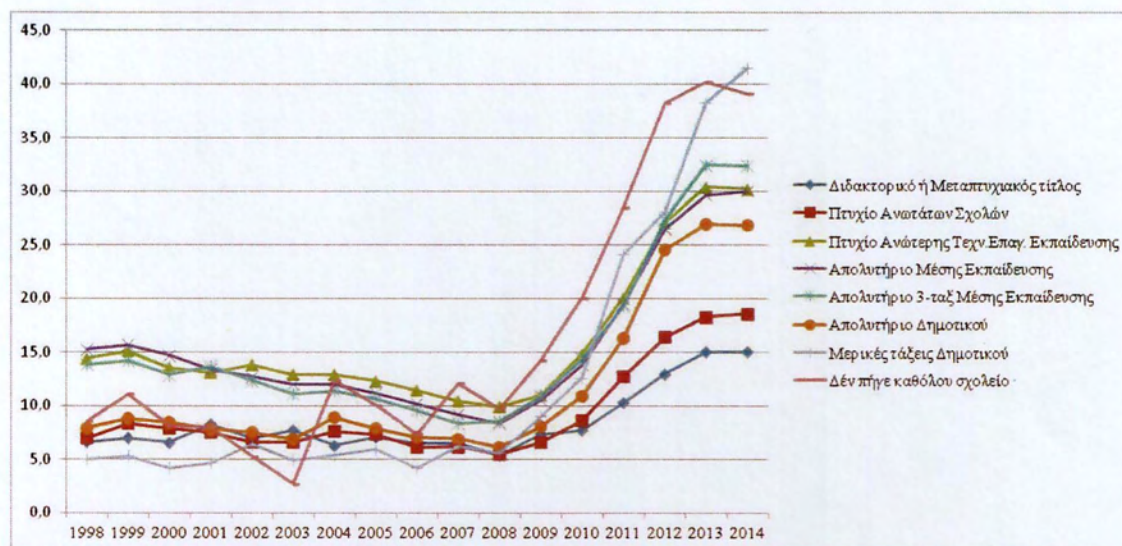
σύνολο των κλάδων παρουσίασε σταθερή ανοδική πορεία μέχρι και το 2008 (με εξαίρεση μία σημαντική μείωση κατά το 2002), ενώ κατά το διάστημα 2008-2014 σημείωσε μείωση της τάξης του -23,3%.

Τέλος, ο κλάδος της δημόσιας διοίκησης, άμυνας και υποχρεωτικής ασφάλισης εμφανίζει επίσης θετικές εξελίξεις στο πεδίο της απασχόλησης έως το 2008, οδηγώντας στη δημιουργία 80.869 θέσεων εργασίας ενώ στη συνέχεια εμφανίζει πτώση της τάξης του -18% το 2014. Η δημόσια διοίκηση συνιστούσε μέχρι και το 2008 τον τρίτο (μετά το εμπόριο και τις οικοδομές) σε μέγεθος δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας κλάδο της ελληνικής οικονομίας (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2009). Γενικά κατά την περίοδο των μνημονίων, η απασχόληση στο δημόσιο τομέα συρρικνώθηκε σημαντικά, μέσω των θεσμών της διαθεσιμότητας και των απολύσεων.

Συμπερασματικά, υπογραμμίζεται πως το διάστημα της κρίσης (2008-2014), η μεγαλύτερη μείωση θέσεων εργασίας σε απόλυτα μεγέθη σημειώθηκε, στις κατασκευές (245χιλ.), την μεταποιητική βιομηχανία (228χιλ.) και το εμπόριο (-214χιλ.), ενώ σε σχετικά μεγέθη τις μεγαλύτερες απώλειες υπέστησαν οι κλάδοι των κατασκευών (61,8%), της διαχείρισεως ακίνητης περιουσίας (55,4%), της μεταποιητικής βιομηχανίας (41,9%) καθώς και των ορυχείων και των λατομείων (33,6%).

3.3.4 Διάρθρωση της ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης

Ιδιαίτερης σημασίας χαρακτηριστικό για την αναγνώριση των ανέργων και χρήσιμο για το σχεδιασμό πολιτικών καταπολέμησης του φαινομένου είναι το επίπεδο εκπαίδευσης, που θεωρείται καθοριστικός παράγοντας της συμμετοχής ενός ατόμου ή μιας ομάδας του πληθυσμού στο εργατικό δυναμικό. Στην παρούσα ενότητα θα εξετάσουμε τη διαχρονική εξέλιξη των ανέργων για κάθε εκπαιδευτική βαθμίδα. Στην Ελλάδα η σχέση επίπεδου εκπαίδευσης και απασχόλησης εμφανίζεται χαλαρή, παρά το γεγονός ότι για δεκαετίες το εκπαιδευτικό διαβατήριο ήταν αυτό που διασφάλιζε την είσοδο σε ορισμένα επαγγέλματα αλλά και την ανοδική κοινωνική κινητικότητα (Πλειός, 1998:77)

Γράφημα 16: Διαχρονική εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας ανά βαθμίδα εκπαίδευσης για το χρονικό διάστημα 1998-2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Παρατηρείται πως η απλή αντιπαράθεση των εκπαιδευτικών επιπέδων και των ποσοστών ανεργίας ενώ σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζει ευκρινή αρνητική συσχέτιση (υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο αντιστοιχεί σε χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας), στην περίπτωση της Ελλάδας η συσχέτιση είναι ασαφής για την εξεταζόμενη χρονική περίοδο (Ιωακείμογλου κ.α., 1998).

Από το παραπάνω γράφημα γίνεται αντιληπτό, ότι μέχρι και το 2007 οι κατώτερες εκπαιδευτικές βαθμίδες, σε αντίθεση με τα μεσαία επίπεδα (ανώτερη και μέση εκπαίδευση) παρουσιάζουνε για ορισμένα διαστήματα το χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας σε σχέση με τις υπόλοιπες κατηγορίες, με χαρακτηριστικότερο παράδειγμα της βαθμίδας «μερικές τάξεις δημοτικού». Δεδομένου ότι το ποσοστό των ατόμων με χαμηλή εκπαίδευση μειώνεται στις νεότερες ηλικίες με γρήγορους ρυθμούς, τα άτομα με στοιχειώδη εκπαίδευση αφορούν κυρίως μεγαλύτερης ηλικίας άτομα, που απασχολούνται στους παραδοσιακούς κλάδους της οικονομίας (π.χ. αγροτικός τομέας), οι οποίοι απαιτούν χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης και χαρακτηρίζονται από χαμηλή παραγωγικότητα, υποαπασχόληση και χαμηλά εισοδήματα (Κετσετζοπούλου και Μπούζας, 2005:151). Αντίθετα, τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας καταγράφονται μεταξύ των απασχολούμενων που έχουν τελειώσει τις ενδιάμεσες βαθμίδες εκπαίδευσης, που δεν είναι ούτε υψηλά ειδικευμένοι, ούτε ανειδίκευτοι, και κυρίως μεταξύ αυτών με μέσο επίπεδο εκπαίδευσης καθώς και των πτυχιούχων ανωτέρων τεχνικών και επαγγελματικών σχολών.

Ωστόσο, μετά το ξέσπασμα της κρίσης το 2008 το ποσοστό ανεργίας της συγκεκριμένης βαθμίδας εκπαίδευσης (μερικές τάξεις δημοτικού) αρχίζει να αυξάνεται με ραγδαίους ρυθμούς, φτάνοντας το 2014 να παρουσιάζει τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας από τις υπόλοιπες κατηγορίες. Σε γενικές γραμμές και ιδιαίτερα μετά το 2008, τα άτομα που δεν πήγαν σχολείο, εκείνα που παρακολούθησαν μερικές τάξεις του δημοτικού, αυτά που έχουν αποκτήσει απολυτήριο γυμνασίου ή/και λυκείου καθώς και αυτά που έχουν αποκτήσει κάποιο πτυχίο Ανώτερης Τεχνολογικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης αντιμετωπίζουν τον μεγαλύτερο κίνδυνο όταν ψάχνουν να βρουν εργασία. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται ότι ιδιαίτερα τα άτομα που δε πήγαν σχολείο παρουσιάζουν τις πιο έντονες αυξομειώσεις από όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες στη πάροδο του χρόνου- μέχρι το 2003 παρουσίαζε ραγδαία πτωτική πορεία η οποία ανακόπηκε το 2004, από εκεί και έπειτα μειώθηκε μέχρι το 2006 και αυξήθηκε ξανά απότομα από το 2007 και μετά.

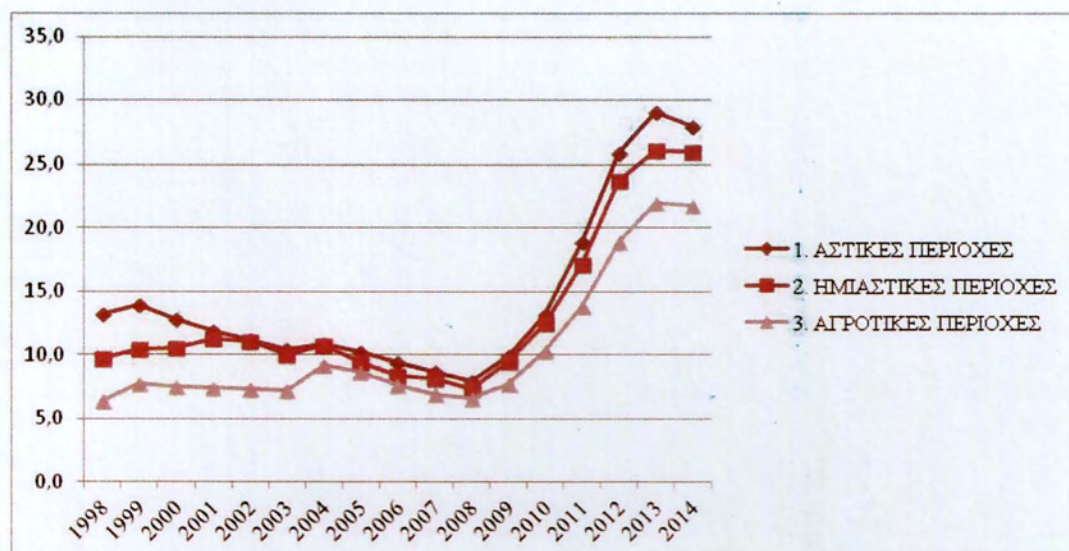
Το διάστημα της κρίσης (2008-2013) η ανεργία φαίνεται να πλήττει περισσότερο τα άτομα που δεν έχουν κάποιο σημαντικό επίπεδο μόρφωσης, δηλαδή αυτούς που δεν έχουν πάει καθόλου σχολείο ή έχουν συμμετάσχει σε μερικές τάξεις ή έχουν στην κατοχή τους μόνο ένα απολυτήριο δημοτικού. Στη συνέχεια παρατηρούμε ότι η ανεργία πλήττει τα άτομα μέσης εκπαίδευσης ενώ στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται τα άτομα με πτυχίο ανώτερης τεχνικής εκπαίδευσης και τα άτομα που κατέχουν κάποιο διδακτορικό ή μεταπτυχιακό τίτλο, των οποίων το ποσοστό ανεργίας έχει μεν αυξηθεί δραματικά, πλήττονται όμως λιγότερο κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης σε σχέση με τις υπόλοιπες εκπαιδευτικές βαθμίδες.

Διαφαίνεται ότι η εκπαίδευση δεν είναι ο μοναδικός ή ο κύριος παράγοντας που οδηγεί στην απόκτηση ή στην απώλεια εργασιακής σχέσης. Επομένως, επιβεβαιώνεται η άποψη του Πλειού (1998), ότι το δόγμα υψηλότερη εκπαίδευση = περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης επιτελεί ιδεολογική λειτουργία.

3.4 Χωρική διάσταση της ανεργίας

3.4.1 Διάρθρωση ανεργίας ανάλογα με το επίπεδο αστικότητας

Στην παρούσα ενότητα θα μελετήσουμε το κατά πόσο ο βαθμός αστικότητας μιας περιοχής συμβάλλει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό στην πιθανότητα εμφάνισης ανεργίας. Στη συνέχεια παρατίθεται διάγραμμα που απεικονίζει το ποσοστό ανεργίας ανάλογα με το βαθμό αστικότητας κάθε περιοχής, για την περίοδο 1998-2014.

Γράφημα 17: Ποσοστό ανεργίας ανάλογα με το βαθμό αστικότητας της περιοχής

Πηγή: Ελ. Στατ., ίδια επεξεργασία

Παρατηρούμε ότι για όλη την εξεταζόμενη περίοδο τα ποσοστά ανεργίας είναι τα μεγαλύτερα για τους κατοίκους των αστικών περιοχών, ακολουθούν οι κάτοικοι των ημιαστικών περιοχών, ενώ οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών εμφανίζουν μικρότερη πιθανότητα να βρεθούν άνεργοι. Επομένως σε ό,τι αφορά το βαθμό αστικότητας, παρατηρούμε πως ακόμη και στα χρόνια της κρίσης, οι κάτοικοι των αγροτικών περιοχών σε αντίθεση με τους κατοίκους των αστικών και ημιαστικών περιοχών έχουν τους λιγότερους ανέργους.

Πίνακας 8: Ποσοστό ανεργίας ανά βαθμό αστικότητας

ΒΑΘΜΟΣ ΑΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	1998	2004	2008	2014
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	11.2	10.5	7.6	26,5
1. ΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	13.2	10.8	8.0	27,9
α. Περιφέρεια Πρωτευούσης	12.3	9.3	6.4	27,5
β. Πολεοδομικό Συγκρότημα Θεσσαλονίκης	12.4	11.8	9.1	29,9
γ. Λοιπές αστικές περιοχές	14.8	12.4	9.6	28,1
2. ΗΜΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	9.7	10.7	7.4	25,9
3. ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ	6.5	9.2	6.6	21,8

Πηγή: Ελ. Στατ., ίδια επεξεργασία

Σύμφωνα με μελέτη του Προδρομίδη (2014), καταδεικνύεται ότι η αύξηση του αριθμού των ανέργων τα τελευταία έτη, παρακάμπτει τις αγροτικές περιοχές της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης αλλά και της Πελοποννήσου, καθώς και τις ημιαστικές περιοχές της Πελοποννήσου και του γειτονικού Νοτίου Αιγαίου. Άλλωστε, η συγκέντρωση πληθυσμού και δραστηριότητας στις πόλεις και η συνεχής επέκταση του καταναλωτικού προτύπου, συνεπάγονται ότι οι οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης, όπως η αύξηση της ανεργίας εκδηλώνονται εντονότερα σε αυτές ακριβώς τις περιοχές (Μιχαηλίδης, 2013).

Ωστόσο, επισημαίνεται πως η εικόνα που προκύπτει για τις αγροτικές περιοχές είναι ως ένα βαθμό παραπλανητική, όσον αφορά τα ποσοστά ανεργίας. Ουσιαστικά τα προβλήματα της απασχόλησης είναι και εδώ οξυμένα όπως και στις αστικές περιοχές, όμως παίρνουν τη μορφή της χαμηλής παραγωγικότητας, της υποαπασχόλησης και των χαμηλών εισοδημάτων και δεν αντανakλώνται σε μεγάλο βαθμό στα ποσοστά ανεργίας (Κετσετζοπούλου και Μπούζας, 2005:149).

3.4.2 Διάρθρωση της ανεργίας ανά περιφέρεια

Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε την πορεία της ανεργίας στις περιφέρειες της χώρας. Η εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας δεν ήταν ομοιόμορφη σε όλες τις περιφέρειες της χώρας όπως θα αναλύσουμε και στη συνέχεια. Σύμφωνα με το Livano (2010) ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας είναι οι έντονες διαφοροποιήσεις στα ποσοστά ανεργίας από περιφέρεια σε περιφέρεια.

Πιο αναλυτικά, ορισμένες περιφέρειες βρίσκονται πολύ κοντά σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης (π.χ. Κρήτη), ενώ σε άλλες το ποσοστό ανεργίας διατηρείται σε υψηλό επίπεδο (π.χ. Δυτική Μακεδονία). Στη διεθνή βιβλιογραφία έχουν προταθεί πολλές υποθέσεις για την ερμηνεία των αποκλίσεων της ανεργίας μεταξύ των περιφερειών ανάμεσα στις οποίες, οι επικρατέστερες την αποδίδουν στην περιορισμένη κινητικότητα των παραγωγικών συντελεστών και στα διαφορετικά χαρακτηριστικά των περιφερειακών αγορών εργασίας, όπως η παραγωγική τους διάρθρωση (Λώλος και Παπαπέτρου, 2010).

Για παράδειγμα, όσον αφορά το δεύτερο χαρακτηριστικό, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στη Βόρεια και Κεντρική Ελλάδα μπορούν να αποδοθούν στη συρρίκνωση του κατασκευαστικού και αγροτικού τομέα στις περιοχές αυτές με την πάροδο των χρόνων. Αναφορικά με το δευτερογενή τομέα, η μεγάλη πίεση που δέχθηκαν οι ελληνικές επιχειρήσεις στο πλαίσιο του διεθνούς εμπορίου και του ανταγωνισμού που υπάρχει με άλλες ανατολικές κυρίως χώρες της Ευρώπης, στις οποίες υπάρχει φθηνότερο εργατικό

δυναμικό, οδήγησε αρκετές ελληνικές βιομηχανίες να κλείσουν ή να μεταφερθούν αλλού (Livanos, 2010:10). Από την άλλη, η Νότια Ελλάδα και τα νησιά του Αιγαίου παρουσιάζουν χαμηλότερα επίπεδα ανεργίας για όλη την εξεταζόμενη περίοδο, καθώς η οικονομική τους δραστηριότητα στηρίζεται κυρίως στον τριτογενή τομέα παραγωγής και ειδικότερα στον τουρισμό, ο οποίος ανεξάρτητα από τις αυξομειώσεις του δεν βρίσκεται σε συρρίκνωση.

Επίσης οι διαφορές στα επίπεδα της ανεργίας μεταξύ των περιφερειών, μπορούν να ερμηνευτούν και ως το αποτέλεσμα του χαμηλού βαθμού κινητικότητας του εργατικού δυναμικού. Ο Πολύζος (2011) υποστηρίζει πως η μετακίνηση των εργαζομένων μεταξύ των περιοχών επιφέρει οικονομικό, συναισθηματικό, καθώς και πολλές φορές περιβαλλοντικό κόστος για το εργατικό δυναμικό, γι αυτό και δεν επιλέγεται συχνά. Μπορεί δηλαδή η εν λόγω κινητικότητα να λειτουργεί εξισορροπητικά στην απορρόφηση της περιφερειακής ανεργίας αλλά δημιουργεί προβλήματα όπως η μείωση της απασχόλησης του επενδυμένου κεφαλαίου καθώς και κοινωνικού χαρακτήρα ζητήματα όπως η διάσπαση του υφιστάμενου κοινωνικού ιστού στις περιφέρειες.

Πιο αναλυτικά, εξετάζοντας τη μεταβολή της ανεργίας κατά το διάστημα 1998-2015, διαπιστώνεται ότι οι πληθυσμοί των 13 περιφερειών της χώρας κινούνται με διαφορετικές ταχύτητες και προς διαφορετικές κατευθύνσεις. Όπως θα παρατηρήσουμε και στους επόμενους πίνακες το κύριο χαρακτηριστικό στις μεταβολές του μέσου ετήσιου ποσοστού ανεργίας στις περιφέρειες της χώρας είναι η σημαντική αύξηση του στη διάρκεια των τελευταίων 4-5 ετών, σε άλλες με μεγαλύτερο και σε άλλες με μικρότερο ρυθμό μεταβολής. Μάλιστα το διάστημα αυτό, σε πολλές περιφέρειες το ποσοστό ανεργίας υπερβαίνει κατά πολύ το αντίστοιχο της χώρας. Συνολικά, τα ποσοστά ανεργίας της Κεντρικής Μακεδονίας, της Θεσσαλίας και της Αττικής, παρουσιάζουν κοινή τάση με το αντίστοιχο ποσοστό σε εθνικό επίπεδο για όλο το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα (1998-2014), ενώ στις υπόλοιπες περιφέρειες παρουσιάζονται διαφοροποιήσεις της τάσης της ανεργίας ανά χρονικές υποπεριόδους (Bakas & Papapetrou, 2014:556).

Για το διάστημα 1998-2003, όλες οι περιφέρειες μείωσαν τα ποσοστά τους εκτός από τα Νησιά του Ιονίου και του Νοτίου Αιγαίου. Τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας το διάστημα αυτό παρουσιάστηκαν στα Ιόνια Νησιά, στην Πελοπόννησο, στην Κρήτη και το Βόρειο Αιγαίο, ενώ τα υψηλότερα στη Δυτική Μακεδονία, στην Ήπειρο και στη Στερεά Ελλάδα.

Πίνακας 9: Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα ανά περιφέρεια για το 1998-2008

Περιφέρειες	1998	2000	2002	2004	2006	2008
Σύνολο Χώρας	11.2	11.4	10.3	10.5	8.9	7.6
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	10.0	9.0	10.5	13.2	11.0	8.7
Κεντρική Μακεδονία	10.4	11.1	11.5	12.2	9.3	8.3
Δυτική Μακεδονία	13.0	15.1	15.0	16.6	14.2	12.5
Ήπειρος	14.0	11.7	11.4	11.2	9.8	9.9
Θεσσαλία	11.9	12.9	11.5	9.9	8.2	8.4
Ιόνια Νησιά	9.5	9.8	10.1	11.4	11.2	8.5
Δυτική Ελλάδα	11.9	10.7	10.7	12.5	9.5	9.6
Στερεά Ελλάδα	12.9	14.7	10.8	12.8	9.2	8.5
Αττική	12.3	12.0	9.3	9.1	8.3	6.5
Πελοπόννησος	8.0	9.7	8.2	9.1	7.7	7.1
Βόρειο Αιγαίο	11.2	7.4	9.8	9.3	9.4	4.5
Νότιο Αιγαίο	10.1	11.6	14.8	8.8	8.8	8.2
Κρήτη	8.6	7.4	8.7	7.7	7.0	6.3
ελάχιστη τιμή						
μέγιστη τιμή						

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Σε γενικές γραμμές μέχρι το 2008 τα ποσοστά ανεργίας σε περιφερειακό επίπεδο μειωθήκανε σημαντικά σε όλες τις περιφέρειες, με τη μεγαλύτερη μείωση να σημειώνεται στο Νότιο και Βόρειο Αιγαίο καθώς και τη Δυτική και Κεντρική Μακεδονία.

Ωστόσο, όπως έχει αναλυθεί και σε προηγούμενα κεφάλαια, το διάστημα μετά το 2008 η απασχόληση συρρικνώθηκε, ενώ η ανεργία σημείωσε από τρίμηνο σε τρίμηνο ραγδαία αύξηση. Παρατηρώντας τον επόμενο πίνακα συμπεραίνουμε, ότι σε σχέση με το 2008 το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε σημαντικά στις περιφέρειες που έχουν και τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας σχεδόν κατά 20 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ οι περιφέρειες με τα μικρότερα ποσοστά ανεργίας είχαν και τις μικρότερες αυξήσεις ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης. Το διάστημα 2008-2013 αύξηση παρουσίασαν όλες οι περιφέρειες, ιδιαίτερα μετά το 2010. Το 2014 ωστόσο τα ποσοστά ανεργίας των εννιά εκ των δεκατριών περιφερειών εμφανίζονται ελαφρώς μειωμένα ενώ οι υπόλοιπες τέσσερις περιφέρειες (Ιόνια Νησιά, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος, Βόρειο Αιγαίο) παρουσιάζουν μία μικρή αύξηση του ποσοστού τους. Υπογραμμίζεται ότι οι πιο έντονες μεταβολές κατά

τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης συντελέστηκαν σε μεγαλύτερο βαθμό την περίοδο 2010-2012 (INE-ΓΣΣΕ/ΑΔΕΔΥ, 2013).

Πίνακας 10: Το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα ανά περιφέρεια για το 2009-2013

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
ΣΥΝΟΛΟ ΧΩΡΑΣ	9.5	12.5	17.7	24.3	27.3	26,5
Ανατολική Μακεδονία και Θράκη	10.9	14.2	19.9	22.5	26.4	24,2
Κεντρική Μακεδονία	9.9	13.5	19.6	26.0	30.0	28,8
Δυτική Μακεδονία	12.5	15.5	23.2	29.9	31.8	27,6
Ήπειρος	11.2	12.6	16.7	22.9	27.8	26,8
Θεσσαλία	9.2	12.1	16.9	22.6	25.4	25,4
Ιόνια Νησιά	9.8	14.8	14.2	14.7	18.3	21,5
Δυτική Ελλάδα	9.5	11.7	17.3	25.5	28.3	28,7
Στερεά Ελλάδα	10.5	12.5	19.0	27.8	28.0	26,9
Αττική	8.9	12.3	17.6	25.3	28.2	27,3
Πελοπόννησος	8.0	9.9	14.3	19.9	22.5	23,4
Βόρειο Αιγαίο	6.0	9.0	14.4	21.2	21.3	22,3
Νότιο Αιγαίο	12.1	14.3	15.1	15.1	20.8	20,1
Κρήτη	8.9	11.7	15.4	21.8	24.5	24
ελάχιστη τιμή						
μέγιστη τιμή						

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Αναφορικά με τα ποσοστά ανεργίας, όπως αυτά διαμορφώθηκαν για το τελευταίο έτος της ανάλυσης μας (2014), διαπιστώνεται ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας το αντιμετωπίζουν οι περιφέρειες της Βόρειας και Δυτικής Ελλάδας και πιο συγκεκριμένα οι περιφέρειες της Κεντρικής και Δυτικής Μακεδονίας, η Δυτική Ελλάδα, η Ήπειρος, καθώς και η Αττική και η Στερεά Ελλάδα. Ως προς το ποσοστό μεταβολής της ανεργίας κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης (2008-2014), τα μεγαλύτερα ποσοστά αύξησης των ανέργων εκδηλώθηκαν στο Βόρειο Αιγαίο και στην Αττική, όπου η ανεργία το 2014 υπερτριπλασιάστηκε σε σχέση με τα επίπεδα του 2008. Από την άλλη, τα Ιόνια Νησιά, τα νησιά Βορείου Αιγαίου καθώς και του Νοτίου Αιγαίου και η Κρήτη έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας, γεγονός που οφείλεται στην παραγωγική τους διάρθρωση η οποία στηρίζεται στον τριτογενή τομέα παραγωγής και κυρίως στον κλάδο του τουρισμού - κλάδο που δεν έχει πληγεί σε μεγάλο βαθμό από την κρίση. Επιπλέον, το ποσοστό ανεργίας το 2014 σε έξι περιφέρειες της χώρας είναι μεγαλύτερο από το μέσο ποσοστό ανεργίας, ενώ οι υπόλοιπες επτά περιφέρειες έχουν αντίστοιχα μικρότερο ποσοστό ανεργίας από το μέσο.

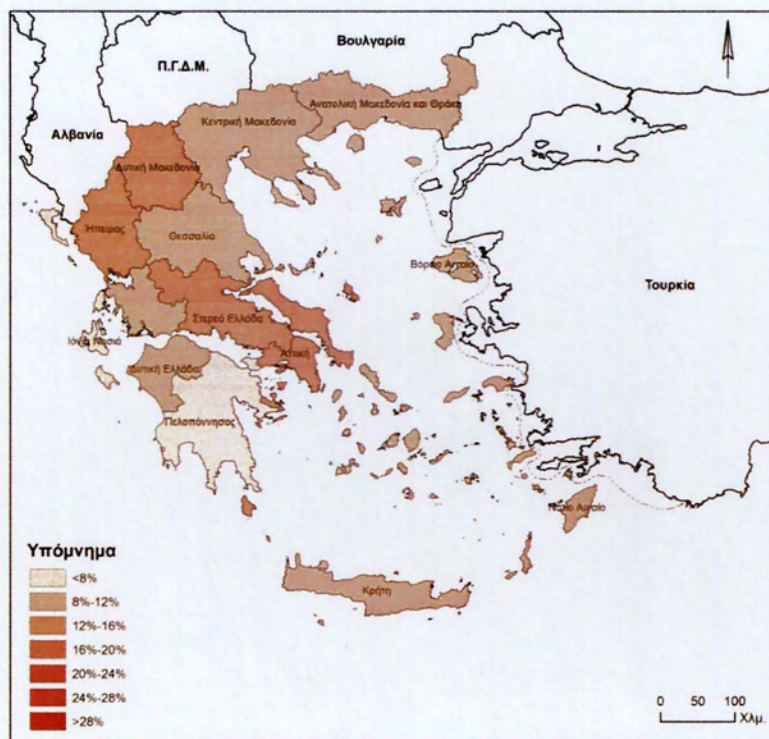
Επομένως, σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση των ποσοστών ανεργίας διαδραματίζουν οι συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας, καθώς και οι τομείς απασχόλησης στους οποίους προσανατολίζεται η κάθε περιφέρεια. Έχει διαπιστωθεί ότι οι περιφέρειες στις οποίες το εργατικό δυναμικό απορροφάται στο τομέα των υπηρεσιών, όπως για παράδειγμα τα Ιόνια Νησιά, παρουσιάζουν χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας σε αντίθεση με τις περιφέρειες στις οποίες επικρατεί ο πρωτογενής τομέας.

Συνολικά, τα στοιχεία για την ανεργία στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της καταδεικνύουν, α) αφενός την παρουσία ενός εξαιρετικά υψηλού και επίμονου ποσοστού ανεργίας σε εθνικό αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο και β) αφετέρου έντονες διαπεριφερειακές ανισότητες ως προς το επίπεδο της ανεργίας, οι οποίες μάλιστα παραμένουν δυναμικά για μεγάλα χρονικά διαστήματα, με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα αυτά της Ηπείρου και της Δυτικής Μακεδονίας (Bakas & Papapetrou, 2014).

Επομένως, σε γενικές γραμμές το ποσοστό ανεργίας σε περιφερειακό επίπεδο ακολουθεί το ποσοστό ανεργίας του συνόλου της χώρας. Ωστόσο οι περιφερειακές αποκλίσεις της ανεργίας είναι εμφανείς. Το ζήτημα των περιφερειακών αποκλίσεων της ανεργίας απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, γιατί η διατήρησή τους έχει αρνητικές συνέπειες για την κοινωνία, επειδή αυτές μπορεί να χαλαρώσουν την κοινωνική συνοχή και να οδηγήσουν σε διεύρυνση των περιφερειακών διακρίσεων στη χώρα. Επιπροσθέτως, η εμμονή των αποκλίσεων της ανεργίας στις περιφέρειες ενδέχεται να υποβαθμίσει την αποτελεσματικότητα της μακροοικονομικής πολιτικής, καθώς μπορεί να περιορίσει το παραγόμενο προϊόν και να ασκήσει πληθωριστικές πιέσεις με ασύμμετρο τρόπο (Λώλος και Παπαπέτρου, 2010).

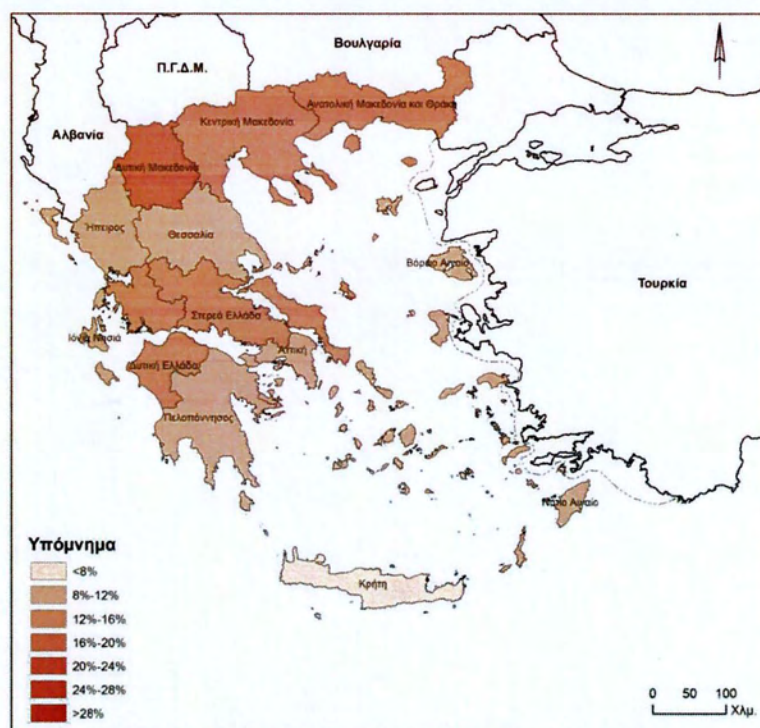
Στη συνέχεια, έγινε οπτικοποίηση των παραπάνω δεδομένων με τη χρήση λογισμικού Γεωγραφικών Συστημάτων Πληροφοριών. Οι θεματικοί χάρτες που δημιουργούνται και παρατίθενται αμέσως μετά, παρουσιάζουν μία γενικευμένη εικόνα των γεωγραφικών ανισοτήτων της ανεργίας σε επίπεδο περιφέρειας. Αναφέρουμε, πως για τη χαρτογραφική απεικόνιση, επιλέχθηκαν έξι χρόνια από την περίοδο μελέτης που αποτελούν σημαντικούς σταθμούς για την εξεταζόμενη περίοδο, το 1998, το 2004, το 2008, το 2011, το 2013 και το 2014. Στόχος μας είναι να εστιάσουμε ιδιαίτερα στην περίοδο της δημοσιονομικής κρίσης της χώρας (2008-2014), όπου παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις από έτος σε έτος, καλύπτοντας ένα ιδιαίτερα μεγάλο εύρος τιμών.

Χάρτης 1: Χωρική κατανομή του ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια το 1998.

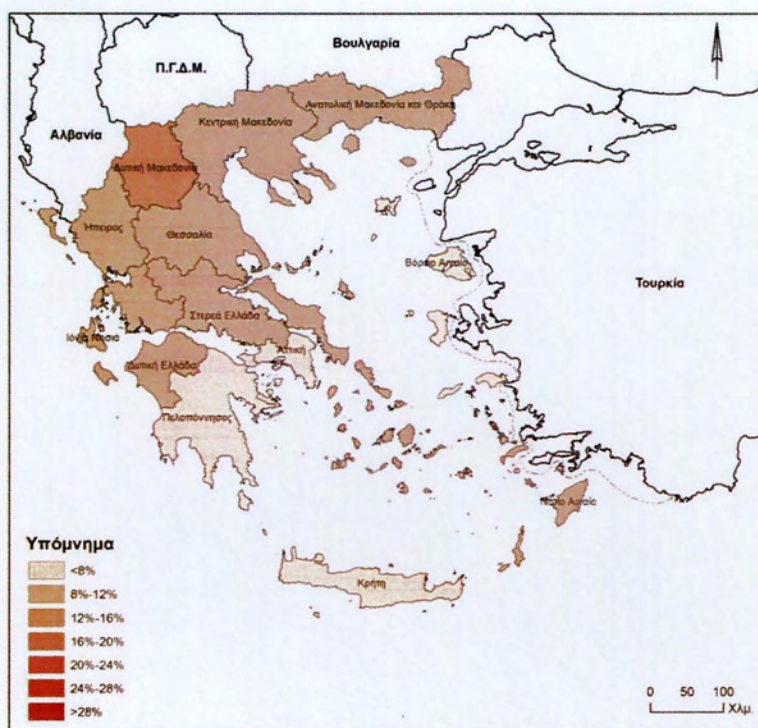
Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Χάρτης 2: Χωρική κατανομή του ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια το 2004

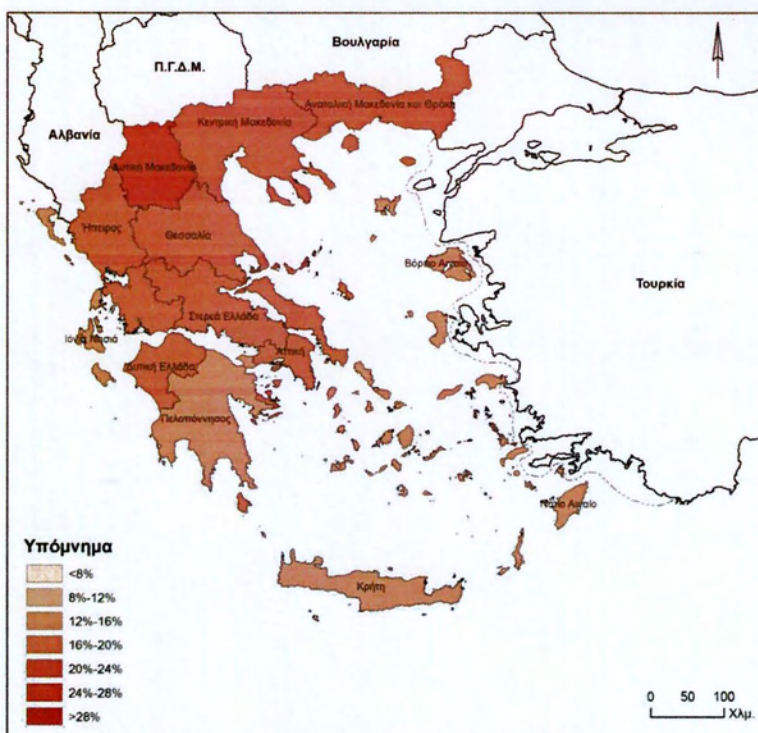
Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Χάρτης 3: Χωρική κατανομή του ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια το 2008

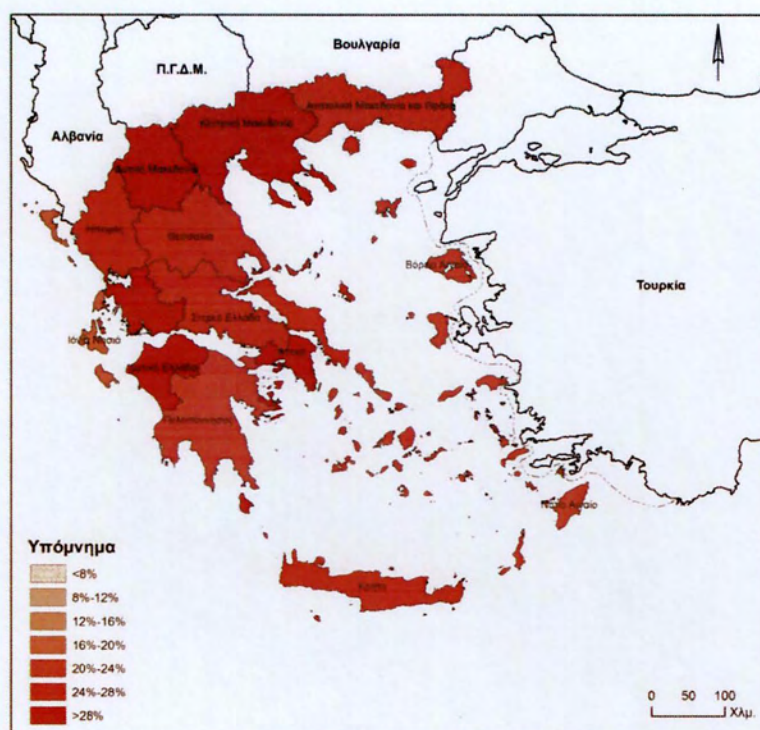
Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Χάρτης 4: Χωρική κατανομή του ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια το 2011

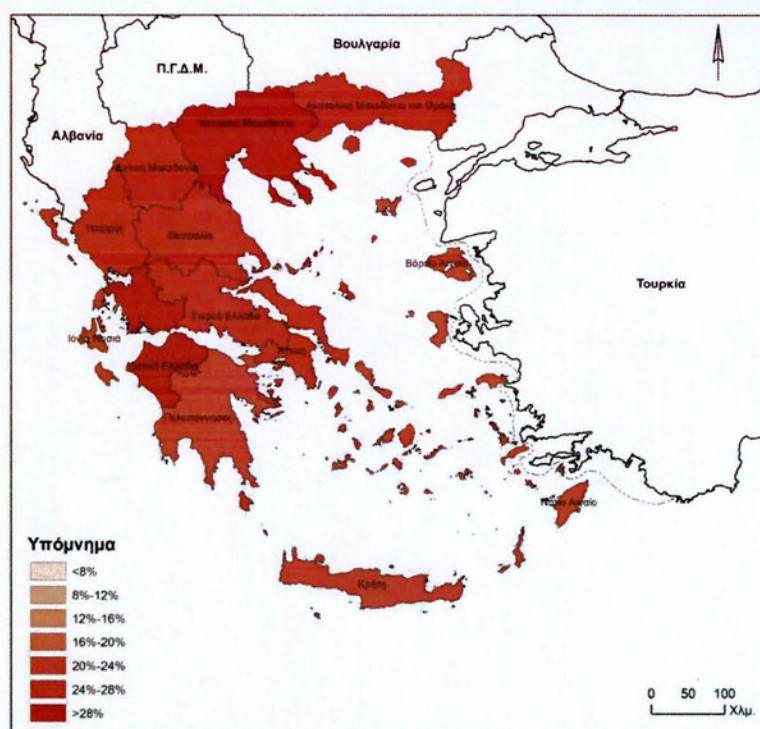
Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Χάρτης 5: Χωρική κατανομή του ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια το 2013

Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Χάρτης 6: Χωρική κατανομή του ποσοστού ανεργίας ανά περιφέρεια το 2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Οι γεωγραφικές ανισότητες του ποσοστού των ανέργων σε επίπεδο περιφέρειας, είναι εμφανείς από τους παραπάνω θεματικούς χάρτες. Το 1998, τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας, εντοπίζονται στην Ήπειρο, τη Δυτική Μακεδονία, τη Στερεά Ελλάδα και την Αττική, ενώ τα μικρότερα (<8%) στα Ιόνια Νησιά και την Πελοπόννησο. Το 2004, τα ποσοστά ανεργίας πέντε περιφερειών εμφανίζονται αυξημένα σε σχέση με εκείνα του 1998 (Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Ιόνια Νησιά, Δυτική Ελλάδα, Πελοπόννησος, Ανατολική Μακεδονία και Θράκη), ενώ το 2008 η ανεργία εμφανίζει τις χαμηλότερες τιμές όλης της περιόδου για όλες τις περιφέρειες, εκτός της Περιφέρειας Ιονίων Νήσων, της οποίας το ποσοστό ανεργίας είναι προσαυξημένο κατά 1,5 % σε σχέση με το αντίστοιχο του 1998.

Το 2011, κρίσιμο έτος για την ελληνική οικονομία, τα ποσοστά ανεργίας σε όλες σχεδόν τις περιφέρειες υπερδιπλασιάστηκαν σε σχέση με τα αντίστοιχα του 2008. Το 2013 τα Ιόνια Νησιά είναι η μοναδική περιφέρεια της οποίας η ανεργία κυμαίνεται σε επίπεδα μικρότερα του 20% (18,3%). Οι περιφέρειες Πελοποννήσου, καθώς και Βορείου και Νοτίου Αιγαίου, ενώ έχουν αυξήσει δραματικά τον αριθμό των ανέργων τους σε σχέση με το 2011, διατηρούν ποσοστό ανεργίας μικρότερο του 24% για το 2013. Στις περιφέρειες Ηπείρου, Θεσσαλίας, Στερεάς Ελλάδας, Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης και Κρήτης (οριακά) η ανεργία για το 2013 είναι μεγαλύτερη από 24% και δε ξεπερνάει το 28%. Στις υπόλοιπες περιφέρειες: Αττικής, Δυτικής Ελλάδας, Δυτικής Μακεδονίας και Κεντρικής Μακεδονίας, το ποσοστό ανεργίας το 2013 κυμαίνεται σε επίπεδα πάνω από το 28%. Μάλιστα το ποσοστό ανεργίας της Δυτικής Μακεδονίας το 2013 αγγίζει το επίπεδο του 31,8%. Τέλος το 2014, το ποσοστό ανεργίας σε οχτώ από τις δεκατρείς περιφέρειες μειώνεται (Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, Κεντρική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία, Ήπειρος, Στερεά Ελλάδα, Αττική, Νότιο Αιγαίο, Κρήτη), αλλά παρόλα αυτά εξακολουθεί να διατηρείται σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα. Αρκεί να αναφερθεί ότι στην Κεντρική Μακεδονία και τη Δυτική Ελλάδα η ανεργία ξεπερνάει το 28%, ενώ στις υπόλοιπες περιφέρειες η ανεργία εξακολουθεί να κυμαίνεται σε επίπεδα πάνω από το 20%.

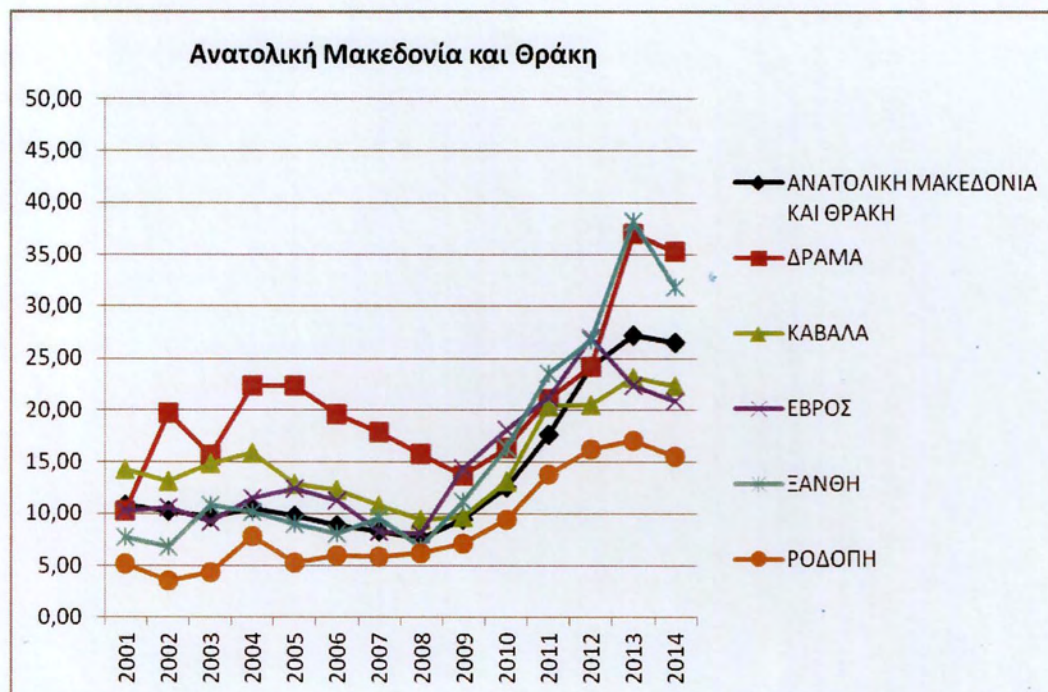
Η εξέταση της εξέλιξης του φαινομένου της ανεργίας μεταξύ 1998 και 2014, καταδεικνύει σημαντική ετερογένεια μεταξύ των 13 ελληνικών περιφερειών και υποδηλώνει ότι η χώρα διαθέτει τουλάχιστον 13 αγορές εργασίας, στις οποίες υπάρχει η ανάγκη διαμορφώσεως διαφοροποιημένων περιφερειακών πολιτικών οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τον Προδρομίδη (2008),

κρίνεται σκόπιμο το σύνηθες επίπεδο ασκήσεως πολιτικών να αναπροσαρμοστεί και να ξεφύγει από τη συνηθισμένη κλίμακα χωρικής ανάλυσης (περιφέρεια, νομός), ώστε να μπορεί να λάβει υπόψη του την ανομοιογένεια και το πολυσύνθετο της οικονομίας στο χώρο. Η παραπάνω διαπίστωση είναι λίγο ή πολύ αναμενόμενη, καθώς οι διοικητικές περιφέρειες συντίθενται κατά κύριο λόγο με βάση μη οικονομικά κριτήρια και αναφέρονται σε γεωγραφικά κατακερματισμένες περιοχές. Συνεπώς όταν εκλαμβάνονται σαν ενιαίες οικονομικές ζώνες, η αποτελεσματικότητα των ασκούμενων πολιτικών σε αυτές μετριάζεται (Προδρομίδης, 2008:2). Σύμφωνα με τον Οικονόμου (2009:14), το ιδανικό στο σχεδιασμό και στον προγραμματισμό, παρατηρείται όταν η περιοχή την οποία καλύπτει, είναι ταυτόχρονα λειτουργική περιφέρεια (άρα διαθέτει εσωτερική ολοκλήρωση και κρίνεται κατάλληλη ως χωρική ενότητα σχεδιασμού) και διοικητική περιφέρεια (άρα διαθέτει τα κατάλληλα θεσμοθετημένα διοικητικά όργανα για την εφαρμογή του σχεδιασμού). Επομένως απαιτείται ιδιαίτερη μνεία κατά την επιλογή του κατάλληλου γεωγραφικού επιπέδου για την εφαρμογή του σχεδιασμού, καθώς αυτό θα καθορίσει σε μεγάλο βαθμό την αποτελεσματικότητά του.

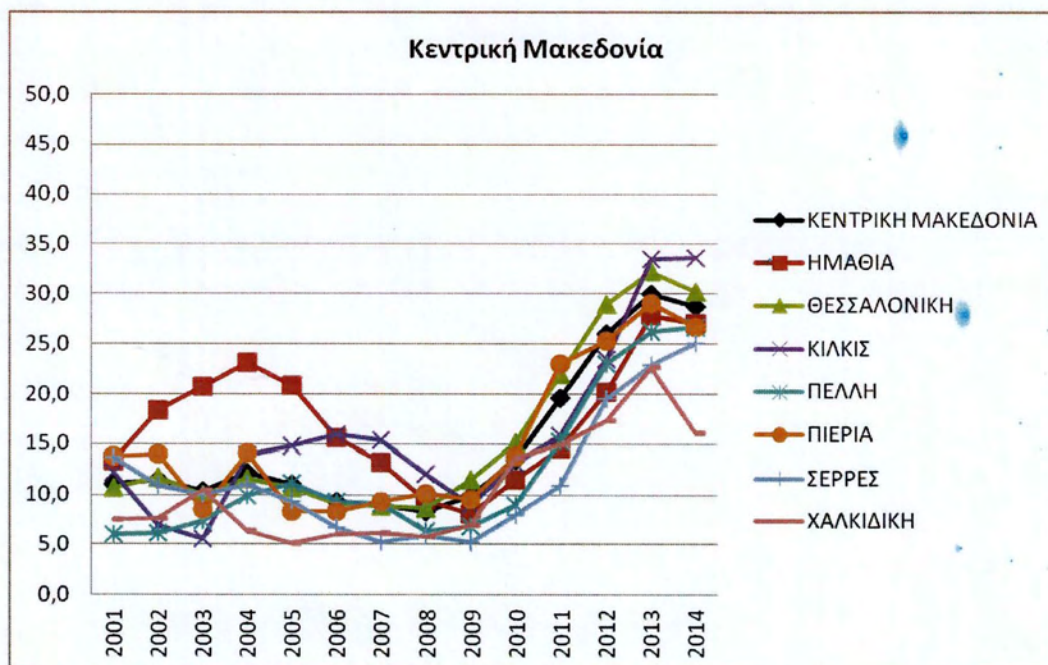
3.4.3 Διάρθρωση της ανεργίας ανά νομό

Έχοντας ως στόχο, την ανάδειξη των χωρικών ανισοτήτων της ανεργίας, είναι απαραίτητο να εστιάσουμε την ανάλυση μας σε μικρότερη κλίμακα. Ο Μιχαηλίδης (2013) αναφέρει χαρακτηριστικά, ότι η κύρια μορφή χωρικών ανισοτήτων ακόμη και πριν την περίοδο της οικονομικής κρίσης δεν ήτανε, μεταξύ αστικών και υπαίθριων περιοχών ούτε μεταξύ περιφερειών, αλλά εντός των περιφερειών. Περισσότεροι από τους μισούς νομούς, το 2007 (προ κρίσης) βλέπουν να επιδεινώνεται δραματικά η ανεργία τους ως προς το μέσο όρο της χώρας, σε σχέση με το 1971, λόγω της αποβιομηχανοποίησης.

Για το σκοπό αυτό, στα επόμενα διαγράμματα απεικονίζεται η εξέλιξη της ανεργίας ανά νομό για κάθε περιφέρεια της χώρας για το χρονικό διάστημα 2001-2014. Επισημαίνεται, ότι σε 6 από τους 51 νομούς της χώρας με εκτιμώμενο πληθυσμό κάτω των 50.000 κατοίκων, δεν δίνονται εκτιμήσεις του ποσοστού ανεργίας από την ΕΛ.ΣΤΑΤ. λόγω μεγάλου δειγματοληπτικού σφάλματος, κι έτσι αυτοί δεν απεικονίζονται στα κάτωθι διαγράμματα. Πιο συγκεκριμένα, οι νομοί αυτοί είναι τα Γρεβενά, η Θεσπρωτία, η Κεφαλλονιά, η Λευκάδα, η Ευρυτανία και η Σάμος.

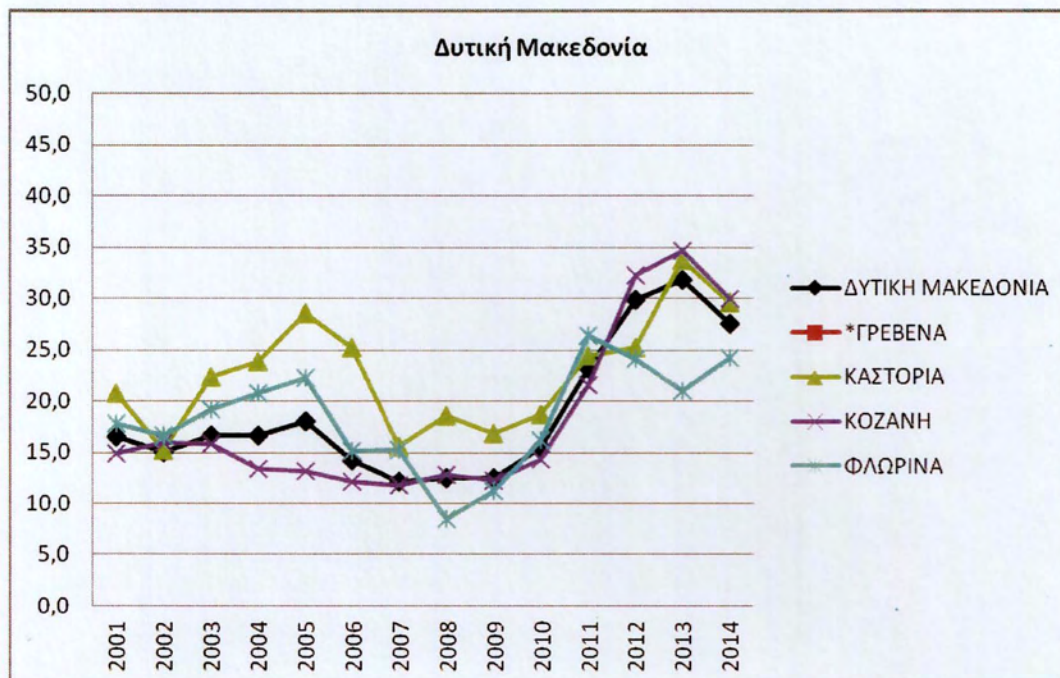
Γράφημα 18: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης, ανά νομό για το 2001-2014.

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 19: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Κεντρική Μακεδονίας, ανά νομό για το 2001-2014.

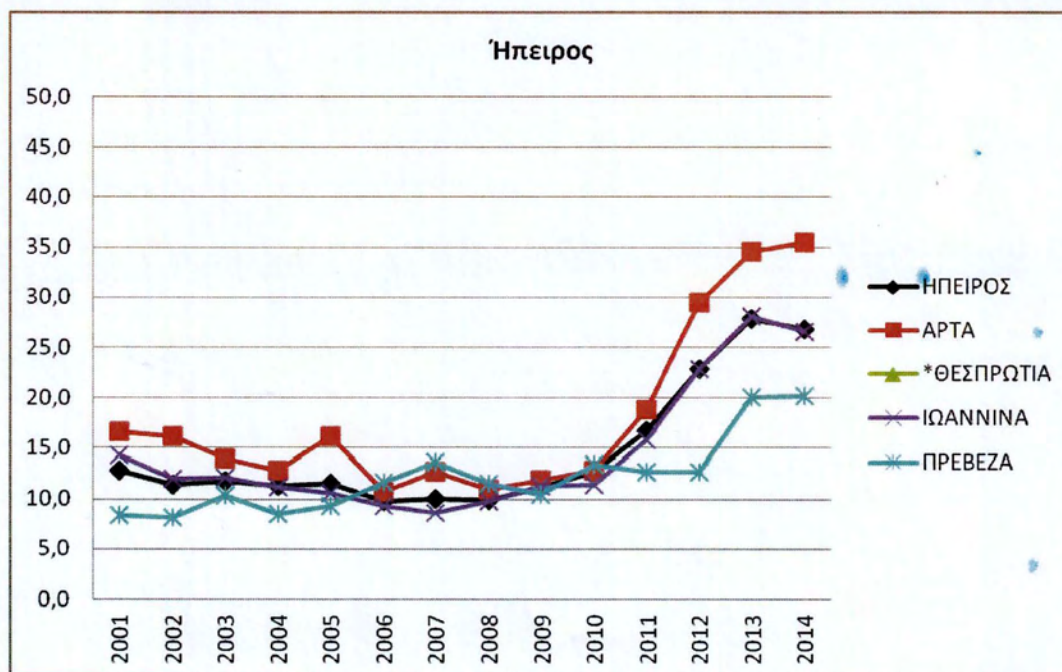
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 20: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας ανά νομό για το 2001-2014.

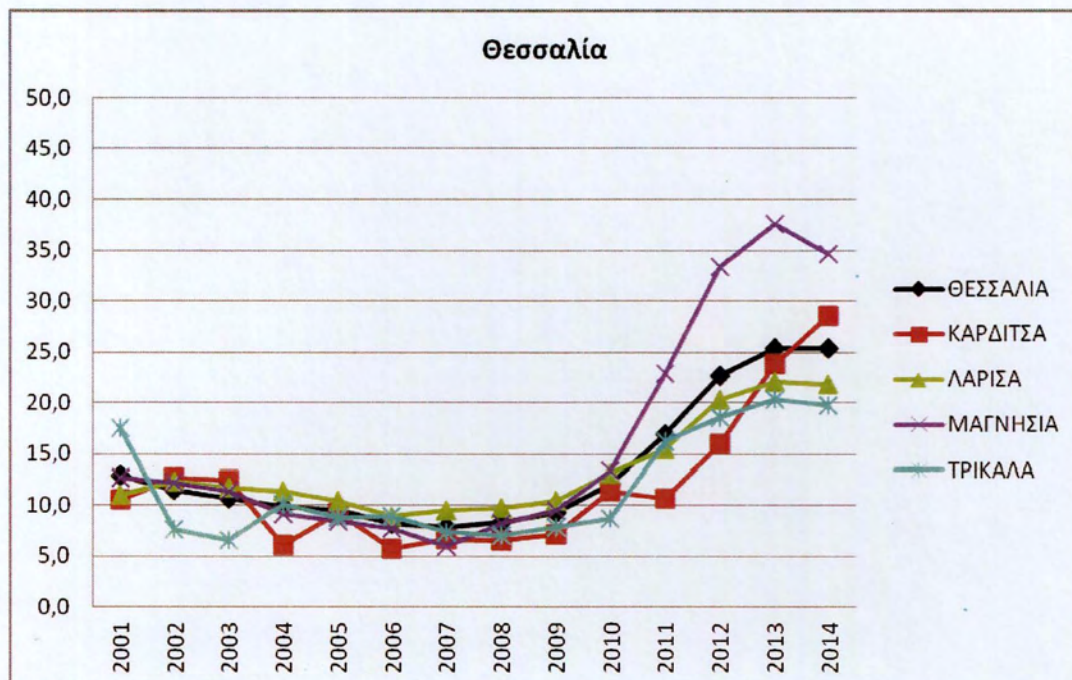
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 21: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Ηπείρου ανά νομό για το 2001-2014

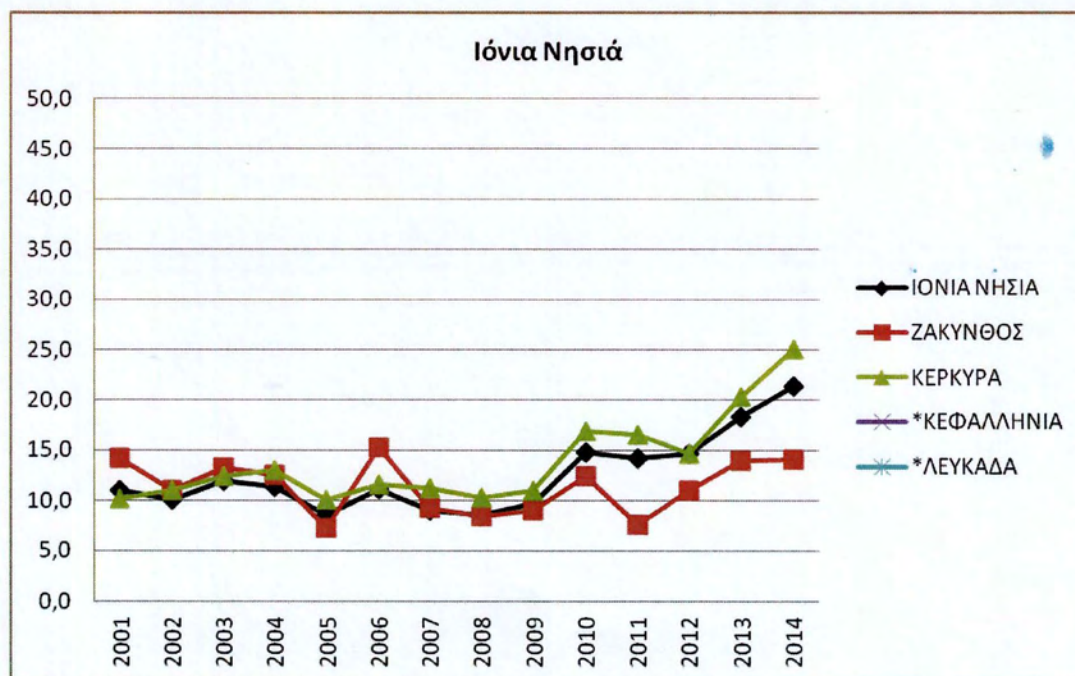
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 21: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Θεσσαλίας ανά νομό για το 2001-2014

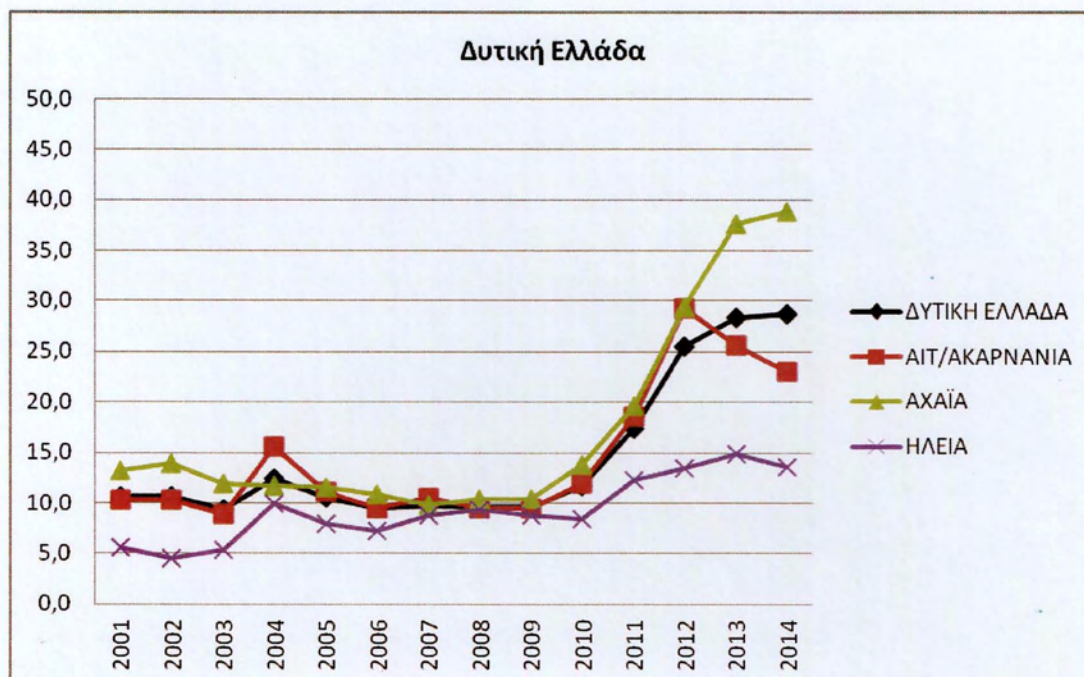
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 22: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Ιονίων Νήσων ανά νομό για το 2001-2014

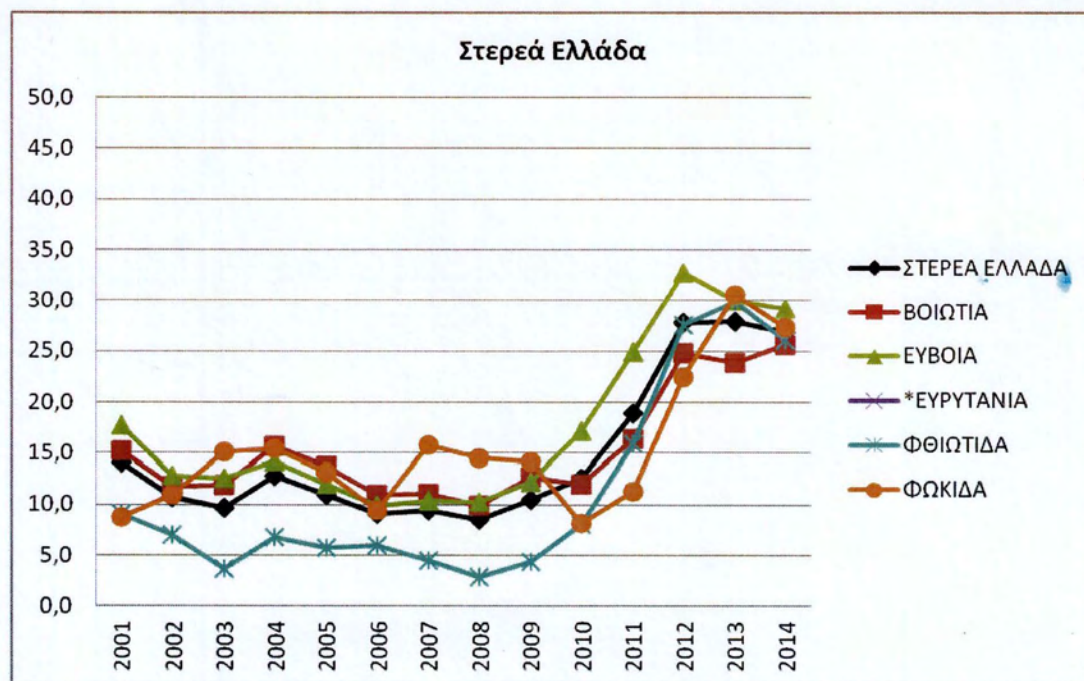
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 23: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας ανά νομό για το 2001-2014

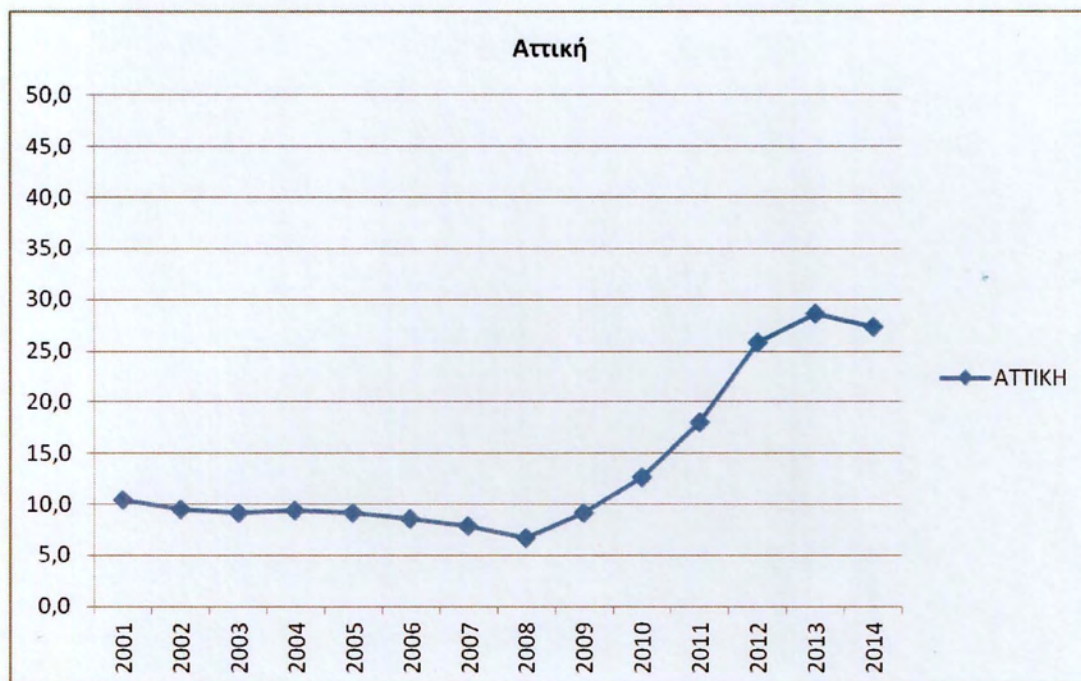
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 24: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας ανά νομό για το 2001-2014

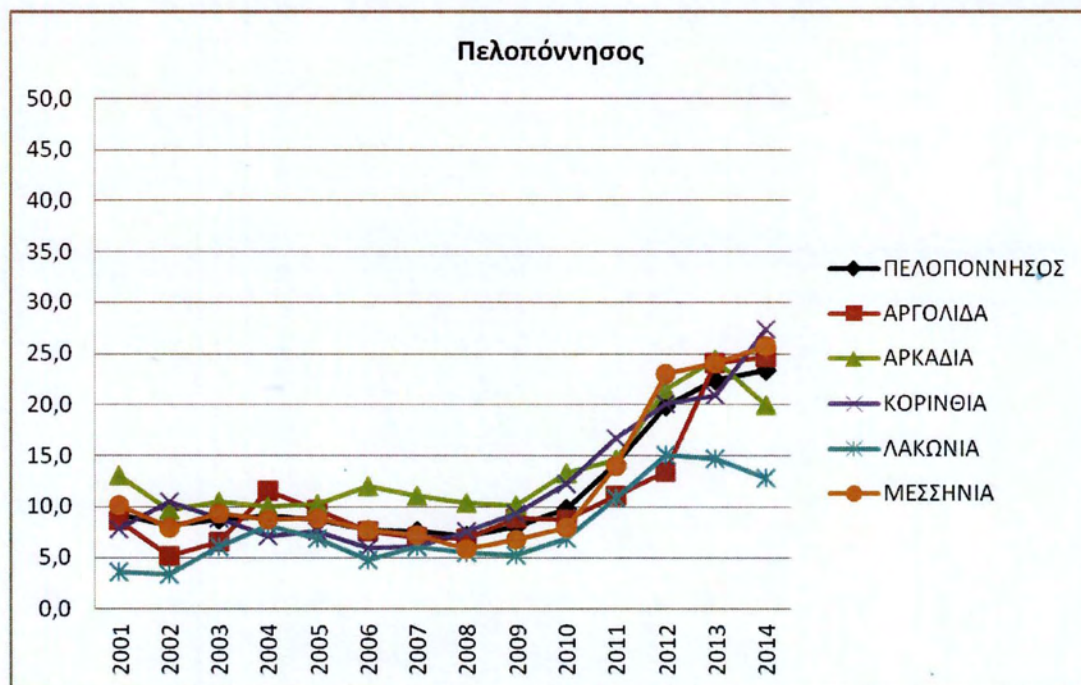
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 24: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας ανά νομό για το 2001-2014

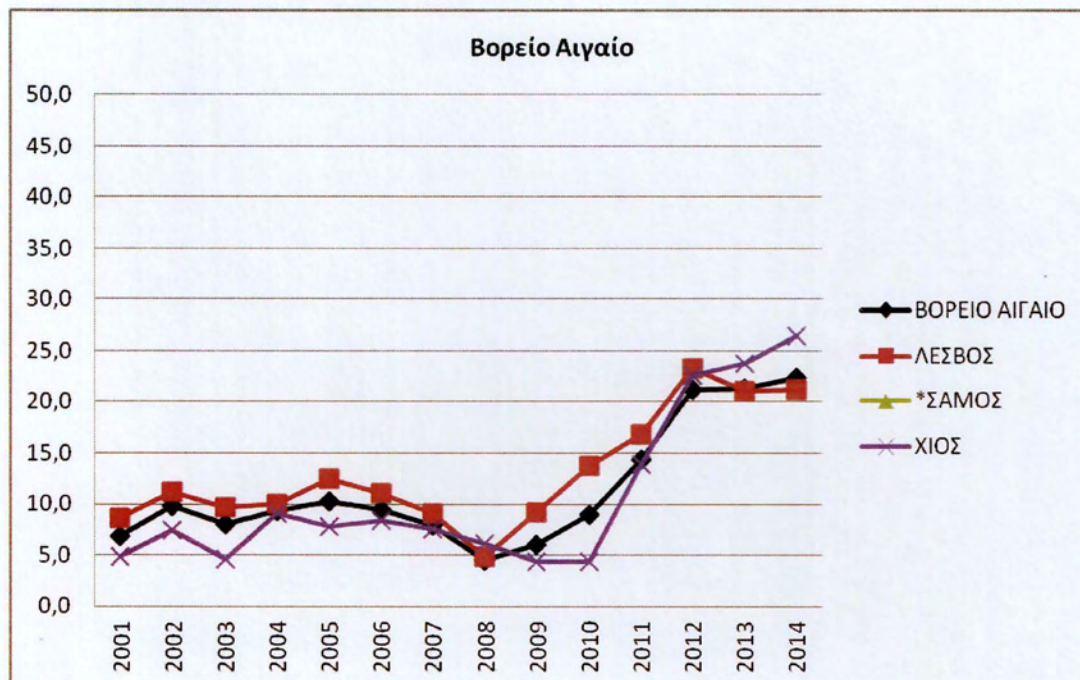
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 25: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Πελοποννήσου ανά νομό για το 2001-2014

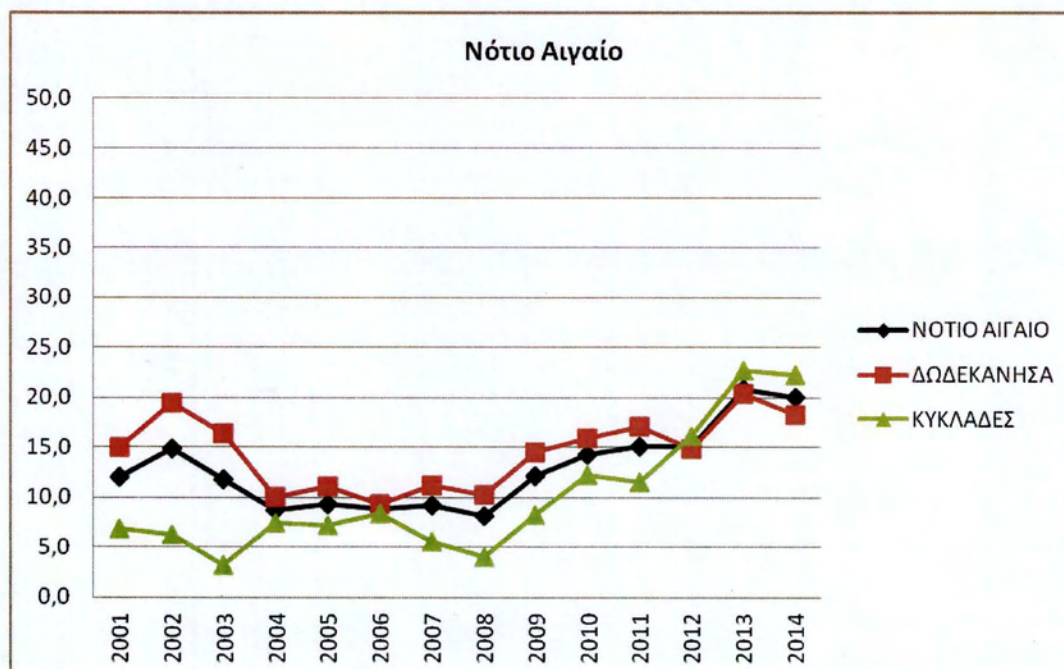
Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 26: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Βορείου Αιγαίου ανά νομό για το 2001-2014

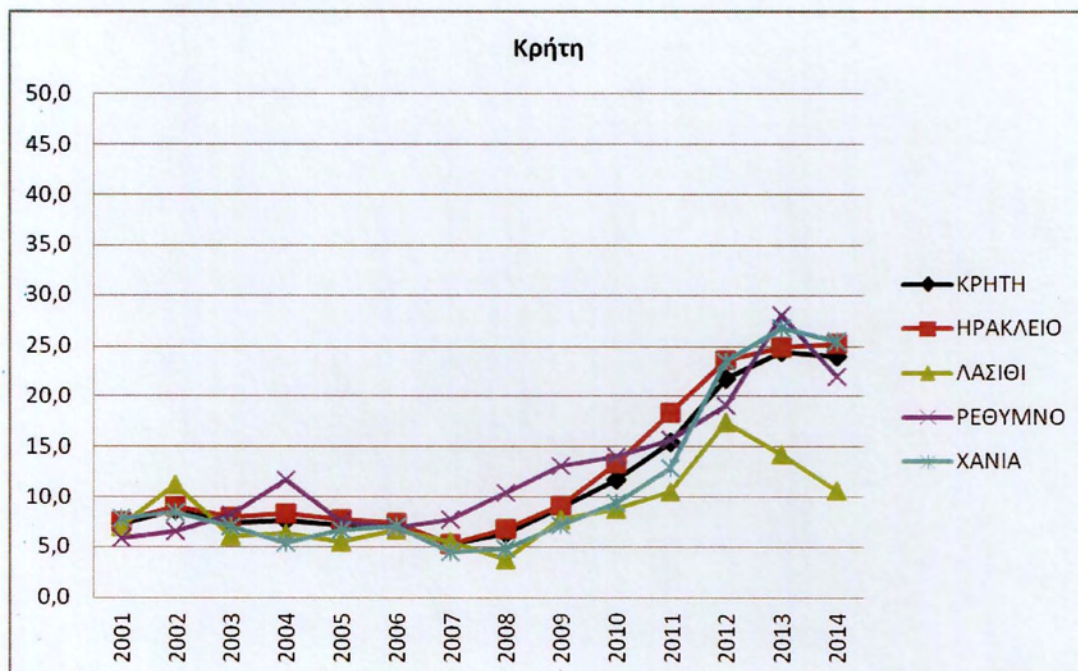

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 27: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου ανά νομό για το 2001-2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Γράφημα 28: Εξέλιξη του ποσοστού ανεργίας στην περιφέρεια Κρήτης ανά νομό για το 2001-2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Στα παραπάνω διαγράμματα, αποτυπώνεται η διασπορά του ποσοστού ανεργίας, για κάθε νομό σε κάθε μία από τις δεκατρείς περιφέρειες της χώρας. Είναι σαφές, ότι η απεικόνιση του ποσοστού ανεργίας με βάση τη νομαρχιακή οργάνωση της χώρας, παρουσιάζει μία διαφορετική, πιο ετερόκλητη εικόνα. Οι ανισότητες στα επίπεδα ανεργίας μεταξύ των νομών στη χώρα δίνουν μία γενική εικόνα του μεγέθους του περιφερειακού της προβλήματος.

Συγκεκριμένα, οι ανισότητες στα επίπεδα ανεργίας μεταξύ των νομών στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, είναι πιο έντονες τα έτη 2001, 2002, 2005, 2013 και 2014, με το νομό Δράμας να διατηρεί διαχρονικά ποσοστό ανεργίας, πολύ μεγαλύτερο από το μέσο ετήσιο ποσοστό της περιφέρειας, ενώ από την άλλη τα ποσοστά ανεργίας του νομού Ροδόπης είναι υποδιπλάσια σχεδόν για όλο το χρονικό διάστημα μελέτης. Το χρονικό διάστημα 2008-2012 παρουσιάζεται η μεγαλύτερη σύγκλιση των ποσοστών ανεργίας της περιφέρειας. Αντίστοιχα, στην Κεντρική Μακεδονία οι μεγαλύτερες αποκλίσεις των ποσοστών ανεργίας μεταξύ των νομών της εντοπίζονται στο διάστημα 2003-2005, καθώς και τα έτη 2007 και 2014, ενώ μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων εντοπίζεται στο διάστημα 2008-2012. Στην περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας, παρατηρείται έξαρση των ανισοτήτων μεταξύ των νομών (με εξαίρεση του νομού Γρεβενών) τα έτη 2003, 2007 και

2014 και έντονη εξομάλυνση τους κατά το 2010 και το 2011. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο νομός Καστοριάς εμφανίζει, από το 2003 έως το 2010 ποσοστά ανεργίας πολύ πιο υψηλά από το αντίστοιχο ποσοστό σε περιφερειακό επίπεδο, ενώ ο νομός Κοζάνης μικρότερα. Η εικόνα αυτή αντιστρέφεται το διάστημα 2012-2014 όποτε και η ανεργία στο νομό Κοζάνης αυξάνεται απότομα και ξεπερνάει το μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας της περιφέρειας.

Η περιφέρεια Ηπείρου (εξαιρούμενου του νομού Θεσπρωτίας) παρουσιάζει διαχρονικά μία ομοιόμορφη συμπεριφορά όσον αφορά τις ανισότητες στα επίπεδα ανεργίας, με το νομό Άρτης να εμφανίζει τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας και το νομό Πρεβέζης τα χαμηλότερα, με εξαίρεση το διάστημα 2008-2011, στο οποίο αμβλύνονται οι ανισότητες. Στην περιφέρεια Θεσσαλίας, παρατηρούμε μία σημαντική σύγκλιση των ποσοστών ανεργίας το έτος 2001 καθώς και το διάστημα 2005-2010, ενώ από το 2011 και μετά οι ανισότητες αυτές διευρύνονται. Για την περιφέρεια Ιονίων Νήσων είναι αδύνατο και άτοπο να σχηματίσουμε μία σαφή εικόνα για την εξέλιξη των ανισοτήτων ως προς την ανεργία, λόγω έλλειψης δεδομένων για το νομό Κεφαλληνίας και Λευκάδας.

Στη Δυτική Ελλάδα οι ανισότητες μεταξύ των νομών είναι περισσότερο έντονες το διάστημα 2001-2004 και εντείνονται ακόμη περισσότερο τα έτη 2013, 2014, όποτε το ποσοστό ανεργίας της Αχαΐας είναι έως και 10 ποσοστιαίες μονάδες υψηλότερο και το ποσοστό ανεργίας της Ηλείας είναι τουλάχιστον κατά δέκα ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο σε σχέση με το αντίστοιχο σε περιφερειακό επίπεδο. Η Στερεά Ελλάδα παρουσιάζει έντονες ανισότητες ως προς την ανεργία με σημαντική έξαρση τα έτη 2003 και 2007, ενώ το 2014 σημειώνεται η μεγαλύτερη μείωση τους. Υπογραμμίζεται η εξαίρεση του νομού Ευρυτανίας, λόγω έλλειψης δεδομένων. Όσον αφορά τις ανισότητες στην περιφέρεια Πελοποννήσου, αυτές διατηρούνται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα με εξαίρεση το διάστημα 2012-2014, που το ποσοστό ανεργίας του νομού Λακωνίας είναι αισθητά μικρότερο σε σχέση με το περιφερειακό.

Η περιφέρεια Βορείου Αιγαίου και, συγκεκριμένα, οι νομοί Λέσβου και Χίου, δεδομένης της εξαίρεσης του νομού Σάμου, παρουσιάζουν ισοδύναμη συμπεριφορά σε όλο το εξεταζόμενο χρονικό διάστημα, με όχι αξιοσημείωτες αποκλίσεις μεταξύ τους. Τα ποσοστά ανεργίας μεταξύ των νομών Δωδεκανήσου και Κυκλάδων της περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, χαρακτηρίζονται από ανομοιογένεια, ιδιαίτερα το διάστημα 2001- 2003, αλλά συγκλίνουν έντονα το διάστημα 2012-2014. Τέλος, στην περιφέρεια Κρήτης, τα ποσοστά ανεργίας των 4 νομών της δεν παρουσιάζουν μεγάλη διασπορά μέχρι το 2012,

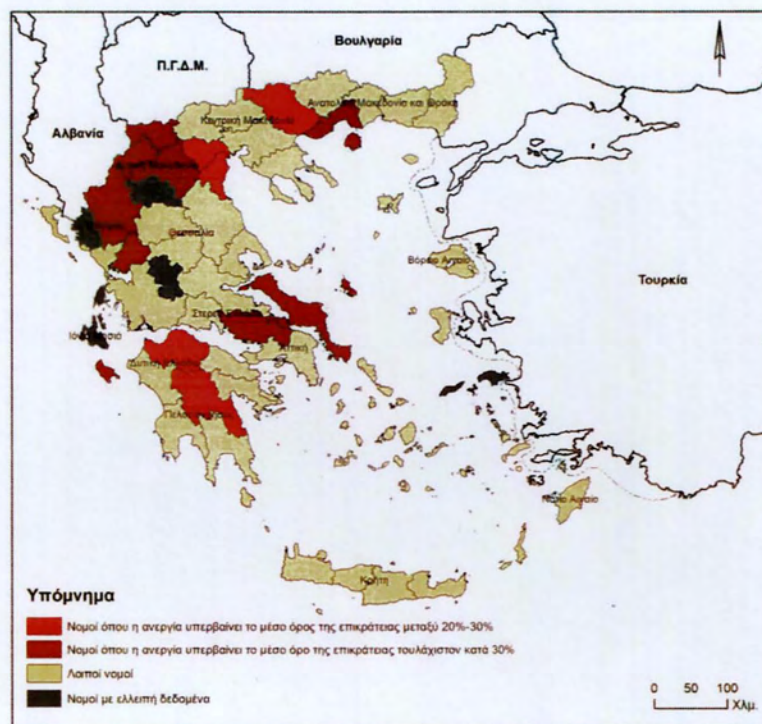
ενώ από αυτό το σημείο και έπειτα ο νομός Λασιθίου εμφανίζει διαχρονικά μικρότερα ποσοστά από τους υπόλοιπους, μειωμένα τουλάχιστον κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το περιφερειακό ποσοστό ανεργίας.

Μέσω της παραπάνω ανάλυσης διαπιστώνεται ότι, σε όλες σχεδόν τις περιφέρειες, παρατηρείται έξαρση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων στο διάστημα 2003-2005, και άμβλυνση τους κατά το διάστημα της οικονομικής κρίσης, και ξανά αύξηση τους από το 2012 και μετά. Ο Πολύζος (2012:73) αποφαινεται, πως η αύξηση στις διαφορές των επιπέδων ανεργίας το 2003-2005 μπορεί να αποδοθεί στους Ολυμπιακούς Αγώνες το 2004 και πιο συγκεκριμένα στην ανομοιόμορφη απορρόφηση των πόρων και στην ανομοιογενή κατανομή των έργων στις διάφορες περιοχές της χώρας. Επίσης, η μείωση των περιφερειακών ανισοτήτων το διάστημα 2008-2012, επαληθεύει τον ισχυρισμό, που διατυπώθηκε από τον Πετράκο και τον Ψυχάρη (2004) ότι σε περιόδους οικονομικών κρίσεων διαπιστώνεται σύγκλιση των περιφερειακών ανισοτήτων (Πολύζος, 2012:77).

Τα ευρήματα της παραπάνω ανάλυσης καταδεικνύουν αφενός, την ετερογένεια στα επίπεδα ανεργίας μεταξύ των νομών της χώρας και αφετέρου την πιθανότητα συνακόλουθης διαμόρφωσης παραπλανητικών εντυπώσεων από τη χρήση των περιφερειών ως χωρικών ενότητων, για τη διάγνωση των αδυναμιών και την εφαρμογή κατάλληλων πολιτικών σε αυτές. Σύμφωνα με τον Προδρομίδα (2008) η ανομοιογένεια στο χώρο μπορεί να αποδειχθεί μέσα από τα στατιστικά στοιχεία που παρέχονται σε ακόμη χαμηλότερο γεωγραφικό επίπεδο και όχι από τα στοιχεία που συνήθως παρουσιάζονται σε επίπεδο διοικητικών περιφερειών και νομών.

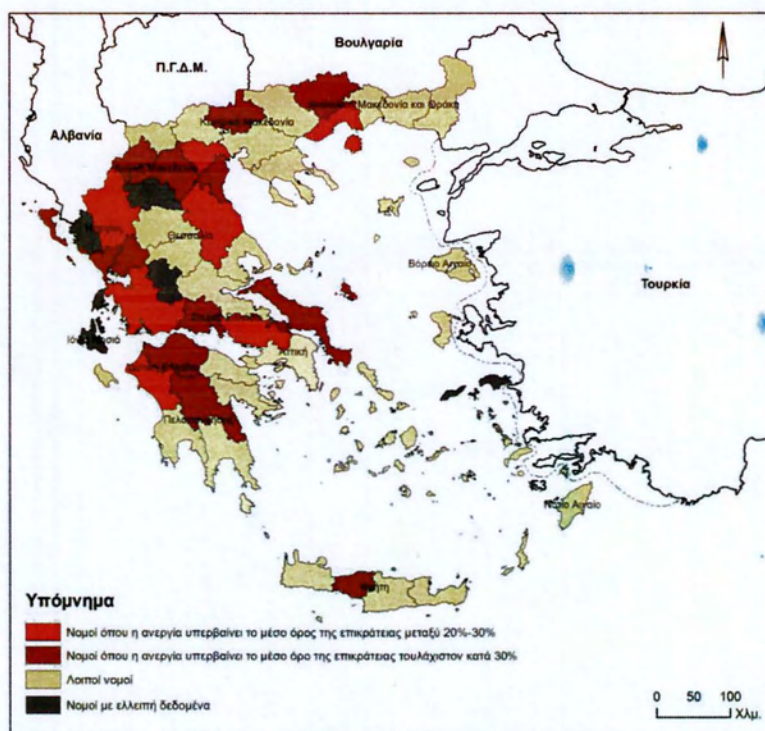
Στη συνέχεια, αξιοποιούνται τα παραπάνω στοιχεία και παρουσιάζονται χαρτογραφικά οι νομοί που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα προβλήματα ανεργίας για τα έτη 2001, 2008, 2013 και 2014, με βάση το αν το ποσοστό ανεργίας τους υπερβαίνει το μέσο ετήσιο ποσοστό ανεργίας κατά τουλάχιστον 20%.

Χάρτης 7: Νομοί όπου η ανεργία υπερβαίνει το μέσο όρο της χώρας κατά 20% τουλάχιστον, για το 2001

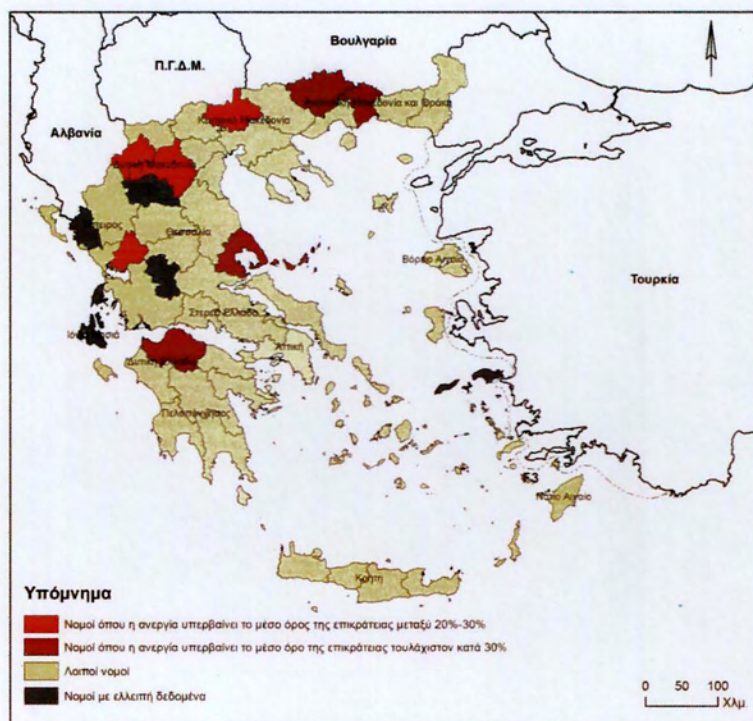
Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Χάρτης 8: Νομοί όπου η ανεργία υπερβαίνει το μέσο όρο της χώρας κατά 20% τουλάχιστον, για το 2008

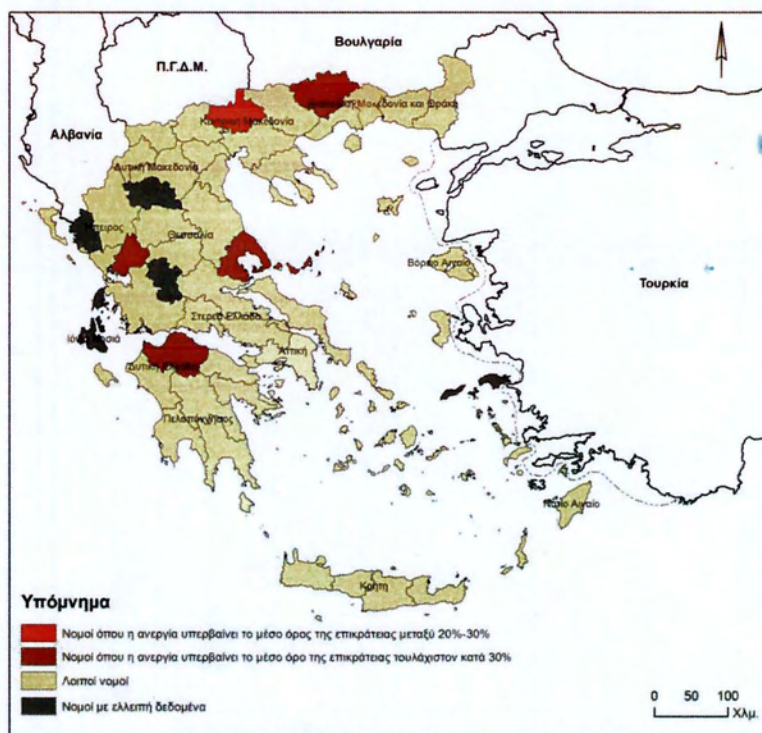
Πηγή: Ελ.Στατ., ιδία επεξεργασία

Χάρτης 9: Νομοί όπου η ανεργία υπερβαίνει το μέσο όρο της χώρας κατά 20% τουλάχιστον, για το 2013

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Χάρτης 10: Νομοί όπου η ανεργία υπερβαίνει το μέσο όρο της χώρας κατά 20% τουλάχιστον, για το 2014

Πηγή: Ελ.Στατ., ίδια επεξεργασία

Η εικόνα που διαμορφώθηκε αποτελεί ένδειξη των διαφοροποιήσεων που υπάρχουν στα επίπεδα οικονομικής ευημερίας και δυναμισμού μεταξύ των νομών της χώρας, δεδομένου ότι οι διαφοροποιήσεις στα επίπεδα ανεργίας δημιουργούν αντίστοιχες ανισότητες στις ευκαιρίες, τις δυνατότητες και τις προοπτικές ανάπτυξης κάθε περιοχής (Πολύζος, 2012). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι τόσο προ κρίσης όσο και κατά τη διάρκεια της, υπάρχουν νομοί που διατηρούν διαχρονικά πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας, τουλάχιστον κατά 20% περισσότερο σε σχέση με το μέσο όρο της επικράτειας (Αχαΐα, Άρτα, Κοζάνη, Καστοριά). Παρατηρούμε ακόμη, ότι τα έτη 2013 και 2014, οι νομοί στους οποίους η ανεργία υπερβαίνει το μέσο όρο τουλάχιστον κατά 20%, μειώνονται σε σχέση με τα προηγούμενα έτη (Δράμα, Μαγνησία, Αχαΐα, Άρτα). Δηλαδή τα χρόνια της οικονομικής κρίσης, έχει επιτευχθεί σύγκλιση των ποσοστών ανεργίας μεταξύ των νομών, τα οποία όμως διατηρούνται σε πολύ υψηλά επίπεδα.

3.5 Δομικές και κυκλικές αιτίες της ανεργίας

Το φαινόμενο της ανεργίας είναι πολυδιάστατο και σύνθετο, κάτι που υποδηλώνεται τόσο από τη διάρκεια και τη σύνθεση του, όσο και από την υπερβολική άνοδο του τα τελευταία χρόνια. Βασική προϋπόθεση για την αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας είναι η κατανόηση των αιτιών που την προκαλούν. Είναι ανάγκη να γίνει σαφές ότι όλα τα προβλήματα δεν αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο, ακόμη κι αν έχουν την ίδια έκφραση. Για παράδειγμα, υψηλά ποσοστά ανεργίας σε μία περιοχή, μπορεί να οφείλονται σε εξειδίκευση σε φθίνοντες κλάδους (π.χ. βιομηχανία) ενώ σε μια άλλη περιοχή σε υψηλά ποσοστά εξόδου του εργατικού δυναμικού από τον πρωτογενή τομέα. Γίνεται αντιληπτό πως μια ενιαία αντιμετώπιση αυτών των δύο περιοχών από άποψη περιφερειακής πολιτικής, μόνο και μόνο επειδή παρουσιάζουν τα ίδια συμπτώματα θα οδηγούσε σε πενιχρά αποτελέσματα.

Η αναζήτηση των αιτιών ανόδου της ανεργίας έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης πολλών ερευνητών, χωρίς ωστόσο να υπάρχει κάποια κοινά αποδεκτή παραδοχή (Katsanevas and Livanos, 2006). Σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, τα αίτια της ανεργίας μπορούν να καταταγούν σε δύο γενικές κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει τα μόνιμα αίτια διαρθρωτικής φύσεως, ενώ η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα παροδικά-κυκλικά αίτια. Συγκεκριμένα, πέραν του διαρθρωτικού χαρακτήρα του φαινομένου, η ύφεση της χώρας και οι εφαρμοζόμενες πολιτικές στη διάρκεια της οικονομικής κρίσης συνέβαλαν αισθητά στην εκρηκτική αύξηση της ανεργίας, στην απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και στη διαμόρφωση των παραγόντων που συμβάλουν στην αβεβαιότητα και

την ανασφάλεια εργαζομένων και ανέργων (INE-ΓΣΣΕ/ΑΔΕΔΥ, 2014). Στη συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά ορισμένοι παράγοντες που επηρεάζουν το επίπεδο ανεργίας στη χώρα μας.

Μεταναστευτική ροή

Η μετανάστευση αποτελεί μία πολιτική και οικονομική διάσταση, χαρακτηριστικό των σύγχρονων κοινωνιών. Από τα τέλη της δεκαετίας του '80 το μεταναστευτικό σκηνικό στη χώρα μας αλλάζει: η Ελλάδα μεταβάλλεται από χώρα εξαγωγής μεταναστών σε χώρα υποδοχής τους. Συγκεκριμένα, τη δεκαετία 1980-1990 παρατηρείται η είσοδος ξένων εργαζομένων, προερχόμενων αρχικά από ασιατικές και αφρικανικές χώρες και στη συνέχεια από τις πρώην ανατολικοευρωπαϊκές χώρες. Τα νέα ρεύματα μεταναστών γίνονται εντονότερα στη συνέχεια με την κατάρρευση των καθεστώτων στην Αν. Ευρώπη και ιδιαίτερα με τις διαδοχικές κρίσεις στην Αλβανία, με αποτέλεσμα να καταφθάνουν στην Ελλάδα οικονομικοί μετανάστες τόσο από την Αλβανία όσο και από τις χώρες της ΕΣΣΔ (Κοτζαμάνης, 2008:14).

Η μαζική είσοδος των μεταναστών στη χώρα μας ιδιαίτερα μετά τη νομιμοποίηση τους και την ενσωμάτωσή τους στην επίσημη αγορά εργασίας, επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη δομή και τη λειτουργία της αγοράς εργασίας. Η συμβολή των μεταναστών στην οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη των χωρών μελών έχει επανειλημμένα μελετηθεί και ερμηνευτεί από εμπειρικά στοιχεία (Βαρουζή και Σαρρή, 2012). Στην περίπτωση της Ελλάδας, αν και η μετανάστευση δεν αποτελεί πλέον νέο φαινόμενο, οι επιδράσεις της στις αγορές εργασίας δεν έχουν εξεταστεί επαρκώς, γεγονός που οφείλεται σε κάποιο βαθμό στην έλλειψη των κατάλληλων δεδομένων. Επισημαίνεται στο σημείο αυτό, ότι οι λιγοστές ποσοτικές εκτιμήσεις για την επίδραση της μετανάστευσης στην ελληνική αγορά εργασίας, οφείλονται κατά ένα μέρος στο ότι οι περισσότεροι μετανάστες εισήλθαν παράνομα στη χώρα, ή παρέμειναν μετά την λήξη των αδειών εισόδου με αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος εξ αυτών να μην είναι καταγεγραμμένο στα επίσημα στοιχεία για τους ανέργους. Ωστόσο, τα διαδοχικά προγράμματα νομιμοποίησης μεταναστών καθώς και οι προσπάθειες της ΕΛ.ΣΤΑΤ να καταγράψει όσο το δυνατόν μεγαλύτερο αριθμό μεταναστών συνέβαλαν σταδιακά στην αντιστροφή της παραπάνω εικόνας (Κανελλόπουλος και Πετραλιάς, 2010).

Μία μερίδα της επιστημονικής κοινότητας υποστηρίζει πως οι μετανάστες είναι υπεύθυνοι για την ανεργία των Ελλήνων εργαζομένων, καθώς ασκούν πιέσεις για τη

μείωση των μισθών, μετατοπίζουν τους γηγενείς από μία πληθώρα επαγγελματίων, ενώ ενισχύουν την παραοικονομία. Παρόλα αυτά ο Καψάλης (2008) υποστηρίζει ότι η απασχόληση των μεταναστών έχει πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα στο εισόδημα και στην απασχόληση των Ελλήνων, γιατί το θετικό αποτέλεσμα της εργασίας των αλλοδαπών επί της απασχόλησης υπερκαλύπτει το αποτέλεσμα της μετατόπισης των Ελλήνων από ορισμένους οικονομικούς κλάδους.

Ειδικότερα, σύμφωνα με τους Katsanevas και Livanos (2006), η άφθονη προσφορά εργασίας λόγω του μεταναστευτικού ρεύματος κάλυψε ένα μεγάλο κενό σε εργατικό δυναμικό, δεδομένου ότι η βιωσιμότητα και η ανταγωνιστικότητα πολλών ντόπιων επιχειρήσεων στηριζόταν στα φθηνά μεροκάματα, με αποτέλεσμα πολλοί εργοδότες να στρέφονται στην πρόσληψη μεταναστών. Ειδικότερα σε περιπτώσεις επιχειρήσεων ή και κλάδων εντάσεως εργασίας, η χρήση μεταναστών συνέφερε τους επιχειρηματίες, διότι εάν οι τελευταίοι δεν μπορούσαν να βρουν το απαραίτητο εργατικό δυναμικό, ίσως έκλειναν τις επιχειρήσεις τους (Χλέτσος, 1996). Οι μετανάστες σε αυτή την περίπτωση λειτούργησαν περισσότερο συμπληρωματικά παρά ανταγωνιστικά, καθώς κάλυψαν θέσεις χαμηλής αμειβόμενης ανειδίκευτης εργασίας και χαμηλού κοινωνικού κύρους που συνήθως οι Έλληνες απέρριπταν. Ουσιαστικά οι μετανάστες αποδέχτηκαν εργασίες που οι γηγενείς δεν ήταν διατεθειμένοι να κάνουν, επιτελώντας με αυτό τον τρόπο σημαντικές λειτουργίες στην κοινωνία υποδοχής (Παπαδόπουλος και Φρατσέα, 2014).

Επιπρόσθετα, με βάση μελέτη του Θ. Λιανού αποδεικνύεται πως οι μετανάστες που εργάζονται στην Ελλάδα δεν επηρεάζουν το ποσοστό ανεργίας, διότι η συμμετοχή τους στην παραγωγική διαδικασία της χώρας, έχει θετική επίδραση στο ΑΕΠ και τη ζήτηση εργασίας. Με αυτό τον τρόπο αυξάνονται οι δραστηριότητες ορισμένων κλάδων, που χωρίς τη συμμετοχή των αλλοδαπών θα έπεφταν σε οικονομική δυσχέρεια (Καψάλης, 2008). Επιπλέον, η μελέτη του Μητράκου (2013) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η συμβολή των μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας-ιδιαίτερα στη γεωργική και την ευρύτερη οικονομική ανάπτυξη της ελληνικής υπαίθρου, τους μισθούς και την απασχόληση είναι θετική. Ακόμη επομένως και στις περιπτώσεις που υπάρχει υποκατάσταση ντόπιων εργατών από αλλοδαπούς, αυτό αντισταθμίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις νέες θέσεις εργασίας που δημιουργούνται λόγω της αύξησης του όγκου της παραγωγής και του ΑΕΠ. Στο παραπάνω συμπέρασμα, τη θετική δηλαδή επίδραση των μεταναστών στην αγορά εργασίας καταλήγει και οι Κανελλόπουλος και Πετραλιάς (2010) στην εμπειρική τους διερεύνηση.

Όσον αφορά το επιχείρημα ότι διατηρείται η παραοικονομία επειδή απασχολούνται μετανάστες, τονίζουμε αφενός πως στις παραοικονομικές δραστηριότητες οι μετανάστες δεν είναι η πλειοψηφία, και αφετέρου πως οι μετανάστες βρίσκουν εργασία επειδή υπάρχει εργασία και όχι το αντίθετο. Άλλωστε, το γεγονός ότι οι μετανάστες απασχολούνται πολλές φορές σε παραοικονομικές δραστηριότητες θα πρέπει να βαρύνει τους εργοδότες τους οι οποίοι εκμεταλλευόμενοι την υποδεέστερη θέση τους επιδιώκουν την αύξηση της κερδοφορίας τους (Καψάλης, 2008). Κατά συνέπεια, οι εργοδότες, δεν προσλαμβάνουν μετανάστες επειδή τους προσφέρουν λιγότερα χρήματα, αλλά προσλαμβάνουν εργαζομένους (που τυχαίνει να είναι μετανάστες), οι οποίοι δέχονται να εργαστούν σε αυτά τα χαμηλά επίπεδα μισθού λόγω της φτώχειας και της οικονομικής τους εξαθλίωσης (Χλέτσος, 1996).

Συμπερασματικά, από τα παραπάνω διαπιστώνουμε, πως η ανεργία τις τελευταίες δεκαετίες δεν ήταν φαινόμενο που οφειλόταν στην ανεπάρκεια ζήτησης, αλλά σε διαρθρωτικά χαρακτηριστικά τα οποία με τη σειρά τους οδήγησαν σε ανισορροπία στην αγορά εργασίας. Τέλος σημειώνουμε πως, η τρέχουσα περίοδος κρίσης προσφέρει ευκαιρίες για την ανασκόπηση των εθνικών και ευρωπαϊκών πολιτικών για τη μετανάστευση, καθώς και για την καλύτερη διαχείριση της εργασίας των μεταναστών, αφού οι μετανάστες παρέχουν ευέλικτη εργασία που είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για τις χώρες υποδοχής σε περιόδους οικονομικής κατάρρευσης (Παπαδόπουλος και Φρατσέα, 2014).

Θεσμικό πλαίσιο και ευελιξία

Η εργατική νομοθεσία αποτελεί στοιχείο καίριας σημασίας για την επίτευξη της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων και των επιχειρήσεων. Το εργατικό δίκαιο αφορά ένα ευρύ φάσμα σχέσεων και έχει ως κύριο αντικείμενο την ανθρώπινη εργασία, ενώ περιλαμβάνει ένα σύνολο κανόνων και διατάξεων που ρυθμίζουν πάσης φύσεως σχέση, η οποία δημιουργείται στο πλαίσιο παροχής εξαρτημένης εργασίας με κάποιον εργοδότη (μέτρα για τους περιορισμούς των απολύσεων, τις αποζημιώσεις, τις οργανωμένες διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε εργοδότες και εργαζομένους και τις κατώτατες εγγυημένες αποδοχές).

Ωστόσο, αν η εν λόγω νομοθεσία συμβάλλει στην παρουσία ενός ιδιαίτερα υψηλού προστατευτισμού των εργαζομένων, τότε μπορεί να οδηγήσει σε υψηλή ανεργία. Σύμφωνα με τον Apergis (2005) η διατήρηση υψηλών ποσοστών ανεργίας στη χώρα μας

οφείλεται στην ύπαρξη δυαδικότητας μεταξύ εντός και εκτός εργαζομένων. Μάλιστα έχει παρατηρηθεί πως επί το πλείστον το εργατικό θεσμικό πλαίσιο, προστατεύει τους «εντός» της αγοράς εργασίας, χωρίς να δίνει έμφαση στην προστασία των «εκτός» της αγοράς εργασίας (Blanchard, 2007).

Στη χώρα μας, οι εργατικές και οι εργοδοτικές ενώσεις που ανήκουν στους «εντός» της αγοράς εργασίας, είχαν μεγάλη διαπραγματευτική δύναμη και επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό τις συνθήκες της ελληνικής αγοράς εργασίας, καθιστώντας δυσχερείς τις απολύσεις και συμβάλλοντας στη διατήρηση ενός υψηλού επιπέδου των πραγματικών μισθών. Αξίζει να επισημανθεί πως οι εργατικές ενώσεις του δημοσίου τομέα ήταν πιο ισχυρές από τις αντίστοιχες του ιδιωτικού, περιορίζοντας την απασχόληση στον δημόσιο τομέα, ενώ μπορούσαν να ασκήσουν άμεσα πολιτική πίεση στη κυβέρνηση (Demekas και Kontolemis, 1997). Ωστόσο οι συνδικαλιστικές οργανώσεις μπορούν να επιφέρουν μεγάλη ζημιά στην αγορά εργασίας.

Η εργατική νομοθεσία προστατεύει τους ήδη απασχολούμενους (τους εντός της αγοράς εργασίας), ενώ δεν προβλέπει μέτρα για την προώθηση της ζήτησης εργασίας ή για τη μετάβαση των εργαζομένων από μία θέση στην αγορά εργασίας σε άλλη. Με λίγα λόγια, οι άνεργοι και οι μερικώς απασχολούμενοι δεν αποτελούν υποκείμενα του εργατικού δικαίου και κατά συνέπεια δεν ασκούν επιρροή στις συλλογικές διαπραγματεύσεις και στα αποτελέσματά τους. Τα παραπάνω έχουν σαν αποτέλεσμα να ωθούνται τα άτομα στην αυτοαπασχόληση ή στην παραοικονομία (Κανελλόπουλου κ.α., 2011).

Το κυριότερο μέτρο της ελευθερίας της αγοράς εργασίας, που είναι συγκρίσιμο από χώρα σε χώρα, είναι ο δείκτης της «προστασίας της απασχόλησης», ο οποίος μετρά πόσο δύσκολο είναι για μια επιχείρηση να απολύσει ένα εργαζόμενο αν δεν τον χρειάζεται πια. Για την Ελλάδα ο εν λόγω δείκτης εμφανίζεται ιδιαίτερα υψηλός. Το γεγονός αυτό μπορεί φαινομενικά να θεωρείται θετικό, γιατί ασφαλίζονται οι εργαζόμενοι από τον κίνδυνο να χάσουν τη δουλειά τους, αλλά στην ουσία όταν εργοδότης ξέρει πως δύσκολα θα απολύσει έναν εργαζόμενο όταν δεν τον χρειάζεται και δύσκολα θα ανοίξει θέση για να τον προσλάβει όταν τον χρειάζεται. Αντίθετα, θα προτιμήσει να δουλέψει μόνος του ή με μέλη της οικογένειάς του, ενώ συχνά προσλαμβάνει παράνομα εργάτες. Επιπλέον, μελέτες αποδεικνύουν πως χώρες που εφαρμόζουν αυστηρό έλεγχο στις απολύσεις, έχουν χαμηλά επίπεδα απασχόλησης γυναικών και νέων (Πισσαρίδης, 2011).

Η έννοια της ευελιξίας στην αγορά εργασίας άρχισε να εμφανίζεται τη δεκαετία του 1980, ως λύση του προβλήματος της ανεργίας. Ο όρος ευελιξία χρησιμοποιείται σαν μία ομπρέλα για να περιγράψει ένα σύνολο θεσμών στην αγορά εργασίας και αποτελεί μια αρνητική τοποθέτηση απέναντι σε εκείνους τους θεσμούς που επιδιώκουν την προστασία της απασχόλησης, την προστασία των ανέργων και τον καθορισμό των μισθών με μηχανισμούς διαφορετικούς από εκείνους της αγοράς. Συνήθως η ευελιξία σχετίζεται με 1) τη νομοθεσία προστασίας της απασχόλησης, 2) τα μέτρα προστασίας κατά της ανεργίας, 3) τη διευθέτηση του εργάσιμου χρόνου και της ρύθμισης του ορίου και της αμοιβής των υπερωρίων, 4) την νομοθεσία περί κατώτατων μισθών, 5) τη δύναμη των εργατικών σωματείων, 6) την προστασία των εργαζομένων στους χώρους παραγωγής, 7) τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, 8) την εκπαίδευση και κατάρτιση και 9) τα εμπόδια στην κινητικότητα των εργαζομένων (Θεοχαράκης, 2002).

Σύμφωνα με πολλές μελέτες της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η ελληνική αγορά εργασίας δεν είναι αρκετά ευέλικτη. Από τη μία το θεσμικό πλαίσιο είναι αυστηρό όσον αφορά τις απολύσεις και από την άλλη το επίπεδο των πραγματικών αποδοχών κατά διαστήματα ήταν υψηλότερο από την παραγωγικότητα (Livano, 2010).

Αρχικά το σύστημα των εργασιακών σχέσεων στην Ελλάδα προσδιοριζόταν κυρίως από το Νόμο 1876/1990, ένα άκαμπτο σύστημα που δεν επέτρεπε την προς τα κάτω ευελιξία (προσαρμογή) των ονομαστικών μισθών και δεν παρείχε στις επιχειρήσεις τον απαιτούμενο βαθμό ευελιξίας και προσαρμογής σε περίπτωση πιθανής επιδείνωσης των συνθηκών στην αγορά εργασίας. Ωστόσο η συνεχιζόμενη κρίση χρέους και το διαρκώς αυξανόμενο ποσοστό ανεργίας, κατέστησε απαραίτητη την εφαρμογή μιας θεσμικής μεταρρύθμισης που θα βοηθούσε τις επιχειρήσεις να προσαρμοστούν στο δυσμενές οικονομικό περιβάλλον. Έτσι το 2010, θεσπίστηκαν ορισμένες μεταρρυθμίσεις που αφορούσαν τα θεσμικά χαρακτηριστικά των συλλογικών διαπραγματεύσεων και το κόστος εργασίας, με στόχο την αύξηση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας καθώς και την ενίσχυση της παραγωγικότητας της χώρας (Bakas & Papapetrou, 2014: 554). Πιο συγκεκριμένα, η εισαγωγή του Νόμου 3899/2010 επέτρεψε στις επιχειρήσεις να διαπραγματεύονται με τους εργαζομένους τους για τη θέσπιση μισθών οι οποίοι θα μπορούσαν να αποκλίνουν προς τα κάτω από τα όρια που είχαν θεσπιστεί από τις συμβάσεις εργασίας. Ωστόσο αυτές οι «ειδικές συμβάσεις εργασίας» δεν εφαρμόστηκαν σε μεγάλο βαθμό, γι αυτό το λόγο εισήχθη ένα χρόνο αργότερα ο Νόμος 4024/2011 που

παρέχει σε όλες τις επιχειρήσεις τη δυνατότητα συλλογικής σύμβασης με τους εργαζομένους της (Λαλιώτης, 2013).

Οι θεσμικές παρεμβάσεις που επιχειρήθηκαν με το Ν. 4047/2012, οδήγησαν σε κάθετη πτώση των αποδοχών για το σύνολο των εργαζομένων, ιδιαίτερα αυτών που εργάζονται στον τομέα των υπηρεσιών, ο οποίος στηρίζεται κατά κύριο λόγο στην εσωτερική ζήτηση και δεν αναμένεται να βελτιώσει σημαντικά τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας. Επιπλέον με το Ν. 4093/2012, τίθενται σε εφαρμογή σημαντικές παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας: μειώνεται ο ανώτατος χρόνος ειδοποίησης απόλυσης, καταργείται η Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας και ο ελάχιστος μισθός καθορίζεται πλέον από την κυβέρνηση, αυξάνεται το ωράριο εργασίας και μειώνεται η ετήσια κανονική άδεια, ενώ παράλληλα καταργείται ένα σύνολο επιδομάτων (Χολέζας, 2013).

Στο πλαίσιο λοιπόν της οικονομικής κρίσης και των δανειακών συμβάσεων, συντελέστηκαν στη χώρα μας σημαντικές αλλαγές σε όρους απορρύθμισης στο σύστημα της προστασίας από τις απολύσεις και στο σύστημα των συλλογικών διαπραγματεύσεων και των συλλογικών συμβάσεων, με στόχο τη βελτίωση του επιπέδου ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας (INE, 2011). Με τις μεταβολές που επήλθαν τα τελευταία χρόνια στο χώρο της εργασίας το εργασιακό τοπίο γίνεται περισσότερο ελαστικό και δύσκολα μπορούμε να μιλάμε για ανελαστικότητα της ελληνικής αγοράς εργασίας λόγω υψηλής προστασίας των εργαζομένων. Οι αλλαγές αυτές, αν οργανωθούν σωστά θα επιτρέψουν την καλλιέργεια ενός κλίματος συναίνεσης μεταξύ εργαζομένων, εργοδοτών και κυβέρνησης, ενώ παράλληλα θα μπορέσουν να εξασφαλίσουν ότι κατά τον προσδιορισμό των μισθών λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες ανταγωνιστικότητας της χώρας (Νικολίτσα, 2013).

Από την άλλη, οι νομοθετικές παρεμβάσεις των Μνημονίων έχουν καθιερώσει σε μεγάλο βαθμό την ευελιξία φθηνής απασχόλησης, τις χαμηλούς κόστους προσλήψεις αλλά και τις απολύσεις μεγαλύτερων σε ηλικία εργαζομένων, ενώ έχουν αυξήσει την εργασιακή ανασφάλεια των εργαζομένων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η προσωρινή απασχόληση, η οποία για τους νέους αποτελεί μία «ρευστή εργασιακή συνθήκη» που βρίσκεται μεταξύ εντός και εκτός της αγοράς εργασίας και επηρεάζει καθοριστικά όλες τις διαστάσεις της ζωής του εργαζομένου (INE/ΓΣΕΕ, 2014:20).

Συμπερασματικά, σημειώνεται πως οι προσπάθειες αύξησης της ευελιξίας της αγοράς εργασίας με τη μείωση των περιορισμών στις απολύσεις εργαζομένων, την προώθηση ευέλικτων μορφών απασχόλησης, την εισαγωγή των ατομικών συμβάσεων εργασίας και τη μείωση του κατώτατου μισθού, οι οποίες επέτρεψαν τη μείωση του συνόλου των αποδοχών μισθωτής απασχόλησης στην οικονομία, μπορούν να σταθεροποιηθούν ως ένα βαθμό την ανεργία και να οδηγήσουν στην περισσότερο εύρυθμη λειτουργία της αγοράς εργασίας (Χολέζας, 2014).

Στο σημείο αυτό ένας υποστηρικτής της ευελιξίας θα υποστήριζε ότι η μείωση του κόστους εργασίας επιτρέπει στις επιχειρήσεις να μειώσουν τις τιμές, γεγονός που θα τις καταστήσει περισσότερο ανταγωνιστικές και στη συνέχεια θα οδηγήσει στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας. Ωστόσο, θα μπορούσε να συμβεί το αντίθετο ακριβώς, δηλαδή η μείωση του κόστους εργασίας να οδηγήσει μόνο σε αύξηση της κερδοφορίας χωρίς τη δημιουργία νέων θέσεων. Προς το παρόν, η συνεχιζόμενη αύξηση της ανεργίας δείχνει ότι τα προσδοκώμενα οφέλη της επαναρρύθμισης της αγοράς εργασίας, δεν έχουν γίνει ακόμα ορατά στις επιδόσεις της (Ματσαγγάνης, 2011).

Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης

Το 1997, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έθεσε σε εφαρμογή την Ενιαία Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την Απασχόληση, σε μία προσπάθεια συστηματικότερου συντονισμού των πολιτικών-απασχόλησης των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο πλαίσιο της οικονομικής σύγκλισης. Ο ευρύτερος στόχος των πολιτικών αυτών είναι η ενίσχυση της «Ποιότητας της Εργασίας». Τα κράτη μέλη ανέλαβαν την υποχρέωση να εντάξουν αυτό τον στόχο στις εθνικές τους πολιτικές. Για την παρακολούθηση της εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Απασχόλησης καθορίστηκαν συγκεκριμένοι δείκτες που μετρούν τους στόχους και τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας (Καμινιώτη, 2003).

Οι πολιτικές απασχόλησης προσλαμβάνουν τη μορφή ρυθμίσεων που έχουν σαν στόχο την ενίσχυση της αγοράς, αλλά και την εξασφάλιση των μακρο-οικονομικών συνθηκών που ενισχύουν τη διαδικασία αξιοποίησης του κεφαλαίου (Χλέτσος, 1997). Βασικός στόχος των πολιτικών απασχόλησης είναι η ενίσχυση της απασχόλησης περιοχών και κλάδων της οικονομίας καθώς και ειδικών κατηγοριών ατόμων. Αναλυτικότερα, οι πολιτικές απασχόλησης διακρίνονται σε ενεργητικές και παθητικές. Οι παθητικές πολιτικές θεωρούν ότι τα αίτια της ανεργίας εντοπίζονται στην πλευρά της ζήτησης και αναφέρονται στη στήριξη του εισοδήματος των ανέργων, όπως π.χ. τα επιδόματα

ανεργίας ή στον περιορισμό της προσφοράς εργασίας όπως π.χ. η πρόωρη συνταξιοδότηση. Από την άλλη στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης ανήκουν οι πολιτικές εκείνες που στοχεύουν απευθείας στην κινητοποίηση της προσφοράς εργασίας και προκαλούν ώθηση της απασχόλησης, δημιουργία θέσεων εργασίας και βελτίωση της απασχολησιμότητας του εργατικού δυναμικού (Κοντέος, 2008). Συγκεκριμένα, οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης αναφέρονται στα προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης των ανέργων και των εργαζομένων, σε προγράμματα επιδότησης των εργοδοτών για την απασχόληση των ανέργων, καθώς και στην επιδότηση των ανέργων για να δημιουργήσουν τη δική τους ατομική επιχείρηση (Δημουλάς και Μιχαλοπούλου, 2008).

Οι αναδιαρθρώσεις στην οικονομία και τη δομή απασχόλησης καθώς και η προώθηση των μέτρων ευελιξίας, έφεραν στο προσκήνιο τις ενεργητικές πολιτικές ως μέτρο ενίσχυσης της προσφοράς εργασίας. Έτσι, κατά την τελευταία εικοσαετία σε πολλές χώρες, υπήρξε μία αυξανόμενη επικέντρωση στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης και η πολιτική βούληση για ανακατανομή των δαπανών μεταξύ των ενεργητικών και των παθητικών πολιτικών απασχόλησης σε όφελος των πρώτων. Ωστόσο ο στόχος μεταφοράς πόρων από τις παθητικές πολιτικές απασχόλησης προς τις ενεργητικές, δεν επιτεύχθηκε σε ορισμένες χώρες, ανάμεσα τους και η Ελλάδα (Δημουλάς και Μιχαλοπούλου).

Η εφαρμογή προγραμμάτων ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στην Ελλάδα, εμφανίστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1980 με την προτροπή και τη χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου. Έκτοτε οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης δεν συνέβαλαν παρά οριακά στην αντιμετώπιση της ανεργίας. Στη φάση της οικονομικής ύφεσης που έχει εισέλθει η χώρα μας, είναι σαφές πως οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης θα πρέπει να στοχεύουν στην καθολική προστασία των ανέργων, ανεξαρτήτως αν έχουν καταβάλλει ή όχι ασφαλιστικές εισφορές (Δημουλάς, 2010).

Παρόλα αυτά οι πολιτικές απασχόλησης κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης και ύφεσης επικεντρώθηκαν σε μέτρα ενίσχυσης της ευελιξίας, της μερικής και προσωρινής απασχόλησης, χωρίς να έχουν ουσιαστικά αποτελέσματα στην καταπολέμηση της ανεργίας (INE/ΓΣΕΕ, 2014:18). Αυτό μπορεί να αποδοθεί κατά ένα μέρος στην περιορισμένη δημοσιονομική ευελιξία και ενδεχόμενα στην ανεπάρκεια του διοικητικού μηχανισμού, που δεν επέτρεψαν έως τώρα την τόνωση της αγοράς εργασίας μέσω ενεργητικών μέτρων απασχόλησης (Νικολίτσα, 2013). Καθίσταται σαφές πως τα

ενεργητικά μέτρα απασχόλησης θα πρέπει να αποτελέσουν προτεραιότητα υψίστης σημασίας, προκειμένου η ανεργία να μην καταστεί διαρθρωτική.

Φυσικά τα διαφορετικά ποσοστά ανεργίας δεν θα πρέπει να αποδοθούν αποκλειστικά στις ισχύουσες πολιτικές απασχόλησης καθότι επηρεάζονται από την οικονομική συγκυρία, από την ύπαρξη και το μέγεθος της παραοικονομίας καθώς και από την υστέρηση εμφάνισης των αποτελεσμάτων οποιουδήποτε μέτρου πολιτικής (Καμινιώτη,2003).

Εκπαιδευτικό σύστημα

Το εκπαιδευτικό σύστημα στη χώρα μας χαρακτηρίζεται από έλλειψη αποτελεσματικότητας και σταθερότητας. Οι μεταρρυθμίσεις στην ελληνική εκπαίδευση τις τελευταίες δεκαετίες ήταν βραχύχρονες και ωθούμενες από πολιτική βούληση. Μεταπολεμικά η εκπαίδευση έγινε αντικείμενο μελέτης ως μία επένδυση του κράτους και της κοινωνίας που θα ανταποκρινόταν στις ανάγκες του διεθνούς ανταγωνιστικού περιβάλλοντος. Σύμφωνα με τις νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ και στην Ελλάδα, κρίνεται αναγκαία η σύνδεση των εκπαιδευτικών αλλαγών με την οικονομία, καθώς διαπιστώθηκε πως η αύξηση της ανάπτυξης στην Ελλάδα δε συνοδεύτηκε με ανάλογη αύξηση των θέσεων εργασίας (Τσιρώνης, 2003). Απεναντίας, δεν είναι υπερβολή να ειπωθεί ότι η παιδεία στη χώρα μας ολοένα και σε αυξανόμενους ρυθμούς παράγει ανέργους.

Από την οικονομική θεωρία, καθώς και την πληθώρα ερευνών και μελετών που έχουν διεξαχθεί από τον ΟΟΣΑ και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, μπορεί κανείς να συμπεράνει πως στις ευρωπαϊκές χώρες υπάρχει μία αντίστροφη σχέση μεταξύ επιπέδου εκπαίδευσης και ανεργίας. Με λίγα λόγια, τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας εμφανίζονται σε εκείνες τις ομάδες του εργατικού δυναμικού με μειωμένα εκπαιδευτικά προσόντα. Ωστόσο στην Ελλάδα δεν ισχύει αυτή η διαπίστωση, καθώς ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της ελληνικής αγοράς εργασίας είναι τα μεγάλα ποσοστά των πτυχιούχων ανέργων της (Livanos,2010).

Η κύρια αιτία για την αυξημένη ανεργία των ελλήνων πτυχιούχων, πρέπει να αναζητηθεί στην αναντιστοιχία μεταξύ της θεαματικής ζήτησης για τριτοβάθμια εκπαίδευση και της σχετικά μειωμένης ζήτησης της ελληνικής οικονομίας για υψηλά ειδικευόμενους εργαζόμενους, δηλαδή στην αναντιστοιχία μεταξύ του εκπαιδευτικού μας συστήματος με την αγορά εργασίας, είναι δηλαδή διαρθρωτικής μορφής. Ειδικότερα, δεν υπάρχει ο κατάλληλος επαγγελματικός προσανατολισμός της εκπαίδευσης ώστε να συμπίπτει όσο

το δυνατόν περισσότερο η ζήτηση με την προσφορά επαγγελματιών (Liagouras etc, 2003). Οι επιχειρήσεις από την άλλη, επισημαίνουν κάποια αναντιστοιχία ανάμεσα στις συγκεκριμένες δεξιότητες που αναζητούν στους νέους και σε εκείνες που τους παρέχει το εκπαιδευτικό σύστημα που οδηγεί κατ' επέκταση σε δυσκολία πλήρωσης των κενών θέσεων εργασίας. Ορισμένοι εργοδότες αναφέρουν χαρακτηριστικά, πως το εκπαιδευτικό σύστημα «διδάσκει στους πτυχιούχους του αύριο τις δεξιότητες που είχε ανάγκη ο κλάδος του χθες», ενώ άλλοι εκφράζουν ανησυχίες ως προς το ότι οι υποψήφιοι πολλές φορές δεν έχουν τις λεγόμενες «μη τεχνικές δεξιότητες» όπως ικανότητες επίλυσης προβλημάτων και επικοινωνιακές δεξιότητες (CEDEFOP, 2014). Γίνεται λοιπόν αντιληπτό, πως ο τρόπος οργάνωσης και της μετάδοσης της γνώσης και ο βαθμός ανταπόκρισης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων στις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας έχουν σημασία για την επιτυχή διαδικασία μετάβασης από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας (Νικολίτσα, 2007).

Επιπρόσθετα, χαρακτηριστικό της χώρας μας είναι πως οι επιλογές των νέων γίνονται με βάση παγιωμένες αντιλήψεις και όχι με βάση τις τρέχουσες ανάγκες της κοινωνίας και της οικονομίας και τις προοπτικές που έχει η χώρα στο διεθνοποιημένο περιβάλλον. Ενδεικτικά επισημαίνουμε τη νοοτροπία της ελληνικής οικογένειας και κοινωνίας, να εξακολουθεί να θεωρεί υποδεέστερη την τεχνική και επαγγελματική εκπαίδευση, και να προωθεί τα παιδιά της σε σχολές των ΑΕΙ-ΤΕΙ, ανεξάρτητα από τις ικανότητες και τις κλίσεις των παιδιών καθώς και από τις προοπτικές απασχόλησης τους (Δρεττάκης, 2007). Ακόμη, σημειώνουμε πως τα τελευταία χρόνια το εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας προσανατολιζόταν στο δημόσιο τομέα, ο οποίος προσέφερε μεγαλύτερη σταθερότητα, ασφάλεια, υψηλότερο μισθό, καλύτερες συνθήκες εργασίας και βελτιωμένο συνταξιοδοτικό σύστημα. Παρά τη δραματική αύξηση του δημοσίου τομέα κατά τη δεκαετία του '80, τη δεκαετία του '90 άρχισε να συρρικνώνεται, προσπαθώντας να μειώσει τους υπαλλήλους του και ιδιαίτερα εκείνους που απασχολούνται στη δημόσια διοίκηση (Livano, 2010). Πλέον στις μέρες μας υπό το πρίσμα της δημοσιονομικής κρίσης της χώρας, ο δημόσιος τομέας δεν αποτελεί πια δίκτυ ασφαλείας για τους πτυχιούχους της χώρας, καθώς γίνονται συνεχώς προσπάθειες περαιτέρω μείωσης του.

Πέραν των ανωτέρω, παρατηρήθηκε έντονα το φαινόμενο της ίδρυσης νέων τμημάτων σε παλαιά και νέα ΑΕΙ ή ΤΕΙ σε όλη τη χώρα, με ειδικότητες για τις οποίες δεν υπάρχει προοπτική απασχόλησης των αποφοίτων, ενώ παράλληλα αυξήθηκε ραγδαία ο αριθμός των εισακτέων (Δρεττάκης, 2007).

Η τεχνολογία σήμερα κινείται με δραματικά γρήγορους ρυθμούς, με αποτέλεσμα πολλά επαγγέλματα και ειδικότητες να αλλοιώνονται, να μετεξελίσσονται ή να υποκαθίστανται. Για το λόγο αυτό, το εκπαιδευτικό μας σύστημα χρειάζεται να αναπροσαρμοστεί ώστε να παρέχονται οι αναγκαίες γενικές γνώσεις, αλλά και να υπάρχουν οι δυνατότητες εξειδίκευσης και μεταπήδησης σε συναφείς ειδικότητες, ανάλογα με την πορεία της ζήτησης. Είναι αναγκαίο να δοθεί βαρύτητα στη σύνδεση της εκπαίδευσης με την παραγωγή, αλλά και να προσαρμοστεί η εκπαίδευση σύμφωνα με τις τελευταίες εξελίξεις της τεχνολογίας και κυρίως των εφαρμογών της στην πράξη (Κατσανέβας, 2003).

Φυσικά η αγορά εργασίας όπως αναλύθηκε και στις προηγούμενες ενότητες παρουσιάζει ατέλειες και κατά συνέπεια είναι αναπόφευκτο να μην παρατηρείται μία κάποια ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης δεξιοτήτων. Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαίο να επισημανθεί ότι η αναντιστοιχία δεξιοτήτων λόγω της αναντιστοιχίας εκπαιδευτικού συστήματος και αγορά εργασίας, δε σημαίνει μόνο έλλειψη δεξιοτήτων. Η μειωμένη ζήτηση εργατικού δυναμικού εντείνει τον ανταγωνισμό μεταξύ των εργαζομένων και τους οδηγεί να δεχθούν θέσεις που είναι κατώτερες των προσόντων τους, γεγονός που συνεπάγεται σημαντικό κόστος τόσο για την ευημερία όσο και για την οικονομία (CEDEFOP, 2014).

Επομένως, αυτό που χρειάζεται είναι μία συνολική στρατηγική με χρονικό ορίζοντα και προδιαγραφές πραγματικής επένδυσης στην κοινωνία και στις ικανότητες όλων των μελών της κοινωνίας.

Οικονομική κρίση

Μέχρι τη δεκαετία του '70 η Ελλάδα ήταν υπόδειγμα υγιούς οικονομίας, γεγονός που αποτυπωνόταν στα βασικά δημοσιονομικά μεγέθη και στους πλεονασματικούς προϋπολογισμούς. Ωστόσο από τη δεκαετία του '80 άρχισε μία συνεχής χειροτέρευση, που είχε σαν αποτέλεσμα τεράστια ελλείμματα που για να καλυφθούν απαιτούσαν συνεχή δανεισμό. Το διάστημα από το 2002 έως και το 2007 και με την είσοδο της χώρας στη ζώνη του ευρώ υπήρξε μία σχετική βελτίωση των δεικτών. Η ελληνική οικονομία όμως δεν ήταν βιώσιμη διότι εξαρτιόταν σχεδόν αποκλειστικά από την κατανάλωση (Χαλκιάς, 2013).

Το 2007 η εκδήλωση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης στις ΗΠΑ, μετατράπηκε σταδιακά σε παγκόσμια οικονομική κρίση και προκάλεσε μεγαλύτερη ύφεση και από αυτή του 1929. Η παγκόσμια κρίση αποδυνάμωσε τις περισσότερες χώρες, αλλά έπληξε

ιδιαίτερα τις οικονομίες με σοβαρές εξωτερικές και εσωτερικές ανισορροπίες και διαρθρωτικές αδυναμίες όπως η Ελλάδα (Παπασπύρου, 2012:7). Τουτέστιν, ακόμη και πριν από την έναρξη της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η ελληνική οικονομία βρισκόταν σε μία βαθιά κρίση, η οποία χαρακτηριζόταν κυρίως από μεγάλα δημοσιονομικά ελλείμματα, ένα τεράστιο χρέος, τη συνεχή διάβρωση της ανταγωνιστικότητας αλλά και από υψηλά ποσοστά ανεργίας. Η κρίση ουσιαστικά ενέτεινε αυτές τις αρνητικές επιπτώσεις και επιτάχυνε την πτωτική πορεία της ελληνικής οικονομίας (Bakas & Papapetrou, 2014).

Αναλυτικότερα, η χώρα υποβιβάστηκε ως προς την πιστοληπτική της ικανότητα και η δυσκολία εύρεσης δανειστών την οδήγησαν στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, την Ευρωπαϊκή Ένωση και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Όμως, η παροχή βοήθειας πρέπει να συνοδεύεται και από εγγυήσεις ότι η χώρα διαδοχικά θα μειώσει τα ελλείμματά της και θα μεταμορφωθεί σε αξιόπιστο δανειζόμενο. Έτσι επεβλήθησαν τα σκληρά μέτρα του Μνημονίου. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των μισθών και συντάξεων που με τη σειρά τους προκάλεσαν μείωση της κατανάλωσης (Χαλκιάς, 2013). Επιπρόσθετα η οικονομική κρίση που συνεχίζει να πλήττει την ελληνική οικονομία έχει σαν αποτέλεσμα την επιτάχυνση του ρυθμού αύξησης των ανέργων. Από τις αρχές του 2010 είναι πλέον ξεκάθαρο ότι η κρίση εμποδίζει τη μετάβαση από την ανεργία στην εργασία, με συνέπεια τη συνεχή αύξηση των μακροχρόνια ανέργων (Χολέζας, 2011).

Πιο αναλυτικά, το πρώτο τρίμηνο του 2012 σηματοδεύτηκε από την υπογραφή του δεύτερου Μνημονίου Συνεργασίας μεταξύ της Ελληνικής Κυβέρνησης και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (ΕΕ), της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ), το οποίο διαδέχθηκε το πρώτο Μνημόνιο Συνεργασίας που υπογράφηκε περίπου πριν από δύο έτη (Μάιος 2010). Το δεύτερο Μνημόνιο (Ν. 4046/2012) καταρχάς επεκτείνει χρονικά την πρακτική δανεισμού της χώρας από τους Ευρωπαίους εταίρους μας και το ΔΝΤ, ενώ παράλληλα ορίζει μια σειρά μέτρων πολιτικής με στόχο να εξασφαλίσει τη δυνατότητα της χώρας να αποπληρώσει ομαλά τους πιστωτές της (Χολέζας, 2012).

Οι αλλαγές στην αγορά εργασίας που επέφεραν τα μνημόνια, αφορούν α) τη μείωση της απασχόλησης στο δημόσιο τομέα., β) τη διευκόλυνση των απολύσεων, γ) τη γενικευμένη μείωση των αποδοχών, δ) την ενίσχυση των ευέλικτων και επισφαλών μορφών απασχόλησης, ε) την αποδιάρθρωση του συστήματος των συλλογικών διαπραγματεύσεων και συλλογικών συμβάσεων εργασίας και στ) ρυθμίσεις για τη

μείωση του κόστους της υπέρβασης του ωραρίου της ημερήσιας και εβδομαδιαίας απασχόλησης (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2012). Οι παραπάνω αλλαγές συντελούνται σε σύντομο χρονικό διάστημα προκαλώντας με τη βιαιότητα και την πλήρη απαξίωση απέναντι στο σύνολο της μισθωτής εργασίας. Έτσι, το νέο εργασιακό τοπίο που διαμορφώνεται μετά από το μνημόνιο σε μία απορρυθμισμένη αγορά εργασίας οδηγεί στην γενίκευση της επισφάλειας που επιβάλλουν η επέκταση της ευέλικτης εργασίας, οι χαμηλές αμοιβές μέσα από την αποδιάρθρωση του συστήματος διαμόρφωσής τους και υπό την πίεση της ανεργίας με τις φθηνές και εύκολες απολύσεις που θα καθιστούν αβέβαιη την προοπτική συνταξιοδότησης.

Η εκτόξευση της επίσημης ανεργίας, συνδέεται με την συντελούμενη εξαφάνιση μεγάλου τμήματος μικρών επιχειρήσεων και από την απελευθέρωση των επαγγελματιών. Παράλληλα, η αυστηρή εισοδηματική πολιτική της κυβέρνησης οδήγησαν σε μειώσεις του εισοδήματος και σε μειώσεις της εγχώριας ζήτησης, με τις αντίστοιχες αναμενόμενες επιπτώσεις στο ποσοστό της ανεργίας. Η καθίζηση της παραγωγικής βάσης της ελληνικής οικονομίας, παρατείνει την ύφεση και διατηρεί την ανεργία σε πρωτοφανή υψηλά επίπεδα (INE-ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ, 2013).

3.6 Επιπτώσεις της ανεργίας

Στην δεκαετία του '70 η ανεργία δεν εμφανιζόταν να είναι σημαντικό πρόβλημα για τις προηγμένες οικονομίες, καθώς στα ποσοστά ανεργίας που υπήρχαν, πολύ μικρό ποσοστό αφορούσε τους μακροπρόθεσμα άνεργους, ενώ η βραχυπρόθεσμη ανεργία υπήρχε ως αναπόφευκτο και επιθυμητό αποτέλεσμα μιας δυναμικής οικονομίας. Η αφετηρία για την αναλυτικότερη συζήτηση της τάσης της ανεργίας ξεκινά μόλις το 1984 από την εισήγηση των Friedman και Phelps, η οποία υποστηρίζει ότι οποιαδήποτε στιγμή μια εθνική οικονομία χαρακτηρίζεται από ένα «φυσικό ποσοστό» ανεργίας (Τουμπαλίδου, 2009). Πέρα από την ποσοστιαία μέτρηση της ανεργίας, ενδεχομένως το σημαντικότερο ζήτημα αφορά στον τρόπο με τον οποίο τα υποκείμενα βιώνουν την ανεργία ως καθημερινή συνθήκη στη ζωή τους.

Πλέον βρισκόμαστε μπροστά στο φαινόμενο της επιμονής της ανεργίας σε υψηλά επίπεδα και της αυξανόμενης διάρκειας της, καθώς μία από τις σημαντικότερες διαστάσεις της οικονομικής κρίσης που βιώνουμε σήμερα, σχετίζεται με την ίδια τη συγκρότηση της εργασιακής δραστηριότητας. Καταστρέφεται, διαλύεται και απαξιώνεται δηλαδή η ίδια η εργασιακή δύναμη της κοινωνίας. Με λίγα λόγια καταστρέφονται όχι

μόνο οι βιολογικές προϋποθέσεις ύπαρξης της κοινωνίας αλλά και οι όροι πραγματοποίησης της ουσιώδους ανθρώπινης δραστηριότητας, της εργασιακής δηλαδή δραστηριότητας.

Οι επιπτώσεις της ανεργίας στην οικονομία και την κοινωνία είναι αναμφισβήτητες και έχουν επιβεβαιωθεί από μία σειρά μελετών και ερευνών στην πάροδο των τελευταίων χρόνων. Οι προεκτάσεις του φαινομένου αποκτούν έντονο κοινωνικό χαρακτήρα, καθώς αποτελεί τον προθάλαμο του κοινωνικού αποκλεισμού. Για το λόγο αυτό, η καταπολέμηση της ανεργίας αποτελεί ταυτόχρονα συστατικό στοιχείο τόσο της οικονομικής όσο και της κοινωνικής πολιτικής (Κετσετζοπούλου και Μπούζας, 2005:139).

Καταρχήν ως οικονομικό φαινόμενο προκαλεί **απώλεια παραγωγικών δυνάμεων** λόγω της μη χρησιμοποίησης της εργατικής δύναμης των ανέργων, αλλά και απαξίωση των επαγγελματικών ικανοτήτων των ανέργων. Αυτό κατ' επέκταση έχει σαν συνέπεια την **απώλεια εισοδήματος** για τον άνεργο και την οικογένειά του. Επιπρόσθετα η ανεργία δημιουργεί πολύπλευρες επιπτώσεις στο μηχανισμό του κράτους (Πολύζος, 2011). Συγκεκριμένα, στο άμεσο οικονομικό της κόστος πρέπει να συμπεριληφθούν οι δαπάνες της πολιτικής για την απασχόληση, όπως οι αποζημιώσεις για την πρόωπη συνταξιοδότηση και οι δαπάνες για την επαγγελματική κατάρτιση των ανέργων που θα τους επιτρέψει ενδεχομένως να βρουν εργασία. Στο έμμεσο κόστος της ανεργίας συμπεριλαμβάνονται α) το σύνολο των πόρων που χάνει το κράτος από τη μείωση των εισφορών στα ασφαλιστικά ταμεία, αφού οι άνεργοι δεν καταβάλλουν εισφορές και β) τον περιορισμό των πηγών φορολογικών εισόδων του δημοσίου, εφόσον οι άνεργοι δεν έχουν φορολογητέο εισόδημα και κατά συνέπεια καταβάλλουν λιγότερους άμεσους φόρους (Τουμπαλίδου, 2009).

Πέραν των ανωτέρω, οι συνέπειες της ανεργίας είναι ευρύτερες. Σύμφωνα με τον Σπυριδάκη (2013) η εργασία δεν ενέχει μία απλή οικονομική διάσταση αλλά επηρεάζει τη ζωή των υποκειμένων σε όλες τις παραμέτρους της, σε **ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο**. Χαρακτηριστικά σημειώνεται πως η απώλεια της εργασίας σχετίζεται άμεσα με την απώλεια: κοινωνικών επαφών εκτός οίκου, την αίσθηση επίτευξης ενός συλλογικού στόχου, την αυτοεκτίμηση, το status και την ταυτότητα, καθώς και την αίσθηση μιας κανονικής δραστηριότητας.

Η ανεργία ως φαινόμενο σύνθετο και πολυδιάστατο έχει πτυχές που συνδέονται με τη συνολική απορρύθμιση του κοινωνικού μας συστήματος και με τους μηχανισμούς κοινωνικής ενσωμάτωσης που διαθέτει. Επιπλέον, παράγει και παράγεται από την κοινωνική ανισότητα, καθώς πλήττει συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες και επαγγέλματα, τόσο γεωγραφικά όσο και κοινωνικά. Οι μελέτες που πραγματοποιήθηκαν τα τελευταία χρόνια καταδεικνύουν την όξυνση και τη διεύρυνση των κοινωνικών και εισοδηματικών ανισοτήτων. Ακόμη, η ανεργία συνδέεται με την αδυναμία πρόσβασης του ατόμου στα κοινωνικά του δικαιώματα, ή σε παρεμπόδιση απορρόφησης κοινωνικών και δημόσιων αγαθών (Δημουλάς κ.α., 2003).

Επιπρόσθετα, η ανεργία οδηγεί πολλές φορές στην περιθωριοποίηση του ατόμου, καθώς στις κοινωνίες μας ο βασικός μηχανισμός ένταξης είναι η απασχόληση. Μία αρνητική πτυχή της μακροχρόνιας ιδιαίτερα ανεργίας – είναι ότι αυτή συμβάλλει στη σταδιακή απαξίωση των γνώσεων, των δεξιοτήτων, της αποκτηθείσας εργασιακής εμπειρίας και γενικότερα στην άμβλυνση των ικανοτήτων του άνεργου. Επιπλέον η κατάσταση της ανεργίας είναι επώδυνη για τον άνεργο αλλά και την οικογένεια του, αφού εκτός από την έλλειψη εισοδήματος, υποβαθμίζει την κοινωνική του θέση, δημιουργεί προβλήματα αυτοσεβασμού και οικογενειακών τριβών. Διαχρονικά έχει παρατηρηθεί ότι οι υψηλοί ρυθμοί ανεργίας συνοδεύονται από αυξημένα ποσοστά αλκοολισμού, εγκληματικότητας, διαζυγίων και άλλων νοσηρών κοινωνικών φαινομένων όπως η ξενοφοβία, ο ρατσισμός και η έξαρση της φασιστικής βίας (Παπάς, 1999). Επισημαίνεται ότι σε περιόδους ύφεσης, το κοινωνικό κόστος της ανεργίας μεγεθύνεται ακόμη περισσότερο με την κρίση των θεσμών αρωγής και με τη γενική υποχώρηση της κοινωνικής συνοχής (Πολύζος, 2011). Σύμφωνα με τον Πισαρίδη (1992) οι αρνητικές συνέπειες της ανεργίας τόσο για το κάθε άτομο ξεχωριστά όσο και για την οικονομία και κοινωνία γενικότερα, γίνονται χειρότερες όταν το διάστημα της ανεργίας επιμηκύνεται.

Η ανεργία και η παράταση διάρκειας της ανεργίας, ενέχει επίσης υψηλό ψυχολογικό κόστος για τον άνεργο και την οικογένεια του, διότι αφενός οι νέοι βγαίνουν από το εκπαιδευτικό σύστημα και δεν μπορούν να βρουν δουλειά, οι εργαζόμενοι απολύονται και βιώνουν συνήθως την μακροχρόνια ανεργία, ενώ οι άνεργοι βγαίνουν από την αγορά εργασίας ύστερα από μακροχρόνια προσπάθεια αποτυχημένης ένταξης τους. Αν ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η εργασία ενέχει θετικότητα και αποτελεί βασικό στοιχείο της υποκειμενικότητας του ατόμου και συμβάλλει στην αυτοαναγνώριση και στην κοινωνική αναγνώριση του, είναι αναμενόμενο ότι η απώλεια της δημιουργεί στον άνεργο το

συναίσθημα ότι είναι «άχρηστος». Όταν η ανεργία παρατείνεται αρχίζει μία διαδικασία ολιστικής πτωτικής πορείας και παρακμής που αφορά τον κάθε άνεργο. Οι κοινωνικές και οικονομικές πιέσεις που αισθάνεται ο άνεργος μετατρέπονται σε ψυχικές διαταραχές, ενώ η κατάσταση επιδεινώνεται όταν δεν υπάρχουν κοινωνικοί θεσμοί ψυχολογικής υποστήριξης των ανέργων και ένταξής τους στο εργατικό δυναμικό (Δεδουσόπουλος, 2006: 268).

Η ανεργία, η ανασφάλεια στην εργασία και η απώλεια εισοδήματος για τη διαβίωση του ατόμου έχουν σημαντική επίδραση στην υγεία του. Σύμφωνα με τους Κυριόπουλος και Τσιάντου (2010), η απώλεια εργασίας συνοδεύεται από ψυχικές διαταραχές (ανησυχία, άγχος, κατάθλιψη), προβλήματα εθισμού και εξάρτησης σε ουσίες και υιοθέτηση μη υγιεινού τρόπου ζωής. Επιπλέον, δεδομένου ότι η μακρόχρονη ανεργία οδηγεί πολλά άτομα στη φτώχεια, αυξάνεται ο κίνδυνος για πρόωγη θνησιμότητα, κυρίως σε άτομα τα οποία ανήκουν σε μειονότητες, στους μετανάστες και στους χρονίως πάσχοντες από ψυχικά ή σωματικά νοσήματα.

Σε ένα σύνολο μελετών έχει διαπιστωθεί ότι η εργασιακή ανασφάλεια παρουσιάζει ισχυρή θετική συσχέτιση με τις πιθανότητες εμφάνισης συναισθημάτων κατάθλιψης των ατόμων. Επιπλέον, ακόμη και τα άτομα που εργάζονται, αλλά το εισόδημα τους έχει μειωθεί ή έχουν αυξημένα χρέη, διακατέχονται από αισθήματα αβεβαιότητας και αισθάνονται περισσότερο ευάλωτα. Επίσης, ο φόβος απώλειας της εργασίας και η εργασιακή ανασφάλεια σχετίζονται άμεσα με την απώλεια ελπίδας και πίστης για το μέλλον, ενώ η ανεργία επιδεινώνει την κατάσταση επιφορτίζοντας τους άνεργους με τα πρόσθετα αισθήματα της αναξιοσύνης, της ντροπής και του φόβου της περιθωριοποίησης και του κοινωνικού αποκλεισμού (Pereira, 2015:235). Στο πλαίσιο της παραπάνω έρευνας, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποτελέσματα που θέλουν τους άνεργους άντρες να εμφανίζουν εντονότερα προβλήματα κατάθλιψης και εν γένει ψυχολογικά προβλήματα σε σχέση με τις άνεργες γυναίκες. Μία πιθανή εξήγηση της συσχέτισης του φύλου με την ψυχική ευεξία, μπορεί να αποδοθεί στον παραδοσιακό ρόλο του άντρα να παρέχει και να εξασφαλίζει οικονομικά την οικογένεια του, με αποτέλεσμα όταν αυτός ο ρόλος δεν πραγματοποιείται οι άντρες να αισθάνονται μεγαλύτερη κοινωνική και ψυχολογική πίεση συγκριτικά με τις γυναίκες.

Η άνοδος της ανεργίας σκιαγραφεί μία εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση, γεγονός που διαφαίνεται από την αυξημένη προσφυγή των ατόμων σε κοινωνικά δίκτυα φροντίδας, τον αυξημένο αριθμό κλήσεων σε γραμμές ψυχολογικής στήριξης, καθώς και από τον

αυξημένο αριθμό αυτοκτονιών στη χώρα μας τα τελευταία χρόνια. Πρόσφατη έρευνα σε 26 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, έδειξε ότι η αύξηση της ανεργίας κατά 1% συνδέεται με παράλληλη αύξηση των αυτοκτονιών κατά 0,79% (Κυριόπουλος και Τσιάντου, 2010:836). Η σχέση ανάμεσα στην εργασία και στους δείκτες υγείας του πληθυσμού αποδεικνύεται συνεχώς ιδιαιτέρως ισχυρή (Μπούρας και Λύκουρας, 2011). Επιπλέον, έρευνα που διεξήχθη για το 2008-2011 στην Ελλάδα με βάση τις κλήσεις σε γραμμές ψυχολογικής υποστήριξης, καταδεικνύει πως οι αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και της ανεργίας και εργασιακής ανασφάλειας που συνεπάγεται η πρώτη, είναι εμφανείς στην υγεία του πληθυσμού, με το ποσοστό ατόμων που πάσχουν από σημαντική κατάθλιψη να πλησιάζει το 8,2% το 2011, έναντι του αντίστοιχου ποσοστού το 2008, που κυμαινόταν στα επίπεδα του 3,3% (Economou etc, 2013:308).

Η αντιμετώπιση λοιπόν της τρέχουσας οικονομικής κρίσης είναι σημαντικό να επιτευχθεί μέσα από τη διασφάλιση ενός μίνιμουμ επιπέδου ζωής των πολιτών, αλλά και μέσω της οργάνωσης ενός ευρύτατου κοινωνικού δικτύου που θα στηρίζει τους ανέργους μέσα από συλλογικές δράσεις και παρεμβάσεις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Συμπεράσματα – Προτάσεις

Στο παρόν κεφάλαιο συνοψίζονται τα βασικά συμπεράσματα που προέκυψαν από το σύνολο της παρούσας διπλωματικής εργασίας, έτσι ώστε να γίνει αντιληπτό το κατά πόσο εκπληρώθηκαν οι στόχοι που τέθηκαν αρχικά. Επιπρόσθετα, παρουσιάζονται προτάσεις για την αντιμετώπιση του φαινομένου της ανεργίας, που θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε μελλοντικές έρευνες.

4.1 Σύνοψη

Σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας, περισσότερες από 61 εκατομμύρια θέσεις χάθηκαν αφότου άρχισε η παγκόσμια οικονομική κρίση και οι προβολές δείχνουν ότι η ανεργία θα συνεχίσει να επιδεινώνεται ως το τέλος της δεκαετίας. Συγκεκριμένα, εκτιμάται ότι οι άνεργοι θα έχουν ξεπεράσει τα 212 εκατομμύρια έως το 2019 σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό σημαίνει πως το τέλος της κρίσης της απασχόλησης είναι ακόμη μακριά. Στην Ευρώπη και ιδιαίτερα στο νότο φαίνεται να υποχωρεί σταδιακά, αλλά η κάμψη αυτή είναι πολύ αργή και ξεκινά από πολύ υψηλά επίπεδα (ILO, 2015).

Η μακρά περίοδος ευδαιμονίας της Ελλάδας έχει προ πολλού φτάσει στο τέλος της. Με την υπογραφή του Μνημονίου το 2010 εγκαينιάστηκε μία περίοδος ραγδαίων αλλαγών και καταγιστικών μεταρρυθμίσεων στην οικονομία αλλά και την αγορά εργασίας με στόχο τη δημοσιονομική εξυγίανση και τη μείωση του ελλείμματος (Ματσαγγάνης, 2011). Η εμμονή της ανεργίας με τον τρόπο που τη βιώνουμε σήμερα, ήταν μία αναπόφευκτη συνέπεια της βαθιάς κρίσης που βίωσε η χώρα μας, αλλά και ένα στοιχείο της παθογένειας της ελληνικής οικονομίας. Αποτελεί την πιο δραματική εκδήλωση της οικονομικής ύφεσης, και την αμεσότερη αιτία της μείωσης των οικογενειακών εισοδημάτων, της επέκτασης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, καθώς και της αύξησης των κοινωνικών και χωρικών ανισοτήτων.

Πρόσφατη έκθεση του Ινστιτούτου Εργασίας (2014) καταδεικνύει ότι η ανεργία της χώρας μας, πολύ δύσκολα θα διαμορφωθεί κάτω από το 17%, μέχρι το 2026, ακόμη και με το πιο αισιόδοξο σενάριο αύξησης του ΑΕΠ ετησίως κατά 3,5%-4%, το οποίο μπορεί – με τις παρούσες συνθήκες να θεωρηθεί σχεδόν αδύνατο. Αυτό συνεπάγεται ότι για να επιστρέψει η ανεργία στο επίπεδο του έτους 2009 (450.000 άτομα), θα χρειαστούν τουλάχιστον 20 χρόνια (Ρομπόλης, 2014). Συνεπώς οι λύσεις για την αντιμετώπιση της μάστιγας της ανεργίας, ιδιαίτερα την εποχή που βιώνουμε την οικονομική κρίση

κρίνονται επιτακτικά αναγκαίες, αλλά και παράλληλα ιδιαίτερα δύσκολες ως προς την εφαρμογή τους, όσο το «επενδυτικό ενδιαφέρον» στη Χώρα (ξένες και εθνικές επενδύσεις) δεν βελτιώνεται σημαντικά.

Η ανεργία αντιπροσωπεύει μία πρόκληση για την κοινωνία και μία δοκιμασία για το πολιτικό και κοινωνικό σύστημα (Κετσετζοπούλου και Μπούζας, 2005: 154). Όπως διαπιστώθηκε στην παραπάνω ανάλυση, δεδομένου ότι το βάρος της ανεργίας κατανέμεται άνισα ανάμεσα στις διαφορετικές ομάδες του εργατικού δυναμικού (για παράδειγμα οι γυναίκες βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με τους άνδρες), αλλά και στις διαφορετικές χωρικές ενότητες (ως παράδειγμα αναφέρουμε το υψηλό ποσοστό ανεργίας της Δυτικής Μακεδονίας σε αντιπαράβολή με το αντίστοιχο ποσοστό της περιφέρειας Νοτίου Αιγαίου, ακόμη και πριν από την κρίση) – είναι αναγκαίο η άσκηση των πολιτικών απασχόλησης να διαφοροποιείται μεταξύ των ομάδων και των χωρικών ενότητων με βάση τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

Είναι σημαντικό κατά το σχεδιασμό παρεμβάσεων για την αγορά εργασίας, να λαμβάνονται υπόψη αφενός η ποσοτική διάσταση, δηλαδή η μείωση των ανέργων και η αύξηση των απασχολούμενων και αφετέρου η ποιοτική διάσταση, δηλαδή η βελτίωση των συνθηκών εργασίας και η μείωση των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού σε διάφορες υποομάδες του εργατικού δυναμικού.

Η παρούσα διπλωματική εργασία είχε ως στόχο τη συστηματική διερεύνηση της ανεργίας διαχρονικά, σε εθνικό, περιφερειακό και νομαρχιακό επίπεδο, μέσω στατιστικής επεξεργασίας των διαθέσιμων δεδομένων. Η ανάλυση και η αξιολόγηση έγινε με επιστημονικές μεθόδους, με τη χρήση κατάλληλων στατιστικών και οικονομετρικών τεχνικών. Προσδοκάται ότι τα ευρήματα της μελέτης, θα βοηθήσουν στη χάραξη πολιτικών αντιμετώπισης του προβλήματος, οι οποίες οφείλουν να είναι εξειδικευμένες και κατάλληλα διαφοροποιημένες για κάθε περιοχή.

Αρχικά, παρουσιάστηκαν οι διακριτές ομάδες του απαρτίζουν τον πληθυσμό, ενώ δόθηκαν στοιχεία για την εξέλιξη των βασικότερων δεικτών της αγοράς εργασίας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, με στόχο τη σύγκριση των ελληνικών τάσεων σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη μέλη της ΕΕ. Προέκυψε έτσι, ότι οι τάσεις των δεικτών αγοράς εργασίας μεταξύ των κρατών μελών παρουσιάζουν ομοιότητες, αλλά ωστόσο η ένταση του φαινομένου πολλές φορές διαφέρει ανάλογα με τη χρονική περίοδο που εξετάζουμε. Ακολούθως, έγινε μία προσπάθεια αξιολόγησης του ορισμού της ανεργίας όπως αυτός

προσδιορίστηκε από το Διεθνή Οργανισμό Εργασίας και υιοθετήθηκε από τη Eurostat και την ΕΛ.ΣΤΑΤ., ενώ μέσω της ανασκόπησης της διεθνούς βιβλιογραφίας εντοπίστηκαν τα κύρια στοιχεία του ορισμού που καθιστούν επιτακτική την προσεκτική ερμηνεία της ανεργίας. Σε κάθε περίπτωση, δε θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι ο ορισμός της ανεργίας, ως έννοια κοινωνικά κατασκευασμένη, δεν είναι νομοτελειακός, αλλά συμβατικός και γι αυτό τα κριτήρια που χρησιμοποιούνται για να κατατάξουν τα άτομα στην κατηγορία των ανέργων ενδέχεται να αμφισβητηθούν. Επιπλέον, αναλύθηκαν τα προβλήματα που ανακύπτουν από τον τρόπο μέτρησης του φαινομένου, λόγω του ότι υπάρχουν σημαντικότερα τμήματα του πληθυσμού που βρίσκονται σε μία ενδιάμεση θέση μεταξύ απασχόλησης, ανεργίας και οικονομικά μη ενεργού πληθυσμού (αδήλωτοι/παράνομοι εργαζόμενοι, συγκαλυμμένοι άνεργοι, αποθαρρυνόμενοι άνεργοι, πρόωρα συνταξιοδοτηθέντες, καταρτιζόμενοι), τα οποία θα πρέπει επίσης να λαμβάνονται υπόψη κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

Τα εμπειρικά αποτελέσματα του τρίτου κεφαλαίου, δίνουν καταρχήν την εκτίμηση της στατιστικής σχέσης ανάμεσα στην ανεργία και το προϊόν της οικονομίας, εφαρμόζοντας με οικονομετρικό μοντέλο το γνωστό Νόμο του Okun. Μέσω της εφαρμογής της Απλής Γραμμικής Παλινδρόμησης προσδιορίζεται η στατιστική εκείνη σχέση, που δείχνει το βαθμό στον οποίο το ποσοστό της ανεργίας συσχετίζεται αρνητικά με την πραγματική αύξηση του προϊόντος της οικονομίας (ΑΕΠ). Ο νόμος του Okun, αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής. Εντούτις, όπως οποιοσδήποτε εμπειρικός κανόνας, έτσι και ο νόμος του Okun, πρέπει να εφαρμόζεται με επιφύλαξη.

Επιπλέον, τα αποτελέσματα του τρίτου κεφαλαίου, παρέχουν μία διαχρονική εικόνα του επιπέδου ανεργίας (1998-2014) και της διάρκειας της και εξετάζουν τις σχέσεις μεταξύ ανεργίας και δομικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών, δηλαδή του φύλου, της ηλικίας, του επιπέδου εκπαίδευσης και του κλάδου οικονομικής δραστηριότητας. Ακόμη δίνουν τη γεωγραφική κατανομή του φαινομένου στις περιφέρειες και τους νομούς της χώρας. Η παρουσίαση γίνεται με πίνακες, διαγράμματα και θεματικούς χάρτες.

Τα συμπεράσματα καταδεικνύουν ότι μέχρι και το 2008 η ανεργία της Ελλάδας ακολουθούσε φθίνουσα πορεία με μικρές αυξομειώσεις. Το επίπεδο ανεργίας της χώρας, κυμαινόταν σε υψηλότερα επίπεδα από το αντίστοιχο της ΕΕ και της Ευρωζώνης, όχι όμως με μεγάλες αποκλίσεις. Ωστόσο, ως αποτέλεσμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης, το ποσοστό ανεργίας της χώρας κατά την περίοδο 2009-2013 επιδεινώθηκε δραματικά και από το 2010 και μετά αποκλίνει έντονα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο,

παρουσιάζοντας μάλιστα τα υψηλότερα ποσοστά μεταξύ των κρατών μελών. Παράλληλα, τα τελευταία χρόνια έχει αυξηθεί έντονα και το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων της χώρας, με αποτέλεσμα σήμερα εφτά στους δέκα ανέργους να είναι μακροχρόνια άνεργοι. Ως αιτία για τα υψηλά ποσοστά μακροχρόνια ανέργων στη χώρα μας μπορεί να θεωρηθεί η ακαμψία της ελληνικής αγοράς εργασίας, που καθιστά διστακτικούς τους εργοδότες να δημιουργήσουν νέες θέσεις εργασίας. Ωστόσο με τις αλλαγές που έχουν γίνει τα τελευταία πέντε χρόνια, αναμένεται η αγορά εργασίας να λειτουργήσει περισσότερο εύρυθμα, γεγονός που ήδη αποτυπώνεται στη μείωση του ρυθμού αύξησης των μακροχρόνια ανέργων από το 2012 και μετά.

Η ανάλυση μας επιβεβαιώνει για μία ακόμα φορά, ότι όλοι οι άνθρωποι δεν είναι ίσοι ως προς την εξεύρεση εργασίας. Οι γυναίκες βρίσκονται σε δυσμενέστερη θέση σε σχέση με τους άντρες λόγω κυρίως του παραδοσιακού ρόλου που έχουν στην ελληνική κοινωνία ως σύζυγοι και μητέρες, και της συνακόλουθης διάκρισης από την πλευρά των εργοδοτών όσον αφορά την επιλογή του κατάλληλου γι αυτούς εργαζόμενο. Ωστόσο, η αύξηση της ανεργίας των ανδρών τα χρόνια της κρίσης είναι μεγαλύτερη από αυτή των γυναικών, παρόλο που τα ποσοστά ανεργίας των ανδρών είναι μικρότερα σε όλο το εξεταζόμενο διάστημα, γεγονός που εξηγείται με την κατανομή της ανδρικής απασχόλησης σε κλάδους που έχει πλήξει περισσότερο η κρίση όπως οι κατασκευές. Στην πάροδο των χρόνων, η σύνθεση του πληθυσμού των ανέργων έχει μεταβληθεί ποιοτικά, γεγονός που αποτυπώνεται στην ανοδική τάση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας. Παρόλα αυτά, η ισότητα των φύλων στην αγορά εργασίας δεν έχει επιτευχθεί μέχρι σήμερα. Δεδομένης της τρέχουσας δημοσιονομικής κατάστασης της χώρας αναμένεται ότι το πρόβλημα της ανεργίας θα ενταθεί για τις γυναίκες, χωρίς όμως να μένουν ανεπηρέαστοι οι άνδρες. Όπως παρατηρεί η Τουμπαλίδου (2009), ο παράγοντας φύλο, έχει προεκτάσεις και σε άλλα κοινωνικά θέματα, όπως η υπογεννητικότητα, η οποία μπορεί να αποδοθεί κατά ένα μέρος στη διάκριση που υπάρχει ανάμεσα στις γυναίκες και στους άντρες στην αγορά εργασίας.

Εξετάζοντας την πορεία της ανεργίας ανά ηλικιακή ομάδα, είναι εμφανές ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα ανεργίας το αντιμετωπίζει η ηλικιακή ομάδα των νέων (15-29), για όλο το εξεταζόμενο διάστημα. Η ανεργία των νέων αποτελεί ένα ιδιαίτερα σοβαρό πρόβλημα και εμφανίζει αυξητικές τάσεις στις περισσότερες χώρες, ενώ μάλιστα στις χώρες στις οποίες εφαρμόζονται προγράμματα λιτότητας η αύξηση αυτή είναι εντυπωσιακή. Η φαινομενική βελτίωση του ποσοστού ανεργίας των νέων από το γ'

τρίμηνο του 2013 μπορεί να αποδοθεί σε μια αποδεδειγμένη τάση μετανάστευσης των νέων τα τελευταία έτη (Duquenne, 2014: 213), στην αποθάρρυνση τους να αναζητήσουν εργασία λόγω του υψηλού ποσοστού της ανεργίας που διατηρείται στην περιοχή ή και στην πρόσκαιρη απασχόληση τους σε προγράμματα επιδοτούμενης απασχόλησης. Πάντως, ιδιαίτερα σημαντική το διάστημα αυτό είναι η κατακόρυφη αύξηση των ανέργων ηλικίας 45-64 ετών, εξαιτίας του κλεισίματος πολλών επιχειρήσεων στο πλαίσιο της κρίσης. Η αύξηση αυτή, σε συνδυασμό με την αύξηση του προσδόκιμου ζωής, που υποδηλώνει την καταβολή συντάξεων για ακόμη πιο μακρές χρονικές περιόδους, θα συμβάλλει στο έλλειμμα του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης. Το γεγονός αυτό εγείρει σοβαρά ερωτηματικά σχετικά με το πλαίσιο χρηματοδότησης του συνταξιοδοτικού συστήματος της χώρας και αναδεικνύει την αναγκαιότητα αναζήτησης νέων πόρων για τη μελλοντική βιωσιμότητα του.

Αντίστοιχα, εξετάζοντας την πορεία της ανεργίας ανά επίπεδο εκπαίδευσης διαπιστώνεται ότι μέχρι το 2008, η αντιπαράθεση των εκπαιδευτικών επιπέδων και των ποσοστών ανεργίας παρουσιάζουν μία μάλλον ασαφή σχέση, σε αντίθεση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που παρουσιάζουν μία ευκρινή αρνητική συσχέτιση (υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο αντιστοιχεί σε χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας). Παρόλα αυτά, από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και μετά, η ανεργία φαίνεται να πλήττει περισσότερο τα άτομα που δεν έχουν κάποιο σημαντικό επίπεδο μόρφωσης.

Η διάρθρωση της απασχόλησης ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, αναδεικνύει ότι η απασχόληση στον πρωτογενή τομέα παρουσιάζει μία πιο σταθερή πορεία και δε φαίνεται να έχει επηρεαστεί ιδιαίτερα λόγω της κρίσης σε αντίθεση με τους άλλους δύο τομείς της οικονομίας. Μάλιστα, η μεγαλύτερη μείωση των απασχολούμενων κατά τη διάρκεια της κρίσης προήλθε από το δευτερογενή τομέα, εξέλιξη ενδεικτική της συνεχιζόμενης αποβιομηχάνισης της ελληνικής οικονομίας. Ιδιαίτερα για το διάστημα της οικονομικής κρίσης (2008-2014), η δραματική μείωση των απασχολούμενων στους κλάδους των κατασκευών και των μεταποιητικών βιομηχανιών, υποδηλώνει πως επλήγησαν περισσότερο εκείνοι οι κλάδοι που επηρεάζουν το επίπεδο ανταγωνιστικότητας της χώρας. Όσον αφορά τον τριτογενή τομέα παραγωγής, παρουσιάστηκε μείωση της απασχόλησης, σε άλλους κλάδους με μικρότερο και σε άλλους με μεγαλύτερο βαθμό. Συγκεκριμένα οι κλάδοι του εμπορίου, σημείωσαν τη μεγαλύτερη μείωση απασχολούμενων του τριτογενούς τομέα παραγωγής από την έναρξη της κρίσης και μετά. Τέλος, στον κλάδο των εστιατορίων-ξενοδοχείων ο οποίος αποτελεί

έναν από τους σημαντικότερους κλάδους της ελληνικής οικονομίας διότι βρίσκεται στον πυρήνα του τουρισμού, σημειώθηκε μείωση των απασχολούμενων όπως αναμενόταν λόγω της οικονομικής κρίσης αλλά και του ανταγωνισμού που επικρατεί στην περιοχή της Μεσογείου. Εντούτοις, από το 2013 η απασχόληση στον κλάδο εμφανίζει σημάδια ανάκαμψης.

Αναφορικά με τη χωρική διάσταση της ανεργίας, μελετήσαμε σε ένα πρώτο στάδιο το κατά πόσο ο βαθμός αστικότητας μιας περιοχής συμβάλλει στην πιθανότητα εμφάνισης ανεργίας και διαπιστώθηκε ότι οι αγροτικές περιοχές έχουν τους λιγότερους ανέργους. Η συγκέντρωση άλλωστε πληθυσμού και δραστηριότητας στις πόλεις, συνεπάγεται ότι οι οικονομικές επιπτώσεις της κρίσης εκδηλώνονται σε αυτές πιο έντονα. Στη συνέχεια, διερευνήθηκε η πορεία της ανεργίας στις περιφέρειες της χώρας και διαπιστώθηκαν έντονες διαφοροποιήσεις στα ποσοστά ανεργίας, καθώς η μεταβολή της ανεργίας το εξεταζόμενο διάστημα κινείται με διαφορετικές ταχύτητες και διαφορετικές κατευθύνσεις σε αυτές. Πριν το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, ορισμένες περιφέρειες βρίσκονται πολύ κοντά σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης (π.χ. Κρήτη), ενώ σε άλλες το ποσοστό ανεργίας διατηρείται σε υψηλό επίπεδο (π.χ. Δυτική Μακεδονία). Κοινό σημείο στην εξέλιξη της ανεργίας σε όλες τις περιφέρειες της χώρας αποτελεί η αύξηση της τα χρόνια της οικονομικής κρίσης. Παρόλα αυτά η εν λόγω αύξηση, σε άλλες περιφέρειες γίνεται με μεγαλύτερο και σε άλλες με μικρότερο ρυθμό μεταβολής. Οι περιφερειακές ανισότητες που προκύπτουν, μπορούν να αποδοθούν στο γεγονός ότι κάθε περιοχή έχει δικά της χαρακτηριστικά που σχετίζονται άμεσα με την ανεργία (γεωγραφική θέση, οικονομική ανάπτυξη, τομείς που προσανατολίζεται η κάθε περιφέρεια κ.α.) τα οποία επηρεάζουν με διαφορετικό τρόπο τη συμπεριφορά της στις μεταβολές της ανεργίας.

Πιο αναλυτικά, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στη Βόρεια και Κεντρική Ελλάδα μπορούν να αποδοθούν στη μεγάλη πίεση που δέχθηκαν οι ελληνικές επιχειρήσεις λόγω του ανταγωνισμού από άλλες ανατολικές χώρες, ο οποίος οδήγησε στο κλείσιμο πολλών ελληνικών βιομηχανιών. Συγκεκριμένα, στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη, η Τουμπαλίδου (2009) παρατηρεί ότι τα μεσαία ποσοστά ανεργίας πριν ακόμη από την οικονομική κρίση οφείλονται αφενός στο ότι οι γυναίκες που ανήκουν στη μουσουλμανική μειονότητα δεν έχουν εισχωρήσει στον επαγγελματικό στίβο και στο ότι εκατοντάδες επιχειρήσεις τα τελευταία χρόνια μετακόμισαν στη «χαμηλού εργατικού κόστους» αγορά της Βουλγαρίας. Επίσης, η Κεντρική Μακεδονία παρουσιάζει μετανάστευση εταιρειών σε γειτονικές χώρες με εργατικό δυναμικό χαμηλότερου

κόστους. Στην Ήπειρο και τη Δυτική Μακεδονία τα υψηλά ποσοστά ανεργίας οφείλονται ενδεχόμενα κατά ένα μέρος στην παρουσία οικονομικών μεταναστών από την Αλβανία, που επηρεάζει την αγορά εργασίας. Στη Στερεά Ελλάδα, τα υψηλά ποσοστά ανεργίας πιθανόν να οφείλονται μερικώς στο συγκεντρωτισμό που παρατηρείται στις επιχειρήσεις στην Αττική, οι οποίες απασχολούν εργαζόμενους που κατοικούν σε γειτονικούς νομούς. Στη Θεσσαλία η αύξηση του ποσοστού ανεργίας τα τελευταία έτη συνδέεται με την έντονη αποβιομηχάνιση της οικονομίας. Εντούτις, ως έντονα αγροτική περιφέρεια, η ανεργία δεν έφτασε τα επίπεδα ανεργίας των περιφερειών της βόρειας και δυτικής Ελλάδας με την έλευση της κρίσης. Η Πελοπόννησος από την άλλη είναι από τις περιφέρειες που παρουσιάζουν σχετικά μικρότερο πρόβλημα ανεργίας ακόμη και εν καιρώ ύφεσης της οικονομίας. Αυτό δικαιολογείται από το γεγονός, ότι αποτελεί μία έντονα τουριστική περιοχή και επιπλέον είναι αρκετά ανεπτυγμένη στον αγροτικό τομέα, ο οποίος δεν πλήχθηκε ιδιαίτερα από την κρίση.

Τα Ιόνια Νησιά, τα νησιά Βορείου Αιγαίου καθώς και του Νοτίου Αιγαίου και η Κρήτη έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας, γεγονός που οφείλεται στην παραγωγική τους διάρθρωση η οποία στηρίζεται στον τριτογενή τομέα παραγωγής και κυρίως στον κλάδο του τουρισμού - κλάδο που όπως έχει αναφερθεί δεν έχει επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την κρίση. Τα νησιά του Ιονίου Αιγαίου και τα Ιόνια Νησιά, παρουσιάζουν χαμηλή ανεργία για το εξεταζόμενο διάστημα, και μάλιστα τη χαμηλότερη για το διάστημα της οικονομικής κρίσης. Αυτό είναι αναμενόμενο, καθώς αποτελούν τις πιο τουριστικές περιφέρειες της χώρας. Η Κρήτη καταφέρνει επίσης να διατηρήσει ένα σχετικά χαμηλό επίπεδο ανεργίας κατά τη διάρκεια της κρίσης όχι όμως το ίδιο χαμηλό όπως τα νησιά Νοτίου Αιγαίου, καθώς η οικονομία του νησιού προσανατολίζεται εκτός από τον τουρισμό, στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα παραγωγής, ενώ το Βόρειο Αιγαίο στηρίζει την ανάπτυξη του κυρίως στον πρωτογενή τομέα και τους καλοκαιρινούς μήνες συμπληρωματικά στον τουρισμό. Συνεπώς, οι περιφέρειες στις οποίες το εργατικό δυναμικό απορροφάται στο τομέα των υπηρεσιών, παρουσιάζουν χαμηλότερα ποσοστά ανεργίας.

Συνολικά, τα στοιχεία για την ανεργία στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της καταδεικνύουν, α) την παρουσία ενός εξαιρετικά υψηλού και επίμονου ποσοστού ανεργίας σε εθνικό αλλά και σε περιφερειακό επίπεδο και β) έντονες διαπεριφερειακές ανισότητες ως προς το επίπεδο της ανεργίας, οι οποίες μάλιστα παραμένουν δυναμικά για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Η ετερογένεια των τάσεων της ανεργίας ελλοχεύει

σημαντικούς κινδύνους για την κοινωνία και την οικονομία της χώρας και για το λόγο αυτό απαιτείται η διεξαγωγή λεπτομερέστερων και πιο διεξοδικών αναλύσεων ανά περιφέρεια, προκειμένου να εντοπιστούν οι συνθήκες που προκαλούν τις διαφοροποιήσεις.

Παράλληλα, το θέμα που επιλέχθηκε έδωσε την ευκαιρία να εστιάσουμε την ανάλυση μας σε χαμηλότερο γεωγραφικό επίπεδο, διότι αυτό μας επιτρέπει την ανάδειξη του πολυσύνθετου της οικονομίας στο χώρο. Εξετάζοντας την πορεία της ανεργίας σε νομαρχιακό επίπεδο, παρατηρείται μία μεγαλύτερη ετερογένεια όσον αφορά τη χωρική κατανομή της και καταδεικνύεται η πιθανότητα διαμόρφωσης παραπλανητικών εντυπώσεων όταν χρησιμοποιούνται οι περιφέρειες ως χωρικές ενότητες άσκησης πολιτικών. Μέσω της παραπάνω ανάλυσης διαπιστώνεται ότι, σε όλες σχεδόν τις περιφέρειες, παρατηρείται έξαρση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων στο διάστημα 2003-2005 (λόγω της ανομοιόμορφης απορρόφησης πόρων και έργων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες), και άμβλυνση τους κατά το διάστημα της οικονομικής κρίσης (επιβεβαιώνοντας τον ισχυρισμό του Πετράκου και Ψυχάρη (2004)), και ξανά αύξηση τους από το 2012 και μετά. Ακόμα περισσότερο, αναδεικνύεται ότι τόσο προ κρίσης όσο και κατά τη διάρκεια της, υπάρχουν νομοί που διατηρούν διαχρονικά πολύ υψηλά ποσοστά ανεργίας, τουλάχιστον κατά 20% περισσότερο σε σχέση με το μέσο όρο της επικράτειας (Αχαΐα, Άρτα, Καστοριά, Κοζάνη). Παρατηρούμε ακόμη, ότι τα έτη 2013 και 2014, οι νομοί στους οποίους η ανεργία υπερβαίνει το μέσο όρο τουλάχιστον κατά 20%, μειώνονται σε σχέση με τα προηγούμενα έτη (Δράμα, Μαγνησία, Αχαΐα, Άρτα) - ένδειξη της σύγκλισης των ποσοστών ανεργίας κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.

Στη συνέχεια του τρίτου κεφαλαίου, επιχειρήθηκε να αναλυθούν οι δομικές και κυκλικές αιτίες της ανεργίας. Η μαζική είσοδος των μεταναστών στη χώρας μας επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη δομή και τη λειτουργία της αγοράς εργασίας. Πάντως, σύμφωνα με τους περισσότερους μελετητές, η συμβολή των μεταναστών στην οικονομική ανάπτυξη των περιοχών υποδοχής κρίνεται συνολικά θετική, καθώς λειτούργησαν συμπληρωματικά στην αγορά εργασίας καλύπτοντας θέσεις που συνήθως οι γηγενείς απέρριπταν. Από την άλλη, οι εξελίξεις των τελευταίων χρόνων στην αγορά εργασίας έχουν οδηγήσει στην ενίσχυση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας, η οποία συνεπάγεται χαμηλό κόστος για τους εργοδότες και κατά κανόνα χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας και ανασφάλεια για τους εργαζομένους. Παρόλα αυτά, εκτιμάται ότι οι εν λόγω εξελίξεις θα καταστήσουν πιο εύρυθμη την αγορά εργασίας και θα μπορέσουν να εξασφαλίσουν

ότι κατά τον προσδιορισμό των μισθών λαμβάνονται υπόψη οι συνθήκες ανταγωνιστικότητας της χώρας.

Όσον αφορά τις πολιτικές απασχόλησης, αυτές έχουν επικεντρωθεί τα τελευταία χρόνια σε μέτρα ενίσχυσης της ευελιξίας και της μερικής και προσωρινής απασχόλησης, χωρίς να έχουν ουσιαστικά αποτελέσματα στην καταπολέμηση της ανεργίας. Καθίσταται σαφές, πως τα ενεργητικά μέτρα απασχόλησης θα πρέπει να αποτελέσουν προτεραιότητα υψίστης σημασίας, προκειμένου η ανεργία να μην καταστεί διαρθρωτική. Παράλληλα, μία ακόμη αιτία της ανεργίας, είναι η έλλειψη αντιστοιχίας μεταξύ εκπαιδευτικού συστήματος και αγοράς εργασίας, εξαιτίας της έλλειψης κατάλληλου επαγγελματικού προσανατολισμού, της μεγάλης ζήτησης για τριτοβάθμια εκπαίδευση και της σχετικά μειωμένης ζήτησης της ελληνικής αγοράς εργασίας για υψηλά ειδικευόμενους εργαζόμενους, καθώς και εξαιτίας του γεγονότος ότι συχνά οι επιλογές των νέων γίνονται με βάση παγιωμένες αντιλήψεις και όχι με βάση τις τρέχουσες ανάγκες της αγοράς εργασίας. Σε συνδυασμό με τα παραπάνω, η καθίζηση της παραγωγικής βάσης της ελληνικής οικονομίας, παρατείνει την ύφεση και διατηρεί την ανεργία σε πρωτοφανή υψηλά επίπεδα.

Η ενότητα ολοκληρώνεται με μία συνοπτική παρουσίαση των επιπτώσεων της ανεργίας που καθιστούν επιτακτική την αντιμετώπιση της. Συγκεκριμένα, η ανεργία προκαλεί απώλεια παραγωγικών δυνάμεων και εισοδήματος. Παράλληλα, επηρεάζει τη ζωή των υποκειμένων σε ψυχολογικό και κοινωνικό επίπεδο, καθώς μπορεί να οδηγήσει στην περιθωριοποίηση του ατόμου, ενώ αυξάνει έντονα τις κοινωνικές και εισοδηματικές ανισότητες. Συνεπώς, η δραματική άνοδος της ανεργίας τα τελευταία χρόνια σκιαγραφεί μία εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση που χρήζει άμεσης αντιμετώπισης.

4.2 Προτεινόμενα μέτρα για την καταπολέμηση της ανεργίας

Η παρούσα οικονομική συγκυρία δημιουργεί μία ιστορική πρόκληση στους φορείς άσκησης πολιτικής για την αντιμετώπιση της ανεργίας. Το ζήτημα της ανεργίας έχει λάβει τα τελευταία χρόνια εκρηκτικές διαστάσεις στην Ελλάδα. Μάλιστα, η ανεργία έχει αποκτήσει πλέον μακροχρόνιο χαρακτήρα, καθώς εφτά στους δέκα άνεργους βρίσκονται εκτός εργασίας για περισσότερο από ένα χρόνο. Η εμμένουσα ανεργία μπορεί να μετεξελιχθεί σε διαρθρωτική, καθώς οδηγεί στην απώλεια δεξιοτήτων του εργατικού δυναμικού και στη συνολική απαξίωση του ανθρώπινου κεφαλαίου (Αντωνοπούλου κ.α., 2014:11). Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη ρήξη του κοινωνικού ιστού, τη φτώχεια

που συνεπάγεται η μάστιγα της ανεργίας και την οικονομική πολιτική λιτότητας της Ελλάδας, έχουν φέρει τη χώρα σε ένα οικονομικό και κοινωνικό αδιέξοδο άνευ προηγουμένου, απαξιώνοντας μεγάλα τμήματα του παραγωγικού ανθρώπινου δυναμικού.

Η ανεργία δεν αποτελεί πρόβλημα που μπορεί να αντιμετωπιστεί με τεχνοκρατικούς όρους ούτε μπορεί να αντιμετωπιστεί μεμονωμένα. Αντίθετα, απαιτείται γενική έφοδος σε όλες τις εστίες που την προκαλούν με πολλαπλού τύπου μέτρα και συνδυασμούς διάφορων μεθόδων για την αποκλιμάκωση της. Η κυβέρνηση έχει ένα σημαντικό ρόλο να διαδραματίσει στη σύγχρονη αγορά εργασίας.

Σε ένα πρώτο στάδιο, απαιτείται η αναδιάταξη της σχέσης μεταξύ ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης (κατάρτιση, επιδοτήσεις, άμεση δημιουργία θέσεων απασχόλησης, επιδοτήσεις ανέργων να δημιουργήσουν τη δική τους επιχείρηση) και των παθητικών πολιτικών απασχόλησης (επιδόματα ανεργίας, πρόωρες συνταξιοδοτήσεις, αποζημιώσεις απολύσεων), ώστε οι πόροι που διατίθενται τώρα για τα παθητικά μέτρα απασχόλησης να δαπανηθούν για τα ενεργητικά. Σε γενικές γραμμές, οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης στοχεύουν στην αύξηση του επιπέδου της απασχόλησης και τη μείωση του επιπέδου ανεργίας διατηρώντας τις δεξιότητες του εργατικού δυναμικού, ενώ οι παθητικές πολιτικές απασχόλησης στοχεύουν στην υποστήριξη του ατόμου από τη στιγμή που περιέρχεται σε κατάσταση ανεργίας και έπειτα. Μέχρι στιγμής, η εφαρμογή των παθητικών και ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στη χώρα μας, περιορίστηκε στο να αμβλυνθεί η οξύτητα της ανεργίας, εξυπηρετώντας τις ανάγκες κοινωνικής προστασίας των ανέργων. Για να υπάρξει βελτίωση των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης, είναι ανάγκη οι στόχοι τους να επικεντρώνονται σε ειδικές ομάδες του πληθυσμού που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα, αλλά και να εστιάζουν σε τοπικού χαρακτήρα παρεμβάσεις ανάλογα με τις ιδιαιτερότητες του προφίλ των ανέργων κάθε περιοχής. Εκτιμάται ότι τα άτομα που βρίσκονται περισσότερο εκτεθειμένα σε περίπτωση απώλειας της εργασιακής τους θέσης είναι οι ανειδίκευτοι εργάτες και οι νέοι – και ιδιαίτερα οι γυναίκες, διότι κινδυνεύουν περισσότερο να ενταχθούν στις ομάδες των μακροχρόνια ανέργων. Επίσης, τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, τα οποία βρισκόταν κοντά στη σύνταξη όταν έχασαν τη δουλειά τους εκτιμάται ότι θα συνεχίσουν να αντιμετωπίζουν σοβαρό πρόβλημα εύρεσης εργασίας ακόμη και αν η ελληνική οικονομία συνεχίσει να σημειώνει θετικούς ρυθμούς ανάπτυξης. Για τα άτομα αυτά κρίνονται αναγκαίες οι στοχευμένες ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης, για παράδειγμα τοποθέτησης τους στον ευρύτερο δημόσιο τομέα (Νικολίτσα, 2015).

Δεδομένου ότι, στην παρούσα κρίση, ο ιδιωτικός τομέας δεν είναι σε θέση από μόνος του να επαναφέρει την ανεργία σε ανεκτά επίπεδα, οι κρατικές παρεμβάσεις που θα στοχεύουν με τρόπο αποφασιστικό στην αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας καθίστανται επιτακτικές. Οι περισσότερες παρεμβάσεις μέχρι στιγμής, έγιναν για την αντιμετώπιση των αιτιών της κρίσης και όχι για την αντιμετώπιση των συνεπειών της, λόγω της περιορισμένης δημοσιονομικής ευελιξίας της χώρας. Όπως ήδη αναφέραμε, είναι αναγκαία η τόνωση της αγοράς εργασίας, μέσω ενεργητικών μέτρων απασχόλησης, που είναι απαραίτητη προκειμένου η ανεργία να μην καταστεί διαρθρωτική. Στο πλαίσιο αυτό, οι ερευνητές του Levy Economics Institute σε συνεργασία με το Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Ερευνών υποστηρίζουν ότι η υιοθέτηση πολιτικής παρέμβασης για την άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας, είναι ο μόνος τρόπος για την αποκλιμάκωση του ποσοστού ανεργίας αλλά και την ώθηση της εσωτερικής ζήτησης (Αντωνοπούλου κ.α., 2014). Προτείνουν λοιπόν, ένα πρόγραμμα εγγυημένης απασχόλησης σε τομείς όπως η ανάπτυξη δημοσίων χώρων, η μηχανογράφηση δημόσιων αρχείων, οι περιβαλλοντικές παρεμβάσεις και η παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, ώστε η οικονομία της χώρας να εισέλθει σε μία φάση ανάκαμψης μέσω της αύξησης της ζήτησης και των μισθών. Παράλληλα, η θετική επίδραση του προγράμματος δημιουργίας θέσεων εργασίας δεν περιορίζεται στον αριθμό των ανέργων που θα απασχοληθούν στο πρόγραμμα. Η αυξημένη ζήτηση λόγω αύξησης της απασχόλησης, θα προκαλέσει με τη σειρά της αύξηση της παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών, η οποία για να επιτευχθεί απαιτεί πρόσθετη απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας (πολλαπλασιαστικής απασχόλησης). Παρότι η θετική επίδραση που θα είχε στο σύνολο της οικονομίας και της κοινωνίας, η εφαρμογή ενός τέτοιου προγράμματος, είναι αναμφισβήτητη, δε θα πρέπει να παραβλέψουμε το γεγονός ότι τέτοιου είδους πολιτικές προσθέτουν βάρη στο ήδη μεγάλο έλλειμμα του προϋπολογισμού και δεν ενδείκνυνται υπό το τρέχον οικονομικό κλίμα.

Η ελληνική οικονομία χαρακτηριζόταν ανέκαθεν από ένα σαθρό παραγωγικό οικονομικό σύστημα, το οποίο με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης έφερε στην επιφάνεια και ενέτεινε όλες τις παθογένειες και τις διαρθρωτικές αδυναμίες της αγοράς εργασίας, όπως το χαμηλό ποσοστό γυναικείας απασχόλησης, η ανεργία των νέων, η μακροχρόνια ανεργία. Σύμφωνα με τις κυρίαρχες απόψεις στην ΕΕ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, η ελληνική αγορά εργασίας έπασχε από έλλειψη ευελιξίας, περιορισμούς στις προσλήψεις και τις απολύσεις και από υψηλό εργατικό κόστος (Μουρίκη, 2012). Για το

λόγο αυτό επιχειρήθηκε τα τελευταία χρόνια η ενίσχυση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας. Έτσι, οι δραστικές νομοθετικές μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας που ακολούθησαν τις δανειακές συμβάσεις και τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής από το 2010 και μετά, οδήγησαν σε μία ραγδαία απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και έχουν καταστήσει την Ελλάδα μία από τις πιο ευέλικτες αγορές εργασίας. Η Νομοθεσία Προστασίας της Απασχόλησης έγινε λιγότερο αυστηρή (Ν.3863/2010, Ν. 3986/2011), οι κατώτατοι μισθοί μειώθηκαν δραματικά (Ν.4046/2012) και ο προσδιορισμός των μισθών αποκεντρώθηκε (Ν.3845/2010) (Βελιζιώτης και Κύρου, 2014). Οι μεταβολές αυτές είχαν ως βασικό επιχείρημα την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Ωστόσο, η μέχρι τώρα εμπειρία επιβεβαιώνει ότι η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας δε μπορεί από μόνη της να θεωρηθεί ως πανάκεια για την αντιμετώπιση των χρόνιων διαρθρωτικών προβλημάτων της ελληνικής οικονομίας, όπως η τεχνολογική υστέρηση και η έλλειψη καινοτομίας, η αναποτελεσματική δημόσια διοίκηση, οι δυσχέρειες στην ίδρυση νέων επιχειρήσεων, το ασταθές φορολογικό πλαίσιο, οι υψηλές ασφαλιστικές εισφορές εργοδοτών και εργαζομένων και το στρεβλό παραγωγικό μοντέλο της χώρας (Μουρίκη, 2012).

Η ευελιξία στην αγορά εργασίας είναι σημαντική, καθώς επιτρέπει σε μία οικονομία να μπορεί να ανταπεξέλθει σε μεταβολές της ζήτησης, χωρίς να φέρει η απασχόληση το βάρος των μεταβολών. Ωστόσο, όπως επισημαίνει η Νικολίτσα (2015), ακόμη και η πλήρης απορρύθμιση της αγοράς εργασίας δε θα μπορούσε φέρει τα ανάλογα αποτελέσματα, εάν αυτή δε συνοδευόταν από πρόσθετες ενέργειες υγιούς επιχειρηματικότητας, όπως ο περιορισμός της γραφειοκρατίας και η δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων. Άλλωστε οι περισσότερες ανταγωνιστικές οικονομίες της ΕΕ (Σουηδία, Φιλανδία, Δανία) δεν είναι αυτές με τη μεγαλύτερη απορρύθμιση, αλλά αυτές με την ανεπτυγμένη καινοτομία και με μία ισορροπία στις σχέσεις του κεφαλαίου και της εργασίας. Για να αποδώσει επομένως η ευελιξία, θα πρέπει να υπάρχουν σταθεροί και αξιόπιστοι θεσμοί, εμπιστοσύνη ανάμεσα στους κοινωνικούς εταίρους και να επιτευχθεί εξωστρέφεια της οικονομίας.

Όσον αφορά το κόστος εργασίας, έχει διαπιστωθεί πολλές φορές στις διάφορες μελέτες, ότι πριν τη κρίση οι μεταβολές στις αμοιβές των εργαζομένων δεν λάμβαναν υπόψη τους την επιδείνωση της ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας. Έτσι υπήρχαν διαστήματα κατά τα οποία, οι μισθοί ακολουθούσαν ανοδική πορεία που ερχόταν σε αναντιστοιχία με τις επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας και την παραγωγικότητα της

εργασίας. Πλέον το κόστος εργασίας έχει μειωθεί σημαντικά. Παρόλα αυτά, θα πρέπει να σημειωθεί ότι το εργατικό κόστος δε μπορεί να κατηγορηθεί από μόνο του για τη φθίνουσα ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, ούτε οι περαιτέρω μειώσεις μισθών θα συμβάλουν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας της. Η τελευταία μπορεί να προκύψει με τη ριζική αναδιάρθρωση του παραγωγικού προτύπου της χώρας (οικονομική εξωστρέφεια, αύξηση των εξαγωγών και υποκατάσταση των εισαγωγών με εγχώρια προϊόντα), με προσέλκυση νέων επενδύσεων, με την ενίσχυση της παραγωγικότητας των εργαζομένων (καθιστώντας τους πιο παραγωγικούς με προγράμματα κατάρτισης και τεχνογνωσίας και όχι με την αύξηση των ωρών εργασίας), με την ενίσχυση της έρευνας και της καινοτομίας, με έμφαση στους τομείς της ναυτιλίας, του τουρισμού και της γεωργίας, καθώς και με τη στροφή της οικονομίας σε κλάδους υψηλότερης παραγωγικότητας, όπως για παράδειγμα ο σχεδιασμός λογισμικού. Τα παραπάνω πρέπει να συνδυαστούν με κατάλληλη εκπαίδευση σε αντίστοιχα επαγγέλματα η οποία θα επιτρέπει την εξειδίκευση αλλά και την ευελιξία στην αγορά εργασίας. Θα πρέπει ακόμη να επισημανθεί, ότι η αποτελεσματικότητα του κατώτατου μισθού έχει αμφισβητηθεί, με το επιχείρημα ότι είναι αδύνατο οι επιχειρήσεις να επωμισθούν την υλοποίηση της κοινωνικής πολιτικής του κράτους (Νικολίτσα, 2015). Πλέον, άλλοι τρόποι αναδιανομής θεωρούνται περισσότερο αποτελεσματικοί, όπως καταβολή επιδομάτων σε άτομα με χαμηλότερο εισόδημα.

Στο επίκεντρο του ευρωπαϊκού διαλόγου για την αγορά εργασίας τα τελευταία χρόνια, βρίσκεται η έννοια «της ευελιξίας με ασφάλεια» (flexicurity), η οποία έχει ενταχθεί στον πυρήνα της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής Απασχόλησης. Πρόκειται για ένα συνδυασμό του αιτήματος για μεγαλύτερη ευελιξία της αγοράς εργασίας με την ανάγκη για μεγαλύτερη προστασία των εργαζομένων, στο όνομα της κοινωνικής συνοχής και της οικονομικής αποτελεσματικότητας. Το κοινωνικό κράτος μπορεί να εξασφαλίσει τη flexicurity, με την επιδότηση της ανεργίας και της εργασίας, με επιδοτούμενα προγράμματα μετεκπαίδευσης και δια βίου εκπαίδευσης, με τη χαμηλότερη φορολόγηση της εργασίας, με τη δημιουργία νέων ευκαιριών απασχόλησης και με ένα θεσμικό περιβάλλον αμοιβαίας εμπιστοσύνης και αξιοπιστίας.

Ακόμη, μία πολιτική διαρθρωτικού τύπου που είναι αναγκαία για τη σταδιακή αποκλιμάκωση της ανεργίας, είναι η αναπροσαρμογή και η διασύνδεση του εκπαιδευτικού συστήματος με τις ανάγκες της οικονομίας και της αγοράς εργασίας. Προς την κατεύθυνση αυτή, καταλυτικό ρόλο μπορούν να διαδραματίσουν τα προγράμματα

ποιοτικής μαθητείας και άσκησης που θα παρέχονται ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε επιχείρησης και θα χρηματοδοτούνται από το κράτος. Η συνεχής βελτίωση της κατάρτισης αποτελεί πλέον συνθήκη για την επιβίωση του εργαζομένου. Παράλληλα, τα προγράμματα προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών της χώρας θα πρέπει να αναπροσαρμόζονται στη μεταβαλλόμενη ζήτηση δεξιοτήτων των εργοδοτών. Για παράδειγμα, στη Γερμανία οι τεχνικές σχολές «απαντάνε» με πιο δυναμικό και αποτελεσματικό τρόπο στις απαιτήσεις των επιχειρήσεων, συγκρινόμενες με τη συμβατική εκπαίδευση που προσφέρουν πολλά τμήματα ελληνικών πανεπιστημίων. Βέβαια στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, λειτουργούν συγκεκριμένα τμήματα ΑΕΙ και ΤΕΙ, αλλά και μεταπτυχιακά προγράμματα που προσφέρουν ειδικότητες που ανταποκρίνονται καλύτερα στις ανάγκες της αγοράς εργασίας, όπως για παράδειγμα η πληροφορική και ο τουρισμός. Ακόμη, η αναθεώρηση των προγραμμάτων σπουδών στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση αναμένεται να συμβάλει στη βελτίωση της συσχέτισης και «συμβατότητας» μεταξύ εκπαίδευσης και αγοράς εργασίας. Τέλος, για τη σύζευξη προσφοράς και ζήτησης εργασίας κρίνεται ζωτικής σημασίας η επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση σε κάθε βαθμίδα εκπαίδευσης για την καλύτερη και αποτελεσματικότερη πληροφόρηση για την αγορά εργασίας. Επομένως, πριν τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας θα πρέπει να αντιμετωπιστούν όλες οι όψεις της αναντιστοιχίας δεξιοτήτων.

Όπως διαπιστώθηκε από την παραπάνω ανάλυση, ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της ελληνικής αγοράς εργασίας που προϋπήρχε αλλά επιδεινώθηκε έντονα με την έλευση της οικονομικής κρίσης, είναι τα υψηλά ποσοστά ανεργίας των νέων. Παρατηρείται ακόμη, ότι τα τελευταία χρόνια πολλοί νέοι δεν πηγαίνουν να σπουδάσουν καθώς αυτό συνεπάγεται ένα επιπλέον οικονομικό βάρος για την οικογένεια τους, η οποία έχει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό πληγεί από την ανεργία και την κρίση (Νικολίτσα, 2015). Για να μπορέσει αυτή η γενιά να αξιοποιηθεί μελλοντικά και να αποκτήσει τις απαιτούμενες για τον επαγγελματικό στίβο δεξιότητες, μία λύση είναι η παρακολούθηση εκπαιδευτικών προγραμμάτων που θα χρηματοδοτούνται από πόρους της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Κρίνεται ακόμη αναγκαία η ενίσχυση και ο εκσυγχρονισμός των υπηρεσιών απασχόλησης του ΟΑΕΔ, έτσι ώστε να παρέχουν τη καλύτερη πληροφόρηση των εργαζομένων για την ύπαρξη διαθέσιμων θέσεων εργασίας. Θα πρέπει σε αυτό το σημείο να σημειωθεί ότι σε, χώρες όπως η Σουηδία, η Νορβηγία, η Γερμανία τα χαμηλά

ποσοστά ανεργίας, οφείλονται κατά ένα μεγάλο μέρος στην καλή οργάνωση της αγοράς εργασίας. Σε αυτές τις χώρες, ο ίδιος οργανισμός αναλαμβάνει την υποδοχή, την καταμέτρηση και την αποζημίωση των ανέργων, στη συνέχεια τους προτείνει προγράμματα κατάρτισης ανάλογα με τις δεξιότητες τους, συγκεντρώνει προσφορές εργασίας και στο τέλος αναλαμβάνει τις προσλήψεις. Επιπλέον, για την άμβλυνση των επιπτώσεων της ανεργίας, οι υπηρεσίες του ΟΑΕΔ είναι χρήσιμο να διαθέτουν συμβουλευτικούς ψυχολόγους εξειδικευμένους στην αντιμετώπιση των ψυχολογικών και κοινωνικών επιπτώσεων που προκαλεί η ανεργία (Παπάς, 1999).

Άλλα σημαντικά μέτρα αποτελούν, η διευκόλυνση με κατάλληλες παρεμβάσεις της κινητικότητας του εργατικού δυναμικού, καθώς και η λήψη κατάλληλων μέτρων για την νομιμοποίηση και την ομαλή ένταξη των αλλοδαπών εργαζομένων. Η επίτευξη μείωσης της παραοικονομίας της χώρας – που είναι μάλιστα από τις υψηλότερες σε ευρωπαϊκό επίπεδο – θεωρείται επίσης μία σημαντική διαδικασία για την εξασφάλιση αποτελεσματικότερης λειτουργίας της αγοράς εργασίας.

Θα πρέπει να γίνει κατανοητό ότι η έξοδος από την κρίση θα γίνει μόνο με την υιοθέτηση ενός νέου μοντέλου βιώσιμης και ανταγωνιστικής ανάπτυξης με βασικούς του άξονες τη βιωσιμότητα και την εδαφική και κοινωνική συνοχή. Η δημιουργία ισότητας ευκαιριών σε όλους τους πολίτες, η δικαιότερη διανομή του εισοδήματος, η μείωση των ανισοτήτων στο επίπεδο ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών, είναι μερικές από τις κατευθυντήριες γραμμές στις οποίες οφείλει να προσανατολιστεί η κυβέρνηση και οι οποίες είναι άμεσα συνυφασμένες με την ανάγκη για αντιμετώπιση της ανεργίας. Επιπλέον, η ανασυγκρότηση και αναδιάρθρωση του παραγωγικού συστήματος της χώρας με άξονα την παραγωγή διεθνών εμπορεύσιμων προϊόντων και υπηρεσιών, και την υλοποίηση δράσεων καινοτομίας αποτελεί την πρόκληση του μέλλοντος για την ανάπτυξη και την απασχόληση (INE - ΓΣΕΕ:2014:207).

Συνοψίζοντας, η τρέχουσα οικονομική κρίση μπορεί να ιδωθεί ως ευκαιρία για μεταρρυθμίσεις, καθώς έχει φέρει στο προσκήνιο όλες τις ανεπάρκειες και τα διαρθρωτικά προβλήματα της ελληνικής οικονομίας και της ελληνικής αγοράς εργασίας. Οι μελλοντικές εξελίξεις στην απασχόληση θα εξαρτηθούν από τις στρατηγικά επιλεγμένες πολιτικές και τις παρεμβάσεις που θα στηρίζουν το εργατικό δυναμικό με στόχο την εξάλειψη κάθε είδους ανισοτήτων. Η επιλογή βέβαια του κατάλληλου μίγματος παρεμβάσεων με στόχο την αντιμετώπιση του προβλήματος της ανεργίας είναι

ιδιαίτερα δύσκολη υπόθεση και προϋποθέτει την εκ των προτέρων συστηματική ανάλυση της αγοράς εργασίας, για να εντοπιστούν οι περιοχές και οι ομάδες εκείνες του πληθυσμού που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα εύρεσης εργασίας, και οι οποίες στη συνέχεια θα γίνουν αποδέκτες των πολιτικών αυτών.

Η παρούσα διπλωματική συνεισφέρει στην παραπάνω διαδικασία, μέσω της ενίσχυσης των στοιχείων που υπάρχουν για τη φυσιογνωμία και τη χωρική κατανομή του εργατικού δυναμικού της Ελλάδας. Φυσικά η μελέτη αφήνει περιθώρια περαιτέρω έρευνας. Η πιο ενδελεχής ανάλυση μπορεί να προσφέρει μία πληρέστερη εικόνα του εργατικού δυναμικού, των χαρακτηριστικών και της κατανομής του στο χώρο, ώστε τα προτεινόμενα μέτρα να είναι εξειδικευμένα και κατάλληλα διαφοροποιημένα για κάθε περιοχή.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

Αμοριανού, Σ. και Κοντογεωργοπούλου, Π. (2007): *Παροχές Ανεργίας: δικαιώματα των ανέργων και λειτουργία των υπηρεσιών του ΟΑΕΔ*. Ειδική Έκθεση, Αθήνα: Συνήγορος του Πολίτη.

Αντωνοπούλου, Ρ., Αδάμ, Σ., Kljong, K., Thomas, M. και Παπαδημητρίου, Δ. (2014): *Συνοπτική Παρουσίαση της μελέτης Responding to the Unemployment Challenge: A job Guarantee Proposal for Greece*. Αθήνα: Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων.

Βάβουρας, Ι. (2005): *Οικονομική Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Βαρουζή, Χ. και Σαρρή, Ν. (2012): «Μετανάστευση και Ένταξη: προκλήσεις και διακρίσεις». Στο Α. Αφουξενίδης, Ν. Σαρρή και Ο. Τσακνρίδη, *Ένταξη των Μεταναστών, Αντιλήψεις, Πολιτικές, Πρακτικές*, σελ. 17-36. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Βεληζιώτης, Μ., και Κύρου, Α. (2014): *Θεσμοί, Ευελιξία και Συγκριτική Επίδοση των Αγορών Εργασίας*. Αθήνα: Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων.

Begg, D., Fischer, S. και Dornbusch, R. (2006): *Εισαγωγή στην Οικονομική*. Τόμος Β', Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

CEDEFOP (2014): *Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση στην Ελλάδα*. Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Δαλαμάγκας, Β. (2010): *Εισαγωγή στη Δημόσια Οικονομική*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Δεδουσόπουλος, Α. (2000): *Θεωρίες της Ανεργίας*, Τόμος Α'. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος.

Δεδουσόπουλος, Α. (2006): *Η Προσφορά Εργασίας: θεωρίες, πολιτικές και ερευνητικές αναζητήσεις*, Τόμος Α'. Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δάρδανος.

Δημουλάς, Κ., Κοντονή, Αν., Κρητικίδης, Γ., Μπελεγρή-Ρομπόλη, Αθ., Παπαδόγαμβρος, Β., Παπαδοπούλου, Δ., Παληός, Ζ. και Τραγάκη, Αλ. (2003): *Κατάρτιση και Απασχόληση*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ.

Δημουλάς, Κ. και Μιχαλοπούλου, Κ. (2008): *Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης: η περίπτωση των ολοκληρωμένων παρεμβάσεων στους νομούς Άρτας, Θεσπρωτίας, Πρεβέζης, Λαρίσης και Φθιώτιδας*. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ.

Δημουλάς, Κ. (2010): «Οι Ενεργητικές Πολιτικές Απασχόλησης στην Ελλάδα». *Η Αυγή*, 2 Μαΐου. Αθήνα.

Δρεττάκης, Μ. (2007): «Τα Αίτια της Ανεργίας των Πτυχιούχων ΑΕΙ-ΤΕΙ: η οικονομική και εκπαιδευτική πολιτική». *Ελευθεροτυπία*, 10 Μαΐου. Αθήνα.

ΕΛ.ΣΤΑΤ (2013): *Μεταδεδομένα Έρευνας Εργατικού Δυναμικού: Α' Τρίμηνο 2013*. Αθήνα.

ΕΕ L3711 της 16/12/1991

ΕΕ L577 της 16/05/1998

Θεοχαράκης, Ν. (2002): «Ευελιξία στην Αγορά Εργασίας και Ανεργία». Στο Π. Γετίμης (επιμ.) *Εργασία*, Αθήνα: Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού.

Ιωακείμογλου, Η., Καμινιώτη Ο., Κωστάκη Α. και Σκοπελίτου, Θ. (1998): «Εκπαίδευση, Φύλο και Τρόπος Ένταξης στην Αγορά Εργασίας της Ελλάδας». Στο Α. Μαράτου – Αλιπράντη και Α. Χατζηγιάννη (επιμ.) *Πρακτικά Ελληνογαλλικού Συνεδρίου*, σελ. 91-107. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Ιωαννίδης, Γ. (2013): *Η Κρυφή Ανεργία στην Ελλάδα*, Νο 52120. Ανακτήθηκε 17 Ιουλίου, 2014, από <http://mpira.ub.uni-muenchen.de/id/eprint/52120>

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2002): *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση. Αθήνα.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2004): *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση. Αθήνα.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2009): *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση. Αθήνα.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2011): *Οι Εργασιακές Σχέσεις στην Ευρώπη και στην Ελλάδα*, Ετήσια Έκθεση. Αθήνα.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2012): *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση. Αθήνα.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ/ΑΔΕΔΥ (2013): *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση. Αθήνα.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ (2013): «Η Απασχόληση & η Ανεργία στην Ελλάδα το 2012». *Ενημέρωση*, τεύχος 207. Αθήνα.

Ινστιτούτο Εργασίας – ΓΣΕΕ (2014): *Η Ελληνική Οικονομία και η Απασχόληση*, Ετήσια Έκθεση. Αθήνα.

Καμινιώτη, Ο. (2003): *Δείκτες Παρακολούθησης της Ευρωπαϊκής Πολιτικής Απασχόλησης I: Απασχόληση και Ανεργία*, Νο 4, Αθήνα: Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική Πληροφορική Α.Ε.

Κανελλόπουλος, Κ. και Πετραλιάς, Α. (2010): «Η Επίδραση της Μετανάστευσης στη Θέση των Ελλήνων στην Αγορά Εργασίας», Στο ΚΤΕ (επιμ.) *Η Ελληνική αγορά εργασίας: χαρακτηριστικά, εξελίξεις και προκλήσεις*, σελ.43-57. Αθήνα: Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος.

Κανελλόπουλου, Κ., Αθανασούλη, Κ., Ευστρατόγλου, Κ., Παναγόπουλου, Γ., Παπακωνσταντίνου, Π. και Προδρομίδη, Π. (2011): *Αγορά Εργασίας: εξελίξεις και αρχές πολιτικής*. Αθήνα: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών (Κ.Ε.Π.Ε.).

Καραμεσίνη, Μ. (2011): «Σημειώσεις για το μάθημα Ανεργία Και Πολιτικές Απασχόλησης». Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.

Καραντινός, Δ. (2001): «Ροές στην Αγορά Εργασίας και Ανεργία». *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, τεύχος 106: 139-165. Αθήνα.

Κατσανέβας, Θ. (2003): «Σύγχρονες Πολιτικές Καταπολέμησης της Ανεργίας». *Επιθεώρηση Εργασιακών Σχέσεων*, τεύχος 31:8-11. Αθήνα.

Κατσέλη, Λ. και Μαγούλα, Χ. (2002): *Μακροοικονομική Ανάλυση και Ελληνική Οικονομία*. Αθήνα: Τυπωθύτω – Γιώργος Δάρδανος.

Καψάλης, Α. (2008): «Μετανάστες Εργαζόμενοι και Οικονομική Ανάπτυξη». Στο Α. Καψάλης (επιμ) *Αδήλωτη Απασχόληση και «Νομιμοποίηση» των Μεταναστών: η πρόκληση της μεταναστευτικής πολιτικής*, σελ. 97-137. Αθήνα: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

Κετσετζοπούλου, Μ. και Μπούζας, Ν. (2005): «Λειτουργίες της Αγοράς Εργασίας και Κοινωνικός Αποκλεισμός». Στο Δ. Καραντινός – Λ. Μαράτου-Αλιπράντη και Ε.

Φρονίμου (επιμ.) *Διαστάσεις του Κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα: κύρια θέματα και προσδιορισμός προτεραιοτήτων πολιτικής*, σελ. 137-170. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Κοντέος, Γ. (2008): «Οικονομετρικές Μέθοδοι Αξιολόγησης Ενεργητικών Πολιτικών Απασχόλησης στην Ελλάδα». Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Κοτζαμάνης, Β. (2008): «Οι αλλοδαποί στην Ελλάδα: μία πρώτη ανάλυση της γεωγραφικής τους διασποράς και της συμβολής τους στις πληθυσμιακές μεταβολές της τελευταίας δεκαετίας (1991-2001)». Στο Τ. Καβουνίδη, Α. Κόντης, Θ. Λιανός και Ρ. Φακιολάς (επιμ.), *Μετανάστευση στην Ελλάδα: εμπειρίες – πολιτικές – προοπτικές*, σελ.12-37. Αθήνα: Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής.

Κοτζαμάνης, Β. (2009): *Στοιχεία Δημογραφίας*, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.

Κρητικίδης, Γ. (2014): «Άνεργοι και Ροές Απασχόλησης». *Ενημέρωση*, τεύχος 215. Αθήνα.

Λαλιώτης, Ι. (2013): «Δοκίμια για το Θεσμικό Πλαίσιο και τη Δομή των Μισθών στην Ελληνική Αγορά Εργασίας», Διδακτορική Διατριβή. Πάτρα: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Πατρών.

Λιανός, Θ. και Μπένος, Θ. (1998): *Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευγ. Μπένου.

Λιανού, Θ. και Νταούλη – Ντεμούση, Α. (1998): *Οικονομική της Εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ευγ. Μπένου.

Λυμπεράκη, Α. και Τήνιος Π. (2010): «Γυναίκες και Απασχόληση: ανασκόπηση και προοπτικές». Στο ΚΤΕ (επιμ.) *Η Ελληνική Αγορά Εργασίας: χαρακτηριστικά, εξελίξεις και προκλήσεις*, σελ.135-157. Αθήνα: Κεντρική της Ελλάδος.

Λώλος, Σ. και Παπαπέτρου, Ε. (2010): «Περιφερειακές Αποκλίσεις και Εμμονή της Ανεργίας: εμπειρικές διαπιστώσεις από τις ελληνικές περιφέρειες, 1981-2008». Στο ΚΤΕ (επιμ.) *Η Ελληνική Αγορά Εργασίας: χαρακτηριστικά, εξελίξεις και προκλήσεις*, σελ. 57-76. Αθήνα: Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος.

Ματσαγγάνης, Μ. (2011): *Η Κοινωνική Πολιτική σε δύσκολους Καιρούς: οικονομική κρίση, δημοσιονομική λιτότητα και κοινωνική προστασία*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική

McCann, P. (2002): *Αστική και Περιφερειακή Οικονομική*. Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.

Μητράκος, Θ. και Νικολίτσα, Δ. (2006): « Η Διάρκεια της Ανεργίας στην Ελλάδα: εξελίξεις και χαρακτηριστικά». *Οικονομικό Δελτίο Τράπεζα της Ελλάδας*, τεύχος 27. Αθήνα: Κεντρική Τράπεζα της Ελλάδος.

Μητράκος, Θ. (2013): «Η Συμβολή των Μεταναστών στην Ελληνική Οικονομία: μετά-ανάλυση των εμπειρικών ευρημάτων». *Κοινωνική Συνοχή και Ανάπτυξη*, τεύχος 2:87-106. Αθήνα.

Μιχαηλίδης, Γ. (2013): «Από τη Διάχυση της Ανάπτυξης στη Χωρική Ανάπτυξη», Εισήγηση συγγραφέα βασιζόμενη σε ποσοτικές αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν προσωπικά από τον ίδιο στα πλαίσια δύο ερευνητικών και μελετητικών έργων στα οποία ήταν επιστημονικός υπεύθυνος.

Μουρίκη, Α. (2012): «Στο Βωμό της Ανταγωνιστικότητας: η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και των εργασιακών σχέσεων την περίοδο 2010-2012 και οι επιπτώσεις της στις προοπτικές ανάκαμψης». Στο Α. Μουρίκη, Δ. Μπαλούρδος, Ο. Παπαλιού, Ν. Σπυροπούλου, Ε. Φαγκαδάκη και Ε. Φρονίμου, Ε. (επιμ.) *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας -2012*, σελ. 55-89. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Μπούρας, Γ. και Λύκουρας, Α. (2011): «Η Οικονομική Κρίση και οι Επιπτώσεις της στη Ψυχική Υγεία». *Εγκέφαλος*, τεύχος 48:54-61. Αθήνα.

Νικολίτσα, Δ. (2007): «Η Συμμετοχή των Νέων στην Ελληνική Αγορά Εργασίας: εξελίξεις και προσκόμματα». *Οικονομικό Δελτίο Τράπεζα της Ελλάδος*, τεύχος 29. Αθήνα.

Νικολίτσα, Δ. (2013): «Αντιμετωπίζοντας την Ανεργία: κυκλικοί παράγοντες, δομικές μετατοπίσεις και συνέπειες πολιτικής», 1^ο Ετήσιο Συνέδριο Παρατηρητηρίου για την Κρίση: *Μετά τη Λιτότητα: Πολιτική και Πολιτικές για την Κρίση στην Ελλάδα και την Ευρωζών*. Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ.

Νικολίτσα, Δ. (2015): Συνέντευξη στο *Παρατηρητήριο για την Κρίση*.

Κυριόπουλος, Γ. και Τσιάντου, Β. (2010): «Η Οικονομική Κρίση και οι Επιπτώσεις της στην Υγεία και την Ιατρική Περίθαλψη». *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, τεύχος 27:834-840. Αθήνα.

Ντυκέν Μ-Ν. (2013): *Οικονομετρία*, Σημειώσεις. Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

- Ντυκέν Μ-Ν. (2014): «Ανεργία – Πληθωρισμός», Σημειώσεις «Πολιτική Οικονομία», Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
- Οικονόμου, Δ. (2009): «Χωροταξική Πολιτική». Σημειώσεις, Βόλος: Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης.
- Παλυβός, Θ. και Χλέτσος, Μ. (2006α): *Πολιτικές Απασχόλησης και Ανεργία*. Αθήνα: Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική-Πληροφορική Α.Ε.
- Παλυβός, Θ. και Χλέτσος, Μ. (2006β): *Η Αγορά Εργασίας στην Ελλάδα: υποδείγματα & προβλέψεις*. Αθήνα: Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική-Πληροφορική Α.Ε.
- Παπάς, Γ. (1999): «Ανεργία: αρνητικές επιπτώσεις στον άνεργο-μέτρα κοινωνικής, ψυχολογικής και συμβουλευτικής στήριξης του». *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής – Προσανατολισμού*, τεύχος 50-51:153-157. Αθήνα.
- Παπαδόπουλος, Α. και Φρατσέα Λ-Μ. (2014): «Η Κοινωνική και Επαγγελματική Κινητικότητα των Μεταναστών υπό το Πρίσμα της Ένταξης τους στις Τοπικές Αγορές Εργασίας». *Γεωγραφίες*, τεύχος 22:73-90, Αθήνα.
- Παπασπύρου, Θ. (2012): «Η Βιωσιμότητα της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης και οι Προοπτικές των Οικονομιών της Περιφέρειας». *Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος*, τεύχος 36. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.
- Πισσαρίδης, Χ. (2011): *Η Αγορά Εργασίας στη Σύγχρονη Οικονομία: Θεωρία και Διδάγματα για την Οικονομική Πολιτική*. Ετήσια Σειρά Διαλέξεων, Αθήνα.
- Πλειός, Γ. (1998): «Το Νέο Περιεχόμενο του Κοινωνικού Αποκλεισμού και η Σχέση Ανεργίας και Επιπέδου Εκπαίδευσης». *Σύγχρονα Θέματα*, τεύχος 67:73-83. Αθήνα.
- Πολύζος, Σ. (2011): *Περιφερειακή Ανάπτυξη*. Βόλος: Εκδόσεις Κριτική.
- Πολύζος, Σ. (2012): «Ανάλυση των Περιφερειακών Ανισοτήτων στα Επίπεδα Ανεργίας στην Ελλάδα με Χρήση του Δείκτη Theil». *Αειχώρος*, τεύχος 12: 64-81. Βόλος.
- Προδρομίδης, Π. (2008): *Η χωρική Κατανομή της Απασχολήσεως και Ανεργίας Ανδρών και Γυναικών στην Ελλάδα*. Αθήνα: ΚΕΠΕ.
- Προδρομίδης, Π. (2014): «Οι Πρόσφατες Εξελίξεις στην Αγορά Εργασίας ανά Περιφέρεια και Δημογραφική Ομάδα». Ομιλία στο *Η Ελληνική Οικονομία από την Κρίση στην Ανάπτυξη*, Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΚΕΠΕ και Ελληνικό Παρατηρητήριο του LSE.

- Ρήγας, Ν., Μπλάνας, Γ. και Ρήγας, Γ. (2008): «Η Ισχύς του Νόμου του OKUN: μία εμπειρική έρευνα για τις χώρες της ζώνης του ευρώ». *Πρακτικά Θέματα Διοίκησης και Οικονομίας*, Τεύχος 1:100-108, Λάρισα: ΤΕΙ Λάρισας.
- Ρομπόλης, Σ. (2014): «Ανεργία- Απασχόληση- Κοινωνική Ασφάλιση». Ενημέρωση, τεύχος 213:14-18, Αθήνα: ΙΝΕ.
- Σπυριδάκης, Μ. (2013): *Ανεργία και Εργασιακή Ανασφάλεια: όψεις ενός εμμένου κινδύνου*. Αθήνα: Εκδόσεις Αλεξάνδρεια.
- Ταρπάγκος, Α. (2010): «Τεχνικές Κατασκευές: από τη «χρυσή10ετία» στην κρίση υπερσυσσώρευσης και την κατάρρευση». *Θέσεις*, τεύχος 113. Αθήνα.
- ΤΕΕ-Περιφερειακό Τμήμα Πελοποννήσου (2010): «Οικοδομική Δραστηριότητα-στα όρια της κατάρρευσης». Δελτίο Τύπου. Τρίπολη.
- Τουμπαλίδου, Σ-Α. (2009): «Διερεύνηση των Παραγόντων που επηρεάζουν τη Διάρκεια της Ανεργίας: μία μικρο-οικονομετρική προσέγγιση». Διδακτορική Διατριβή. Κομοτηνή: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.
- Τόλιος, Γ. (2012): «Η Μαρξιστική Θεωρία για τις Οικονομικές Κρίσεις». *Μαρξιστική Σκέψη*, τεύχος 6: 220-227. Αθήνα.
- Τσιρώνης, Χ. (2003): *Κοινωνικός Αποκλεισμός και Εκπαίδευση στην ύστερη Νεωτερικότητα*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας.
- Χαλκιάς, Ι. (2013): «Η Ελληνική Οικονομία, 1950-2012: πως φτάσαμε στην κρίση – επενδύσεις και εξαγωγές ως λύση». *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 22: 51-60. Αθήνα.
- Χλέτσος, Μ. (1996): «Μετανάστευση, Αγορά Εργασίας και Ρατσισμός: μια εναλλακτική προσέγγιση». *ΟΥΤΟΠΙΑ*, τεύχος 21: 63- 73. Αθήνα.
- Χλέτσος, Μ. (1997): «Κριτική Θεώρηση της Νεοκλασικής Αντίληψης για την Πολιτική Απασχόλησης». *Θέσεις*, τεύχος 59. Αθήνα.
- Χλέτσος, Μ. (1998): «Η Εκπαίδευση ως Ενεργητική Πολιτική Απασχόλησης: όρια και προϋποθέσεις εφαρμογής: η περίπτωση της Ελλάδας». Στο Λ. Μαράτου – Αλιπράντη και Α. Χατζηγιάννη (επιμ), *Ανεργία, Εργασία, Εκπαίδευση – Κατάρτιση στην Ελλάδα και στη Γαλλία: πρακτικά Ελληνογαλλικού Συνεδρίου*, σελ. 151-179. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

- Χλέτσος, Μ. (2005): «Αγορά Εργασίας – Ανεργία και Πολιτικές απασχόλησης». Στο Χ. Κόλλιας, Χ. Ναζάκη και Μ. Χλέτσος (επιμ.) *Σύγχρονες προσεγγίσεις της Ελληνικής Οικονομίας*, σελ. 371- 406. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.
- Χολέζας, Ι. (2011): «Εξελίξεις στην Αγορά Εργασίας». *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 15:31-36. Αθήνα.
- Χολέζας, Ι. (2013): «Εξελίξεις στην Αγορά Εργασίας». *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 20: 27-34. Αθήνα.
- Χολέζας, Ι. (2014): «Εξελίξεις στην Αγορά Εργασίας». *Οικονομικές Εξελίξεις*, τεύχος 23:31-39. Αθήνα.

Ξενογλώσση

- Akerlof, G. (1984): "Gift Exchange and Efficiency – Wage Theory: Four Views". *The American Economic Review*, Vol. 74, No.2, pp.79-83. American Economic Association.
- Apergis, N. & Rezitis, A. (2003) "An examination of Okun's law: evidence from regional areas in Greece". *Applied Economics*, Vol.35, pp.1147-1151.
- Apergis, N. (2005): "An estimation of the natural rate of unemployment in Greece". *Journal of Policy Modeling*, Vol.27, pp.91-99.
- Bakas, D. & Papapetrou, E. (2014): "Unemployment in Greece: Evidence from Greek regions using panel unit roots". *The Quarterly Review of Economics and Finance*, Vol. 54, pp.551-562.
- Bassanini, A., & Duval, R., (2006): "The Determinants Of Unemployment Across Oecd Countries: Reassessing The Role Of Policies And Institutions". *OECD Economic Studies* No 42
- Blanchard, O. (2007): "A Review of Richard Layard, Stephen Nickell, and Richard Jackman's "Unemployment: Macroeconomic Performance and the Labour Market". *Journal of Economic Literature*, Vol. 45, pp. 410-418.
- Brandolini, A., Cipollone, P.& Viviano, E. (2006): "Does the ILO definition capture all the unemployment", *Journal of the European Economic Association*, Vol. 4, pp. 153-179
- Demekas, D. & Kontolemis, Z. (1997): "Labour market performance and institutions in Greece". *South European Society & Politics*, Vol. 2, No. 2, pp. 78-109.

Diamond, P. (1981): "Mobility Costs, Frictional Unemployment, and Efficiency". *Journal of Political Economy*, Vol. 89, No 4, pp.798-109.

Duquenne, M-N. (2014): Le retour à la campagne dans la Grèce en crise. *Région et Développement*, No 39, pp. 205-224.

Economou, M., Madianos, M., Peppou, L., Patelakis, A. & Stefanis., C. (2013): "Major depression in the Era of economic crisis: A replication of a cross- sectional study across Greece", *Journal of Affective Disorders*, Vol. 145, pp. 308-3014.

Eurostat (2014): Unemployment Statistics

Jones, S. & Craig Riddell, W. (1998): "The Measurement of Unemployment: an empirical approach". *Labour Market Outcomes: a Cross-National Study*, Canada: McMaster University.

International Labour Office (ILO) (1983): "Resolution concerning statistics of the economically active population, employment, unemployment and underemployment". *Thirteenth International Conference of Labour Statisticians*, Geneva: ILO

International Labour Office (ILO) (2015): "World Employment and Social Outlook", Geneva: ILO

Katsanevas, T. & Livanos I. (2006): "Unemployment in Greece: trends and main causes". Volume of Essays in Honour of Professor Panayiotopoulos, Piraeus: University of Piraeus.

Liagouras, G., Protogerou, A. & Caloghirou, Y. (2003): " Exploring Mismatches Between Higher Education and the Labour Market in Greece". *European Journal of Education*, Vol. 38, pp. 413-426.

Lipsey, R.G., (1968): "Structural and Deficient-Demand Unemployment Reconsidered", in: B.J. McCormick & E.O. Smith (eds), *The Labour Market*, Penguin.

Livanos, I. (2010): "The Wage-Local Unemployment in a Highly Regulated Labour Market:Greece". *Regional Studies*, Vol.44, pp. 389-400.

Livanos, I. (2010): "The relationship between higher education and labour market in Greece:the weakest link?". *Higher Education*, Vol.60, pp. 473-489.

Motley, B. (1984): "How soon will the U.S. Reach Full Employment?: an assesement based on Okun's Law", *Economic Review*, No 3, pp 26-39.

- Panagopoulos, Y. (2007): "A macroeconomic view of the Greek labour market". Athens:Centre of Planning & Economic Researches.
- Parkin, M., Findlay, C. & McTaggart D. (2013): *Macroeconomics*, Australia: Pearson.
- Pereira, J. (2015): "Financial crisis increases the risk of depression relapse". *Journal of Psychiatric Research*, Vol.61, pp.235-236.
- Petralias, A., Petros, S & Prodromidis P. (2013): "Economic predictions,mispredictions and policy implications". *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe*, No.75.
- Soegner, L. & Stiassny A. (2002): "An analysis on the structural stability of Okun's law-a cross-country study". *Applied Economics*, Vol.14, pp. 1775-1787.
- Yellen, J. (1984): "Efficiency Wage Models of Unemployment". *The American Economic Review*, Vol. 74, No.2, pp 200-205.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

004000125653

